SEYİTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT

TÜRKÇE METİN · İNGİLİZCE EDEBİ ÇEVİRİ
TURKISH TEXT · ENGLISH LITERARY TRANSLATION

CİLT III · PINAR BAŞINDAKI CARIYE VE AK HANÇER

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı iki sütun hâlinde
With the Turkish text and its English literary translation in facing columns

CİLT III

Bölüm 1 · Pınar Başındaki Cariye: Kavuşmanın Gözyaşları
Bölüm 2 · Talas'a Dönen Göç: Zorbanın Gölgesinde Yüzleşme
Bölüm 3 · Ak Hançerin Öcü: Zulmün Sonu, Şafağın Doğuşu

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Сейтек» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында. «Turar» Yayınevi, Bişkek (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Türkçe edebî çeviri, İngilizce edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. Bu baskı, Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisini karşılıklı sütunlar hâlinde sunan iki dilli baskıdır. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 90.000 mısralık «Seytek» bölümünün 20.680–31.029 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Semetey sır oldu; ama soy tükenmedi. Düşman otağında, ustura gölgesinde doğan bir çocuk, üçlemenin son sözünü söylemek için büyüdü: Seytek. «Seytek», öksüzlüğün, sabrın ve geri alınan yurdun destanıdır; Manas'ın ocağına üçüncü kez düşen közün yeniden aleve dönüşüdür.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta hikâye, Kıyaz'ın elindeki tutsak Ayçürök'ün doğurduğu bebeğin ölümden kıl payı kurtuluşuyla açılır. Kürek kemikleri oyulmuş Külçoro'nun kulluk yılları, on üç yaşında soyunu öğrenen Seytek'in ilk öcü, Kanıkey ile Bakay'ın gözyaşıyla ödenen bedeli, kara mağarada büyülenmiş Semetey'in dile gelişi ve Celmoguz oğlu Sarıbay'a karşı verilen son büyük savaş — hepsi, dişi arslan Kuyalı'nın mızrağıyla taçlanan bir kurtuluşa doğru akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Seytek» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Ata göçtü, oğul kaldı; söz sustu, destan kaldı.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

PREFACE

Semetey vanished into mystery; but the line was not extinguished. A child born in the enemy's tent, under the shadow of the razor, grew up to speak the trilogy's final word: Seytek. «Seytek» is the epic of orphanhood, of patience, and of the homeland won back; it is the ember fallen for the third time upon the hearth of Manas, turning once more to flame.

In this variant, taken down from the lips of Sayakbay Karalaev, the story opens with the hair's-breadth rescue from death of the infant borne by Ayçürök, held captive in Kıyaz's hands. The years of bondage of Külçoro, his shoulder-blades gouged; the first vengeance of Seytek, who learns his lineage at thirteen; the price paid in the tears of Kanıkey and Bakay; the bewitched Semetey brought back to speech in the black cavern; and the last great war against Sarıbay son of Celmoguz — all of it flows toward a deliverance crowned by the lance of the lioness Kuyalı.

In this bilingual edition we present the «Seytek» portion of the Karalaev variant with the Turkish literary translation and its English literary rendering in facing columns, verse against verse. The English preserves the integrity of each line and rebuilds the epic voice anew, keeping proper names in their original spelling and the formulaic refrains as living repetitions. At the head of each chapter stand a two-paragraph summary and brief fact-boxes gathering the events that await the reader.

The father passed on, the son remained; the word fell silent, the epic remained.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

1	Pınar Başındaki Cariye: Kavuşmanın Gözyaşları	Cilt III — bu ciltte
2	Talas'a Dönen Göç: Zorbanın Gölgesinde Yüzleşme	Cilt III — bu ciltte
3	Ak Hançerin Öcü: Zulmün Sonu, Şafağın Doğuşu	Cilt III — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

Pınar Başındaki Cariye: Kavuşmanın Gözyaşları

Yiğitleşen Seytek, yolunu kesen boz mayayı öldürüp Talas'a, ulu çınarın dibindeki kaynağa vardığında yürek burkan bir manzarayla karşılaşır: kısır tosunların arasına bağlanmış, taşlarda sürüklenen bir kara kocakarı. Bu, Kançoro Han'ın zulmüyle cariyeliğe düşürülmüş Kanıkey'dir — Kaplan Manas'ın hatunu, Semetey'in anası. Kendini Hindistanlı bir hanzade olarak tanıtan çocuğun sorularına Kanıkey, Talas'ın her tepesini, her ordasını "öncekini sorarsan Semetey'in, şimdikisini sorarsan Kançoro'nun" diyerek anlatır; yıkılan ak sarayı, hor olan Bakay'ı, cariyelikte tükenen ömrünü döker.

Kanıkey'in tek umudu Ayçürök'ün karnında kalan çocuktur. Seytek müjdeyi verir: Ayçürök erkek doğurmuş, derviş çocuğa Seytek adını koymuştur. Anasını sürükleyen tosunların başını kılıçla uçuran çocuğa Kanıkey önce beddua eder; Külçoro'nun karısı Akbala da öfkeyle yetişir. O zaman Seytek kimliğini açıklar: "Öz kuzun Seytek benim!" Kıyaz'ı yere serdiğini, Külçoro'yu kurtardığını, babasının öcünü aradığını anlatır. Kanıkey hıçkıra hıçkıra torununa kavuşur; yanan yüreği yatışır, dileğini Hüda vermiştir. Seytek ise baş düşmanı Kançoro'yla çarpışmaya ant

içer; bu arada Külçoro ile Ayçürök Ceti-Özön'den ganimetle Talas'a doğru yola çıkmıştır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Seytek, kaynak başında kısır tosunlara bağlanıp sürüklenen cariye kocakarıyı bulur; bu, Kançoro'ya cariye olmuş Kanıkey'dir.
- Kanıkey, Talas'ın yerlerini "öncekini sorarsan Semetey'in, şimdikisini sorarsan Kançoro Han'ın" diye anlatır; ak saray yıkılmış, Bakay hor olmuştur.
- Seytek kendini önce Hindistan'dan gelen bir hanzade olarak tanıtır ve müjdeyi verir: Ayçürök erkek doğurmuş, toyunda doksan kesilmiştir.
- Ak sakallı bir derviş toy günü çocuğa "Semetey'in oğlu" diyerek Seytek adını koymuş ve dua edip gözden kaybolmuştur.
- Seytek anasını sürükleyen iki tosunun başını kesince Kanıkey Kançoro'nun gazabından korkup ona beddua eder; Akbala da öfkeyle koşup gelir.
- Seytek "Öz kuzun Seytek benim!" diyerek kimliğini açıklar; Kıyaz'ı devirdiğini anlatır ve tanışma sevince döner, Külçoro ile Ayçürök ise Talas'a doğru göç yoluna çıkar.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Yolu kesip duran boz maya,	*The gray she-camel blocking the road —*
Attan inip koşarak,	*Leaping down from his horse at a run,*
Ak hançeri eline aldı,	*He took the white dagger in his hand,*
Yel mayayı biçiverdi,	*He cut down the wind-swift she-camel,*
Durup dinlenmeden o melunun	*Without pause or rest, that accursed one's*
Başını kesip alıverdi.	*Head he severed and took away.*
İçi yanıp kor kesilip,	*His insides burning, turned to ember,*
Yiğitleşen Seytek çocuk,	*The boy Seytek, grown into a batyr,*
Ok yılanı gibi gerilip,	*Coiling like an arrow-snake,*
20690 Çarpınacak dağ bulamaz,	*Finds no mountain to clash against,*
Vuruşacak düşman bulamaz.	*Finds no enemy to fight.*
Nice güçlü pehlivan gibi,	*Like many a mighty pehlivan,*
Cihana kırgın salar gibi,	*As if loosing slaughter on the world,*
İnsanoğlundan yaratılıp,	*Born of the sons of men,*
Kul türlü türlü yaratılır;	*The servant is created in many kinds;*
İri gözleri Çolpan yıldızı gibi,	*His great eyes like the star Çolpan,*
Heybeti yüce kalkan gibi.	*His majesty like a towering shield.*
Gayreti sağlam, zehri güçlü,	*His zeal firm, his venom strong,*
Sataşanı yola getirir,	*He brings the meddler to heel,*
20700 Kabaran düşman gelirse,	*If the swelling enemy comes,*
Beyin oğlu coşup taşar.	*The bey's son surges and overflows.*
Denk düşürdüğünü,	*Whatever he brings within reach,*
Doğrulamadan vurup boğazlar.	*He strikes and throttles without pause.*
Nicesini yakıp kavurur,	*Many a one he burns and scorches,*
Kırıp kırgına uğratır,	*Breaking them, dealing out slaughter,*
Nicelerini paramparça edip,	*Many a one he tears to pieces,*
Düşmanını yenip alır.	*Conquering and taking his foe.*
İnsanoğlundan yaratılıp,	*Born of the sons of men,*
Türlü türlüsü olurmuş.	*Many kinds there come to be.*
20710 Kaynağın kara gözüne,	*To the dark eye of the spring,*
Ulu çınarın dibine,	*To the foot of the great plane tree,*
Çocuk varıp ulaştı,	*The boy came and arrived,*
Görünce gönlü burkuldu:	*Seeing it, his heart was wrung:*
Cariyelikle gün gören,	*Living her days in bondage,*
Bir kara kocakarı göründü.	*A black old crone appeared.*
İri kemikleri sızlamış,	*Her great bones had ached with pain,*

Elleri ardına bağlanmış,
Çilesi büsbütün kaynamış,
Kısır emen tosunların
Ortasına bağlanmış.

Büvelenmiş tosunlar fırlar,
Sürüklenen kocakarı feryat eder,
Tabanı taşta parçalanıp,
Etinin hepsi yarılıp,
Kanının hepsi dökülüp,
Gömleğinin hepsi yırtılıp,
Bu zulümden kurtuluş bilmez.
Tosunlar durakladığında,
Derdini döküp feryatla,
Bozlayıp inleyip durur:
«Alın kemiğim eğriymiş,
Yavrularımdan ayrılıp,
Göreceğim gün kısaymış.
Ense saçım çöp gibiymiş,
Sevincimden kahrımın payı
Bir mızrak boyu fazlaymış.
Kadir Allah Taala,
Niçin insan dedi ki?
İnsan kulun azabını
Fazlasıyla çektim, kahpe dünya vay!

Memesini verip emzirdiğim
Kançoro'nun azabını çektim.
Orda tutup, ev bakıp,
Erenleri eş ağırlayıp,
Yağ kaynatıp, şeker alıp,
Baybiçe diye anılıp,
Kopanı çokça ulayıp,
Saçılanı çokça derleyip,
Orda tutup, ev bakıp,
Dilediğim Kadir gecesi olup,
Han baybiçesi ben olup,
Değerli yandan, el içinde,
Salınıp durduğum çağımda,

Her hands were bound behind her,
Her torment had boiled over wholly,
Among bull-calves suckling barren cows
She had been tied in their midst.

The gadfly-stung bull-calves bolt,
The dragged old woman wails,
Her soles torn to shreds on stone,
All of her flesh split open,
All of her blood poured out,
All of her shift ripped apart,
She knows no rescue from this tyranny.
When the bull-calves came to a halt,
Pouring out her grief with wailing,
She keeps moaning and groaning:
«My brow-bone must have been crooked,
Parted from my little ones,
Short must be the days I'd see.
The hair of my nape like straw,
Beyond my joy, my sorrow's share
Was greater by a lance's length.
Almighty Allah Taala,
Why did He say "let there be man"?
The torment of the human servant
I have borne in full — oh treacherous world!

The torment of Kançoro, whom I suckled,
Giving him my own breast, I have borne.
Keeping the horde, tending the house,
Hosting the holy ones as guests,
Boiling fat, buying sugar,
Being called the baybiçe,
Splicing much of what was broken,
Gathering much of what was scattered,
Keeping the horde, tending the house,
My wish become the Night of Power,
I myself the khan's baybiçe,
At the place of honor, amid the people,
In the days when I strolled in glory,

Hızır dokunmuş bir yaman,
Sefa sürdüğüm çağımda,
O zaman ölmeyip ne oldum?

Kımız içmez kara bahtlı baş,
Kekre suya hasret kaldım,
Rakı içmez bahtsız ben,
Ekşi suya muhtaç oldum.

Buğday sığmaz ağzıma
Boğanın başı denk geldi,
Darı sığmaz ağzıma
Dananın başı denk geldi.
Gayret kaçıp, günler geçip,
Böylece garip düştüm ben.
Taylarım, botalarım varken,
Kurulu şehir gibi uluydum;
Tayımın gözü kapandıktan sonra,
Buzağı güdüp, inek yayıp,
Böyle bir yerde onmadım.
Çok müşküle dolandım,
Kısır emen tosuna
Gökbörü olup sürüklendim.
Tabanım taşta nasır oldu,
Ölmeden yitmeden zavallı baş,
Kançoro Han'a hor oldu.
İki elim felç oldu,
İki gözüme perde indi.
Külçoro ile Ayçürök'ü
Bir görmeye hasret kaldım.
Zülüf saçım ağarmışken,
Seferim yakına gelmişken,
Zulüm görüp yüklendim.
İnsana değil, bahtsız baş,
Hayvana gökbörü çekildim,
Azaba böyle dolandım.»
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp,
Bozlayıp durdu inleyerek;
Gözünün yaşına baksan —

A blight touched by Hızır himself,
In the days when I lived in ease,
Why did I not die then — what became of me?
A black-fated head that drinks no kumis,
I was left longing for bitter water,
Luckless me, who drinks no raki,
I came to crave sour water.

Wheat would not fit in my mouth —
Yet a bull's head came my portion,
Millet would not fit in my mouth —
Yet a calf's head came my portion.
Zeal fled, the days went by,
Thus I fell forlorn.
When I had my foals, my camel-calves,
I was great as a founded city;
After my foal's eyes were closed,
Herding calves, grazing cows,
In such a place I did not prosper.
I was wound in many hardships,
By the bull-calf suckling barren cows
I was dragged like a gray wolf's prey.
My soles grew callused on the stone,
Neither dead nor lost, this wretched head
Became despised by Kançoro Han.
My two hands were struck with palsy,
Over my two eyes a veil descended.
Külçoro and Ayçürök —
I was left longing to see them once.
Though my temple-locks have whitened,
Though my final journey has drawn near,
I have borne oppression heaped upon me.
Not to men — oh luckless head —
To beasts I was dragged as wolf's prey,
Thus was I wound into torment.»
Sobbing and sobbing she wept,
She kept moaning with her groans;
Look upon the tears of her eyes —

Göl gibi, ırmak gibi boşanır;
Burnunun suyuna baksan,
Pınar suyu gibi çağıldar;
Bozlayıp durur feryatla,
Ağlayıp durur hıçkırıkla.
Öleyim der, ölemez,
Ölçüsü kaçmış ölüme
Kendi yürüyüp varamaz.
«Kül botam!» diye feryat eder,
Külçoro ile Semetey'e,

They pour like a lake, like a river;
Look upon the streaming of her nose,
It gurgles like water from a spring;
She keeps moaning with wailing,
She keeps weeping with sobbing.
She would die, yet cannot die,
To a death that has lost its measure
She cannot walk on her own.
«My Kül, my camel-calf!» she wails,
For Külçoro and Semetey,

«Yavru botalarım!» diye inler.
Kocakarı böyle dururken —
Öfkelenip davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Çakır doğan gibi atılıp,
Yamaçlı dağ gibi heybetlenip,
Engebeli dağ gibi yükselip,
Usulca söyleyip, sağlam basıp,
O kocakarıya söz başladı:
«Garip düşmüş anacığım —
Sayısız malın çok mudur?
Buzağı tosun güdecek
Obanda gencin yok mudur?
Türkü gibi söyle türkünü,
İşte bugün, anacığım,
Söyleyiver gerçeğini.
Adı ünlü Talas yerini,
Anlatıver sözünü.
Şuradaki pusa bürünüp köşelenen,
Buğulanıp sivrilen,
Hangi hanın yaylası?
Ak alaca sarp kaya, ulu taş,

«My baby camel-calves!» she groans.
While the old woman stood so —
Rousing himself in anger,
Wisdom coming from the unseen,
Springing like a gray-blue falcon,
Grand as a sloping mountain,
Rising like a rugged mountain,
Speaking gently, treading firm,
He began his words to that old woman:
«My dear mother fallen forlorn —
Are your countless herds so many?
To herd the calves and bull-calves,
Is there no youth in your camp?
Sing your song like a ballad,
This very day, dear mother,
Speak out your truth to me.
The famed land of Talas —
Tell me the tale of it.
That place cornered there, wrapped in haze,
Steaming and rising to a peak —
Which khan's summer pasture is it?
The white-dappled sheer crag, the great stone,

Neyin beliydi?
Şu tepe tepe kıvrılan,
Tepelerinden geyik dökülen —
Tepelerinden geyik dökülse,
Şu tepenin otu seyrelen —

Whose mountain pass was it?
That one winding ridge upon ridge,
From whose crests the deer come pouring —
If deer pour down from its crests,
That ridge whose grass grows sparse —

Boz engebe, sarı sırt,
Nasıl hanın yaylası?
Şu karamsı Kapka-Taş,
Nasıl hanın beliydi?
Şu heyula gibi görünen,
Hangi hanın eliydi?
Boz pus, yanık bayır,
Hangi hanın ordası?
Çevresi çınar bahçe,
Hangi hanın bağıydı?
Ortasında altın taht,
Nasıl hanın tahtıydı?
Sıra sıra kalabalık el,

The gray rough ground, the yellow spine,
What manner of khan's pasture?
That blackish Kapka-Taş,
What manner of khan's pass was it?
That one looming like a specter,
Which khan's people was it?
The gray haze, the scorched slope,
Which khan's horde-camp is it?
The garden ringed with plane trees,
Which khan's vineyard was it?
At its center a golden throne,
What manner of khan's throne was it?
Row upon row, the thronging people,

Nasıl hanın eliydi?
Şu biten dağın ucu gibi,
Kütükçe çıkmış burun gibi,
Hangi hanın eliydi?
Sıra sıra dikilmiş sarı bağ,
Nakışlı hisar kurulmuş taht,

Hangi hanın vadisi?
Yurdu ağıllı yedi bahçe,
Nasıl hanın ordası?
Beli hisar olan bu belin,
Bel ağıla sahip olup,
Hepinize dev kesilip,
Burayı tutan eriniz kim?
El yöneten aslanınız kim?
Kahrı dolu hanınız kim?
Eli bozup, yurdu sömüren,
Bu kahrı katı zorbanız kim?
Ay-âlemi kasıp kavurup,
Yurda bela, fitne salıp,
Yetimi kayırıp yürüten,
Yetkin yurdun hepsine
Kahrını iyice bildiren,
Kalabalık eli dumansız
Doğruca yakıp kavuran,

What manner of khan's folk was it?
Like the tip of that rising mountain,
Like a snout jutting out like a stump,
Which khan's people was it?
The yellow orchard planted row on row,
The throne raised as an ornamented citadel,

Which khan's valley is it?
The seven gardens folded in its grounds,
What manner of khan's horde-camp?
This pass whose crest is a fortress —
Who holds the pass and its fold,
Turned giant against you all,
Who is your man that holds this place?
Who is your lion that steers the people?
Who is your khan brimming with wrath?
Wrecking the people, bleeding the land,
Who is this hard-wrathed tyrant of yours?
Scorching the moonlit world entire,
Loosing calamity and strife on the land,
Driving the orphan before him,
To all of the full-grown land
Making his wrath well known,
Burning the thronging people outright
Without so much as smoke,

Horlayıp duran büyüğünüz kim?
Eli horlayan zorbanız kim?
Kocayı genci hor eden,
Ele kahırlı büyüğünüz kim?
Söylenen sözü dinleyin,
Söyleyip durduğum bu lafın
Haberini veriverin!
Bu haberi söylemezsen,
Şimdi öfkeme çarpılırsın» —

Haber beklemeden, hal sormadan,
Babası hunhar er kişi,

Ay-âlemi kasıp kavuran,
Şay'ın koruduğu şir kişi,
Kılkürön'ün ağzını çevirdi,
Yeri sorup durdu;
Kalabalık Kırgız'ı, çok Argın'ı,

Eli sorup durdu.
İşte o zaman Kanıkey:
«Balam, endamın boy posun
İnsandan üstün görünür,
Senin ata binmiş heybetin.
Balam, bir yanına baksam,
El yöneten beyler gibi;
Balam, bir yanına baksam,
Halka hükmeden adam gibi;
Bahadır, bir yanına baksam,
Meydan gözleyip, mızrak alıp,

Kınsız kılıç kuşanıp,
Halkı koruyan pehlivan gibi.
Bu Kadir Tanrı kulunu,
Balam, türlü türlü yaratırmış.
Balam, tosun güden kocakarıya,
Cehennem çeken anana,
Azap görmüş yengene,

Who is your elder that keeps you despised?
Who is your tyrant that scorns the people?
Scorning the old and the young alike,
Who is your elder so cruel to the folk?
Listen to the words spoken,
Of this speech I keep on speaking,
Give me the tidings now!
If you will not tell these tidings,
You will be struck by my fury this instant»
—
Not waiting for word, not asking of health,
The man whose father was that bloodthirsty one,
Scorching the moonlit world entire,
The lion-man guarded by Şay,
Turned Kılkürön's muzzle about,
And kept asking after the land;
Of the thronging Kirghiz, the many Argın,

He kept asking after the people.
Then it was that Kanıkey spoke:
«My child, your frame, your stature
Seem beyond the measure of men,
Your majesty mounted on horseback.
My child, if I look at you one way,
You are like the beys who steer the people;
My child, if I look at you another,
Like a man who commands the folk;
Bahadır, if I look at you again,
Like a pehlivan who scans the field, takes up the lance,
Girds on the scabbardless sword,
And keeps guard over the people.
This servant of the Almighty Lord,
My child, He creates in many kinds.
My child, to a crone who herds bull-calves,
To your mother who suffers hell,
To your sister-in-law who has known torment,

Balam, boynunu çevirip durursun.
Uranın kim, deyişin ne?
Ulun kim, oban ne?
Alnının değdiği yer neresi?
Göbeğini kesip, kirini yıkayıp,

Seni büyütüveren yerin neresi?
Balam, benim halimi sorarsan —
Kalabalık elin bildiği —
Kaplan Manas'ın hatunu,
Semetey'in anası —
Derya gölün gemisi,
Geniş gömleklinin en temizi,
Kadınların padişahı,
Kapılı şehrin kilidi,
Kalabalık yurdun direği,
Kadınların ulu beyi,
Cümle yurdun anası,
Tanrı'nın sevdiği kulu,
Evliyanın nazlısı;
Zamanında ulu olan,
Botasından ayrılıp,
Kançoro Han'a hor olan,

Ölüme hasret, kederlenen;
Kendine yanandan, kayırandan,
Tümünden birden ayrılan;
Buzağı otlağında sersem gezen.
«Kanıkey anammış» deyip,
Gören kul kederlenmiş.
Horlanıp kara yer olmuş,
İki gözü kör olmuş,
Kulağı duymaz, sağır olmuş,
Böğrünün etini yara eden,
İncik kemiğini sızlatan;
Saçı yumak yün olmuş,
Kançoro'ya cariye olmuş.
Zulümden aklı dağılmış,
Gözünün yaşı dökülmüş;

My child, you keep turning your neck.
Who is your battle-cry, what your byword?
Who is your great one, what your camp?
Where is the place your brow first touched?
Where they cut your navel-cord, washed you clean —
Where is the land that raised you up?
My child, if you ask after my state —
Known to the thronging people —
The tiger Manas's lady,
Semetey's own mother —
Ship of the river and the lake,
Purest of the wide-shifted women,
Padishah of all women,
Lock of the gated city,
Pillar of the thronging land,
Great bey among all women,
Mother of the whole of the land,
Servant beloved of the Lord,
Darling of the saints;
Great in her own season,
Parted from her camel-calf,
Despised by Kançoro Han,

Longing for death, sunk in sorrow;
From all who cared, who watched over her,
Severed from every one at once;
Wandering dazed in the calf-paddock.
«She was mother Kanıkey,» they say,
And the servant who saw her grieved.
Scorned, she became black earth,
Her two eyes have gone blind,
Her ears unhearing, deafened,
Her flank's flesh worn to wounds,
Her shin-bones set to aching;
Her hair become a ball of wool,
She became Kançoro's bondmaid.
Her wits scattered by oppression,
The tears of her eyes poured out;

Dolanıp bela, koyu kahır,
Kocayınca batırmış onu.
Bela ağ örüp sarmalamış,
Kaygıyla pişmedik yeri kalmamış.
Alın kemiği eğrice,
Göreceği günü kısaca,
Ense saçı keçe olmuş,
Geçtiği yer koyu kahır olmuş,
Düştüğü demir tuzak olmuş,
Diri diri cehennem çekmiş,
Isırdığı kurşun olmuş,
Geçtiği yer koyu kor olmuş,
Yanıp pişip yok olmuş.
Ölüden farkı kalmamış,
Diri diri mezara girmemiş sade;

Baldır etini yara eden,
Topuğunu sızlatan;
Kutlu sözden nasipsiz,
Cariyelikten başı çıkmayan,
Odun alıp, ateş yakan,
Kısır buzağı, mal güden;
Zülüfü dörderden örülen,
Cezası eline verilen —
Bu dünyanın zulmü,
Ölmeden yitmeden dipdiri,

İki eline verilmiş.
Cariyelikle gün görüp,
Müşkül çekip, su içip,
Garipliğe alışmış.
Kısır emen buzağıya —
Tanrı'ya suçum mu var ki —
Sersemleyip sürüklenen,
Bahtsız Kanıkey ben olurum.
Kar gibi oldu güzelim saç,
Uğuru kurumuş bahtsız baş,
Bozlayıp ağlayıp, kederlenip,
Botalarımdan ayrılıp.

Twined in calamity, in thick sorrow,
As she aged, it dragged her under.
Calamity wove its net and wrapped her,
No part of her unseared by grief.
Her brow-bone somewhat crooked,
The days she'd see cut somewhat short,
The hair of her nape turned to felt,
Where she passed became thick sorrow,
The trap she fell in was of iron,
Alive she has suffered hell,
What she bit down on was lead,
Where she passed became thick ember,
Burned and seared, she was undone.
No difference left between her and the dead,
Only that living she has not entered the grave;
Her calf's flesh worn to wounds,
Her heels set to aching;
Portionless in blessed words,
Her head never free of bondage,
Fetching wood, kindling fire,
Herding barren calves and stock;
Her locks braided four by four,
Her sentence pressed into her hands —
The tyranny of this world,
Neither dead nor lost, still living,

Was delivered into her two hands.
Living her days in bondage,
Bearing hardship, drinking water,
She has grown used to forlornness.
By the calf that suckles barren cows —
Have I some sin before the Lord? —
Dragged along in a daze,
That luckless Kanıkey am I.
My lovely hair has turned like snow,
A luckless head whose fortune has dried,
Moaning, weeping, sunk in sorrow,
Parted from my camel-calves.

Yaratılmış kul evlatlarından
Genç kişisi ölmesin,
Kocamışı kalıp hor olmasın —
Bu türlü müşkülü
Kuluna vermesin!
Toptan kırsa bir olur;
Hor göreceği kulunu,
Yarattığı gerçekse,
Hiç yaratmasa ne olur?

Çeliğin ardı kaftan olur;
Balam, olmadık başım hor olup,
Torbada bir tutam yün olup.
Güzelim evlatlar varken
Kazı yemez zavallı baş,
Kançoro Han'a cariye olup,
Ateş olup yanıp tutuşuruz;
Yalınayak, başı kabak,
O Kançoro bahadırın
Buzağısını yayıp dururuz.
Cariyelik hizmeti görürüz,
Ölmeden yitmeden dururuz.
Ayçürök ile Külçoro'm
İnsandan üstün candı;
Ayçürök'ün karnında
Altı aylık bir evlat vardı.
Eğer erkek oğul olduysa,
Anasını arayıp o zalime
Görünüverecek çağıydı,

Gelivereceği demdi.
Öleyim derim arımdan;
Ölmeyip diri gezdiğim,
Öyle bir umut var diyedir.
Dökemem kanımı bir türlü,
Kıyamam canıma bir türlü;
Cariye edip tutsalar da beni,
«Bundan haber gelir» deyip,
Kıyamam kendime bir türlü.

Of all the created servants' children,
May the young among them not die,
May the aged not remain and be scorned —
Hardship of this kind
May He never give His servant!
Better He strike all down at once;
The servant He would hold in scorn —
If it is true He created him,
What harm had He never made him at all?

The back of steel becomes a kaftan;
My child, my undone head is scorned,
Become a handful of wool in a sack.
Though I had my lovely children,
This wretched head that eats no kazı,
Become bondmaid to Kançoro Han,
We burn and blaze like fire;
Barefoot, bareheaded,
Of that bahadır Kançoro
We keep grazing the calves.
We do the service of bondage,
Neither dead nor lost, we endure.
My Ayçürök and my Külçoro
Were souls beyond the measure of men;
In Ayçürök's womb
There was a child of six months.
If it was born a boy,
It was the season he'd seek his mother
And show himself to that tyrant,

It was the moment he would come.
I would die for my shame;
That I have not died, still walk alive,
Is because there is such a hope.
I cannot shed my blood at all,
I cannot take my life at all;
Though they hold me as a bondmaid,
Saying «From him will tidings come»,
I cannot destroy myself at all.

Ölmeye giderim arımdan;
Ölemem, tayım, bir türlü,
Öyle bir haber var diyedir.
Balam, sen rakı içmez sarhoşsun ya,

Aklı toy bir gençsin ya;
Başımdan geçeni anlatsam,
Esrik gönlün dağılır;
Gördüğüm zulmü söylesem,
Ateş olup yanıp ölürsün,
Balam, gözünün yaşını dökersin;
Başımdan geçeni anlatsam,
Balam, övünüyor sanırsın.
Orman idim, can geçmez,
Ateş sarıp, kara yol oldum;
Heybetli kara dağ idim,
Yıkılıp gidip, hor oldum.
Balam, yeleden kuyruktan ayrılıp,
Güdük kalıp dururum;
Boynuzum kırılıp başımdan,
Boynuzsuz kalıp dururum.
Üstün idim, aşındım,
Ak tulpar idim, ezildim,
Kara buğra idim, yara oldum,

Baybiçe idim, dert buldum.
Han Manas'ın hatunu —
Han Semetey'in anası,
Zavallı Kanıkey ben idim,
Kıranların anası,
Cümle yurdun ulusu.
Kırk çora değil, kırk yaren,
Kırkının yolu kırk başka,

Kırk yerden gelmiş seçkin kaşka;
Cümle yurdun ulusu,
Kırk kıranın anası —
Keñ-Kol'un ortasında yaylayan,
Ok geçmez kaftanı hazırlayan,

I go toward death for my shame;
I cannot die, my foal, at all,
Because there are such tidings yet.
My child, you are drunk without drinking raki,
You are a youth still raw of mind;
If I told what has passed over my head,
Your rapt heart would be scattered;
If I spoke the tyranny I have seen,
You would catch fire, burn, and die,
My child, you would pour out your tears;
If I told what has passed over my head,
My child, you would think I boast.
I was a forest no soul could pass,
Fire engulfed me, I became a black road;
I was a majestic black mountain,
I collapsed, fell, and was scorned.
My child, parted from mane and tail,
I stand here left docked and stubbed;
My horns broken from my head,
I stand here left hornless.
I was supreme — I was worn away,
I was a white tulpar — I was crushed,
I was a black camel-stallion — I became a wound,
I was a baybiçe — I found grief.
Khan Manas's lady —
Khan Semetey's mother,
Wretched Kanıkey was I,
Mother of the destroyers,
Great one of the whole land.
Not forty çoras — forty companions,
The roads of the forty, forty different ways,

Chosen blazes gathered from forty places;
Great one of the whole land,
Mother of the forty destroyers —
Summering in the midst of Keñ-Kol,
Preparing the kaftan no arrow pierces,

Kara kişinin soylusu,
Kadınların güzeli,
Altın parmaklı, ak huylu,
Nadide canların biriydim;
Övünsem Kadir gecesiydim,
Geleceği ile gideceği
Önceden sezip bilici,
Bahtsız Kanıkey ben idim.
Kederden kahırlanıp —
Hunhar oğlum Semetey,
Kadirli oğlum Külçoro,
Ay yüzlü balam Ayçürök —
Hepsinden sırayla ayrılıp,
Ay eksilip, gün geçip,
Cariyelikte dururum böyle.
Kançoro bizim hanımız,
Büsbütün gitmiş halimiz.
Sohbeti kurarsınız,
Balam, ahvali sorup durursunuz;
Sorulsa gönül parçalanır,
Cariye olmuş kocakarıya
Çepeçevre ateş kaynayıp,
Kahpe zaman başka görünür.
Öldürmeden, yitirmeden,
Sendeletip o hilekâr,
Hor olmuş bizim gibi miskini
Alaya alır besbelli.
Can tutuşup, içim kor,
İçimden yanar koyu kor,
Tepemde durur dolu gibi ok,
İçim alev, bağrım kor.
«O yavrularım sağ gelir» deyip,

«Zulümde başım görecek» deyip,

Yaradan'a gönlüm tok.
Ilgınlı Keñ-Kol'u, geniş Talas'ı,

Yeri sorup durursun;

Noblest of the dark-haired folk,
Beauty among all women,
Golden-fingered, white of temper,
I was one of the rarest souls;
If I boasted, I was the Night of Power,
What would come and what would go
I sensed and knew beforehand —
Luckless Kanıkey was I.
Grieving with sorrow's wrath —
My bloodthirsty son Semetey,
My cherished son Külçoro,
My moon-faced child Ayçürök —
Parted from each in turn,
The moon waning, the days passing,
Thus I remain in bondage.
Kançoro is our khan,
Our state has wholly gone.
You would hold your converse,
My child, you keep asking of our plight;
Asked, the heart is torn to pieces,
Around the crone become a bondmaid
Fire boils on every side,
The treacherous age wears another face.
Neither killing nor losing us,
That schemer sets us stumbling,
A wretch despised like us, no doubt,
He holds up to mockery.
My soul aflame, my insides ember,
Within me burns thick ember,
Over my crown hang arrows like hail,
My insides flame, my breast is ember.
«Those little ones will come back safe,» I say,
«My head will see it through oppression,» I say,
My heart is content with the Creator.
Tamarisk-grown Keñ-Kol, wide Talas,

You keep asking after the land;

Mutlu Argın'ı, çok Kırgız'ı,
Eli sorup dursun.
Balam, uçurumca açılan kapçal —

Ah kahpe dünya —
Derdimi dökeyim bir hayli.
Şu dörtgen gibi görünen,
Nişanı kırk ev çizilen yerde,
Altmış yiğit, seksen oğul
Ordo kurup yatarlardı;
Keyfe doyasıya dalıp,
Saygın, adil han seçip,
Ödüle doksan kısrak bağlayıp,
Bölük bölük atışıp,
Kaybeden yana kazananlar
Takılıp gülüşüp dururlardı;
Seksen kısır, doksan kısrak,
Pay biçilen ödülü
Kazanan kesip alırdı.
Eskisini sorarsan —
Pehlivanı var, eri var,
Türlü eğlencenin dengi var,
Semetey Han'ın ordası;
Şimdikisini sorarsan —
Gayreti bozuk, zehri güçlü,
Halkı dize getirmiş,
Balam, Kançoro Han'ın ordası.

Şu düzgün dikilmiş çınar bahçe —
Ortası yığma altın taht;
Dün iç etinden ok geçmez giyimi
Giyinip durduğun çağında,
Ok yetişmez er Buurul'a
Binip durduğun çağında —
Ay-âlemi kasıp kavurup,
Rast gelen düşmanı dört yana
Vurup durduğu çağında,
Göz göreni gökyeleli şir
Sürüp durduğu çağında,

The blessed Argın, the many Kirghiz,
You keep asking after the people.
My child, the gorge that opens like a chasm —
Ah, treacherous world —
Let me pour out my grief a while.
There where it looks like a great square,
Where the mark of forty houses was drawn,
Sixty braves, eighty sons
Would pitch the ordo and encamp;
Plunging into pleasure to their fill,
Choosing an honored, righteous khan,
Staking ninety mares as prize,
Shooting in troop after troop,
The winners at the losers' side
Would keep on teasing, laughing loud;
Eighty barren beasts, ninety mares,
The prize apportioned out,
The winner would cut loose and take.
If you ask after the old days —
It had its pehlivans, its men,
Its match for every kind of revel,
The horde-camp of Semetey Han;
If you ask after today —
His zeal corrupted, his venom strong,
He has brought the folk to their knees,
My child — the horde-camp of Kançoro Han.
That plane-tree garden planted straight —
At its center a heaped throne of gold;
Yesterday, in the season you wore the garb
No arrow pierces to the inner flesh,
In the season you rode the brave Buurul
No arrow could overtake —
Scorching the moonlit world entire,
In the season he struck the foe he met
To all four quarters at once,
In the season the gray-maned lion drove
All that the eye could see before him,

Ay-ålemi bir yere
Derleyip durduğu çağında,

Dün Ogoy'dan çıkan on dört atı
Bağlayıp durduğu çağında,
Saldıranı perişan edip
Yere serip durduğu çağında,
Çıkmaz kara vadiden
Yol çıkarıp durduğunda —
Gökten yıldız kımıldayıp,
Boğuşan yurtlar dost olup,
Bir vadiden ordu çıkıp,
Bir yakadan baş çıkıp,
Zülfikar ele takılıp,
Düşmana hep birden girişip,
Varıp vurmadık el kalmadan,
Pazarı basılmadık yer kalmadan,
Küheylan yürük Buurul'a
Binip durduğu çağında,
Ay-ålemin hepsini
Yönetip durduğu çağında,
Seçkin kaşka erleri,
Göz yetmeyen yerleri
Yönetip durduğu çağında —
Töre atanıp, han olup,
Askeri altı tümen olup,
Ünü yurda şan olup,
Sataşan kul kana bulanıp,
Tutuşan düşman tane gibi savrulup,
Karşı gelen toz olup,
Yiğit oğlum Semetey
Derleyip durduğu çağında,
El yönetip, yurt güdüp,
Halk görüp, kalabalık akıp —

Öncekini sorarsan,
Semetey Han'ın tahtı odur.
Balam, şimdikisini sorarsan:
Akı bozup yol eden,

In the season he gathered the moonlit world
Together into one place,

Yesterday, in the season he tethered
The fourteen steeds come out of Ogoy,
In the season he laid the attacker waste
And stretched him on the ground,
In the season he cut a road
Out of the black valley without exit —
The stars stirring in the sky,
Warring nations turned to friends,
From one valley an army issuing,
From one shore a head arising,
Zülfikar taken up in hand,
Falling on the foe all as one,
Till no people was left unstruck,
No place its bazaar unstormed,
In the season he rode the swift
Thoroughbred Buurul on and on,
In the season he governed
All of the moonlit world,
The chosen blaze-marked men,
The lands beyond the reach of sight,
In the season he governed them all —
Named töre, become khan,
His army six tümen strong,
His fame the glory of the land,
The meddling servant drenched in blood,
The grappling foe winnowed like grain,
Whoever opposed him turned to dust,
In the season my valiant son Semetey
Kept gathering all in hand,
Steering the people, herding the land,
Meeting the folk, the throngs streaming in —

If you ask after what came before,
It is the throne of Semetey Han.
My child, if you ask after today:
Wrecking the white, making it his road,

Ay-âlemi hor eden,
Kançoro derler bir han çıktı;
O Kançoro kâfirin,
Halkı perişan eden o çıplağın,
Kahrı güçlü ahir zamanlının,

Holding the moonlit world in scorn,
A khan called Kançoro has arisen;
Of that infidel Kançoro,
That naked one who lays the folk waste,
That hard-wrathed creature of the last days,

Binip oturduğu taht odur.
Ey balam, şu kaynağın kara gözünde,
Ulu çınarın dibinde,
Tört-Kül'ün aşağı yanında —
Sözün şimdikisini söyleyeyim —
«Ardımda balam sahip çıkar» deyip

It is the throne he mounts and sits upon.
Ah my child, at that spring's dark eye,
At the foot of the great plane tree,
On the lower side of Tört-Kül —
Let me tell the present of the tale —
Saying «After me my child will claim them»,

Dikip koyduğu çınarı, söğüdü,
Han Manas'ın nişan diye koyduğu,
Kıyısı sıra sıra bağ idi.
Yurt yöneten, el tutan,
Atadan kalan mirası,
Asil çıkan tek incisi,
Semetey'in tahtı idi.
El çağıldayıp, yurt uğuldayıp,
Kuşatıp dururlardı onu,
Tanrı'nın verdiği çağ idi.
O ordadaki ak sarayı
«Kanıkey'in ordası» diye
Yurdun andığı çağ idi.
Bu candan sıyrılıp giden
Yarınımı sorarsan,
Görülmedik şenlik vardı.
Er oğlum sultan varken,
Şu duran Talas'a
Yüz dönüp kul gelmezdi;
Yüzleşip girip, çok Kıtay
Saldırıp girip yenemezdi.
Yüce tutulan Ala-Too —
Ala-Too'da kısrak bağlayıp,
Geçidini tutup yurt yaylayıp,

The plane and willow that he planted,
Set by Khan Manas for a token,
Its bank was garden row on row.
Steering the land, holding the people,
The heritage left from the father,
His single pearl of noble birth —
It was the throne of Semetey.
The people burbling, the land humming,
They would throng around it close,
It was the season the Lord had given.
The white palace in that horde-camp —
«The horde-camp of Kanıkey»
The land would call it in that season.
If you ask after my morrow,
When this life slips away from me,
There was festivity never seen.
While my man-son the sultan lived,
To this Talas standing here
No servant came to turn his face;
Confronting it, the many Kıtay
Could not storm in and prevail.
The high-held Ala-Too —
Tethering mares on Ala-Too,
Holding its passes, summering the land,

Ah, aziz Kırgız yurt edinmiş,
Çarpışmaya düşman gelmezdi.
Askeri altı tümen idi,
Pusuya gelen nice düşman
Görüp, başı sersem olurdu.
Ok geçmez giymiş o yıkıcın,

Oy, Külçoro kulunum —
Şu elin kalesiydi;
Bozlayıp ağlayıp avare,

Karaltısı dağ gibi yadigârım,
Kıranı yurtça sınanmış,
Keskinliği çelik, sözü çok,
Tam yadigârdır kendime;
Kızıl çelik bayrağım,
Hızırlı ulu gökyeleden,

Hunharın kara gözünden,
Kaplan albanımın özünden
Alıp kaldığım yadigârım.
Bu yavrulardan ayrıldım,
Buyruk budur, kulunum,
Buzağı güdüp kahırlandım.
Ayrıldım iki botamdan;
Ölmedikçe söyler dilimiz,
Cariyelikle gün görüp,
Böyle oldu günümüz.
Dertli oldu sözümüz,
Karardıkça kararıp,
Perdelendi iki gözümüz.
Döküldü gitti dişimiz,
Cariyelik, zulüm işimiz,
Bozuldu böyle işimiz,
Büküldü bizim belimiz.
Küheylan oğullar varken,
«Kanıkey ana» dedirten,
Halka hazine, ulu olduk;
Güzelim evlatlar göçünce,

Ah, the dear Kirghiz made it their home,
No foe would come to give battle.
His army was six tümen strong,
Many a foe that came in ambush
Looked on it, and his head went numb.
Clad in armor no arrow pierces, that breaker of yours,
Oy, Külçoro my foal —
He was the fortress of this people;
Moaning, weeping, adrift,

My keepsake looming like a mountain,
His havoc proven before the land,
His edge of steel, his words many,
A perfect keepsake for myself;
My banner of crimson steel,
From the great gray-mane touched by Hızır,
From the dark eye of the bloodthirsty one,
From the very core of my tiger alban,
The keepsake I received and kept.
From these little ones I was parted,
Such is the decree, my foal,
I herded calves and drank my grief.
I was parted from my two camel-calves;
Until we die our tongue will speak,
Living our days in bondage,
Such have our days become.
Sorrowful have our words become,
Darkening and darkening still,
Our two eyes have been veiled.
Our teeth have dropped and gone,
Bondage and tyranny our labor,
Thus has our labor been ruined,
Thus has our back been bent.
While we had our thoroughbred sons,
Called «Mother Kanıkey» by all,
We were treasure to the folk, and great;
When my lovely children passed away,

Tosuna gökbörü olup,
Gözümüz kararıp hor olduk.
Adamca giyilen kaftanımız yok,
Kazığa döndü kolumuz;
Kimseye geçmez sözümüz,
Gökbörü olduk kendimiz;
Her gün burkulur belimiz,
Ele geçmez lafımız.
Cariyelikle gün görüp —
Ee, atanın körü, hilekâr ey —
Şimdi kırıldı dermanımız.
Diriliğin halini dinleyin:
Günü gününe diri gün gören,

Made wolf's prey for the bull-calf,
Our eyes went dark, and we were scorned.
No kaftan fit for humans to wear,
Our arms have turned to tent-stakes;
Our word sways no one now,
We have become the wolf's prey ourselves;
Every day our back is wrung,
Our speech does not reach the people.
Living our days in bondage —
Eh, blind spawn of the father, oh schemer —
Now our strength is broken.
Hear the state of the living:
Living life day upon day,

Yağma oldu varlığımız.
Kalabalık elin kalesi
Kançoro bizim hanımız,
Durmadan yanar canımız.
Balam, senin baş tenin başka görünür;

Zulüm görmüş zavallıyı
Ayırıp kurtarınız!
Boynu kalın boz oğlanlar,
Şaşkını sopalayıp,
«Ölmeyip gezen kâfir» deyip,

Nicesi alaya alırdı,
Kaç kişi vururdu,
Oyunda maskara ederdi;
Kançoro Han'dan beter müşkül,
Kahır salıp dururdu.
Balam, endamın boy posun,
Ata binmiş heybetin,
İnsandan başka görünür.
Soyun kim, yerin ne?
Uranın kim, deyişin ne?
Göbeğinin bağlandığı yer neresi?
Doğup büyüdüğün elin kim?

Our substance has been plundered.
Fortress of the thronging people,
Kançoro is our khan,
Our soul burns without cease.
My child, the skin of your head seems set apart;
The wretch who has seen tyranny —
Set her apart and deliver her!
The thick-necked gray-green lads,
Cudgeling the bewildered one,
Saying «The infidel who wanders undying»,
Many would hold her up to mockery,
How many a one would strike her,
Would make her the fool of their games;
Hardship worse than Kançoro Han
Kept heaping wrath upon her.
My child, your frame, your stature,
Your majesty mounted on horseback,
Seem something other than a man's.
Who is your line, what is your land?
Who is your battle-cry, what your byword?
Where is the place your navel-cord was tied?
Who are the people where you were born and raised?

Altındaki bindiğin —
Kara doru, kısa yeleli —
Baksak, senin gibi can çıkmaz.

Hayvanın asilini binmişsin,
Yurt dolaşıp, yer gözleyip,
İnatla koşturup durmuşsun.
Bala, kundağının ardı bir kucak —

Ağacın malını asmışsın.
Çarpışmaya dağ arayıp,
Vuruşmaya düşman arayıp,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Pusatın yerli yerinde,
Donatının hepsini
Yerli yerine bağlamışsın.
Dağdan kopan rüzgâr gibi,
Dalgalanışın ırmak gibi,
Sinip gerilişin kaplan gibi;
Vuruşmaya duran düşmanın,

Yüzleşse sağ kalmayacak gibi.
Genişliğin yayla gibi,
Geniş gayretin demir gibi,
Bahadırlığın yüce doruk gibi,
Endamın başka görünür.
Boyunu kemiğini görünce,
Ben zavallı Kanıkey'in
Gönlü gidip bölünür,
Gözünün yaşı dökülür,
Sinek kadar canı çırpınır;
İliğimin kemiğimin hepsi
Paramparça olup sızlar.»
Zulüm çekmiş o koca,
Ağlayıp durdu feryatla,
Bozlayıp durdu hıçkırıkla.
Söze başladı dertlerden,
Her bir sözü başka başka,
Dertli sözü türlü türlü;

The mount beneath you that you ride —
Black-bay, short of mane —
Look as we may, no soul comes forth like you.
You have mounted the noblest of beasts,
Roaming the land, scanning the ground,
You have galloped on in stubborn quest.
Child, behind your swaddling lies an armful —
You have hung the wealth of the tree.
Seeking a mountain to clash against,
Seeking a foe to fight,
Girding the scabbardless sword,
Your weapons each in its place,
All of your gear and harness
You have bound each where it belongs.
Like the wind torn off the mountain,
Your surging like a river,
Your crouch and coil like a tiger's;
The foe that stands to fight you,

Should he face you, would not stay alive.
Your breadth is like a summer pasture,
Your wide zeal is like iron,
Your valor like a towering summit,
Your frame seems something other.
Seeing your build, your very bones,
I, wretched Kanıkey —
My heart goes out and breaks in two,
The tears of my eyes pour down,
My fly-small soul flutters within;
All of my marrow, all my bone
Shatters to pieces and aches.»
That elder who had borne tyranny
Kept weeping with her wailing,
Kept moaning with her sobbing.
She began her speech from sorrows,
Each single word a different word,
Her sorrowed words of many kinds;

Dönüp durup söz söylese,
Çelikle saplar gibiydi.
İşte o zaman er Seytek
Dinleyip durdu şaşarak,
Süt ile kımran gibi donakalıp,
Usulca söyleyip, sağlam basıp.
Zulümdeki büyük ana —
Bahtsız Kanıkey söze başlayıp,
Yaman ana Kanıkey,
Evliyazade bu dahi,
Yanındaki çocuğun
Ata soyunu sordu.
El yöneten, yurt tutan
Anacığın garibin elinden

Nice devrin işi geçmiş;
Ananın hali böyledir.
Her bir sözü pek değerli,
Bilge insan bulmuş gibi;
Dokunaklı sözü böyledir,
Kılıçla çalar gibidir.
Bahadırlığı bambaşka —
Dünyaya gelip yaratılalı,

Bilgeliği bir hayli.
Kutlu bir can imiş,
Zavallının sağ omzunda
Söyleyicisi var imiş.
O zaman Seytek şunu deyip,
Âlemde olmadık düzmece söyleyip:

«Vay ana, aman, anacığım,
Elsiz insan mı sandın!

Yaratılıp can olmuş,
Yersiz insan mı sandın!
Deveye binip mızrak alan,
Töreli yurdun şaştığı
Töp Küncüt bizim yerimiz,

Whenever she turned to speak again,
It was as if she stabbed with steel.
Then it was that the man Seytek
Kept listening in amazement,
Frozen still like milk with kımran,
Speaking gently, treading firm.
The great mother in her tyranny —
Luckless Kanıkey beginning her speech,
The formidable mother Kanıkey,
Saint-descended even she,
Of the boy there at her side
Asked the lineage of his fathers.
Steering the people, holding the land,
Through the hands of your poor dear mother
The work of many an age has passed;
Such is the state of the mother.
Each single word most precious,
As if she had found a sage;
Such are her piercing words,
As if they strike with a sword.
Her valor something other —
Since coming into the world, created,

Her wisdom is a wonder.
A blessed soul she was, it seems,
On the wretched one's right shoulder
There was one who spoke for her.
Then Seytek spoke as follows,
Telling a fabrication never seen in the world:
«O mother — mercy, dear mother,
Did you take me for a man without a people!
Created and become a soul,
Did you take me for a man without a land!
Riding camels, taking up lances,
The wonder of the law-bound land,
Töp Küncüt is our land,

Hindistan olur elimiz.
At yorup, yer gezip,
İt salıp, kuş uçurup,
Yer dolaşıp hüner gösteririz.
Tosun güden ihtiyar,
Sana gelip durmaktayız;
Ara yerde baş kavuşturup,
Sohbeti kurduk.
Hindiya'nın sultanı,
Ünlü hanın oğluyduk,
Halkın kara gözüydük,
Hanzadenin ta kendisiydik;
Eren de idik, şir de idik,
Yamanların biriydik.
Hanın kara gözüyüz,
Hanzadenin kendisiyiz.
Beden gevşeyip, kan kaynayıp,
Yürek coşup, göz parlayıp,
Kederlendik, içimiz kaynayıp.
Saçın kuğu gibi ağarmışken,
Seferin yaklaşmış çağında,
Ateş olup yanıp tutuşmuşsunuz;
Geçenlere yanmışsınız, canım,

Buzağı yayıp durmuşsunuz.
Türkü gibi söyle türkünü,
Bahadır gökyelenin anası,
Kadınların ulusu,

Tez söyle, baybiçe,
İçindeki sırrını!
Ilgınlı Keñ-Kol yerini söyle,
Yurt tutmuş elini söyle,
Yükseltip kurduğun evini söyle!
El yöneten, yurt tutan
Eren isen aslını söyle!» —
Deyip, böylece er Seytek
Yerini sorup durduğunda,
Usulca söyleyip, sağlam basıp,

Hindistan is our people.
Wearying horses, roaming the earth,
Loosing hounds, flying hawks,
We tour the land and show our skill.
Old one herding the bull-calves,
It is to you that we have come;
Meeting head to head midway,
We have held our converse.
Sultan of Hindiya,
We were the famed khan's son,
We were the dark eye of the folk,
We were the khan's own scion;
We were a holy man, a lion too,
We were one of the formidable.
We are the dark eye of the khan,
We are the khan's own scion.
The body slackening, the blood boiling,
The heart surging, the eye flashing,
We grieved, our insides seething.
Though your hair has whitened like a swan,
In the season your journey has drawn near,
You have caught fire, burned and blazed;
You have mourned for what is past, my dear,
You have kept on grazing calves.
Sing your song like a ballad,
Mother of the bahadır gray-mane,
Great one of all women,

Speak quickly, baybiçe,
The secret held within you!
Tell of tamarisk-grown Keñ-Kol, your land,
Tell of the people settled as your folk,
Tell of the house you raised on high!
Steering the people, holding the land,
If you are a holy one, tell your origin!» —
So saying, thus the man Seytek,
When he kept asking of the land,
Speaking gently, treading firm,

Bahtsız Kanıkey söze başladı:
«Eskimi ben söylesem,
Övünüyor gibi olurum;
Arsız kocakarı lakırdayıp,
Fazlasını söyleyiveririm.
İki dizim nasır olup,
Hesapsız müşküle hor olup
Gezdiğime yanarım.
Cariye olup gitti Ayçürök,
Kul olup gitti Külçoro;
«İkisinden haber olur» deyip,
Bu demde yanıp dururum.
Ölmeye dururum arımdan;
Ayçürök'ün karnında
Üç aylık çocuk var idi,
Kaygılanıp kor gibi yanıp,
«O sağ olsa» deyip,
Yaradan'a gönlüm tok.
Onlardan haber gelip,
«Yetişip yavrular gelse» deyip,

Gözünü görüp Kanıkey,
«O yavruları görsem» deyip,
Dönüşü olmayan gerçek yurda
«Yavruları görüp ölsem» deyip.

Kuru çöpe döndü bileğim,
İşte tam budur dileğim.
Cariyelikle gün görüp,
Müşkül çekip, su içip,
Böyle böyle dururum.
Balam, şimdi söyleyeyim türkümü,

İman gibi söyleyip gerçeğimi:
Çevresi çınar bahçe —
Ortası nişan altın taht.
Sohbeti şenliği çok idi;
Eskisini sorarsan —
Askeri altı tümen olmuş,

Luckless Kanıkey began her speech:
«If I should tell my former days,
I would seem to be boasting;
A shameless crone rattling on,
I would say more than my share.
My two knees grown callused,
Scorned by countless hardships,
I mourn that I still wander so.
Ayçürök went off a bondmaid,
Külçoro went off a slave;
Saying «From those two will tidings come»,
In this moment I burn on.
I stand ready to die for my shame;
In Ayçürök's womb
There was a child of three months,
Grieving, burning like an ember,
Saying «If only he is safe»,
My heart is content with the Creator.
That tidings come from them,
Saying «May the little ones arrive in time»,
That Kanıkey may see with her eyes,
Saying «If I could see those little ones»,
To the true homeland of no return —
Saying «If I could see the little ones and die».
My wrist has turned to a dry twig,
This exactly is my wish.
Living my days in bondage,
Bearing hardship, drinking water,
Thus and so I endure.
My child, now let me sing my song,

Telling my truth like a creed:
The garden ringed with plane trees —
At its center the token, the golden throne.
Its converse and its revels were many;
If you ask after the old days —
His army become six tümen strong,

Ervahlı yurda han olmuş,
Yürüdüğünden toz çıkan,
Gürültüsünden can çıkan,
Asker tutup ordu dolan,
Âlem yurduna ulu olan,
Semetey'in bindiği taht odur.
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi başka ok atıp,
Keñ-Kol'u bozup yol açıp,
Kalabalık kara Cediger
Basıp girip saldırıp,
Kahraman nice han ölüp,
Gayretli erin hepsi ölüp,
Atılan ok yanıp, ateş olup,
Nereye gittiği belirsiz —
Semetey oğlum yok olup.
Kayıplara karışıp gittiğinde,
Kocamışken Han Bakay
Zorluğa düşüp gittiğinde,
Ayçürök ile Külçoro'm
Ele düşüp gittiğinde,
Gören adamın dev dediği
Kançoro halkı ele geçirdi,
Üstünlüğü kimseye vermedi;
Kançoro Han'ın tahtı budur.
Nakışlı yaygı, kırk kilim,
Devrin halini iyi bilirim:
Urgana tulpar bağlayan,
Yamaca göçüp yaylayan,
Kocakarısı kuyruk yağı çiğneyen —
Öncekini sorarsan,
Balam, Semetey Han'ın eli idi;
Şimdikisini sorarsan,
Kançoro Han'ın elidir.

Khan over the spirit-guarded land,
Dust rising where he marched,
Souls fleeing at his thunder,
Keeping armies, filled with hosts,
Great one to the world's whole land —
It is the throne that Semetey mounted.
Drawing the bow like rain,
Loosing arrows apart like hail,
Breaking Keñ-Kol, opening a road,
The thronging black Cediger
Stormed in and fell upon us,
Many a heroic khan dying,
All of the zealous men dying,
The loosed arrows burning, turned to fire,
Where he went, none can tell —
My son Semetey was lost.
When he vanished among the lost,
When Khan Bakay in his old age
Fell into hardship and was gone,
When my Ayçürök and Külçoro
Fell into captive hands and were gone,
Kançoro, whom onlookers called a giant,
Seized the folk into his grasp,
He yielded mastery to no one;
This is the throne of Kançoro Han.
Ornamented spreads, forty carpets,
I know well the state of the age:
Tethering tulpars to the picket-rope,
Migrating to the slope to summer,
Its crones chewing tail-fat —
If you ask after what came before,
My child, it was the people of Semetey Han;
If you ask after today,
It is the people of Kançoro Han.

Boğaz yanı acayip,
Dibi çökmüş, biçimi yok.
Eskisini sorarsan —
Kaplan on beş kez yavrulamış,

The gorge's flank is a wonder,
Its floor sunken, its shape gone.
If you ask after the old days —
The tiger whelped there fifteen times,

Yolu çetin o yere
Yanaşıp insan gelmemiş;
Askeri altı tümen olmuş,
İnsan varmaz yer olmuş,
Acayip kurulmuş yer idi;
«Semetey Han'a orda» diye,
Gören can böyle der idi.
Öncekini sorarsan —
Semetey'e acayip,
Halkı dizilip yaya yürürdü;
Şimdikisini sorarsan,
Kançoro melun sahip olmuş.
Şu boğazdaki ak saray —
Öncekini sorarsan —
Halk dizilip uğultu olurdu,

Ahaliye şenlik olurdu;
Askeri altı tümen olup,
Âlem yurduna han olup,
Sataşamadan düşman şaşkın olup.
Eskisini sorarsan —
Semetey'in ak sarayında
Urganda tulpar şahlanırdı;
Yakışıklı yerleştirilmiş,
Ogoy'dan çıkan on dört at,
On dört atın içinde
Başı küheylan Buurul at,
Kara kaşka argımak,
Bakay Han'ın Kök tulparı —
Ak sarayda işte bunlar,
Geyik gibi boynunu burup,
Silkinip kişnerlerdi.
Küheylanlığını bilince,
Yalvarıp herkes istemiş;
İsteyene vermemiş,
Kara yıkık kalmış saraya
Uğrayıp insan gelmemiş.

O sarayın kapısında

To that place of arduous roads
No human dared come near;
His army become six tümen strong,
It became ground no man approached,
It was a place of wondrous making;
«The horde-camp of Semetey Han» —
So every soul who saw it said.
If you ask after what came before —
A wonder unto Semetey,
His folk would walk in files on foot;
If you ask after today,
The accursed Kançoro has claimed it.
The white palace in that gorge —
If you ask after what came before —
The folk would file in, a murmuring throng,
It was festivity for the people;
His army six tümen strong,
Khan over the world's whole land,
The foe too dazed to even meddle.
If you ask after the old days —
In Semetey's white palace
Tulpars would rear upon the picket-rope;
Handsomely stabled and arrayed,
The fourteen steeds come out of Ogoy,
And among the fourteen steeds
The chief thoroughbred, the horse Buurul,
The black blaze-marked argımak,
Bakay Han's tulpar Kök —
There in the white palace these,
Curving their necks like deer,
Would shake themselves and neigh.
Learning they were thoroughbreds,
Everyone begged and pleaded for them;
He gave them to none who asked,
And to the palace fallen to black ruin
No man has come calling since.

At the gate of that palace

Cellatları yetmiş kişi,
Kavga dense üşüşen,
Kapıda bekçisi,
Adamın burnunu, kulağını
Muska yapıp takınmış;
Pehlivanlarını görünce,
Sezen düşman boyun eğmiş.
Bu demde ak sarayın
Direği kırılıp yıkıldı;
Tulpar şöyle dursun, eşek yok,
Saray değil, dümdüz dam,
İşte dümdüz dam olup kurudu.
Tulpar küheylan yitip,
Kançoro Han sahip oldu.
«Ne olsa hunharın adı
kalmasın» diye,
Söğüdünü kesip devirip,
Evini yıkıp devirip,
Üstünü ağıl, yığın edip,
Ak sarayı paramparça edip,
Kançoro Han yok etti.
Dört yanı göçüp gedilmiş,
Kütük gibi görünen,
Görenin gönlü parçalanan,
Belalı ağılın nicesi.
Şimdikisini sorarsan —
Yıkık hisar Tört-Kül yeri,
Onun yanından kaçmış Kırgız eli;
İşte şu Kançoro Han'ın sarayı.
Şu boz alaca ulu kara sırt,
Dağdan yüksek karaltısı —
Öncekini sorarsan —
Şu Semetey Han'ın karakolu.
O karakoldaki muhafızlar —
Manası candan bir başka,
Hepsi bahadır, seçkin kaşka;
Onlar dosdoğru tutup mızrak uzatır,

Düşmana değse kırarlar;

Its executioners, seventy men,
Swarming at the word of brawl,
Its watchmen at the gate,
Men's noses and men's ears
They strung on themselves as amulets;
Seeing its pehlivans,
The foe who sensed them bowed the neck.
In this age the white palace's
Pillar has broken and come down;
Let alone a tulpar, not even a donkey,
No palace now — a flattened roof,
A flattened roof it dried into.
The tulpar thoroughbreds lost,
Kançoro Han became its master.
Saying «Whatever befalls, let not the
bloodthirsty one's name remain»,
Cutting down and felling his willow,
Tearing down and toppling his house,
Making its top a pen, a heap,
Smashing the white palace to pieces,
Kançoro Han wiped it away.
Its four sides caved and breached,
Looking like a stump,
Rending the heart of all who see,
Many such pens of calamity.
If you ask after today —
The ruined citadel, the ground of Tört-Kül,
The Kirghiz people fled from its side;
There — that is Kançoro Han's palace.
That gray-dappled great black spine,
Its silhouette higher than mountains —
If you ask after what came before —
That is the watchpost of Semetey Han.
The sentries at that watchpost —
Their meaning something dearer than life,
All of them bahadırs, chosen blazes;
They hold the lance dead straight and
thrust,
Where they touch the foe, they break him;

Onların kirpiği kızıl kor olmuş,

Onların attığı çelik ok olmuş.
«Su iç» dense, ağı içen,
«Börk al» dense, baş kesen,
«Yağ kes» dense, taş kesen;
Çetini çiğneyip yol eden,
Çekişen eri hor eden,
Kırgız'a demir kale olmuş;

Yamanlığını görünce,
Kıtay'ın hanı irkilmiş.
Şu şirliği herkesçe bilinmiş;
El gümbürtüsünü duyunca,
Kara Kıtay, Mançu yurdu,
Şu hanları candan bezmiş;
Ciddiye binse düşman kırılmış,

Dahası, Çınmaçın hanı ağlamış.
Babası arslan gökyeleden
Aşkın çıkmış şir olmuş,
Heybetini gören uslanmış;
Ala-Too'yu yurt edinmiş,
Boğuşup insan yenememiş,
Üstünlüğünü kimseye vermemiş,
Kılıcını düşmanda bilemiş;
Öfkesine dokunan çok düşman
Kızıl ateş görüp devrilmiş.
Sıralanan tepe, çatal sırt,
Askeri kaynaşıp, ordu tutmuş,
Yiğitler yatıp, bel beklemiş,

Yiğit oğlum Semetey böyle
el beslemiş.
Semetey'in karakolu —
Şimdi karakolun beli yol oldu,
Ucundan kalabalık ordu kaçıp,
Görene ibretlik hal oldu;
Gözcüler dağılıp yitip —

Their lashes had become red embers,

The arrows they loosed had become steel.
Told «Drink water», they drank poison,
Told «Take the börk», they took the head,
Told «Cut fat», they cut stone;
Trampling the arduous into roads,
Scorning the man who quarreled,
They became an iron fortress for the Kirghiz;
Seeing their formidable ways,
The khan of Kıtay flinched back.
That lion-nature was known to all;
Hearing the people's rumble,
The black Kıtay, the Mançu land,
Grew sick at heart of these their khans;
When it came to earnest, the foe was broken,
What is more, the khan of Çınmaçın wept.
From his father the lion gray-mane
He came forth surpassing, a lion himself,
Whoever saw his majesty was tamed;
He made Ala-Too his home,
Grappling, no man could best him,
He yielded mastery to no one,
He whetted his sword upon the foe;
Many a foe that touched his wrath
Saw the red fire and toppled down.
The ranged hills, the forking spine,
His soldiers teeming, holding the host,
The braves lying in wait, watching the pass —
Thus did my valiant son Semetey
keep the people.
Semetey's watchpost —
Now the watchpost's pass has become a road,
From its edge the thronging host has fled,
It became a lesson to all who see;
The lookouts scattered and lost —

Şimdikisini sorarsan —
Kançoro Han'a yem oldu.
Şu bozaran boyun belde,
O altın kapılı berk orda —
O çamdan oluk yapılmış,
O taştan yığılıp dağ yapılmış,

If you ask after today —
It became fodder for Kançoro Han.
On that graying neck of the pass,
That fast horde-camp with gates of gold —
Its conduits were made of pine,
Its stones were heaped into a mountain,

Mızrak saplansa işlemez,
Onu alamayıp düşman bıkmış.
Demirle kuşatıp ağ yapıp,
Taştan örüp dağ yapmış;
Bunu Kadir Allah Taala,
Arslanın başını sağ kılmış.
Her biçimi ustaca işlenmiş,
Bunu usta Bayçoro yapmış;
Bunu altınla boyamış,
Onu gümüşle kaplamış.
İki kişi seslense,
Bu kara saat yıkılası,
Bu kendi kendine öterdi;
Bunun direği yakut taş olmuş.
O ordanın sahibi Semetey,
Ak orda yurda baş olmuş.
Bunun alnı gedik, yıkılmış,
Bu âlemin sahibi serilmiş,
Bu sahipsiz kalmış boz orda;
Şimdikisini sorarsan,
Kançoro Han yönetir.
Bunun nişanı kara taş olmuş;
Han Semetey yitince,
Kançoro yurda baş olmuş.
Öncekini sorarsan,
Semetey'in ordası;
Şimdikisini sorarsan,
Kançoro Han'ın ordası.
Bugün görülen yarın yok,
Böyle aldatıcıdır şu boktan dünya,
Benim içim alev, bağrım kor!
Buzağı güden bir cariyeyim,

A lance thrust in cannot bite,
The foe wearied of failing to take it.
Girding it with iron for a net,
He wove the stone into a mountain;
By this the Almighty Allah Taala
Kept the lion's head unharmed.
Its every form was master-worked,
The craftsman Bayçoro made it;
He painted it with gold,
He plated it with silver.
If two men called aloud,
This black clock — may it fall to ruin —
Would chime all by itself;
Its pillar was of ruby stone.
That horde-camp's master, Semetey —
The white horde was head of the land.
Its brow is breached now, fallen,
This world's master is laid low,
This gray horde left without a lord;
If you ask after today,
Kançoro Han governs it.
Its token has become black stone;
When Khan Semetey was lost,
Kançoro became head of the land.
If you ask after what came before,
The horde-camp of Semetey;
If you ask after today,
The horde-camp of Kançoro Han.
Seen today, gone tomorrow —
So deceiving is this filthy world,
My insides flame, my breast is ember!
I am a bondmaid herding calves,

Benim sırrımı bilir bir can yok!
Balam, eski günü ansam,
Kaburgam kat kat bölünür,
Gözümün yaşı dökülür;
Düşüncem dağılıp gider,
Sarı derde düşerim vay vaylayıp:
Bağlı kızıl tosunum,
Bu kahrolası hayvan,

«Sert sürükleyip gider» diye.
Baş eğmez, sürükler kara mal —
Balam, ölçersen böyledir halimiz.
Bu kahpe dünyaya hor oldum;
Bu kasılıp giden zavallı can,
Yeniden iki büklüm can oldum.
Bu yavrulardan haber alamadan,
Bu cariyeliği görüp hor oldum.
Tosun sürükler hızla,
Bedenim taşta paralanır,
İri kemiklerim bölünüp —
Bu Kançoro Han'ın buzağısı
Sanki candan yana görünüp —
Bu gönlüm dilim dilim bölünüp,
Gözümün yaşı dökülüp.
Eklemler sızlayıp, güç gidip,
Urgan kesip belimi, o alçak,
Belimden kara kan gidip;
İri kemiğim kül olup,
Dirilik cehennem günü olup,
Diri diri yanarım kül olup.
Tabanım taşta paralanıp,
Hıçkırırım bozlayıp feryatla;
Dilinip akar kanımız,
Bu rahat durmaz, sürükler malımız.
Biz baybiçe, Kadir gecesiydik;
Bahadır oğul gitti yitip —
Biz ne zaman Kançoro Han'a cariyeydik?

Halka meyve, azık idik;

No soul alive that knows my secret!
My child, when I recall the old days,
My ribs split fold on fold,
The tears of my eyes pour down;
My thoughts scatter and drift away,
I fall into yellow grief, crying woe:
My tethered red bull-calf,
This god-accursed beast,

Thinking «It will drag me off roughly».
The black brute bows to none, it drags —
My child, measure it — such is our state.
I was scorned by this treacherous world;
This cramping, seizing wretched soul,
I became a soul bent double once again.
Without tidings of these little ones,
I saw this bondage and was scorned.
The bull-calf drags at speed,
My body is torn upon the stones,
My great bones splitting apart —
This calf of Kançoro Han's
Seeming almost dearer than life —
This heart of mine slit strip by strip,
The tears of my eyes pouring down.
Joints aching, strength departing,
The rope cutting my waist — that villain —
Black blood running from my waist;
My great bones turned to ash,
Living become a day of hell,
Alive I burn away to ash.
My soles torn to shreds on stone,
I sob with moaning and with wailing;
Sliced open, our blood runs down,
This restless brute drags us, our beast.
We were the baybiçe, the Night of Power;
The bahadır son went and was lost —
Since when were we Kançoro Han's bondmaid?

We were fruit and provender to the folk;

Biz kara yüzlü Kanıkey —
Şu Kançoro Han'a ana idik.
Külçoro'mun elden dönüp
Geleceği gün var mı?
Perdeli kör olmuş zavallı gözün,
Şay'ın koruduğu oğlumu
Göreceği gün var mı?
Gönlüm çöker, kara gün;
Bize ne zaman doğar Kadir gecesi?
İşte, dilimiz dönmez olmuş,
Bir buzağıcı kocakarı karaltım,

Öncekileri çok anıp,
Balam, bozulup gitmekteyim.
Bir dönüp gelecek gün var mı,
Derdimi çözecek karaltım?
Benim göğsüm hırıldar oldu,
İki göz irinlenir oldu,
Benim kemiğim takırdar oldu;

Göğsümde sıcak kanım var,
Konuşup dururum sayıklayıp.
Şu bozarıp duran boz orda —
Öncekini sorarsan — Semetey'in

ordası;
Balam, şimdikisini sorarsan,
Kançoro Han'ın ordası.
Kalabalık Kırgız'ın yurt tuttuğu

Üç-Koşoy ile Talas'ı,
Âlem söyler, söz eder,
Ünlü sultan Manas'ı.
Kapılı ağıl, kapçal taş,
Burada Argın, Kırgız karışık,
Oldum yurdun meyvesi.
Bu sızlanıp duran ihtiyar —
Balam, haberin var mıdır —
Semetey Han'ın anasıdır;

We, black-faced Kanıkey —
We were mother to this Kançoro Han.
Is there a day when my Külçoro
Turns from captivity and comes?
Your wretched eye gone blind with its veil —
Is there a day it will yet see
My son whom Şay protects?
My heart sinks — black day;
When will the Night of Power dawn for us?
See, our tongue has ceased to turn,
I, a calf-herd crone, a mere silhouette,

Recalling much those who came before,
My child, I am falling into ruin.
Is there a day of turning back,
A silhouette to loose my grief?
This chest of mine has taken to rattling,
My two eyes have taken to festering,
These bones of mine have taken to clattering;
In my breast there is hot blood still,
I keep on talking, raving on.
That graying gray horde there —
If you ask after what came before — Semetey's
horde-camp;
My child, if you ask after today,
The horde-camp of Kançoro Han.
Where the thronging Kirghiz made their home,
Üç-Koşoy and Talas,
The world still speaks, still tells the tale
Of the famed sultan Manas.
The gated pen, the chasm stone,
Here Argın and Kirghiz are mingled,
I became the fruit of the land.
This groaning old woman here —
My child, have you any knowledge —
Is the mother of Semetey Han;

Bu sızlanmakla güç yetmez,
Kançoro oldu töresi.
Şu gerilen pınarlı geniş doruk,
Şu Keñ-Kol'un döküldüğü çatal odur;
O Çatkal'ı yurt edinip oturan
Bu kaplan Bakay hanzade,
O zavallı, kalabalık bir ele baştır.

Şu bağrı mağara, ağıl gibi söğütlük,

Şu Bakay'ın mağara taşı odur;
O mağaradan altın saplısı alındı,

Beli kırık er Bakay
Şu pehlivanlarca yağmalandı —
Ya, soysuz düşman Kançoro,
Böyle olup yaratıldı.
Şu ak alaca kumluk, ağıl ev,
Şu Bakay Han'ın kum arkı.

This groaning gives no strength —
Kançoro became her law.
That taut, spring-fed broad summit,
That is the fork where Keñ-Kol pours down;
The one who dwelt in that Çatkal as home,
This tiger Bakay, scion of khans,
That poor man is head of a thronging people.
That willow-grove, its breast a cave, like a pen,
That is Bakay's cavern stone;
From that cave the golden-hilted one was taken,
The broken-backed man Bakay
Was plundered by those pehlivans —
Ah, the baseborn foe Kançoro,
Thus was he created so.
That white-dappled sand, the pen-like house,
That is Bakay Han's channel of sand.

Şu ağıl kadar çınar söğüt —
Şimdikisini sorarsan,
Kançoro Han'ın çınarı.
Şu yamaçtaki ağıl gibi çınar bahçe,
Kaynağın kara gözü idi,
Şu ulu çınarın kendisi idi.
Bu sarı alaca yayvan düz bayır —
Bunun karşısı yamaç sırt idi;
Burada eğlence edip Semetey —
Eskisini sorarsan —
Burası ordo atılan yer idi.
Buna kırk adım ordo çizip,
Şu nice dev oyuna girişip,
Ödülüne tuğ böbrek koyup,
Kırk kısrak ortaya sürüp,
Bunu yutan kesip alıp,
Şamataya girip dururdu;
Bu bitip tükenmez bir büyük

That plane-grown willow big as a pen —
If you ask after today,
Is the plane tree of Kançoro Han.
That pen-like plane-tree garden on the slope,
It was the dark eye of the spring,
It was that great plane tree itself.
This yellow-dappled spreading level slope —
Facing it was the hillside spine;
Here Semetey made his revels —
If you ask after the old days —
This was the ground where ordo was played.
Marking out an ordo of forty paces,
Many such giants joining the game,
Setting the banner kidney for its prize,
Driving forty mares into the stake,
The one who won it cutting his take,
They would plunge into the uproar;
Into this one great unending

Gürültüye girip dururdu.
Erliğini söyleyip çığlık kopup,
Bu davul nişan güm güm vurup,

Paça oyunu oynayıp, toz salıp,
Orompoy oynayıp, şan salıp —
Semetey Han varken
Oyun böyle olurdu;
Bu ordalı Kırgız kalabalık yurt,

Bunun toyu böyle olurdu.
O günkü gibi zaman yok,
O zaman gelmez, boktan dünya!

Onun ordası inek gibi taş olup,
Kançoro yurda baş olup.
Eskisini sorarsan —
Semetey oynayıp aş dolan;
Şimdi aşığı hamur taş olup,
Kançoro yurda baş olup.
Şu boz alaca boyun, kara sırt,
Şu Kançoro Han'ın yeridir;
Şu boz alaca boyun, ulu taş,
Gözcüye çıkılan bel odur.

Kalabalık ordu kaldı kederlenip,
Göz bebeği bilip oturduğu
Semetey'den ayrılıp.
Kançoro han olup dev kesilip,
Kalabalık halk çığrışıp yaya kalıp,
Hıçkıran nice ordu kederlenip,
Bozkurdundan ayrılıp,
Dirliği bozulan el işte odur.
Oğul sancısı çekip aslan doğuran,

Çınarlı kavağın meyvesi,
Kan içici yiğidin anası.
Yamacından yol geçen,

Clamor they would plunge.
Crying out their manhood, whoops arising,
This drum, the signal, booming beat on beat,
Playing the paça game, raising dust,
Playing orompoy, spreading fame —
While Semetey Han lived,
Such were the games they played;
This horde-camped Kirghiz, thronging land,
Such were the feasts it held.
No times now like that day,
That time comes back no more — filthy world!
His horde-camp become stone like a cow,
And Kançoro head of the land.
If you ask after the old days —
Semetey at play, going round with the feast;
Now his knucklebone is stone like dough,
And Kançoro head of the land.
That gray-dappled neck, the black spine,
That is the ground of Kançoro Han;
That gray-dappled neck, the great stone,
That is the pass they climb for lookout.

The teeming host was left in sorrow,
Parted from Semetey whom they held
As the very apple of their eye.
Kançoro became khan and turned a giant,
The teeming people cried out, left afoot,
Many a sobbing host in sorrow,
Parted from their grey wolf,
That is the folk whose peace was broken.
She who bore a lion through the pangs of a son,
Fruit of the plane-tall poplar,
Mother of the blood-drinking brave.
She whose hillside a road runs over,

Kocayınca hor görülen,
Bahtsız Kanıkey benim işte.
Gelinlik çağda bu zavallı can,
Orda kurup, yurdu yöneten,
İtibarı üstün bir candım,
Gerçek hanışın ta kendisiydim.
Ensemde saçım çöpe dönüp,
Hanışlıktan düştüm, kıraanım,
Mızrak boyu derdim çok olup,
Müşkül başıma yüklenip,
Kısır emen buzağıya
Gökbörü gibi sürüklenip,
Kocayıp geldiğim çağımda,
Müşküle böyle dolanıp.
Düştüğüm derin bir çukur olup,
Halkı yöneten, yurt güden
Kançoro han ulu olup,
O Kançoro bahadıra,
Bileği güçlü kâfire,
Fesatçı düzenbazın kendisine,
Karşı söz söylesek onmayız.
Buzağının birini yitirsek,
Asla sağ kalmayız.
Kör oldu gözümüz,
Ölecek olduk kendimiz.
Akşam vakti vardığımızda,
Nasipsiz, kara bahtlı canı
Pehlivanlara dövdürür.

İnek damına kapattırır,
Azgın itlere dalatır.
İçimlik suyu taşıttırır,
Çalı çırpı odun toplatır.
Alacakaranlık çöküp gün batarken,
Ham deriyi yoğurtturur,
El yatacak vakit olunca,
Eğlence diye oynattırır.
Memem emen Kançoro
Gerçekten eriştirdi kazayı,

Scorned and slighted in her old age,
Luckless Kanıkey — that is I.
In my bride-young days this poor soul,
Raising the horde, ruling the yurt,
I was a soul of highest honor,
I was the true khansha herself.
The hair at my nape turned to straw,
I fell from khansha's rank, my kıraan,
My griefs grew tall as a lance,
Hardship heaped upon my head,
To a calf that sucks a barren cow
Dragged along as in gökbörü,
In the season when I came grown old,
Thus entangled in hardship.
The pit I fell in was a deep one,
Ruler of the people, herder of the yurt,
Kançoro the khan grew mighty,
To that batyr Kançoro,
To the strong-wristed infidel,
To that scheming trickster himself,
If we speak against him, we shall not thrive.
Should we lose a single calf,
We would never stay alive.
Blind have gone our eyes,
We ourselves were near to dying.
When we arrive at evening time,
He has the wretched, black-fated soul
Beaten by his wrestlers.

He has us shut in the cow-shed,
Sets the savage dogs upon us.
He makes us haul the drinking water,
Makes us gather brush and firewood.
When dusk descends and the sun goes down,
He makes us knead the untanned hide,
When it is time for folk to sleep,
He makes us dance for his amusement.
Kançoro who sucked my breast
Has truly brought calamity,

Verip durur cezayı.
Gösterdi nice büyüklenmeyi,
Nice etti horluğu.
Kançoro han dev oldu,
Bu Talas'a sahip oldu.
Sürüsünden toz koptu,
Gümbürtüsünden can çıktı.
Boz ala geçitli ulu kaya,
Ta ötede uzanan Kara-Too.
Eskisini sorarsan,
Ağzını daraltıp oydurmuş,
Altın, cevher, yakut taş,
Hazine yapıp koydurmuş.
Cihanın yerine kavga salıp,
Sefer ettiği yerden mülk alıp,
Mağaralı dağa emanet etmiş.
O hazine mülklerini,
Topal usta, kırk Kalça,
Bölökbay'a baktırmış.
Çeliği ölçüp bükerdi,
Topal usta Bölökbay'ı –
Gazaba gelip Kançoro,
Kökünü kazıyıp kırıverdi.
Aslan doğan Semetey,
Vah oğlum, ne oldu.
Yiğit oğlum yitip,
Kançoro han güçlendi.
Hazineyi yağmalayıp almış,
Fesadı adamakıllı salmıştı,
Bütün kunduz derisini,

He keeps on dealing punishment.
He showed such arrogance untold,
Such scorn and such abasement.
Kançoro the khan became a giant,
He became the lord of this Talas.
Dust rose up from his herds,
Souls fled at his thundering.
The great rock of the grey-dappled pass,
Kara-Too stretching far beyond.
If you ask about its past,
He had its mouth carved narrow,
Gold, jewels, ruby stone,
He had it stored as treasure.
Spreading strife across the world,
Taking spoils where he campaigned,
He entrusted it to the cavernous mountain.
Those treasure-holdings of his,
The lame master, the forty Kalça,
He set Bölökbay to guard them.
He would measure and bend the steel,
The lame master Bölökbay —
Kançoro, flying into wrath,
Cut him down, root and branch.
Lion-born Semetey,
Alas my son, what has become.
My brave son lost and gone,
Kançoro the khan grew strong.
He plundered and seized the treasure,
He spread his mischief thoroughly,
All the beaver pelts,

Yarıp dilip atarak,
Paçasına koymuştu.
Beyi ölmüş kul gibi kabararak,
Argın ile Kırgız'a
Müşkül salıp böbürlenerek.
Tepeye çıkıp bağırıp,
"Kançoro ele padişah" diye,
Adını anıp çağırtıp,

Slitting and slicing them apart,
He stuffed them in his trouser-legs.
Puffed up like a slave whose bey has died,
Upon the Argın and the Kırgız
Casting hardship, swaggering.
Climbing the hill and shouting,
"Kançoro is padishah to the people," so,
Having his name proclaimed and called,

Kançoro hanın gazabından
Evliya öldü, koca öldü,
Düşünsen nice can öldü.
Kırgını kızıştırıp başlattı,
Mızrak uzatan ustayı,
Köye hayırlı yiğidi,
Tuğ dibinde duracak olanı,
Ayakta koymayıp kırıverdi.
Al boyunlu körpe çınarı.
Kançoro han dev olup,
Ahaliye sahip olup.
Şöhreti âlemi aştı,
Şaatemir kızı Çaçıkey,
Kançoro hanın karısı.
Şenlik, eğlence, büyük oyun,
Şimdi doya doya sürülen çağ,
Altın tahtın üstünden
Gece gündüz aşağı inmez.
İkisi Kançoro'yla yattığı çağ.
Çınar yanıp yangın olup,
Boz ala kupkuru söğüt kalıp,
Kançoro yurda han olup,
"Çocuklar gelir mi ki?" diye,
Pişip yanıp dururum,
Arımdan öleyim derim,
Ölmeyip sağ gezişim,
Ay yüzlü kadın Çürök'ün,
Üç ay aş ermiş karnında
Öyle bir umut var diye,
Kanımı dökmeyip esirgeyişim,
"Sağ olursa gelir" diye,
Kurusam da kıyamayışım canıma,

Kendimi öldürmeyişim bundandır.
Oğlum, dinle sözümü.
Altın, gümüş, cevher taş,
Taştan çıkar derlerdi,
Coşan hüner, gelen akıl,
Senin gibi gençten çıkar derlerdi!

From the wrath of Kançoro the khan
The saint has died, the elder died,
Think of it — how many souls have died.
He kindled and began the slaughter,
The master who thrusts the lance,
The brave man good to his village,
He who would stand beneath the standard,
He left none standing, cut them down.
The crimson-necked tender plane.
Kançoro the khan became a giant,
He became the master of the people.
His fame surpassed the world,
Şaatemir's daughter Çaçıkey
Is the wife of Kançoro the khan.
Feasting, revelry, great games,
Now is the age they savor to the full,
From atop the golden throne
Night and day she never descends.
The age when the two lie with Kançoro.
The plane has burned and turned to blaze,
Left a grey-dappled bone-dry willow,
Kançoro become khan of the yurt,
"Will the children ever come?" — so
I seethe and burn without cease,
I say, let me die of my shame,
That I do not die but walk alive —
Because the moon-faced woman Çürök
Was three months quick with child,
Because such a hope remains,
That is why I spared my blood unspilt,
"If he lives, he will come," — so,
Though I wither, I cannot end my life,

That is why I have not killed myself.
My son, listen to my word.
Gold and silver, jeweled stone,
Come from the rock, they used to say,
Surging skill and coming wisdom
Come from a youth like you, they said!

Alnının yönü Hindistan,
Balam, soyun hangi Kırgız'dan?
Ceti-Özön'den mi çıktın,
Zorbalıkla giden Ayçürök,
Bağlı götürülen Külçoro,
Ganimet olup giden yiğitler,
Düşününce çınar gibi kalelerimiz.
Paha biçilmez seçkinimiz,
Horluğa giden keskin bakışlımız,
Balam, başın yüzün başka görünür.

Pehlivanlığın bambaşka,
Bahadırlığın bir hayli,
Pehlivanlık heybetin görünür.
Yurt yöneten hanlar gibi,
El buyuran ulular gibi.
Hüzünlenişin kaplan gibi,
Boğuştuğun sağ kalmaz gibi.
Alnın yüce, omzun geniş,
Heybetin ağır, kendin aslan,
Bileğin kalın, taş yürek,
Fil endamlı koçaksın.
Güzelliğin müthiş,
Bozkurt hanın oğlu gibisin,
Yiğitliğe lâyık evlatsın.
Ne yana sefer edersin?
Ceti-Özön'den mi çıktın,
Sen çocuklardan haber duydun mu?
Onlar tutsak gideli,
On üç yıl olmuştu.
Karnında giden çocuğunu,
Doğurduysa Ayçürök,
On iki yaşını doldurmuştu.
Gayretli bir aslansa,
Babasına çeken bir yiğitse,

On ikisini doldurmuştu.
Yetimi, dulu, yoksulu,
Ata yurdu toprakları,

Your brow is set toward Hindistan,
My child, from which Kırgız is your line?
Did you come out of Ceti-Özön?
Ayçürök taken off by force,
Külçoro led away in bonds,
The braves who went as spoils of war,
When I think — our plane-tree fortresses.
Our chosen one beyond all price,
Our keen-eyed one gone into scorn,
My child, your head and face look otherwise.
Your wrestler's might is something else,
Your batyr's valor is no little thing,
The majesty of a wrestler shows in you.
Like the khans who rule the yurt,
Like the elders who command the people.
Your sorrowing is like a tiger's,
Whom you grapple seems not to survive.
Your brow is lofty, your shoulders broad,
Your presence heavy, yourself a lion,
Thick of wrist, stone of heart,
You are a koçak with an elephant's frame.
Your beauty is a wonder,
You are like the son of the grey wolf khan,
A child worthy of valor's name.
To what quarter do you campaign?
Did you come out of Ceti-Özön?
Have you heard tidings of the children?
Since they went off captive
Thirteen years had passed.
The child she carried in her womb —
If Ayçürök gave birth to him,
He would have turned twelve years full.
If he is a striving lion,
If he is a brave who takes after his father,

He would have turned his twelve.
The orphan, the widow, the poor,
The lands of the fathers' yurt,

Atası Manas'tan kalan elleri,
Bulma çağı gelmişti.
Kara niyetli Kançoro'yu,
Yurdu mahveden domuzu
Vurma çağı gelmişti.
Zalimin bir hesabını,
Görme çağı gelmişti.
Keskin çelikli sırlı mızrağı,
Uzatma çağı gelmişti.
Gazaba gelse âlemi,
Döndürme çağı gelmişti.
İçim kaynar, yürek kor,
"Çocuğu erkekse" diye,
Yaradan'a gönlüm tok.
Eğilip gitsem gömecek,
Hatır sayan elim yok,
Dönüp bakacak halkım yok.
Kocayınca cariye olup,
Yalınayak koşup yanarım,
"Oğlumdan soy kalsa" diye,
Dileğim hep ondadır.
Bir avuç arpa azığım,
Buzağı gütmek yazgım."
O zaman Seytek şunu söyler,
Bilene müşkül, müthiş haberi söyler:

"Ey anacığım, müjdemi ver,

Düşmana kalsın yası!
Ganimet kadın Ayçürök
Erkek doğurmuş, el çığrışmış,
Toyunda doksan kesti derler,
Adını Seytek koydu derler.
Gönüldeki kederin
Birini koymadan giderdi derler.
Gün hesabı tutulduğunda,
Semetey'in oğlu oldu derler.
Seytek'i doğurduğunda,
Orus, toyunu yiyip gitti,

The peoples left from his father Manas —
The time to find them had come.
Black-hearted Kançoro,
The swine who wrecked the yurt —
The time to strike him had come.
To settle the tyrant's account —
The time to see it had come.
The keen-steeled secret lance —
The time to thrust it had come.
If his wrath rose, the whole world —
The time to turn it had come.
My inside boils, my heart is ember,
"If her child is a boy," — so
My heart rests full in the Creator.
If I went bowed down, none to bury me,
I have no people to pay me regard,
I have no folk to turn and look.
Grown old, become a slave-woman,
I run barefoot and I burn,
"May a line remain from my son," — so
My every wish rests upon that.
A handful of barley is my provision,
Herding calves is my written fate."
Then Seytek speaks this word,
Speaks news hard for the knowing, tremendous:
"O dear mother, give me my reward of good tidings,
Let the mourning fall to the foe!
The spoil-taken woman Ayçürök
Bore a boy — the people cried aloud,
At his feast they slew ninety, they say.
She named him Seytek, they say.
Of the sorrows in the heart
She dispelled them leaving none, they say.
When the count of days was reckoned,
He was Semetey's son, they say.
When she gave birth to Seytek,
The Orus ate his feast and went,

Sağ kalırsa bu çocuk,
Oyrot'u bozar deyip gitti.
Yamanlar toyunu yiyip gitti,
Çocuk sağ büyürse,
Nicesini yapar deyip gitti.

Engebeli sarp yamaçtan,
Yer yoklar deyip gitti.
Bagış'ın oğlu Kıyaz'a
Toz koparır deyip gitti.
Argın, Kırgız adı uyumlu,
Elini arar deyip gitti.
Ilgınlı Keñ-Kol'u, geniş Talas'ı,
Yerini arar deyip gitti.
Kulluktaki Külçoro'yu,
Aslanını arar deyip gitti.
Ubar doru tulparı,
Uçurduğu şahini,
Vuruşacağı Kançoro,
Yitirdiği tulparı,
Yasını tutacağı şahini.
Düşman belledi̇ği Kançoro,
Ay geçidine dayanıp,
Göçünü alır deyip gitti.
Sağ olursa düşmandan
Öcünü alır deyip gitti.

Ulu sınçı gelip sınamış,
Ahali, nice el çığrışmış.
Nişanını yiğit söylemiş,
Çocuklarının hali böyledir.
Anacığım, şu Karool tepe, kara taş,

Kan içici sultanın sağken,
Hangi hanın gözcü yeriydi?
Ey kulunum, balam, dinleyiver,
Sözüne pek razıyım,
Kurban olayım kendine,

If this child stays alive,
He will break the Oyrot, they said and went.
The wicked ate his feast and went,
If the child grows up alive,
He will do many a deed, they said and went.
From the rugged, sheer hillside
He will probe the land, they said and went.
Upon Bagış's son Kıyaz
He will raise the dust, they said and went.
Argın and Kırgız, names in concord,
He will seek his people, they said and went.
Tamarisked Keñ-Kol, broad Talas,
He will seek his land, they said and went.
Külçoro in bondage —
He will seek his lion, they said and went.
The Ubar bay tulpar,
The falcon that he flew,
Kançoro whom he must fight,
The tulpar that he lost,
The falcon he must mourn.
Kançoro he marks for foe,
Pressing on the pass of Ay,
He will take his camp, they said and went.
If he lives, from the enemy
He will take his vengeance, they said and went.
The great seer came and tested him,
The people, many folk, cried aloud.
The brave one spoke his marks and signs,
Such is the state of your children.
Dear mother, this Karool hill, this black stone —
When the blood-drinking sultan was alive,
Which khan's watch-post was it?
O my foal, my child, only listen,
I am well pleased with your word,
Let me be a sacrifice to you,

Onları görmüş gözüne!
Taş yığılıdır bizim yol,
Tan atmadan kaynar bizim çile,
Balam, kazığa dönmüş iki kol.
Eskiyi söyletirsen,

Balam, kaburga kemik bölünür,
Dertli gözyaşı dökülür.
Şu dünya aldatıcı,
Aldatıp gider, görünür.
Ha, şu Karool'un halini sorarsan,
Kan içici aslanın sırdaşı,
Han Manas'ın yaşıtı,
Vah, Bakay'ın sırdaşı.
Kendisi uzun ömürlü ihtiyar,
Nicesini görmüş evliya.
Önceden duyduğu söze,
Önceden göçen aslanlara,
Kendisi onlara yadigâr kalan,
Gök vaşak börkü giyip,
Gök-ala kalkan oynatan.
Ayağını altına dayayan,
Her evliya ile geceleyen.
Gözü uzaktan gören,
Yarışta açıkça öne çıkan.
Söylediği yanlış değil,
Düşündüğü düşünce iki değil.
Bahadır Bakay ihtiyar,
Şu, Bakay hanın Karool taşı,
Onda altın, sikke karışık.
Engebe engebe bir yamaçtı,
Ona Bakay han gözcü yerim derdi.
Şimdi o Bakay ihtiyar,
Kocadığından kederlenip,
O da azabı görmüş evliya.
Bakay aslanı görüldüğünde,
Hızır dokunmuş aslandı,
Değerli Bakay bir yiğitti.
Asrın kadını Bakay'ın

To your eyes that have seen them!
Stone lies heaped upon our road,
Before dawn breaks our torment boils,
My child, two arms turned to stakes.
If you make me tell the old times,

My child, the rib-bones split asunder,
The grieving tears come pouring down.
This world is a deceiver,
It deceives and goes — you see it.
Ah, if you ask the state of this Karool:
Confidant of the blood-drinking lion,
Age-mate of Khan Manas,
Alas, the confidant of Bakay.
Himself an elder long of life,
A saint who has seen many things.
To the word he heard of old,
To the lions who passed on before,
He himself remains their keepsake,
Wearing the grey lynx-fur börk,
Wielding the grey-dappled shield.
Bracing his foot beneath him,
Passing nights with every saint.
His eye seeing from afar,
Plainly first in every race.
What he speaks is never wrong,
The thought he thinks is never two.
The batyr Bakay, the elder —
This is Khan Bakay's Karool stone,
In it gold and coin lie mingled.
It was a hillside rough on rough,
Bakay khan called it my watch-post.
Now that elder Bakay,
Grieving at his great old age,
He too a saint who has seen torment.
When the lion Bakay was beheld,
He was a lion touched by Hızır,
Precious Bakay was a brave.
The woman of the age, of Bakay

Bir eşini asla doğurmaz.
O Bakay ihtiyar,
Kederlenip tasalanıp,
Göz bebeği kıldığı Semetey,
Tutunduğu Külçoro,
Biricik oğlu Baytaylak,
Bunlardan ayrılıp,

Will never bear his equal again.
That elder Bakay,
Grieving and burdened with care,
Semetey whom he made the apple of his eye,
Külçoro whom he held to,
His only son Baytaylak —
Parted from all of these,

Öleyim deyip ölemeyip,
Ölüp varılacak gerçek yurda
Kendi yürüyüp varamayıp,
Fazlasıyla inleyip kederlenip,
Karaltısından ayrılıp,
Kemiği kalıp büzüşüp,
"Hâlâ canımı almadı" diye,
Yaradan ile çekişip.
Eskiden yiğit Bakay –
Âleme baş olup bel olup,
Namlı yurda aslan olup,
Şimdiki çağda Bakay han
Kara yerle bir olup,
Horluk çekip konduğu çağ,
Sağken ruha döndüğü çağ.
Eskiden Bakay aslandı,
Bütün Kırgız, nice Argın,
"Bakay Karool'u" derdi.
Şimdiki çağda bu Karool,
Kançoro hanın gözcü yeri,
Vah Bakay bozkurdun,
Kalmadı diri karaltısı,
Gök-ala nakışlı, ok geçmez giysiyi,

Wishing to die yet unable to die,
To the true yurt reached by dying
Unable to walk there himself,
Moaning and grieving beyond all measure,
Parted from their shadowed forms,
His bones left shrunken and drawn,
"Still He has not taken my soul," — so
Quarreling with the Creator.
Of old the brave Bakay —
Head and spine to the whole world,
A lion to the famous yurt,
In this present age Khan Bakay
Is made one with the black earth,
An age lodged in suffering scorn,
An age turned spirit while alive.
Of old Bakay was a lion,
All the Kırgız, many Argın,
Called it "Bakay's Karool."
In this present age this Karool
Is the watch-post of Kançoro the khan,
Alas, of Bakay the grey wolf
No living shadow now remains,
The grey-dappled figured, arrow-proof garb —

Kim sevinip giymedi ki,
Bakay aslanı gördüğünde,
Âlemin hepsi kaynaşırdı.
Şimdiki çağda Bakay han,
Müşkülü başında çok oldu.
Yattığı yer kuru ot oldu,
Alaçığa kapatıldı,

Who did not don it rejoicing?
When they beheld the lion Bakay,
The whole world would stir and swarm.
In this present age Khan Bakay —
Hardships upon his head are many.
His bed became dry grass,
He was shut in a wattle hut,

Pehlivanlara çiğnetildi.
Horluk başından aştı,
Azaba başı dolandı,
Haftasında üç sefer
Gökbörü olup sürüklendi,
Amcam Bakay aslan, garip düştü.

Törem ele bilinmişti,
Çilekeş Kanıkey, ben garip.
Herkes çığrışır, feryat kopar.
Yığın yığın kara halk garip,

Sönüp yanıp kederlenip,
Aslan Semetey, Külçoro,
İkisinden birden ayrılıp,
İnleyip ağlayıp kederlenip.
Ölmeyen can parça parça,
Hıçkırıp ağlayıp feryat ederek.
Diriyiz, böyle dururuz,
Yazılıp kalmış buyruğa
Nasıl çare buluruz,
Sığınak edinip oturduğumuz
Yapraklı çınar devrildi.
İhtiyar kocakarı, yoksul koca,
Ak kalpaklı Kırgız çığrıştı.
Kançoro bizim hanımız,
Cayır cayır yandı canımız.

Kaşık kadar kaldı kanımız,
Yitip gitmiş büsbütün
Gayret edecek gücümüz,
İnleyip durduk kederlenip,
Değerliden ayrılıp,
Taş kesilip elimiz kolumuz,
Omuzdan kırıldı iki kol.
Hanı görsek titreriz.
Buzağı güdüp, inek toplayıp,
Güç bela can sürükleriz.
Urgan çekmekten bel yağır olup,

He was trampled by the wrestlers.
Scorn has passed above his head,
His head is wound about with torment,
Three times in every week,
Dragged about as in gökbörü,
My uncle Bakay the lion has fallen wretched.
My töre was known to the people,
Long-suffering Kanıkey, I the forlorn.
All cry out, lament breaks loose.
Heaped masses of common folk forlorn,

Guttering, burning, grieving,
Lion Semetey, Külçoro —
Parted from both at once,
Moaning, weeping, grieving.
The soul that does not die is torn to shreds,
Sobbing, weeping, wailing loud.
We are alive, thus we remain,
For the decree already written
How shall we find a cure?
The leafy plane we sat beneath for refuge
Has been toppled down.
Aged crone and pauper elder,
The white-kalpak Kırgız cried aloud.
Kançoro is our khan,
Our souls have burned with a crackling blaze.
Our blood is left a spoonful,
Vanished utterly and gone
The strength for us to strive,
We moaned on in our grief,
Parted from the precious one,
Our hands and arms turned stone,
Two arms broken from the shoulder.
We tremble if we see the khan.
Herding calves, gathering cows,
We drag our souls along by force.
Backs galled from hauling rope,

Yalınayak basıp ayak ağrıyıp,
Buzağı sürükleyip gittiğinde,
Bedenim taşta parçalanır.
Hüda'nın yarattığı günde,
Bin kez ağlarım hüngür hüngür.
Derdimi Hüda duymadı.
Dertlenip kalan bu başa,
Önümden çocuklar çıkmadı.
İnleyip ağlayıp yanarım,
Tutuşup yanıp gezerim,
Çifte hotoz, geniş saç bağı,
Salınıp durduğum çağımda.
Yurdu doyurup, el ağırlayıp,
Meyve olup durduğumda.

Kalabalık ele Kanıkey,
Ana olup durduğumda.
Değerli, yakutlu samur kürkü,
Giyip durduğum çağımda.
Ak hanım ana ben olup,
Âlemi yönetip yurda buyurup,
Hüküm sürdüğüm çağımda,
Devletim esen çağında,
O güzelim safa varken,
Ölüp gidemedim de ne oldum?

Tüm devletim varken,
Gecelemiş aşı yemedim,
Tünlüğü ardımdan çekmedim.
Kahra müşküle bakmadan,
Elimin altında kırk çora.
Yırtıklarını yamamadan,
Kederli bahtsızın,
Muradına ermiş başına,
İçtiği aşına taş düştü,
Köklü cehennem yerleşti,
Ben çilekeşin başına.
Genç çağda baht veren,
Buğday sığmaz ağzına,

Feet aching, treading barefoot,
When dragging off a calf,
My body is torn upon the stones.
In the day the Lord created,
A thousand times I weep and sob.
The Lord did not hear my grief.
To this head left full of grief
No children came out before me.
I moan and weep and burn,
I walk about ablaze,
The double crest, the broad hair-band,
In my day when I swayed in state.
Feeding the yurt, honoring the people,
When I stood as fruit upon the bough.

To the teeming people, Kanıkey,
When I stood as mother to them.
The precious sable coat set with rubies,
In my day when I wore it.
I, being white lady and mother,
Ruling the world, commanding the yurt,
In my day when I held sway,
When my fortune stood secure,
While that lovely pleasure lasted,
Why did I not die then — what became of me?
While all my fortune stood,
I ate no food kept overnight,
I never drew the tünlük after me.
Heedless of grief and hardship,
Forty çoras under my hand.
Without patching their torn clothes,
Upon the grieving luckless one's
Head that had attained its wish,
A stone fell in the food she ate,
Hell took root and settled
On the head of me, the long-suffering.
He who gave fortune in youth —
Wheat will not fit in its mouth,

Boğanın başı denk gelen.
Tünek sığmaz ağzına,
Dananın başı denk geldi.
Hıçkırıp ağlayıp ölemeyip,
Öz çocukları göremeyip,
El bağlanıp, çile kaynayıp,
Dil bağlanıp, göz yanıp,
Sinek kadar can çırpınıp,
Beden ateş olup tüterek,
Arka olacak çocuklar yok.
"İhtiyardır, yoksuldur" diye,
Bağrı sızlayan bir can yok.
Çektiği cehennem kahır olup,
Ulumuz Kançoro,
Azman domuz, güç bulup,
İki diz nasır olup,
Durуruz inleyip, hor olup,

Diri diri kara yer olup,
Kulak duymaz, sağır olup,
İki göz görmez, kör olup,
Pişip yanıp kederlenip,
Kayıran ile koruyandan
Tümüyle yoksun kaldık ayrılıp,
Yeleden kuyruktan ayrılıp,
Kırpılıp kalan zavallılarız.
Baştaki boynuzdan ayrılıp,
Boynuzsuz kalan zavallılarız.
Han gazaplanıp haykırsa,
Yola düşen zavallılarız,
Coşsak da atlayıp çıkamayacağımız

Çukura düşmüş zavallılarız.
Karaltılardan ayrılıp,
Kederlenip ağlayıp bulamayıp,
Ele düşmüş zavallılarız.
Hıçkırıp ağlayıp feryat edip,
Çare bulamayıp dururuz.
Gazaplı düşman elinden,

Yet the bull's head came its portion.
A roost will not fit in its mouth,
Yet the calf's head came its portion.
Sobbing, weeping, unable to die,
Unable to see her own children,
Hands bound, torment boiling,
Tongue bound, eyes burning,
A soul small as a fly writhing,
The body smoking, turned to fire,
There are no children for a backing.
"She is old, she is poor," — so
There is no soul whose breast would ache.
The hell she suffers turned to grief,
Our great one Kançoro,
The monstrous swine, gathering strength,
Both knees turned callus,
We stand there moaning, scorned,

Alive, become black earth alive,
Ears hearing nothing, deaf,
Two eyes seeing nothing, blind,
Seething, burning, grieving,
Of protector and of guardian
Wholly bereft, parted from them,
Parted from mane and tail,
We are wretches left close-shorn.
Parted from the horn upon the head,
We are wretches left hornless.
If the khan roars out in wrath,
We are wretches who take to the road,
The pit we cannot leap from though we surge —
We are wretches fallen in that pit.
Parted from the shadowed forms,
Grieving, weeping, finding nothing,
We are wretches fallen captive.
Sobbing, weeping, wailing loud,
We stand and find no cure.
From the hand of the wrathful foe

Kurtaracak çocuklar yok,
Nasıl çare buluruz?
Gürbüz yaman idik, kül olduk,

İpek idik, yün olduk,
Hanış idik, cariye olduk,
İnleyip ağlayıp kederlendik,
Vah o güzellerden ayrıldık.
Gündüz idik, gece olduk,
Kançoro gazabını saldığında,
Takatsiz ağlayıp sustuk.
Kızıl gül idik, yel vurup,

Renkten düşmüş dururuz.
Kadir gecesi idik, çare yok,
Bağlı duran çift buzağı
Sığır sineği değse fırlar.
Taşta kemiğim parçalanır,
Gönüldeki derdim depreşir,
Kemiğim taşta parçalanıp,
Feryat ederek horluk görürüm.
Dana sürükleyip koşarak,

Yaradan'ın verdiği candan umut kesip,
Bin kez inleyip yanıp,
Alabildiğine müşkül iş görüp,
Çaremi bulamayıp dururum.
Kurtaracak oğlum yok,
Müşkülü nasıl ederim.
Doğrusu, sinek kadar can tatlı,
Göz açıp kapayıncaya dek dirlik,
Yaratılana o tatlı gelir.
Çığlık atıp ağlarım, duramam,
Sinek kadar canıma kıyamam.
Yarınımı andıkça,
Feryat edip ağlayıp kor olurum.
Oğlumdan kalan umudum,
"Elime değer mi ki?" diye,
Yaradan'a gönlüm tok.

There are no children to deliver us,
How shall we find a cure?
We were sturdy and fierce — we became ash,
We were silk — we became wool,
We were khansha — we became slave-girl,
We moaned and wept and grieved,
Alas, we were parted from those lovely ones.
We were day — we became night,
When Kançoro loosed his wrath,
Strengthless we wept and fell silent.
We were the crimson rose — the wind struck,
We stand here fallen from our color.
We were the Night of Power — no remedy,
The pair of calves that stand tied fast
Bolt if a cattle-fly but touches them.
My bones are torn upon the stone,
The grief within my heart wells up,
My bones torn apart upon the stone,
Wailing loud, I suffer scorn.
Running, dragging at a calf,

Losing hope in the soul the Creator gave,
A thousand times moaning and burning,
Doing labor hard beyond all measure,
I stand and cannot find my cure.
I have no son to save me,
What shall I do with hardship?
Truly, the fly-small soul is sweet,
Life of an eye-blink's span —
To the created one it still comes sweet.
I shriek and weep, I cannot stop,
I cannot end my fly-small soul.
Each time I think upon my morrow,
Wailing, weeping, I turn to ember.
The hope left to me from my son,
"Will he ever reach my hand?" — so
My heart rests full in the Creator.

Kara üzüm gibi güzelim göz,
Kederli oldu bal gibi söz.
Gayret kaçıp iş gevşeyip,
"Ölelim" dedik şu çağda,
Her ne zamandan bir zaman,
Her daimden bir daim,
Bize bir türlü dönmeyen talih,
Bozulup gitmiş sizin iş.
Taş kesilmiş yolu bu,
Eski sözden başlatırsan,
Balam, yorulmaz bizim sözümüz.
Savaş naran kim, yerin yurdun ne,

Ey balam, kendin söyleyiver?
"İhtiyardır" diye hor görürsen,
Sonunda, oğlum, onmazsın,
Akıncıysan işte yol,
Yurt tutacaksan işte Talas toprağı,

Vuruşacaksan işte Kançoro adlı er!

Dinlersen işte şeker söz,

Güdersen işte Kırgız eli,

Azaptan kurtaracaksan,
İşte ben, beli bükük kocakarı!
Derdim kıvrım kıvrım ak saray,
Dertlenişim işte böyledir.

Çokça sınamadan geçtik, biliriz,

Balam, çok kederliyiz biz,
Balam, her ne dense boyun eğin!" –

Deyip, böylece Kanıkey,
Hasretini söyleyip dururken,
Söyleyip ağzını toplayıncaya dek,
Koşulu duran çift buzağı

My eye once lovely as black grapes,
My honey-sweet word turned sorrowful.
Vigor fled, all labor slackened,
"Let us die," we said, in this age,
From whatever time, a time,
From whatever always, an always,
The luck that never once turns back to us —
Your affair has fallen broken.
This is a road turned all to stone,
If you begin from the old word,
My child, our word will never tire.
Who is your war-cry, what your land and yurt,

O my child, speak it yourself?
If you scorn me, saying "She is old,"
In the end, my son, you shall not thrive,
If you are a raider — here is the road,
If you would hold a yurt — here is Talas land,

If you would fight — here is the man named Kançoro!

If you will listen — here is the sugared word,

If you would herd — here is the Kırgız people,

If you would save from torment —
Here am I, the crone bent at the waist!
My grief is a white palace, coil on coil,
Such is the manner of my grieving.

We have passed through many trials, we know,
My child, we are much grieved,
My child, whatever is said, bow your neck!" —

Saying so, thus Kanıkey,
While she stood speaking her longing,
Before she could speak and close her mouth,
The pair of calves that stood in harness

Sığır sineği değince şahlandı,
Ağıt yakıp duran kocakarıyı
Sürükleyip alıp gitti.
Buzağı gider fırlayıp,
Kocakarı gider feryat ederek,
Bedeni taşta parçalanıp,
Kanı kaynayıp, içi yanıp,
Bakıp duran Seytek'in
Gönlü gitti bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp.
Sinek kadar canı çırpınıp,
Gerçekten yandı tüterek,
Kederli gönlü bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp.
İşte o zaman Seytek,
Atası gibi bahadır kesilip,
Çakır doğan gibi güzelim göz
Kırpmadan yaş alıp,
Çevresine bakmadan,
Hiç canını esirgemeden,
Sağa sola bakınmadan,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Dudağını ısırıp çiğnedi,
Buğra gibi dişini biledi,
Ateş gibi gözü alevlendi.
Kirpiği yalım kor olup,
İçi kaynayıp ateş olup,
Anasını dana sürüklerken,
Çocuk nasıl dursun duraksayıp,
Belindeki keskin elmas kılıcı
Kabzasından kavrayıp,
Kınından çekip çıkarıp,
Kırgını kızıştırıp başlattı,

Sürükleyen iki buzağının
Başını vurup attı.
İşte o zaman Kanıkey'in
Gözü tutuşup alevlendi.
Çığlık atıp ağlayıp feryat ederek,

Reared when the cattle-fly touched them,
The crone who stood raising her lament
They dragged away and took her off.
The calf goes bolting on,
The crone goes wailing loud,
Her body torn upon the stones,
Her blood boiling, her inside burning,
Seytek who stood looking on —
His heart went riven in two,
The tears of his eyes poured down.
His fly-small soul writhing,
Truly he burned and smoked,
His grieving heart riven,
The tears of his eyes poured down.
Then at that moment Seytek,
Turned batyr like his father,
His lovely eye like a grey-blue falcon's
Taking tears without a blink,
Not looking round about him,
Sparing his soul not at all,
Not glancing right or left,
Sparing his hair-thin soul not at all,
He bit and chewed upon his lip,
He whetted his teeth like a bull-camel,
His eye flamed up like fire.
His lashes turned to blazing ember,
His inside boiling, turned to fire,
While the calf dragged at his mother,
How should the boy stand hesitating —
The keen diamond sword at his waist
He gripped by the hilt,
He drew it from the sheath,
He kindled and began the slaughter,

Of the two calves that dragged her
He struck off the heads and cast them.
Then at that moment Kanıkey's
Eyes caught fire and blazed.
Shrieking, weeping, wailing loud,

Er Seytek'e beddua etti.
Ilgınlı Keñ-Kol'un, geniş Talas'ın
Kırı olduğunu bilmezdi henüz.
Yer gezip gelen Seytek'in,
Vay çilekeş Kanıkey,
Balası olduğunu bilmezdi henüz.
Dilediğini Yaradan'ın
Verdiğini bilmezdi henüz.
At yorup yer yoklayıp,
İt salıp kuş uçurup,
Talas boyunu dolanıp,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Yeniden boran yağacakmış gibi,
Çehresi kahra bürünüp,
Geldiğini bilmezdi henüz.
O dertlinin dileğini
Verdiğini bilmezdi henüz.
Cehennemini, kara gecesini,
Dağıttığını bilmezdi henüz.
Umaç gibi kısık gözünü o garibin,

Açtığını bilmezdi henüz.
Gayıptan safaya erişip,

Kederlendiği oğlu bulunup,
Nice yanıp hıçkırdığı yası

Bastırdığını bilmezdi henüz,
Er Seytek ile karşılaşıp
Yüz yüze durduğunu bilmezdi henüz.
Dilediği muradı Yaradan'ın
Verdiğini bilmezdi henüz.
Semetey oğlu Seytek'in
Geldiğini bilmezdi henüz.
Yanıp inleyip hüngürdeyip,
Onu gördüğünü bilmezdi henüz,
İşte o zaman Kanıkey
Atmaca gibi davranıp,

She cursed the man Seytek.
Of tamarisked Keñ-Kol, of broad Talas
She knew not yet he was the ridge-born son.
That Seytek come from roaming lands,
Alas, long-suffering Kanıkey,
She knew not yet he was her own child.
That what she wished, the Creator
Had granted — she knew not yet.
Wearying horses, probing lands,
Loosing hounds and flying birds,
Ranging all along the Talas,
Girt with a sheathless sword,
As though the blizzard would fall anew,
His face wrapped round in wrath —
That he had come, she knew not yet.
That the grieving one's desire
Had been granted, she knew not yet.
That her hell, her black night,
Had been scattered, she knew not yet.
That the forlorn one's eyes, slit-narrow as umaç,
Had been opened, she knew not yet.
That from the unseen she had reached delight,
That the son she grieved for had been found,
That the mourning she burned and sobbed for
Had been stilled — she knew not yet,
That she had met with the man Seytek
And stood face to face, she knew not yet.
That the wish she wished, the Creator
Had granted, she knew not yet.
That Semetey's son Seytek
Had come, she knew not yet.
Burning, moaning, sobbing loud,
That she beheld him, she knew not yet,
Then at that moment Kanıkey,
Moving like a sparrow-hawk,

Vah o çılgın bahtsıza,
Kocamışken zavallıya
Er gayreti bulunup,
Düşünceyi yarıda kesti.
Düşman gördü, gördün mü,
Başları kesen çocuğu,
Öfkelenip bağırıp,
Düşünceyi ikiye bölüp,
El görmemişti çocuğu,
Atmaca gibi davranıp,
Çakır doğan kuşu gibi atılıp,
İçi yanıp hanım ana,
Gayıptan akıl bulunup,
Sopa alıp hızlanıp,
İyilik eden çocuğa
Atılıp kocakarı söylenip:
"Boğa göğüslü, ters huylu,
Fesat için doğmuş sen çocuk,
Kat kat kazıp çukurumu,
İyice kaynattın çilemi!
Kendimi umutlandırıp,
Oyup git iki gözümü,
Öldürdün, oğul, beni!
Alacakaranlık çöküp gün batarken,
El daha yeni yatarken,
Gün yuvasına girerken,
Buzağı dizilip, inek böğürüp,
Han ordaya girdiğinde,
Ecelden önce ölürüm.
Gazaplı han geldiğinde,
Kakırdayan canavar,
"Nerede buzağım?" dediğinde,
Tepeden beyim bağırsa,
Kakırdayan canavar,
"Getirsene" diye çağırsa,
Gazabını sıkı toplarsa,
Buzağısını benden sorarsa,
Ecel yetmeden ölürüm,
Ejderha gibi zalime

Alas, in that frenzied luckless one,
In the wretch grown old,
A man's vigor being found,
She cut her thinking short.
She saw a foe — do you see —
The boy who struck off the heads,
Growing wrathful, shouting out,
Splitting her thought in two,
The people had not seen this boy,
Moving like a sparrow-hawk,
Springing like the grey-blue falcon,
Her inside burning, the lady mother,
Wisdom found from the unseen,
Seizing a cudgel, quickening,
Upon the boy who did her good
The crone flew at him, railing:
"Bull-chested, contrary-natured,
You boy born for mischief,
Digging my pit fold upon fold,
You have set my torment fairly boiling!
Giving me hope of myself,
Gouge out my two eyes and go,
You have killed me, son!
When dusk descends and the sun goes down,
When the people are newly abed,
When the sun enters its nest,
Calves in a row, cows lowing,
When the khan enters the horde,
I shall die before my appointed hour.
When the wrathful khan comes,
The rasping monster,
When he says, "Where is my calf?",
If my bey shouts from the hilltop,
The rasping monster,
If he calls, "Bring it here",
If he gathers up his wrath,
If he asks his calf of me,
I shall die before the hour of death,
To the dragon-like tyrant

Ne cevap veririm?!

Kestire kestire kolumu,
Buzağısız vardığımda
Kançoro görülmedik eder.
Yaşını işkenceyle sorup,
Kılıçla alıp başını,
Yalvarsan dinlemez sözünü,
Oyar iki gözümü.
Hanın gazabını çekene dek
Senin gazabını çekeyim,
Kançoro'dan ölmektense,
Balam, senden öleyim.
Buzağısız vardığımda,
Kırgını kızıştırıp salmaz mı,
Kılıçla başımı almaz mı,
Saçımı yolup savurmaz mı,
"Cadı, buzağı nerede?" diye,
Diri diri yere gömmez mi,
Kılıçla başımı almaz mı!
Gazaba gelirse Kançoro,
Yol boyunca sürükletip,
Azgın itlere parçalatmaz mı!

Geri dönülmez gerçek yurdu
Şimdiden göreyim,
Kançoro'dan ölmektense,
Gidi, senden öleyim" –
Haykırıp çığlık koparıp,
Aslan gibi beli eğilip,
Çevikliği ölçüsüz,
Apar topar koşup,
Kocasa da hanım ana
Oktan önce yetişti.
Şöyle böyle deyinceye dek,
Çocuk toparlanana dek,
At üstünden düşürüp,
O çocuğu yere serip,
Altına basıp kalmıştı.

What answer shall I give?!

Cutting, cutting off my arm —
When I arrive without the calves
Kançoro will do the unheard-of.
Asking my age under torture,
Taking my head with the sword,
Beg as you may, he heeds no word,
He will gouge out my two eyes.
Rather than suffer the khan's wrath
Let me suffer your wrath instead,
Rather than die by Kançoro,
My child, let me die by you.
When I arrive without the calves,
Will he not kindle and loose the slaughter,
Will he not take my head with the sword,
Will he not tear out my hair and scatter it,
"Witch, where is the calf?" — so saying,
Will he not bury me alive in the earth,
Will he not take my head with the sword!
If Kançoro flies to wrath,
Having me dragged along the road,
Will he not have the savage dogs tear me apart!
The true yurt from which none return —
Let me see it even now,
Rather than die by Kançoro,
Rascal, let me die by you" —
Crying out, loosing a shriek,
Her waist bent like a lion's,
Her nimbleness beyond all measure,
Running headlong in a rush,
Though grown old, the lady mother
Arrived before the arrow.
Before one could say this or that,
Before the boy could gather himself,
She toppled him from off his horse,
Laid that boy upon the ground,
And stood pinning him beneath her.

Camgırçı kızı Akbala –
Her zaman fazlasıyla güzel,
O da ganimetlikte, zavallı,
Külçoro'nun karısı.

Göğsüne sığmaz nice düşünce,
Çokça ağlayıp biçare,
"Çobanı Hüda çarptı" diye,
Azmışın biri musallat olup,
"Canım akıtmalım, çilekeş anama
Zorbalık edip durdu" diye,
Diz yere bükülüp,
Akbala gelir koşarak,
Urgan gibi kara uzun saçlı,
Orta boylu, kara kaşlı,
Geniş alınlı, bota gözlü,
Süzgün kara gözlü.
Bakınca yaşlar boşanıp,
Sürmeli apayrı gözünden
Parça parça kan gidip,
Akbala gelir bağırarak,
"Anacığım" diye çağırarak:
"Kurban olayım anacığım,
Arka bildiğim ulu anam!
Görüverse gönlüm tok,
Arka bildiğim ihtiyarım,
Kurban olayım evliyam,
Senden başka eşim dostum yok.
Yaradan'ın verdiği horluğu,
Kançoro hanın zorbalığı.
Kula cariyeye bile sataşan,
Bunun gibi, anacığım,
Görmüş müydük böylesini,
Kudurmuşun zorbalığını?
Sıkı tut, ana, sıkı tut,
İçine bıçak salayım,
Kaçırmadan öcümü alayım!
Tutuver, ana, sataşanı,
Tepesinden basalım,

Camgırçı's daughter Akbala —
At all times fair beyond all measure,
She too in spoil-bondage, poor soul,
The wife of Külçoro.

Thoughts past number crowding her breast,
Weeping much, the helpless one,
"The Lord has struck the herdsboy," — so,
Some mad one fallen on them,
"My dear — he kept working violence
On my long-suffering mother," — so,
Knees bending to the ground,
Akbala comes running,
Her long black hair like rope,
Middling of height, black-browed,
Broad of brow, camel-colt eyed,
With languid jet-black eyes.
At a glance the tears burst forth,
From her kohl-rimmed eyes apart from all
Blood going drop by drop,
Akbala comes shouting,
Calling out "Dear mother":
"Let me be your sacrifice, dear mother,
Great mother whom I lean upon!
Would she but see — my heart is full,
My elder whom I lean upon,
Let me be your sacrifice, my saint,
Beside you I have no mate, no friend.
The scorn the Creator gave,
The tyranny of Kançoro the khan.
He who assails even the slave-girl —
The like of this, dear mother,
Have we ever seen its equal,
The rabid one's tyranny?
Hold him fast, mother, hold him fast,
Let me drive a knife into him,
Let me take my vengeance ere he escapes!
Hold the assailant, mother,
Let us press him down from the crown,

Albastı gibi kanını saçalım!
Laf etmeden gözünü oyalım,
Kendi sataşan zalimi
Ecelden önce boğazlayalım!
Sıkı tut, ana, sıkı tut,
Tepesinden basalım,

Şımarıklığını dağıtalım" –
Akbala gelir koşarak,
Dizi yere bükülüp,
Gelmektedir koşarak,
Akbala'yı gördüğünde,
Telaş içindeki kadının,
Bileği güçlü kadını,
Huyu delişmen kâfiri.
"Sırrı söylemezsem pişman olup,
Karga yavrusu gibi gözümü oyar" diye,

"Sataştın diye boğazlar" diye,

"Danam!" deyip Kanıkey,
Çocuğu bastırıp yanıp,
Heybetlenip Akbala
Gelmektedir yumulup,
Bunların halini gördüğünde,
Düşünüp durup er Seytek,
Sinek kadar candan umut kesip,
Seytek durdu çırpınıp,
Kocamışken Kanıkey
Anasına yalvarıp:
"Ey, kurban olayım anacığım,
Ergenliğe erişip er oldum,

Öz kuzun Seytek benim!
Benim düşüncem hep sendin,
Yetim kalıp yetişen,
Yurduna güç bela kavuşan,
Ganimet gidip doğan,
Âleme velvele salan.

Let us spill his blood like an albastı!
Without a word let us gouge his eye,
The tyrant who himself assails —
Let us slaughter him before his hour!
Hold him fast, mother, hold him fast,
Let us press him down from the crown,

Let us scatter his insolence" —
Akbala comes running,
Her knee bending to the ground,
She is coming at a run,
When he beheld Akbala,
The woman in her frantic haste,
The strong-wristed woman,
The infidel of reckless temper.
"If I tell not the secret I shall rue it —
She will gouge my eye like a crow-chick's," —
so,
"She will slaughter me for an assailant," —
so,
"My calf!" crying, Kanıkey
Pinning the boy down, burning,
Akbala looming large
Is coming, hurtling on,
When he beheld the state of these,
Pondering, the man Seytek,
Losing hope in his fly-small soul,
Seytek stood there writhing,
To Kanıkey grown old,
Pleading with his mother:
"O, let me be your sacrifice, dear mother,
I have reached my manhood, become a man,
I am your own lamb, Seytek!
My every thought was always you,
Raised up an orphan,
Reaching his yurt by bitter toil,
Born gone off as spoil,
Casting clamor over the world.

Gök yamacın fidanı,
Dağ koçu Semetey'in biriciği!

Babadan karında kalıp,
Sıradan düşüp perişan gezip,
Avuç açıp el veremeden,
Bozkurt babadan ayrılan.
Kuğuyu kuşa yedirip,
On ikisine gelene dek
Kıyaz'ın oğlu dedirtip,
Karında kalıp kul olan,
Cediger'e oğul olan,

Kırgızların ortası,
Semetey'in botası,
Puslu ufkun ovası,
Ayçürök kadının balası,
Kök atam köklü aslandır,
Tükendikçe aslan çıkar.
Kaplanın biriciği,
Vah, Seytek benim işte!
Anamdan duyup sözümü,
Arayıp geldim seni,
Horluk içinde gördüm gözünü.
Ölmeden yitmeden, diri diri,
Yolda gördüm gözünü.
Kara yağızın güzeli,
Dişilerin nurlusu,
Geniş gömleğin temizi,
Uzun saçlının pahası,
Uzaktan duyup sözünü,
Yiğit ana, bahtı kara,
Sağ esen gördüm gözünü" –
Deyip, böylece, er Seytek:
"Ceti-Özön'de Cediger'e
Yaman kavga başlattım,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'ı
Yerin dibine mıhladım.
Yiğit amcam Külçoro'yu,

Sapling of the grey hillside,
The only one of Semetey, the mountain ram!
Left in the womb from the father,
Fallen from the ranks, wandering wretched,
Unable to open a palm and give a hand,
Parted from the grey wolf father.
Feeding the swan to the bird,
Until I came to my twelve years
Called the son of Kıyaz,
Left in the womb, become a slave,
Made a son to the Cediger,

The middle of the Kırgız,
The camel-colt of Semetey,
The plain of the hazy horizon,
The child of the woman Ayçürök,
My root-father is a rooted lion,
As lions fail, a lion comes forth.
The only one of the tiger,
Alas, that Seytek — it is I!
Hearing your word from my mother,
I came seeking you,
I saw your eyes amid the scorn.
Not dead, not lost — alive, alive,
I saw your eyes upon the road.
Beauty of the black-dark ones,
Radiance of womankind,
Purest of the wide-shirted,
Price of the long-haired,
Hearing your word from afar,
Valiant mother, black of fate,
Safe and sound I saw your eyes" —
Saying so, thus, the man Seytek:
"In Ceti-Özön upon the Cediger
I loosed a bitter battle,
Bagış's son Kıyaz
I nailed into the depths of the earth.
My brave uncle Külçoro

Belime destek kıldım.
Azılı Kıyaz Cediger'den
Babamın kan bedelini aradım.
Nice tümen ihtiyarının,
Kanını döktüm hepsinin.
Geçidine düşüp göç alıp,
Kaynaşan Cediger'in
Nicesini kırıp öç aldım.
Kasapladım yaşlısını,
Kökünü kurutup kırdım hepsini,
Silah pusatım kuşanılıp,
Yalın kılıç bağlanıp,
Mutlu Kırgız elini arayıp,
Ilgınlı Talas yerini arayıp,

Kanıkey'i, Bakay eri arayıp,
Yitiğin yolunu tuttum,
Babadan kalan şu garip canı
Kıla bağlayıp bıraktım.
Sarı engebeli beli arayıp,
Vuruşacak gazaplı eri arayıp,
Ilgınlı Keñ-Kol yerini arayıp,
Çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Yiğit anamın, o çetinin,
Ay gibi yüzünü görsek diye,
Yurdumun ne kadarı haram,
Kimi düşman, kimi el,
Akılla ayırsak diye.
Atamızın sırdaşını,
Ok geçmez giysinin yakasını,
Görülmedik gösteren,
Nice yurdun ağasını –
Arayıp çıktım hepsini,
Kaplan Bakay ihtiyarı.
Kalmadan arayıp hepsini,
Öldürürsen öldür, anacığım!
Ölmeden gördüm gözünü,
Diri diri gördüm seni.

I made the prop of my back.
From fierce Kıyaz, from the Cediger,
I sought the blood-price of my father.
Of many a tümen of their elders
I spilled the blood of every one.
Falling on their pass, taking their camp,
Of the swarming Cediger
I slew many and took revenge.
I butchered their aged,
I dried their root and cut down all,
Weapon and armor girded on,
The naked sword bound at my side,
Seeking the happy Kırgız people,
Seeking the tamarisked land of Talas,

Seeking Kanıkey, the man Bakay,
I took the road of the lost,
This forlorn soul left from my father
I bound to a hair and set loose.
Seeking the yellow rugged pass,
Seeking the wrathful man to fight,
Seeking tamarisked Keñ-Kol land,
Finding no mountain to strike against,
Finding no foe to fight,
Of my valiant mother, that steadfast one,
That we might see her moonlike face,
How much of my yurt is haram,
Which is foe and which is kin —
That we might sort it out with wisdom.
The confidant of our father,
The collar of the arrow-proof garb,
He who showed the unheard-of,
The elder of many a yurt —
I set out seeking them all,
The tiger, the elder Bakay.
Seeking them all, leaving none —
Kill me if you will, dear mother!
Before death I saw your eyes,
Alive, alive I saw you.

Rivayetten sürüp gitsem,
Bilenlerden sorsam,
Bozkurt babam yiğidin
Vadisinden yangın çıkıp,
Özünden dert çıkıp,
Gezdiği çukur dere olup,
Öz yakını düşman olup,
Düzü bozup kıra yönelip,
Tutuşan fesat kavga başlatıp,
Gazabını yoğun saçmış.
Tutuşup ölesi kudurmuş,
Düşmana etek açmış.
Öz kardeşi Kançoro,
Gezdiği yeri duman, kor edip,

Yiğit babam bozkurdu
Düzenle yürüyüp yok edip,

Kalanları bölüşmüş,
Kullukla gün görüp,
Sağ kalanı öyle gün görmüş.
Talas'tan Kırgız kaçışmış,
Külçoro gibi amcamın
Kürek etlerini kesmiş.
Ganimete ölçüsüz doymuş,
Zavallı babam bozkurdun
Malı başı yağma olmuş,
Babamın karaltısı yitince,
Düşmanın işi düzelmiş,
Fesadı önceden salmış.
Kançoro, Kıyaz iki han,
Dümdüz edip yağmalamış.
Gayretliler ölmüş,
Gazabını saçıp bu ikisi –
Kalanının hepsini,
Genciyle yaşlısını,
Kamçıyla ölçüp bölüşmüş.
Genç gelinini dul edip,
Erenlerin hepsini kul edip,

If I trace it from the telling,
If I ask it of the knowing,
My grey wolf father, the brave —
Fire broke out from his valley,
Grief broke out from his own core,
The hollow where he walked became a gully,
His own kin became his foe,
Wrecking the plain, turning to the ridge,
Kindling flaring, mischief-making strife,
He scattered his wrath thick and heavy.
Aflame, gone rabid unto death,
He opened his skirt to the foe.
His own brother Kançoro,
Turning where he walked to smoke and ember,
My brave father, the grey wolf,
Destroyed by scheme and by design,

Divided up the ones remaining,
Seeing days in bondage —
So did the survivor see his days.
From Talas the Kırgız scattered fleeing,
Of my uncle like Külçoro
He carved the flesh of the shoulder-blades.
He gorged on spoils beyond all measure,
Of my poor father, the grey wolf,
The goods and head were plundered,
When my father's shadowed form was lost,
The foe's affairs went smoothly,
He had loosed his mischief in advance.
Kançoro, Kıyaz, the two khans,
Flattened all and plundered.
The striving ones were dead,
Scattering their wrath, these two —
All of those remaining,
Their young ones and their old,
They measured with the whip and shared.
Making the young bride a widow,
Making slaves of all the eren,

Göreceğini karanlık gece edip,
Nice kocakarıyı cariye edip,
Geçidi bozup göç alıp,
Çetin müşkül bu bela,
Nicesini kırıp öç alıp,
Bulunmaz hünerli kadınları alıp,
Yağmalayıp vurup kız alıp,
Eziyeti fena salmış,
Örtülü kadını, küçük çocuğu
Ganimet edip almış.
Altı aylık kalıp bu Seytek,
Çilekeş anasının karnında,
Han babasından, işte bu,
Altı aylıkken yetim kalmış.
Ele düşüp Ayçürök,
Çilekeş anam varıp gitmiş,
Nikâhını kıyıp töresince,
Anamı Kıyaz almış.
Peri kızı gibi çilekeş anam,

Making what they saw a pitch-black night,
Making slave-girls of many a crone,
Wrecking the pass, taking the camp,
This calamity, hard and grievous,
Slaying many, taking revenge,
Taking women skilled beyond all finding,
Plundering, striking, taking girls,
He loosed affliction foully,
The veiled woman, the little child
He seized and made his spoil.
Left six months in the womb, this Seytek,
In his long-suffering mother's belly,
From his khan father — here he is —
Was left an orphan at six months.
Fallen captive, Ayçürök,
My long-suffering mother went away,
Binding her marriage by his custom,
Kıyaz took my mother.
My long-suffering mother, like a peri's daughter,

Tutunduğu kaskatı kaya olup,
Geçtiği kalın kor olup,
Görülmedik görmüş.
Olup biteni destan etmiş,
Fazlaca kavga koparmış,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'ı
Tanrı bir başka çarpmış.
Gazaplı öfkesi tutmuş,
Anam doğum sancısındayken,
Nice hanım ana, koca ihtiyar,
Ben çilekeşin yüzünden
Kırılmış meğer nice can.
Anam sancı çekip dururken,
Bildiği kavgayı çıkarmış,
Anama gelen nicesini,
Çekemeyip Kıyaz kırmış.
Kız olursa sağ koymaya,
Erkek olursa aniden,

What she clung to being rigid rock,
What she crossed being thick-laid embers,
She saw the unheard-of.
She made all that passed a legend,
She raised up strife in plenty,
Bagış's son Kıyaz —
God struck him another way.
His wrathful fury seized him,
While my mother lay in birth-pangs,
Many a lady mother, aged elder,
On account of me, the long-suffering,
Many a soul, it seems, was slain.
While my mother lay in labor,
He raised the strife he knew,
Many who came to my mother
Kıyaz, unable to bear it, slew.
If a girl, to leave alive,
If a boy, upon the instant,

Sağ koymayıp boğazlamaya,
Dört tür malını sürmüş,
Ustura ile mülk verip,
Doksan kocakarı görevlendirmiş.
Elçi gelen kocakarıların,
Canım anam Ayçürök,
Büyüleyip gözünü bağlamış.
"Çıt çıkarmaz" denen ağıyı verip,
Nicelerini haklamış.
"Beller aşan yolda soyum" diye,

"Yiğitten kalan tohum" diye,
"Kırgız'a sığınak, destek" diye,
"Yamandan kalan Çolpan" diye,
"Tulpardan kalan toynak" diye,
"Nam salmış bozkurttan
Armağan kalan yavrucak" diye.
Yiğit anam Ayçürök,
Bir kişiye bildirmeden,
Bir adama göstermeden,
Göbeğimi kesip bağlamış,
Kirimi kendi yıkamış.
Meğer geçip gitmeyi kurmuş,

Çare iyice tükendiğinde,
Babası Akun'un şehrine
Alıp kaçıp gitmeye.
Malını mülkünü saçamayıp,
Çilekeş anam Ayçürök,
Çile çekip alıp kaçamayıp,
Arından gitmek istemiş,
Kan içici Kıyaz'ın zehrinden.
Anamın kaçmayıp kalması,
Göz bebeği bildiği dayanağı,
Görklü amcam, o er garip,
Çilekeş Külçoro'nun varlığındandır.
Akıl yoğurup, düşünce düşünüp,
Çaresi tükenip ah vah edip,
Gönlü nicesine bölünüp,

To slaughter, leaving none alive,
He drove up stock of the four kinds,
Giving wealth along with razors,
He set ninety crones to the task.
Of the crones who came as envoys,
My dear mother Ayçürök
Bewitched and bound their eyes.
Giving the poison called "not-a-peep,"
She finished many of them off.
"My line upon the road that crosses passes,"
— so,
"Seed left over from the brave," — so,
"Refuge and prop for the Kırgız," — so,
"The Çolpan left from the fierce one," — so,
"The hoof left from the tulpar," — so,
"From the grey wolf of great renown
A cub left as a keepsake," — so.
My valiant mother Ayçürök,
Letting no person know,
Showing not one man,
Cut and bound my navel herself,
Washed my birth-stains herself.
It seems she planned to pass away and go,

When remedy was quite run out,
To the city of her father Akun
To take me, flee, and go.
Unable to scatter goods and wealth,
My long-suffering mother Ayçürök,
Suffering, unable to seize me and flee,
Wished from shame to go her way,
From the venom of blood-drinking Kıyaz.
That my mother did not flee but stayed —
The stay she held the apple of her eye,
My stately uncle, that forlorn man,
Is because long-suffering Külçoro lived.
Kneading wisdom, thinking thought,
Her remedy spent, sighing alas,
Her heart riven many ways,

Gözünün yaşı dökülüp,
İliği kemiği sızlayıp,
Ölemeden inleyip feryat edip,
"Babama kaçsam ansızın,
Asilden kalan yiğidi
Alıp kaçsam aniden,
Babama kaçıp ben varsam,
Kullukta kayınım o kalırsa,

Kökümüze topluca kıyar" diye,
"Göz bebeğim kayınımı, dayanağımı,

Han Kıyaz boğazlar gider" diye.

Anacağızım çilekeş güç toplayıp,

Kadın başını er edip,
Azaba düşüp bağlanıp,
Sululanırsa Kıyaz'a
Bir fenalık salmaya,
Kınsız kılıç kuşanıp.
Ay gibi anam Ayçürök,
Yamanlığını göstermiş.
Sinek kadar cana kıymaya,
Halis altın kanını saçmaya,
Kılıcı ele almaya,
Yılışırsa Kıyaz'a,
Kırgını kızıştırıp salmaya.
Gayret düşünüp güç toplayıp,

Cediger yurdunu el edip,
Sancağı aya, dağa dikip,

Yurdu hepten toplanıp,
Anacağızım gayret etmiş.
Halk toplanıp yurt kaynaşıp,
Zavallı çilekeş anamın
Gayretine dayanamayıp,
Kıyaz'ı Tanrı çarpmış.

The tears of her eyes poured down,
Her marrow and her bones aching,
Unable to die, moaning, wailing loud,
"If I flee to my father suddenly,
The brave left from the noble one
If I snatch away in a moment,
If I flee and reach my father,
If my brother-in-law stays behind in bondage,
He will slaughter all our root," — so,
"My eye's apple, my brother-in-law, my stay,
Khan Kıyaz will butcher him and go," — so.
My dear long-suffering mother gathered strength,
Made her woman's head a man's,
Fallen into torment, bound,
If Kıyaz should slaver toward her,
To loose some evil on him,
Girt with a sheathless sword.
My moonlike mother Ayçürök
Showed the fierceness in her.
To end the fly-small soul,
To spill his pure gold blood,
To take the sword in hand,
If Kıyaz should leer at her,
To kindle and to loose the slaughter.
Pondering valor, gathering strength,

Making the Cediger yurt her people,
Planting the standard on moon and mountain,
The whole yurt gathering in,
My dear mother strove her utmost.
Folk gathering, yurt astir,
Of my poor long-suffering mother
Unable to withstand her striving,
God struck Kıyaz down.

Ay gibi anam, o çilekeş,

Kıyaz'a direnmiş,
"Bozacaksan beni, ey Kıyaz,
Dönmeden uçup giderim" diye,
"Dizgin çevirip dönmeden,
Babam Akun hana ulaşırım" diye,
"Yaman erlerini coşturup toplayıp,
Babam Akun'un şehrinden
Altı san toplayıp ordu alıp,
Köküne dosdoğru inerim" diye,
"Tüyünden bir tel bırakmadan,
Ceti-Özön dolusu Cediger'i,
Hiç koymadan kırar giderim" diye.
Dolambaçlı kurnaz söz başlatıp,
Toy Kıyaz sersemi,
İşte bununla kandırıp,
Anacağızım yiğitlik göstermiş.
Benim sinek kadar canıma kıydırmadan,
Dediğine hiç boyun eğmeden,
Gazaplı düşman sözüne,
Benim anam Ayçürök,
Er Kıyaz'a boyun vermeden,
Öldürtecek yol vermeden,
Adımı koyacağı sırada,
Emektar anam, yiğidim,
Altı aya dek toy vermeden.
Geçende Ceti-Özön düzünde,
El toplanıp yurt kaynaşıp,
Kulunun Seytek'in toyunda,
Onmamış Kıyaz, er garip,
Yamanlığını salıp bağırıp,
Bütün kara Cediger'i,

Kalmadan toplayıp kudurmuş,
Büyücüsünü çağırıp,
Yükseltecek iyisini,
Kalmadan toplayıp kudurmuş,
Ciğer yoklayan baksısını,

My moonlike mother, that long-suffering one,
Stood firm against Kıyaz,
"If you would ruin me, O Kıyaz,
I fly off without returning," — so,
"Without turning rein or coming back,
I reach my father Khan Akun," — so,
"Rousing and mustering his fierce men,
From the city of my father Akun,
Gathering six san, taking a host,
I come straight down upon your root," — so,
"Leaving not one strand of your fur,
The Cediger that fill Ceti-Özön
I slay them, sparing none, and go," — so.
Beginning a winding cunning speech,
The green fool Kıyaz —
Deceiving him with this,
My dear mother showed her valor.
Letting none end my fly-small soul,
Bowing never to what he said,
To the wrathful foeman's word
My mother Ayçürök,
Yielding no neck to the man Kıyaz,
Giving no road to have me killed,
At the time he was to give my name,
My toil-worn mother, my valiant one,
For six months gave no feast.
Lately, on the plain of Ceti-Özön,
Folk gathering, yurt astir,
At the feast of her foal Seytek,
Kıyaz the unblessed, the forlorn man,
Loosing his fierceness, shouting,
All the common Cediger,

Gathering all, leaving none, he raged,
Summoning his sorcerer,
The best of those he would exalt,
Gathering all, leaving none, he raged,
His baksı who probes the liver,

Ayaklı hatip ustasını,
Yüreği ateşli yiğidini,
Bileği güçlü pehlivanını.
Kışkırtmaya girişen,
Boşboğaz kabadayısını.
Sakallısını, yaşlısını,
Delikanlının alasını,
Kalmadan toplayıp er Kıyaz,

Ceti-Özön'de Cediger'in
Toplamış meğer hepsini.
Baltayı başa vuranını,
Sinsi düşünüp iş işleyip,
Nicesinden akıl bulanını,
Sınayıp gözüyle göreni,
Iraktan gözüyle göreni,
Yurdunu toplayıvermiş.
"Sağlamca adını koyun" diye,
Toy edip doksan kesmiş,
Ceti-Özön'de Cediger,
Ala-Too kadar et çekip,
Ala-Göl kadar et suyu içip,
Nice sohbet kurup.
Dolgun pehlivan, gayretli er,
Toyumdan ödül kazanıp.
Balanın adı konulamayıp,
Ad koymaya kimse yeltenemeyip,
El bunalıp yurt kaynaşıp,
Nice can olup avare,
Gün öğle vakti olduğunda,
Yalınayak, başı kabak,
Gelmiş meğer bana.
Ak sakallı derviş,
Halk içinde el açıp,
Derviş boyun çevirmiş,
Ahali çığrışıp şaşakalıp,

"Ne acayip şey, ne güzel" diye,
Kimi insan bakıp durmuş,

His master of standing eloquence,
His brave of fiery heart,
His strong-wristed wrestler.
The one who sets to inciting,
His loose-mouthed swaggerer.
His bearded ones, his aged,
The pick of the young men,
Gathering all, leaving none, the man Kıyaz,

In Ceti-Özön, of the Cediger,
It seems he gathered every one.
The one who strikes the axe upon the head,
Working deeds with sly designs,
The one who draws wisdom out of many,
The one who tests and sees with his own eye,
The one whose eye sees from afar —
He gathered up his yurt entire.
"Set his name firmly," — so saying,
He made a feast and slew ninety,
In Ceti-Özön the Cediger,
Hauling meat high as Ala-Too,
Drinking broth wide as Ala-Göl,
Holding many a long discourse.
The burly wrestler, the striving man,
Winning prizes at my feast.
The child's name could not be set,
None dared venture to give the name,
The people vexed, the yurt astir,
Many a soul left at a loss,
When the day had reached its noon,
Barefoot and bare of head,
He came, it seems, to me.
A white-bearded dervish,
Opening his palm among the folk,
The dervish turned his neck away,
The people crying out, astounded,

"What a wondrous thing, how fine," — so
Some of the people stood and stared,

Derviş o an söze durmuş.
Kök atamı sırayla söyleyip,
Baş atamı çabucak söyleyip,
Bambaşka acayip söz söyleyip,
"Bu, karında kalan gök doğan,
Semetey'in oğlu" deyip söyleyip.
"Değince Hızır konsun" diye,
"Aslanının tohumu,
Ak çeliğin özü,
Değerlinin seçkini,
Hızırlı erin yavrusu,
Ervahlı erin umudu.
Başına Hızır dokunmuş,
Aslan erin balası,
Adı Seytek olsun" diye,
"Çetin öfkesi tutarsa,
Kasılanı vursun" diye,
"Ölmeden yitmeden büyüyüp,
Babasına çekip ulu olup,
Yetim kalıp yetişip,
Yurduna güç bela kavuşup,
Düşmana duman, ağı olup,
Soydaşına tuğ olup,
Düşmana kavga, velvele olup,
Yurtları dolsun" diye,
"Semetey oğlu er Seytek,
Kıraan hanın tohumu,
Adı Seytek olsun" diye,
Avuç açıp el kaldırıp,
"Hayret, ne acayip şey" diye,
Halktan kimse kalmadan toplanıp,
Ahali çığrışıp dolmuş,
Dua verip derviş,
Bir insan gören kişi yok,
Gözden kaybolmuş.
Kazıdan kesip yedirdi,
Yaşım on ikiye gelene dek,
Beni oğlu Seytek dedirtti.

The dervish then began to speak.
Naming my root-fathers in their order,
Naming my head-father in a breath,
Speaking words wondrous past all likeness,
"This is the grey falcon left in the womb,
The son of Semetey," so he spoke.
"Where it touches, may Hızır alight," — so,
"Seed of your lion,
Core of the white steel,
Choicest of the precious,
Cub of the Hızır-favored man,
Hope of the spirit-guarded man.
Hızır has touched his head,
Child of the lion man,
Let his name be Seytek," — so,
"If his stern fury seizes him,
Let him strike the strutting one," — so,
"Growing up undying and unlost,
Taking after his father, becoming great,
Raised up an orphan,
Reaching his yurt by bitter toil,
Being smoke and poison to the foe,
Being a standard to his kin,
Being strife and clamor to the foe,
May their yurts be filled," — so,
"Semetey's son, the man Seytek,
Seed of the kıraan khan,
Let his name be Seytek," — so,
Opening palms and lifting hands,
"Marvel — what a wondrous thing," — so
The folk gathered, leaving no one,
The people came crying out and thronged,
The dervish gave his blessing,
No person saw a human being —
He had vanished out of sight.
He cut from the kazı and fed me,
Until my years came to twelve,
He had me called his son, Seytek.

Kahredenin ettiği zulüm,
Han Kıyaz'ın zorbalığı,
On ikime bastığımda
Yılkıdaki Kül ağam,
Külçoro'dan söz işitip,
«Halkın Kırgız'dır» diye işitip,
«Ilgınlı Keñ-Kol, koca Talas'ta

Meyven kaldı» diye işitip,
«Kuruyup ağlayan Kanıkey
Anan kaldı» diye işitip,
Buraya geldiğim de gerçek!
Anacığım, aman diliyorum,
Sizden kopan büyük kavgayı –
Gözümle gördüğüm de gerçek!
Karanlık esen, gece esen,

Dilediğin Ayçürök,
Gelinin, bahtsız cariye, esen!

Arslan-kaplan yiğit esen!
Beş Arkar yıldızı batıncaya dek,
Beş kez dönüp emziren,
Yiğit oğlun Külçoro,
Huyu süt gibi er, esen!
Karında kalıp doğan,
Âleme velvele salan,
Oğlundan kalan yetimin,
Anacığım, oğlun Seytek, ben esenim!» –

Bunu duyunca Kanıkey,
Sinek kadar canı çırpınıp,
Kemikleri gevşeyip sızlayıp,
Hıçkıra hıçkıra ağladı:
«Uzaklara giden ışığım,
Gönlüme en yakın karaltım,
İçim sızlar, gönlüm köz –
Nice mihnet salan dünya bir hiç.

The tyranny wrought by the oppressor,
The brutality of Han Kıyaz –
When I came into my twelfth year,
My elder Kül among the horse-herds,
Hearing word from Külçoro,
Hearing «Your people are the Kırgız»,
Hearing «In tamarisk-grown Keñ-Kol, in great Talas
Your fruit remained» – hearing this,
Hearing «Kanıkey who weeps and withers
Remained, your mother» – hearing this,
That I came here is truth as well!
Dear mother, I beg for mercy,
The great strife torn away from you –
That I saw it with my eyes is truth!
Safe through the dark, safe through the night,
Ayçürök whom you longed for,
Your daughter-in-law, the luckless slave, is well!
The lion-tiger hero is well!
Till the Five Arkar stars had set,
Who turned five times to give him suck,
Your valiant son Külçoro,
The man whose nature is like milk, is well!
Born after biding in the womb,
Who cast tumult upon the world,
The orphan left you by your son –
Dear mother, your son Seytek, I am well!» –
When Kanıkey heard this,
Her fly-small soul fluttering,
Her bones loosening and aching,
She wept in sob upon sob:
«My light that went to far-off lands,
Silhouette nearest to my heart,
My inside aches, my heart an ember –
The world that heaps such torment is a nothing.

Gözbebeğim oğlum, mirasçım,
Senden başka nişanım yok.
Buzağı güdüp çok dolaştım,
Külçoro oğlum, Ayçürök,
Seytek'im gelse diye yaşadım.
Gerçek mi bu, yoksa düş mü,

My son, apple of my eye, my heir,
I have no token left but you.
Long I wandered herding calves,
My son Külçoro, Ayçürök –
I lived in hope my Seytek would come.
Is this the truth, or is it a dream,

Beklediğim Seytek kişim mi!
Bozca çınar fidanı mı,
Bağrıma basayım,
Uzaktaki Seytek çolpanım mı!
Dileğimi Hüda vermiş meğer,
Yolunu gözlediğim oğlum gelmiş meğer,

Is this my Seytek, the one I awaited!
Is it the grey plane-tree sapling –
Let me press him to my breast –
Is it my far-off Seytek, my morning star!
Hüda has granted my wish, it seems,
The son whose road I watched has come, it seems,

Ben kara yüzlü delinin
Kuruduğunu bilmiş meğer,
Kartalım elime değmiş meğer!
Kopan bağım ulanıp,
Saçılanım derlenip,
Gidenim bugün karşıma çıkıp,
Gerçek şerefim örtünüp,
Dileğimi vermiş meğer!
Kör olası gözüm çok seğirdi,
Olagelen alametim,
Oğlumu görürüm demekmiş meğer!
Yanan yürek yatışıp,
Gizli dert açılıp,
Kaşım aydınlığa açılıp,
Kaygılı tasam dağılıp,
Nasırlı ayağım ak olup,
Kem talihli başa baht konup,
Ah yavrum, cariyelik adım silinip,
Suçlu sayılan işim düzelip,
Dilediğimi vermiş meğer!
Sarp derenin söğüt dalı,
Hunhar oğlumun biriciği,
Canımız Seytek gelmiş meğer,
Dileği Hüda vermiş meğer!
Karnımdan yanık dağılıp,

That I, the black-faced madwoman,
Had withered — He has known, it seems,
My eagle has come to my hand, it seems!
My severed bond is joined again,
My scattered things are gathered in,
The one who left stands before me today,
My true honor veiled about me,
He has granted my wish, it seems!
My wretched eye kept twitching so,
The omen that came upon me
Meant I would see my son, it seems!
The burning heart is stilled,
The hidden sorrow opened,
My brow opened to the light,
My anxious cares dispersed,
My calloused feet made white,
Fortune lighting on an ill-starred head,
Ah my child, my slave-name wiped away,
My deeds once counted guilty set aright,
He has granted what I wished, it seems!
Willow branch of the steep ravine,
Only one of my fierce son,
Our soul Seytek has come, it seems,
Hüda has granted the wish, it seems!
The burning gone out of my belly,

Tutuşan ateş yatışıp,
Umaç gibi göz açılıp,
Benim ulum oğlum gelmiş meğer,
Hüda böyle vermiş meğer!
Gölgesinde yatacağım
Barınağım oğlum gelmiş meğer,
Acıkınca karın doyuran,
Hıçkıranı durduran,
Saçılanı derleyen,

The kindled fire subsided,
My eyes opened wide with hope,
My great son has come, it seems,
Thus has Hüda granted, it seems!
In whose shadow I shall lie,
My shelter, my son has come, it seems,
Who fills the belly of the hungry,
Who stills the one who sobs,
Who gathers what is scattered,

Kopanı ulayan,
Sayısını sapını tamamlayan,
Sayısız hazine dolduran,
Eksilen işin kartalı,
Kaygılananın kulesi,
Nice yoksulun çırası,
Bozyele oğlum gelmiş meğer» –
O Kanıkey zavallın,
Oğlu Seytek'i görünce,
Gönlü nicesine bölündü,
Gözünün yaşı döküldü.
Kara gözden kan akıp,
Beden kemiği sızlayıp,
Sevincinden o ihtiyar,
Feryat ederek ağlıyor.
İhtiyar ağlar dururken,
Çukur da ağlar, koyak da ağlar,
İnsan şöyle dursun, dağ da ağlar,
İnleyip durur feryatla,
Anası dertli Kanıkey.
Bahadır Seytek bozyeleyi
Bağrına bastığında,
Az kalsın göçecek gibi sarsılıp,
Kaburgası kırılıp yok olup,
Ölürken gördüğüm biriciğim,
Ölürüm deyip gezen Kanıkey,

Who joins what has been severed,
Who makes full the count and tally,
Who fills up countless treasure,
Eagle of the work that dwindled,
Tower of the one who grieves,
Lamp of many a pauper,
My bozyele son has come, it seems» –
That poor Kanıkey,
When she saw her son Seytek,
Her heart split into so many parts,
The tears spilled from her eyes.
Blood flowing from the black eyes,
The bones of her body aching,
For joy that aged one
Weeps with loud lament.
While the old one weeps on,
The hollow weeps, the valley weeps,
Let alone man — the mountain weeps,
She keeps on moaning in lament,
His mother, grieving Kanıkey.
When the bahadır Seytek, the bozyele,
She pressed against her breast,
She shook as if about to pass away,
Her ribs as if broken and undone —
"My only one, seen as I lay dying,"
Kanıkey who went about saying "I shall die"
—

Kucaklamadan zavallın
Nasıl dursun kendini tutup,

Without embracing him, the poor one,
How could she stand and hold herself back?

Seytek inleyip çırpınıp,
Çocuk önünde yatar,
«Anacığım!» deyip yalvarıp.
Akbala gelir öte yandan:
«Sıkı tut!» diye davranıp,
Gelini imiş Akbala,
Belli imiş aslı esası –
Kadın kısmının ustası imiş,
Camgırçı'nın kızı imiş.
Kullardan başkaca hâli,
Süzülüp duran bahtsız,
Külçoro'nun karısı.

Seytek moaning and struggling,
The child lies down before her,
Pleading, saying «Dear mother!»
Akbala comes from the other side:
Moving forward, saying «Hold fast!» —
Akbala was her daughter-in-law,
Her origin and stock were plain –
She was a master among womankind,
She was the daughter of Camgırçı.
Her bearing set apart from slaves,
The luckless one grown thin and drawn,
The wife of Külçoro.

Sımsıkı kuşanıp düğümlenip,
Koşarak gelmektedir.
Atmaca gibi atılıp,
Gaipten akıl bulunup,
Göğsüne sığmaz nice kaygı,
Daha beter ağlar biçare,
Ağlamamaya ne çare.
Ağarıp benzi solup,
İki gözden akan yaş,
Göğsünden aşağı dökülüp,
Bedeni baştan başa sarsılıp,
Azgın öfkeye fena kapılmış,
Zorlu canını bahtsız,
Kıl ucuna bağlayıvermiş.
Ökseyip, ağlayıp dönüp,
Zavallı çığlık attığında,
Sesi Hüda'ya duyulup,
Sataşıp duran o yiğidin,
Şımarık gönlü tok mudur,
Erkekten olma, kadından doğma,
Bir çocuk yaratıldığında,
Sizin gibi bir ihtiyar
Anası atası yok mudur?
«Şımarık, yolundan çıkıp,
Tuzak kurup duruyormuş» – diye,
«Alay ederek ananı

Girded tight and knotted fast,
She comes running on.
Darting like a sparrowhawk,
Wits found as from the unseen,
Cares too many for her breast to hold,
The wretch weeps all the worse,
What remedy but to weep?
Her face turning pale and wan,
The tears that flow from both her eyes
Spilling down upon her breast,
Her body shaking head to foot,
Seized cruelly by raging wrath,
The luckless one her stubborn soul
Had bound fast to a hair's end.
Sobbing, weeping, turning about,
When the poor one cried aloud,
Her voice was heard by Hüda —
That fellow who keeps on assailing,
Is his insolent heart so sated?
Begotten of man, born of woman,
When a child is brought to being,
Has he not an aged one like you,
A mother and a father of his own?
«The insolent one, strayed from his path,
Has been laying snares» – saying so,
«Mocking your mother

Hor görüp duran biriymiş.
Yoksulu maskara edip,
Çoban çoluk, yılkıcılar,
Eteğiyle başıyla eğlenip,
Hırpalamışlar» – diye,
«Zorbalık edip anamı
Ezip duruyorlarmış» – diye,
Gerçekten kahra kapılmış.
Sinek kadar canını boşuna,
Kıl ucuna bağlayıvermiş!
Uzun adımlarla koşup,
Hasretini ağlayıp yanarak:
«Yetkin çağında dertli anam,
Yetkin dağ gibi ulu idi.

Kudret erdirdiğinde,
Kâmil anam bahtı kara,
Bir Hüda düşürmüş gibi,
Çobana maskara, hor oldu.
Vay gün! Ana, sıkı tut,
Şımarık çoban can taşıyorsa,
Kahrımı sertçe salayım,
Sataşanın başını alayım!
Yol üstünde sürükletip,
Vahşi itlere yem edeyim!
Şımaranın gözünü oyayım,
İçinden çıkan kara kanı,
Kımız gibi yutup doyayım!
Kaburga kemiğini sökeyim,
Tutuşup kanını dökeyim,
Gücü ne kadarmış göreyim!
Bağrı bütün, başı esenken,

Kudurmuş, Tanrı'nın vurduğu!
Cariye kocakarıya zorbalık eden,
Bunu da Tanrı vurmuş!
Gönlü gül gibi tok mudur,
İlinde bizim gibisi yok mudur,
Sayısız malı çok mudur,

He was one who held her in scorn.
Making mockery of the poor,
Shepherd folk and horse-herders,
Made sport of her hem and of her head,
And roughed her sorely» – saying,
«With brute force they my mother
Kept grinding down» – saying so,
She was truly seized with fury.
Her fly-small soul, for nothing,
She had bound fast to a hair's end!
Running on with long strides,
Weeping her longing, burning:
«In her prime my grieving mother
Was grand as a full-grown mountain.

When the Power brought it so,
My perfect mother, black of fate,
As if Hüda Himself had cast her down,
Became the herdsman's mock and scorn.
Alas the day! Mother, hold fast,
If the insolent herdsman bears a life,
Let me loose my fury harshly,
Let me take the tormentor's head!
Let me have him dragged along the road,
Let me make him food for savage dogs!
Let me gouge the insolent one's eyes,
The black blood flowing from within him
Let me gulp like kumis till I'm full!
Let me tear out his rib-bones,
Let me grapple and spill his blood,
Let me see how great his strength may be!
While his breast is whole, his head unharmed,
He has run mad — one struck by God!
He who bullies a slave-crone,
Him too has God struck down!
Is his heart sated like a rose,
Are there none like us in his land,
Are his countless herds so many?

Kaygı çekip kaygılanan,
Karaltısından ayrılan,
İpeği yün kesilen,
Yağmaya düşüp cariye olan,
Buzağı yayıp mal bakan,
Cariyelikle can besleyen,
Hıçkırıp inleyip katılaşan,
Şu şehrin içinde bile,
Cariye diye adı çıkan,
Kara gözü leke bağlayan,
Emekten eli tutmaz olan,

Bizim gibi yoksul yok mudur!
Vaktinde varlıklı olan,
O devir geçip dul kalan,
Bizim gibi lanetli yok mudur!
Sıkı tut ana, sıkı tut,
Cezasını hemen verelim,

Gücü yeterse ölelim!
Çobandan hakaret görüp,
Diri gezip nidelim,
Öylece ölüp gidelim.
Sopayla döverek gerelim,
Cezasını iyice verelim,
Sıkı tut ana, sıkı tut,
Yersizliğinin hakkından gelip,
Kara kana bandırıp,
Kürkünü yırtıp koyalım,
Kanına iyice doyalım!» –
Yay gibi uçup bükülüp,
Canı kalmadan Akbala,
Koşarak gelmektedir,
Türlü türlü diş bileyip,
Arslan gibi gözü alevlenip,
Tuti tüyü gibi kara saç,
Ardında dağılıp,
Dişi kaplan zavallının,
Arslanlık görünüşü belirip,

One who sorrows, bowed with sorrow,
Parted from her kin's dear silhouette,
Whose silk has turned to wool,
Fallen to plunder, made a slave,
Grazing calves and tending stock,
Keeping life alive by slavery,
Sobbing, moaning, growing stiff,
Even within this very town
Whose name is bandied as a slave,
Whose black eyes are filmed with stain,
Whose hands from toil have lost their grip
—

Is there no pauper like us there!
One who once was rich in goods,
That age gone by, left a widow —
Is there none accursed like us!
Hold fast, mother, hold fast,
Let us punish him at once,

If his strength suffices, let us die!
Suffering insult from a herdsman,
What use to walk about alive?
Better so to die and pass.
Let us stretch him, beating with a stave,
Let us punish him full well,
Hold fast, mother, hold fast,
Let us requite his insolence,
Let us dip him in black blood,
Let us rend his fur coat through,
Let us drink our fill of his blood!» –
Flying, bending like a bow,
Akbala, breath all but gone,
Comes running onward still,
Whetting her teeth with many a threat,
Her eyes aflame like a lion's,
Black hair like a parrot's plume
Streaming loose behind her,
On the poor she-tiger
The look of lionhood appearing,

Elma misali çift meme,
Göğsünde titreşip,
Sapı çelik aybalta,
İnce bilekte parıldayıp.
Er yapılı kadının,
Hâli nicedir, bilelim...
Kahırlanan çılgının,
Gözünü nice kızartıp,
Nice yiğitliğini gösterip,
Gayrete gelip tutulup,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Gayrete gelip kurtulup,
Gerine gerine koşup çırpınıp,
«Sıkı tut!» deyip Kanıkey
Anasına yalvarıp,
«Zorbalığa nasıl boyun eğeyim,
Gücüm yeterse öleyim,
Sıkı tut ana, sıkı tut,
Vuruşup kanını dökeyim!
Gönül çökmüş, donuk ise,

Her paired breasts like apples
Trembling at her chest,
The steel-hafted moon-axe
Gleaming at her slender wrist.
Of the woman built like a man,
What is her state — let us know...
The furious, frenzied one,
How she reddened her eyes,
How she showed her valor,
Roused to effort, seized,
Like a cloud about to rain anew,
Roused to effort, breaking free,
Running, straining, striving hard,
Crying «Hold fast!» — to Kanıkey,
Pleading with her mother,
«How shall I bow to tyranny?
If my strength avails, let me die,
Hold fast, mother, hold fast,
Let me fight and spill his blood!
If the heart is sunk and numbed,

Güttüğüm sığır ise.
Gördüğümüz gece ise,
Sırıtıp zorbalık edercesine,
Eğlence edinircesine,
Alacağını alıp kaçmazsak,
Arsız çirkefin,
Ak akçesini saçmazsak,
Kula atını sürüp kaçmazsak.
Kudurup gezen ahmağın,
Heybesindeki pulunu saçmazsak,

Pirincini ham mı biçtik,
Bunun sevdiğini mi yuttuk,
Arpasını ham mı biçtik,
Homurdanan zalimin,
Atasını mı yuttuk?
Sıkı tut ana, sıkı tut,
Aybaltayla vuralım,

If cattle are what I herd,
If night is all we have ever seen —
As if grinning, playing tyrant,
As if making us his sport —
If we do not seize his takings and flee,
Of the shameless, filthy wretch
If we do not scatter the white silver,
If we do not ride off on his dun horse,
Of the fool who roams about run mad,
If we do not scatter the coin in his saddlebag —
Did we reap his rice unripe,
Did we swallow his beloved,
Did we reap his barley green,
Of the growling tyrant —
Did we swallow up his father?
Hold fast, mother, hold fast,
Let us strike with the moon-axe,

Zırlayıp duran zalimin,
Bir hesabını görelim!
Çığlık atıp ağlayıp yanarak,
Çılgın Akbala gelir yanarak.
Çevresine bakmadan,
Koyulmuş meğer bahtı kara,
Hiç mi hiç canını esirgemeden,
Sağa sola bakmadan,
Haykırıp gelir amansız,
Kıl kadar canını esirgemeden.
«Bahadırların gözü yok,
Çocuklar elinden öldük» – diye,
«Kudret başımıza saldı,
Çobandan hakaret gördük» – diye,

Kaygılanıp çığlık atıp,
Gönlü gitmiş bölünüp.
Deve yavrusu misali kara göz,
Hıçkırıp yaşı dökülüp,
Burnunun suyunu çekemeden,
Gözünün yaşını silemeden,
Kaygıları saplanıp perişan olup,
Sızlayıp ağlayıp beyini,
Bir görmeye hasret kalıp,

Bembeyaz kesilip kanı çekilip,
Altmış mihnet, bir kaygı,
Tepesinde belirip,
Sendeleyen iki ayak,
İki adım atıp bir durup,
İçi kabarıp ağlayıp zavallı,
Yarımını çok yoklayıp,
Yer puslanıp başı dönerek,
Yaklaşmış meğer Kanıkey,
Anasına sokularak.
Çığlık atıp ağlayıp bakmadan,
Sinek kadar canı esirgemeden,
Öyle kalmış o bahtsız,
Kocamışken Kanıkey,

Of the tyrant who keeps whining
Let us settle the account!
Shrieking, weeping, burning,
Frenzied Akbala comes burning.
Without a glance around her,
The black-fated one had set to it,
Sparing her life not one whit,
Looking neither right nor left,
She comes shouting, merciless,
Sparing her hair-thin life not at all.
«The bahadırs are nowhere to be seen,
We perish at the hands of boys» – saying,
«The Power has loosed this on our heads,
We have borne insult from a herdsman» – saying,
Grieving, shrieking aloud,
Her heart was gone, divided.
Black eyes like a camel calf's,
Sobbing, her tears spilling down,
Not even drawing back her nose's stream,
Unable to wipe her eyes' tears,
Her cares piercing, made wretched,
Aching, weeping — for her bey,
Left longing for a single sight,

Turned white as chalk, blood drained away,
Sixty torments and one grief
Looming above her crown,
Two staggering feet beneath,
Two steps taken, then a halt,
Her heart swelling, weeping, poor thing,
Sounding long what morrow held,
The ground hazing, her head aswim,
She had drawn near Kanıkey, it seems,
Pressing close against her mother.
Shrieking, weeping, heedless,
Not sparing her fly-small life,
So the luckless one remained —
Kanıkey, grown old in years,

Anan çıktı çırpınıp,
Müjde deyip bağırıp,
Akbala'ya yalvarıp:
«Ey, kurbanın olayım Akbala,
Dileğini vermiş,
Gözlediğin gelmiş!
Hasretli derdin dağılıp,
Tutuşan için yatışıp,
Umaç gibi gözün açılıp,
Akbala'm, önceden kururken,
Iyri-Maral, Küröñ-Bel,
Halkın güz konduğu bel kalmıştı.

Mutlu Kırgız, nice Argın,
Kaygılanıp çığrışan halk kalmıştı.
Açılmıştır nice hasret,
Hıçkırığını dindirecek,
Yazın gelmiş işte,
Heybetli dağdan süzülen,
Ayın gelmiş işte.
Haykırınca halkı çığrıştıran,

Sesin gelmiş işte.
Alnı yeni parlayıp,
Işığı yeri sevindiren,
Güneşin gelmiş işte.
Yeni tüleyip tüy bitiren,
Kulunum, yavrum Akbala,

Tüyün gelmiş işte.
Gidenin eline değip,
Kardeşin gelmiş işte.
Düşmana doğru ok atan,
Dayanağın gelmiş işte.
Azaptan çekip alacak,
Aygöl ağanın biriciği,
Yavrum, erin gelmiş işte.
Yavrum, söylenen hasret silinip,
Hüda fazlasıyla vermiş meğer.

Your mother came out struggling forth,
Crying out «Glad tidings!»,
Pleading with Akbala:
«O let me be your offering, Akbala,
He has granted your wish,
The one you watched for has come!
Your longing sorrow scattered,
Your kindled breast subsiding,
Your eyes opened wide with hope —
My Akbala, though once you withered,
Iyri-Maral, Küröñ-Bel,
The pass where your folk camped in autumn remained.
The happy Kırgız, many an Argın,
The folk who wailed in sorrow remained.
Many a longing has been opened,
The one to still your sobbing —
Your summer has come, behold,
Gliding down from the majestic mountain,
Your moon has come, behold.
Who when he shouts sets the folk crying out —
Your voice has come, behold.
His brow newly shining,
Whose light gladdens the earth —
Your sun has come, behold.
Newly moulted, fresh in feather,
My foal, my child Akbala,

Your plumage has come, behold.
Reaching the hand of the one who left —
Your brother has come, behold.
Who shoots his arrow at the foe —
Your mainstay has come, behold.
The one to pull you out of torment,
The only one of elder Aygöl —
My child, your man has come, behold.
My child, the spoken longing is wiped away,
Hüda has granted in abundance, it seems.

Fazlasıyla arkası örtülüp.
Ganimete gitmiş bir candın,
Bugün yavrum önümde bulunup,
Müjde, yavrum, müjde!
Gidenin ele konmuş,
Yılmadan gelen kulunun,
Gerekli olanın ele konmuş,
Sevinçten yürek coşmuş,
Sevinilecek sıran geldi,
Yavrum, ay alnın parlamış,
Gözlediğini vermiş,
Ölürüz deyip ölemeden,
Öz canına kıyamadan,
Yavrum, hıçkırıp ağlar dururduk,

Eksiğini Hüda vermiş.
İçin için yanar dururdun,
Senin kaynın gelmiş.
Akbala yavrum, müjde!
Bugün düşmana salınır yangı,
Bel bağlanan kara sırt,

Dayanağın yetim gelmiş,
Sataşanı çiğneyen,
Aslanın yetim gelmiş!
Yurdun sınanmış bahadırı,
Aygöl ağadan kalan mirası,
Güneşin bugün gelmiş.
Kaygının hepsi kesildi,
Hıçkırıp ölesi dertli yürek,
Yavrum, bugün duruldu.
Dileğin tam denk gelip,

Yavrum, kartalların hepsi derildi.
Bu kartallar gelmeseydi,
Kalmazdı hiç dermanım,
Eziyetle cehennem çekmeden,
Kıyardım kendi canıma.
Küheylanının gözü yok,

In abundance your back is covered now.
You were a soul gone off as plunder,
Today, my child, you stand before me —
Glad tidings, my child, glad tidings!
The one who left is come to hand,
Your foal who came undaunted,
The one you needed is come to hand,
The heart has surged with joy,
Your turn for rejoicing has come,
My child, your moon-brow has shone,
He has granted what you watched for.
Saying "we shall die," yet unable to die,
Unable to take our own lives,
My child, we would sob and weep on and on —
Hüda has granted what was lacking.
You would burn on, smoldering within —
Your husband's kin has come.
Akbala my child, glad tidings!
Today the blaze is loosed upon the foe,
The black ridge on which hope was bound —
Your mainstay, the orphan, has come,
Who tramples the one who assails —
Your lion, the orphan, has come!
The tested bahadır of the land,
The heirloom left by elder Aygöl,
Your sun has come today.
All the sorrow has been cut off,
The grieving heart that sobbed near death,
My child, has been stilled today.
Your wish has fallen fully true,
My child, the eagles are all gathered in.
Had these eagles not come,
No strength would have been left in me,
Rather than suffer hell in torment,
I would have taken my own life.
His racer is nowhere to be seen,

Külçoro'nun kendisi yok,
Tuzağa düşüp kalmışız.
Sıçrayıp insan çıkamaz,
Çukura düşüp kalmışız.
Çırpınsa insan kurtulmaz,
Ele düşüp kalmışız.
Ganimet edinip Kançoro,
Kıyameti başlattı.
Altmış gelini, dul kadını,
Bırakmadan kırıp geçti.
Toklunun yağını kürk etti,
Cehennemi fena büyüttü.
Kahrı şiddetle saçıldı,
Diri diri mezarlar kazıldı.
Kançoro'nun reva gördüğü:
Kocamışken ananı,
Etti işte böyle kökbörü.
Gündüzleri anana,
Dürtüp dana sürükletti.
Geceleri dertli anan,
Çiğ deri sepiledi.
Halkın toplandığı yerde,
Maskaraya durup zavallı baş,
Kalmuk olup oynadı.
Kolu kazık, eli tokmak,
Anacığın böyle gün gördü.
Kançoro han zorbalık edip,
Nice servet, tümen mülk,
Zorbalıkla yağmaya düştü.
Zavallı anan, Akbala,
Kapkaranlık gece gördü,
Ne ölü ne diri,
İki arada gün gördü.
Tabanı taşta yara oldu,

Mememin sütünü boşa akıttım,
Öz evladımı düşman, yad ettim,
Damağım kuruyup, içim yanıp,
Su içtim dertli pınardan.

Külçoro himself is gone,
We had fallen into a snare.
No man can leap his way out —
We had fallen into a pit.
Struggle as one may, there is no freeing —
We had fallen into their hands.
Taking spoils, Kançoro
Set doomsday in motion.
Sixty brides and widowed women
He cut down, sparing none.
He made a coat of the fat lamb's grease,
He made hell grow monstrous vast.
His fury was scattered in violence,
Graves were dug for the living.
What Kançoro saw fit:
Your mother, grown old in years,
He made a kökbörü carcass — thus he did.
By day he made your mother
Drag the goaded calves about.
By night your grieving mother
Tanned the raw hides through.
Where the people gathered,
The poor head stood as laughingstock,
Played the Kalmuk for their sport.
Her arm a stake, her hand a mallet —
Your dear mother saw such days.
Kançoro, playing khan and tyrant,
Much wealth, ten thousand holdings,
Fell by force to plunder.
Your poor mother, Akbala,
Saw the blackest depth of night,
Neither dead nor living,
Saw her days between the two.
Her soles were wounded on the stones,

I poured out my breast's milk for nothing,
I counted my own child foe and stranger,
My palate parched, my inside burning,
I drank water from the spring of sorrow.

Zorlu cehennem işi gördüm,
Mememi emen Kançoro'dan,
Kara niyetli soysuzdan.
Ordamı bozup dümdüz etti,
Hazinemi yağmalayıp zor kullandı,
Kahrı katı düşmandan,
Da beter iş etti o evlat.
O yağmadan kurtaracak,
Umudum gelmiş işte.
Doğanın bıraktığı mirası,
Yavrum gelmiş işte.
Gidenimin vasiyeti,
Kaybımın yadigârı.
Kırlı vadinin soyu,
Arslanın dölü,
Yavrum gelmiş işte» –
Deyip, o an Kanıkey,
Çığlık atıp feryat edip,
Dayanamayıp hıçkırıp,
Hasretli gönül bölünüp,
Göğsünün derdi sökülüp,
Gözünden yaşlar dökülüp,
Dertli yetimler, dullar,
Ay kırında karşılaşıp,
Dert ortağının bağrı ezilip.
Hep birlikte hıçkırıp ağlaşıp,
Eklemleri gevşeyip hıçkırıp,
Ağlayıp durdu feryatla.
Dertliler ağlar dururken,
Çam ağlar, söğüt ağlar,
Tepe ağlar, bel ağlar,
Yiğit ağlar, aslan ağlar,
Hıçkıraşıp görüşüp,
Eriye eriye duruyorlardı,
Ana ile oğul kırda,
Kavuşup duruyorlardı.

Akbala geldi feryatla,
Ey pir, ne çetin iştir bu,

I saw the harshest work of hell
From Kançoro who sucked my breast,
From the black-hearted baseborn wretch.
He broke my orda and razed it flat,
He plundered my treasure by brute force,
Than the foe of hardest fury
That child wrought worse upon me.
The one to save us from that plunder —
My hope has come, behold.
The heirloom the falcon left behind —
My child has come, behold.
The testament of my departed,
The keepsake of my loss,
The seed of the wild-flanked valley,
The whelp of the lion —
My child has come, behold» –
So saying, in that moment Kanıkey,
Shrieking, crying out lament,
Sobbing past all endurance,
The longing heart divided,
The sorrow torn out of her breast,
The tears spilling from her eyes,
Grieving orphans, widows,
Meeting on the moonlit steppe,
The fellow-sufferer's breast was crushed.
All together sobbing, weeping,
Their joints loosening as they sobbed,
She wept on with lament.
While the grieving ones wept on,
The pine weeps, the willow weeps,
The hill weeps, the pass weeps,
The warrior weeps, the lion weeps,
Sobbing each to each in greeting,
They stood melting away —
Mother and son upon the steppe,
They stood embracing, reunited.

Akbala came with loud lament —
O elder, what a hard thing is this —

Kendinden geçip hıçkırıp,
Arkar gibi endamı belirip,
Elma gibi değerli ak meme,
Kamçı değip yarılıp,
Büyük zulmü ayan olup,
Kançoro'nun kamçısı,
Yağmaya kalan dertlinin,
Kalçasında iz olup,
Geniş gömleği yırtılıp,
Bedeninin her ucundan,
Kara kan akıp dökülüp,
Cariyelikteki zavallı,
İnsandan başka görünüp.
Bunu görüp Seytek'in,
Gözünün yaşı dökülüp.
Zorlu aslanın dölü,
Kılıç çekip savurup,
Ölsem mi diye düşünüp,
Ağzı açık boğazdan,
Irmak kuruyup taş kalsa,

Beden gidip baş kalsa,

«Gece böyleymiş» – diye,
«Zulüm, cefa büyük demek,
Gün böyleymiş» – diye.
«Cariyelikte kalan yengemin,
Günü böyleymiş» – diye,
Anamın, dertli yengemin,
Kanı kalmış bir kaşık,
Eti kalmış bir deri.
Kokusu ağırlaşmış,
Kara nasırlı ayakları.
Ölüsüne dönmüş hâli,
Çatlamış elleri,
Kaynamış çileleri.
Kahrını saçıp kasap gibi,
Yiğitler göçüp gittiğinde,
Zavallı kadın, dul yenge,

Beside herself, sobbing,
Her figure showing like an arkar's,
The white breast precious as an apple
Split where the whip had struck,
The great tyranny laid bare,
Kançoro's whip
On the grieving one left to plunder
Leaving its mark upon her hip,
Her wide shirt torn asunder,
From every corner of her body
Black blood flowing, spilling down,
The poor one held in slavery
Looking like something other than human.
Seeing this, from Seytek
The tears spilled from his eyes.
The whelp of the mighty lion,
Drawing his sword and swinging it,
Wondering whether he should die,
From the open gaping throat —
Though the river dry and only stone remain,
Though the body go and only the head remain —
«So this was the night» – he said,
«Tyranny and torment are great indeed,
So this was the day» – he said.
«Of my aunt left in slavery
Such were her days» – he said —
My mother's, my grieving aunt's
Blood is left but a spoonful,
Her flesh is left but skin.
Grown heavy with their stench,
Her black-calloused feet.
Her state turned to that of her own corpse,
Her hands cracked open,
Her trials boiled over.
Scattering his fury like a butcher,
When the warriors passed away,
The poor woman, the widowed aunt,

Ele düşüp gittiğinde,
Zorbaları horlamışlar.
İnsanca diri hâlden,
Çıkmış meğer görünüşü.
Kullukta kalan zavallının,
Kaynamış meğer çileleri.
Kaplan atam ölmesin,
Kalanı zulüm görmesin.
Böyle zulmü, azabı,
Kuluna vermesin.
Beyzadenin biriciği,
Kaçıp göçüp kırlara,
Zulümdeki dertliyi.
Böylece gözü görmesin,
Bu türlü azabı,
Yaratılmış âdemoğlu,
Ezici sopa, tokmak yiyip,
Gördün mü bunca yarasını.
Önce dirisini öldürüp,
Zulmedip zor kullanan,
Meme emdiği anasına.
Kapkara niyetli Kançoro,
Han atamı yok eden.
Ruhu ulu, kendisi er,
Şanlı, sağlam han imiş,
Anama çok azap eden,
Hayvandan aşağı can imiş.
Nazlayıp seven anaya,

Akılsız doğmuş domuzun,
Bunda ne öcü var imiş?
Vay be seni, Kançoro,
Malını yağmalamazsam,
Bozgunu iyice salmazsam,
Yiğit anamın gözü önünde,
İtlere paralatmazsam!
Eşek karnı gibi karnını deşmezsem,
İki gözünü kör edip,

When she fell into their hands,
The tyrants heaped their scorn on her.
From the living look of humankind
Her appearance had departed, it seems.
Of the poor one left in bondage
The trials had boiled over, it seems.
May my tiger father never die,
May those left behind see no tyranny.
Such tyranny, such torment
May He never give His servant.
The only son of the beyzade,
Fleeing, wandering to the wilds —
The grieving one under tyranny —
May his eye thus never see it,
This manner of torment.
Created son of Adam,
Beaten with crushing stave and mallet —
Have you seen all these her wounds?
First killing the living one,
Tyrannizing, using force
On the mother whose breast he sucked —
Kançoro of the pitch-black purpose,
Who destroyed my khan father.
Great of spirit, himself a man,
A glorious, steadfast khan he was —
He who heaped torment on my mother
Was a soul beneath the beasts.
Against the mother who cherished and loved,
Of the pig born without wit,
What vengeance could there be in this?
Ah, you wait, Kançoro —
If I do not plunder your goods,
If I do not loose the rout in full,
Before my valiant mother's eyes
If I do not have the dogs tear you apart!
If I do not slit your belly like an ass's gut,
If I do not blind your two eyes,

Gözünün önünde delmezsem!
Boğazda kıstırıp göçünü alıp,

Kanını döküp öç alıp,
Elma gibi başını uçurmazsam,

İçinden çıkan kara kanı,
Kımız gibi içip yutmazsam,
Doğmadan yok olaydım,
Diri gezmeden öleyim!
Benim baş düşmanım Kançoro,
Kudurmuşa benzer o domuz,
Bir çarpışıp göreyim!» –
Deyip, böylece er Seytek,
Gözü tutuşup alevlendi,
Soyu üstün aslanın dölü,
Kan içiciliği tuttu,
Tuhaf bir hâle büründü,
Kahrolası kurnaz canı,
Kıl ucuna bağlayıverdi.
Arslan gibi gözü parladı.
Silkinip çırpınarak,
Buğra gibi diş biledi.
Hışımla kalktı kaplan gibi,
Kara yazgılı çocuğun,
Çatışanı sağ kalmazmış gibi.
Bozulan hava gibi gürleyip,
Bunu gören nice düşman,
Tepeden tırnağa ürperip,
Gözü tutuşup köz olup,
İki gözü yangın olup,
Öfkelenip bürünüp,
Çılgının hışmı tutup,
Açılmaz hava gibi kararıp,
Burun kanatları titreyip,
Küçük dağın yamacı gibi,
Ağzından çıkan soluğu,
Körükten çıkan alev gibi.
Kaşı kabağı sarp dağ gibi,

Piercing them before your face!
If I do not pen you in the gorge and take your train,
Spilling your blood, taking revenge,
If I do not strike off your apple-round head,

The black blood that flows from within you
If I do not drink and gulp like kumis —
Would I had perished unborn,
Let me die before I walk alive!
My chief enemy is Kançoro,
That pig that seems a thing run mad —
Let me clash with him once and see!» –
So saying, thus the man Seytek —
His eyes caught fire and blazed,
The whelp of the lion of highest line,
The blood-thirst came upon him,
He took on a strange aspect,
His accursed cunning soul
He bound fast to a hair's end.
His eyes shone like a lion's.
Shaking himself, straining,
He ground his teeth like a bull-camel.
He rose in wrath like a tiger,
Of the black-fated boy —
As if none who clashed with him would live.
Thundering like breaking weather,
Many a foe who saw this
Shuddered from head to heel,
His eyes catching fire, turned embers,
Both his eyes become a blaze,
Enraged, enveloped in it,
The frenzy of the madman seizing him,
Darkening like weather that will not clear,
The wings of his nose trembling,
Like the flank of a small mountain,
The breath that issued from his mouth
Like the flame that leaves the bellows.
His brow and glower like a sheer crag —

Coştuğunda bu çılgın,
Coşanı yutacak gibi.
Kımıldasa çocuğa,
Kıran çağı gelmiş gibi,
Öfkelense çılgının,
Ay ile âlemi yiyecek gibi,

Gerçek gayreti kurt gibi.

When this madman surges,
He would swallow whole the surging one.
Should any stir against the boy,
As if the age of slaughter had arrived,
Should the madman be enraged,
As if he would devour the moon and the world,
His true ferocity like a wolf's.

Dili tutulup er Seytek,
Ağarıp benzi solup,
İki yanağın korundan,
Fışkırıp zehir dökülüp,
Atasından, dedesinden,
Üstün görünüşüne bak!
Çocuğun endamından,
Kara benekli arslan gibi,
Kımıldasa kırk bin asker,
Sataşacak olsa ezecek gibi.
Benzi alacakaranlık geceye benzeyip,
Gayreti cine benzeyip,
Alnındaki çolpan göz,
Yanan saksavul koru gibi.
Ağzından çıkan soluğu,
Yıldırımın oku gibi,
Keskin elmas kılıç elde parlayıp,

Haykırdığında kahrolası,
Yıldırım gibi çatlayıp,
Hışımlandığında oğlunuz,
Ay ile âlemi soğuracak gibi,

Beyin oğlu yavuza,
Bağrı tüylü kara yer,
Yerliğinden tütecek gibi.
Koşması rüzgâr gibi,
Bakan görüp şaşıracak gibi,
Kançoro şöyle dursun, çocuktan,
Hakan'ın hanı kaçacak gibi.

Tongue-tied, the man Seytek,
His face turning pale and wan,
From the embers of his two cheeks
Venom gushing, pouring forth,
Beyond his father, his grandfather —
Behold his superior mien!
From the boy's very bearing,
Like a black-spotted lion,
Should forty thousand soldiers stir,
He would crush whoever dared assail.
His face like the twilight-darkened night,
His ferocity like a jinn's,
The morning-star eye upon his brow
Like a burning saxaul ember.
The breath that issued from his mouth
Like the arrow of the thunderbolt,
The keen diamond sword flashing in his hand,
When the dread one gave his cry,
Cracking like the thunderbolt,
When your son rose in wrath,
As if he would suck up the moon and the world,
Before the bey's fierce son
The black earth, shaggy-breasted,
Seemed to smoke up from its bed.
His running like the wind,
Whoever looked would stand amazed —
Let alone Kançoro, from the boy
The Hakan's own khan would flee.

Önüne denk gelen can,
Dönüp kaçamadan sessizce,
Yıkılıp yıkılıp serilecek gibi,
Kirpiği alev, köz olup,
Heybetinden ahali,
Nasıl dayansın durup,
Arslan gibi kükreyip,
Ata binmek üzereydi bozyelen.
O an dertli anası Kanıkey,
Çilede gezen Akbala,
Yularından tutup feryat edip,
Hıçkıra hıçkıra ağladı:

«Kurbanın olayım, Seytek'im,
Söylediğim korkunçtur, bil,
Arslan yetim, sözümü tut,
Dinle, oğlum, lafımı,
Kurutma beni, yakma,
Dinleyedur, oğlum, sözümü,
Belli olan odur, bel de odur,

Arslan bozyele atandan,
Canını esirgemeyen aslan da odur.
Arslan ağan Çoro'yu –
Külçoro'yu yoldaş kıl!
Kudreti aşkın bel de odur,
Düğümünü çözecek aslan da odur,
Yoldaş edinilecek er odur,
Çıkış yolunu bulacak aslan odur!
Işıldayan kızıl közdü o,
Yaratılmış âdemoğlundan,
Öyle bir bozyele yoktu.
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Yüksek endamlı, düzgün benizli,
Erendi, aslandı.
Gözüne kestirdiği düşmandan
çekinmeyen,
Candan geri kaçmayan,
Altı bölük kara ordu gelip,

Any soul that met him face to face,
Unable to turn and flee, in silence
Would topple, topple and lie sprawled.
His lashes flame, turned embers —
Before his awful presence how
Could the people stand and bear it?
Roaring like a lion,
The bozyele was about to mount his horse.
That moment his grieving mother Kanıkey,
And Akbala who walked in torment,
Seized the halter, crying out lament,
And wept in sob upon sob:

«Let me be your offering, my Seytek,
What I tell you is fearsome — know it,
Lion orphan, keep my word,
Listen, my son, to my speech,
Do not wither me, do not burn me,
Keep listening, son, to my word —
The proven one is he, the mountain-pass is he,
For your lion bozyele father
The lion who never spared his life is he.
Your lion elder Çoro –
Make Külçoro your companion!
The pass whose power overflows is he,
The lion who will untie your knot is he,
The man to take as companion is he,
The lion who will find the way out is he!
He was the glowing crimson ember —
Among created sons of Adam
There was no bozyele such as he.
Tall of stature, broad of shoulder,
Lofty of frame, fair of face,
He was a saint, he was a lion.
Who never shrank from a foe once marked,

Who never fled to save his life,
When six divisions of the black horde came

Çepeçevre sardığında,
Yağmur gibi yay çekip,
Hep birden mızrak uzattığında,
Eceli yetip ölmeyen,
Ay ile âleme o çora,
Endamı boyun eğmeyen.
Coştuğunda er ağan,
Oyrat'a kıran salardı,
Hışımlı öfkesi tutarsa,
Çin yurdu yıkılıp kalırdı.
Büyük Keñ-Kol'da dururken,
Kulağın duyduğu, gözün gördüğü,

Yeryüzüne velvele salmıştı.
İşlemeli çelik, sırlı mızrak,
Haykırıp eline aldığında,
Düşmanın yolu kesilirdi.

Yiğitliği bilinmiş,
Karşısına çıkan düşman dağılmış.
Hunhar atan Semetey,
Semetey'e tuğ olmuş.
Alt edip, düşman çığrışmış,
Gerçek öfkesine dokunana,
Ses etmez ecel, zehir olmuş.
Öfkelenip kabardığında,
Ejderha gibi kıvranan,
Tutuşanı sağ kalmayan.
Adı Hızır derviş,
Koruyanı o olmuş.
Hışmı kızıl köz olmuş,
Hışmını salıp saldırıp,
Nice düşman yok olmuş.
Kana doyup pekişmiş,
On ikisine geldiğinde,
Orda bozup ganimet almış,
Kalabalık yurda el salıp,
Gözün ermediği puslu,
Devire devire karşı beli almış.

And ringed him round about,
Drawing bows like driving rain,
When all at once they leveled lances,
He whose death-hour never came,
That çora, to the moon and to the world,
Whose frame would bow to none.
When your elder surged, that man,
He loosed slaughter on the Oyrat,
If his wrathful fury seized him,
The land of Çin would fall in ruins.
While he dwelt in great Keñ-Kol,
What your ear has heard, your eye has seen
—
He cast tumult across the earth.
The worked steel, the burnished lance,
When with a cry he took it in hand,
The enemy's road was cut.

His valor was well known,
The foe who faced him was scattered.
Your fierce father Semetey —
To Semetey he was a banner.
He overthrew, and the foe cried out,
To whoever touched his true wrath
He was soundless death, was poison.
When he rose enraged and swelling,
Writhing like a dragon,
None who grappled him stayed alive.
The one named Hızır the dervish —
He it was who guarded him.
His fury became a crimson ember,
Loosing his fury, attacking,
Many a foe was brought to nothing.
Sated with blood, made firm,
When he came to his twelfth year,
He broke an orda, took the spoils,
Laid hands upon a teeming land,
The mist where eyes could not reach —
Toppling all, he took the facing pass.

Kimse karşısına çıkamayıp,
Hunhar atanla ikisi birlik,
Han Koñurbay aslanı almışlar.
«Yüreği yağlı olsun» – diye,

Kazıdan emdirip yedirmiş.
Yiğit anan Kanıkey,
Sağ memesini emzirmiş.
Yad denilmez yakınıdır,
Atacığının dayanağı,
Boğaza at süren yamacı,

Han atanın yuvası,
Yiğidimin irası,
Yiğit de odur, bel de odur,
Yoldaş kılınacak aslan da odur.
Karagün yetimi, sana,
Kaz dolanamaz yalçın kaya odur.
Han atana öz kardeş,
Heybetli kara dağ odur.
Yiğit de odur, han da odur,

Belli akraba can odur.
Erişip Afgan'ı vurup,
Sazlık yurda kıran salan,
Yeryüzüne kavga salan.
Kana doyup pekişip,
Semetey'in kardeşi –
Külçoro bozyele diye ün alıp,
Çelik temrenli mızrak kuşanmış,
Görülmedik belalı düşmandan,
Ürküp de ödü kaçmamış.
O, kuldan çıkma arslan,
Yoktan bulup çıkarmış o zaman,

Yitip giden Bakay babanı,
Yoldaş edin, kulunum,
Er Külçoro ağanı.
Kuşatmayı aşacak bel odur,

None could come out to face him —
He and your fierce father as one
Took Han Koñurbay the lion.
«That his heart be rich with fat» – they said,
They fed him suckling from the goose.
Your valiant mother Kanıkey
Gave him her right breast to suck.
He is kin who cannot be called stranger,
Your dear father's mainstay,
The slope where he spurred his horse into the gorge,
The nest of your khan father,
The heirloom of my warrior —
The warrior is he, the pass is he,
The lion to be made companion is he.
Orphan of the black day, for you
He is the sheer crag no goose can round.
Own brother to your khan father,
He is the majestic black mountain.
The warrior is he, the khan is he,

The soul of proven kinship is he.
Who reached and struck the Afgan,
Who loosed slaughter on the reed-bed land,
Who cast strife across the earth.
Sated with blood, made firm,
The brother of Semetey –
Winning fame as Külçoro the bozyele,
He girded a lance with steel-forged tip,
From the direst foe yet seen
He never startled, never lost his nerve.
He, the lion risen from a slave,
Found and brought forth out of nothing, that time,
Your grandfather Bakay who was lost.
Make him your companion, my foal —
Your elder, the man Külçoro.
The pass that will breach the siege is he,

Hasretini giderecek aslan odur,
Yoldaş edinilecek er odur,
Yiğitliği ulu ırmak,
Yetimim, sana o ihtiyar,
Gerinip yürüse toz koparır,
Denk geleni un ufak eder,
Sataşanı kan eder.
Azgın gelen düşmanı,
Baktığı an yok eder.
Yiğidi bekleyip sözleş.
Yasa boğma ananı,
Külçoro'yu yoldaş al.
Kahırlı zalim Kançoro,
Talas'ın kuytu sırtında,
Atandan kalan sayısız mülk,
O domuzun elinde.
Çarayna zırhlı kaftanın var,
Atandan kalan sayısız mülkün,
Öyle nicesi, nice güzeli var.
Altını var, mülkü var,
Arslanca koşum, pusat var,
Her şeyin hepsi var.
Ordasının dibinde,
Bahadırlarca dövülüp,

Pehlivanlarca hırpalanıp,
Çöögündü düzlüğünde,
Ot çadırın içinde,
Beli bükülüp iki büklüm,
Yiğit Bakay baban var,
Çekip kurtaracak olan,
Er Külçoro ağan var.
Heybetli Talas, Keñ-Moynok,
Kılı kıpırdamadan aşılacak bel değil,
O zalim Kançoro'ya,
Sen gidecek er değilsin,
Onun yiğitliği yabana atılmaz.
Rakı içmiş sarhoş çağın,
Akılca boş, genç çağın,

The lion who will ease your longing is he,
The man to take as companion is he,
His valor a great river —
My orphan, for you that elder,
If he but stretch and stride, he tears up dust,
He grinds to flour whoever meets him,
He turns to blood whoever assails.
The foe that comes in fury
He destroys the moment that he looks.
Wait for the warrior, and give your word.
Do not drown your mother in mourning,
Take Külçoro as companion.
The grievous tyrant Kançoro —
On the sheltered ridge of Talas
The countless holdings left by your father
Are in that pig's hands.
Your kaftan armored with çarayna is there,
Of the countless holdings left by your father,
So many are there, so many fine.
He has its gold, he has its holdings,
Lion-worthy harness, arms are there,
The whole of everything is there.
At the foot of his orda,
Beaten by bahadırs,

Battered by strongmen,
On the plain of Çöögündü,
Inside a tent of grass,
His back bent double,
Your grandfather, valiant Bakay, is there,
The one who will pull you free —
Your elder, the man Külçoro, is there.
Majestic Talas, Keñ-Moynok —
No pass to cross without a hair astir,
Against that tyrant Kançoro
You are not the man to go,
His valor is not to be cast aside.
You are at the drunken age, as if on raki,
The young age, empty yet of wit,

Baldır etin dolmadı henüz,
Kahrı katı gaddara,
Boy ölçüşecek çağın gelmedi henüz.

On üçe yaşın ermedi henüz,
Anan Çürök'ün memesi,
Damağından gitmedi henüz,
Kaburga kemiğin pekişmedi henüz,
Yavrum, senin kasık etin dolmadı henüz,

Senin öç alacak çağın gelmedi henüz.

Bileği dolgun gaddara,
O bahadır Kançoro'ya,
Hazinesinin ölçüsü yok.
O gaddarın elinde,
Neler var da, neler yok.
Bekçisi var, fili var,
Ne kadar şerlik varsa hepsi var.
Kapısında bekçisi,
O gaddarı kollayanı,
Şaşmaz, caymaz adamı var,
Bir amansızın kendisinde,
Doksan kaplan gücü var.
Kırgız'dan derlediği kulu var,
Çepeçevre kurduğu evi var.
Korkunç zalimde,
Gözcünün her türlüsü var.
Gaddarın gözcüleri,

Haber duysa üşüşür,
Bacak gibi çomağı ele alıp,
Rastlarsa düşmana hazırlanır.
Birine haber verilse,
Söze gelmeden üşüşür.
Cenge sıkıca kuşanmıştır.
Göçen bozyele atandan,
Ganimet edip servet alıp,
Yıkılası domuzun,

The flesh of your calves has not yet filled,
With the tyrant hard of fury
Your age to measure strength has not yet come.
Your years have not yet reached thirteen,
Your mother Çürök's breast
Has not yet left your palate,
Your rib-bones have not yet grown firm,
My child, the flesh of your loins has not yet filled,
Your age for taking vengeance has not yet come.
The tyrant thick of wrist,
That bahadır Kançoro —
His treasure has no measure.
In that tyrant's hands
What is there not, and what is there.
He has his watchman, has his elephant,
Whatever evil there may be — he has it all.
At his gate his watchman stands,
The one who guards that tyrant,
He has men who never err nor flinch,
In one merciless man alone
There is the strength of ninety tigers.
He has slaves gathered from the Kırgız,
He has his house set round about.
In the dreadful tyrant's keeping
There is every kind of scout.
The tyrant's scouts —

If they hear news, they swarm,
Taking up cudgels thick as legs,
If they meet a foe, they make ready.
If word be given to one,
They swarm before a word is done.
He is girded tight for battle.
From your departed bozyele father
Taking spoils, taking riches,
That pig who ought to fall

Cenge sıkıca hazırlanmıştır.
Gözcüsü, bekçisi,
Kavurulmuş domuzun,
Kollayanı doludur.
Savaş naraları, belleri,
Doludur gaddarın,
Bel bağladığı yerleri.
Bargı'yı bozup yol aldı,
Kazaklardan ordu aldı,
Iyrek'i bozup yolu alıp,
Hindistan'a el salıp,
Ganimetine fili alıp,
File yükleyip altın alıp,
«Karşı koyanı yok yurt» – diye,

Kara gözlüden binini alıp.
Hazine besleyip kabararak,
Beyi ölmüş kul gibi böbürlenip,
Tepeye çıkıp bağırıp,
«Kançoro Han'ın obası» – diye,
Nara atıp çağırıp.
Karşılık verene,
Boğazını kesip devirip,
Düşman besleyip sırtlanıp,
Argın ile Kırgız'ın,
Karşılık verenini,
Tümden kırıp paralayıp.
Vergi salıp, kavga salıp,
Yurdu kurutup pul alıp,
Kançoro şimdi han olup,
Adları uyumlu Argın, Kırgız,

Zavallı yurt kaçıp dağıldı.

Sakallısını, yaşlısını,
Bırakmadan kırıp hepsini,
Giderdi yurdun dermanını.
Nice hazine, sayısız mülkü,

Has made himself tight-ready for battle.
The scouts, the watchmen
Of the scorched accursed pig —
His guards are everywhere in plenty.
Battle-cries and mountain passes —
Full are the tyrant's
Places where he sets his trust.
He broke the Bargı and took his road,
He took an army from the Kazaks,
Breaking the Iyrek, taking the road,
Laying hands on Hindistan,
Taking the elephant for his spoils,
Loading the elephant, taking gold,
«A land with none to stand against» – he said,
Taking a thousand of the black-eyed folk.
Fattening his treasure, swelling,
Strutting like a slave whose bey has died,
Climbing the hilltop, shouting,
«The camp of Kançoro Han!» – so crying,
Bellowing his war-cry.
Whoever answered him,
He cut the throat and felled him,
Feeding foes, shouldering plunder,
Of the Argın and the Kırgız
Whoever gave him answer
He slaughtered wholesale, tore apart.
Levying tribute, loosing strife,
Draining the land, taking its coin,
Kançoro now has made himself khan,
The Argın and Kırgız, whose names ring together —
The poor land fled and scattered.

The bearded and the aged,
Cutting down all, sparing none,
He drained away the land's last strength.
Much treasure, countless holdings,

Saçıp gitti diye duydum.

Bileği kalın, taş yürekli,
Fil yapılı nice pehlivan,
Kançoro Han'ın kahrından,
Gaddarın kahır zehrinden,
Kaçıp gitti diye duydum.
Ölmeden yitmeden servetini,
Saçıp gitti diye duydum.

Dönüp çare bulamadan,
«Yiğidim bozyele, ölme» – diye,
Hızırlı Kırgız, zavallı yurt,
Çukura düştü diye duydum.
Niceleri sürünüp yayan kaçıp,
Yollara düştü diye duydum.
Yamanlarını, yaşlılarını,
Kırıp geçti diye duydum,

Hızırlı halkın hepsini,
Kara niyetli Kançoro –
Sen ona gidecek er değilsin,
Yaban domuzu gibi saldıran harama,

Sataşacak oğul değilsin.
Coşup kabaran biriciğim,
Oraya varacak şum değilsin sen.
Bel bağladığın beli yanına al,
Belli ağan aslanını al.
Bu Talas'a dev olan,
Han atan ölünce, kulunum,
Argın ile Kırgız'a,
Kançoro domuzu sahip oldu.
Her donanım var elinde,
Atacığının Akolpok'u,
Zalim Kançoro'nun elinde.
Armağan diye giyilecek kaftan odur,
İnleyip durdukça ananın,
Düşünsen sözü hep figandı,

He squandered as he went — so I have heard.
Thick of wrist and stone of heart,
Many a strongman built like an elephant,
From Kançoro Han's fury,
From the tyrant's venom of fury,
Fled and went away — so I have heard.
Not dead, not lost, their riches
They squandered as they went — so I have heard.
Turning, finding no remedy,
«My warrior bozyele, do not die» – saying,
The Kırgız blessed of Hızır, the poor land,
Fell into the pit — so I have heard.
Many crawled and fled on foot,
Took to the roads — so I have heard.
Their hardy ones, their aged ones
He cut down and passed on — so I have heard,
All of the Hızır-blessed folk —
Black-hearted Kançoro –
You are not the man to go to him,
Against the vile one who charges like a wild boar
You are not the son to make assault.
My only one, surging and swelling,
You are not the doomed one to go there.
Take at your side the pass you trust,
Take your proven elder, your lion.
When your khan father died, my foal,
Over this Talas standing giant,
Over the Argın and the Kırgız,
The pig Kançoro made himself master.
Every gear is in his hands,
Your dear father's Akolpok
Is in tyrant Kançoro's hands.
That is the kaftan to be worn as gift,
While your mother moaned and moaned,
Her words, if you think, were all lament —

Yiğit atanın elindeydi,
It was in your valiant father's hands,

Akkelte tüfeği vardı.
Altı yivli tüfek Almabaş,
Uzak yakın seçmeyen,
O Kançoro'nun elinde,
Kalan eşyası işte bunlar,
Ananın söyleyecek derdi var,
Aklında tut, yetim, dinle.
Anacığın anlatsa masal olur,

He had the Akkelte, his gun.
The six-grooved gun Almabaş,
That marks not far from near,
Is in that Kançoro's hands —
These are the goods that remain,
Your mother has her grief to tell,
Keep it in mind, orphan, listen.
Were your dear mother to tell it, it would be a tale,

Nice ilginç acayibi var.
Çığlık atıp feryat edip,
Yularından tutup yetimi,
Hıçkırıp duruyormuş.
Kıl urganına dolanıp,
Ölçüsüz ağlayıp anası,
Bele sarılacak bel odur,
Kuldan üstün aslan odur,
Arslanlığı apaçık,
Arslan-kaplan yiğit odur,
Yoldaş kıl, oğlum, sen onu.
Bozyeleliği ortada,
Bahadırlığı ayan,
Öteden beri bozyele atana,
Mirasçı o evliyadır.
Yiğit ağanı yoldaş kıl,

It holds many a curious wonder.
Shrieking, crying out lament,
Holding the orphan by the halter,
She kept on sobbing so.
Winding herself in the hair-rope,
His mother weeping beyond measure —
The pass to clasp about the waist is he,
The lion above any slave is he,
His lionhood is plain to see,
The lion-tiger warrior is he,
Make him, my son, your companion.
His bozyele nature is manifest,
His bahadır valor is plain,
To your bozyele father from of old
That saint is the rightful heir.
Make your valiant elder your companion —

Bilmediğini bildirir,
Böylece cenge sokar,
Gideni geri getirir,
Düşmanlık edeni öldürür.
Muradınca oldurur,
Sandığının tümünü,
Sarı altın mülkle doldurur.
Karaltı da odur, bel de odur,
Senin kaşını açacak aslan odur».
Kanıkey anan bunu söyleyip,
Sırrını söyleyip duruyordu,

He makes known what you do not know,
Thus he leads you into battle,
He brings back what has gone,
He kills the one who plays the foe.
He brings all to pass as you desire,
The whole of your treasure-chest
He fills with yellow gold and holdings.
The guardian shape is he, the pass is he,
The lion to smooth your brow is he».
Your mother Kanıkey, saying this,
Kept telling forth her secret,

İyileşmez bir azabın,
Kavgasını söyleyip duruyordu.
Kabarıp ağlayıp feryat edip,
Külçoro'nun karısı Akbala,
İnleyip durdu sızlayarak.

Of a torment past all healing
She kept telling forth the strife.
Swelling, weeping, crying out lament,
Külçoro's wife Akbala
Kept moaning on in aching pain.

Kıl urganına dolanıp,
Yularına sarmaşıp,
İçten ağlayıp feryat edip:
«Bozyele ağan öldüğünde,
Kahrı katı nice düşman,
Nice serveti bölüştüğünde,
Kırkıldı kara saçımız,
Ganimete gitti başımız.
Kazıldı çukur zindanımız,
Çiviye vuruldu kolumuz.
Sığır güdüp çok gezdik,
Yiğitler gelse diye yaşadık.
Her gün yanan yürekler,
Cariyelikten yanan bilekler,
Ulum oğul, dinle beni –
Kahra kapılan Kançoro,
Öz yakınını yok etti.
Kardeşinin kürek etini kesip,
Cediger Kıyaz bağladı.
Kadınları dul edip,
Hanımları hor edip,
Pehlivanlarını çileye salan,
Suçlayıp kudurup,
Var serveti yok etti.
Nice zehir saçmaya başladı,
Kıyaz'ının beğenmediğini,
Kırıma uğratıp bıraktı.
Yalnız gitme, yetimim,
Domuz ağanın evinde,
Ordasının kapısı –
Kazılmış çukur zindan oldu,
Sataşan adam hor oldu.
Yürüyüşünden toz çıkıp,

Winding herself in the hair-rope,
Twining about the halter,
Weeping from the heart, crying lament:
«When your bozyele elder died,
When many a foe of hardest fury
Divided up so many riches,
Our black hair was shorn away,
Our heads went off as plunder.
Our pit-dungeon was dug for us,
Our arms were nailed with iron.
We wandered long herding cattle,
We lived in hope the warriors would come.
Hearts that burned with every day,
Wrists that burned from slavery —
My great son, listen to me –
Kançoro, seized by fury,
Destroyed his very kin.
He cut the shoulder-flesh of your brother —
Cediger Kıyaz bound him fast.
Making widows of the women,
Heaping scorn upon the ladies,
Casting his strongmen into torment,
Accusing, raging mad,
He destroyed what riches were.
He began to scatter many poisons,
Whatever displeased his Kıyaz
He gave over to slaughter and left.
Do not go alone, my orphan —
At the house of your pig elder,
The gate of his orda –
Has become a dug pit-dungeon,
The man who dares it is disgraced.
Dust rises from his marching,

Heybetinden can çıkıp,
«Alırım» diye gelen nice düşman.
Bileğinden kuvvet gitmiş,
Yüreğinden yürek gitmiş.
Nice hısımın yaşlısını,
Kıl kadar birini bırakmadan,
Kırıp geçirdi hepsini.

Life flees before his dread —
Many a foe came saying «I will take him».
The strength has gone from their wrists,
The heart has gone from their hearts.
The elders of many a kinsman,
Not sparing one so much as a hair,
He cut them down, every one.

Kara arslanın ettiği zulmü,
Tutsaklıkta gezen anama,
Göstermişler zorbalığı».
Bırakmadan Akbala,
Belli, gönlü bölünüp,
Yorgun düşen gözden kan akıp.
Gözünden yaşı dökülüp:
«Gaddarın ordasında,
Halkı kırıp geçiren bahadırın,
Kırk urgan boyu zindanı var,
Nice mihnetli çilesi var,
Düşenin çıkamayacağı çilesi var.
Yas için koyduğu o var,
«Saldır!» deyince el salan,
Pehlivanı var, hanı var,
Belalı mihnetin hepsi var,
Bela, şumluk alabildiğine,
Pehlivanı var, eri var,
Karga yavrusu kadar gözbebeğim –
Gitme, sende öcü var.
Dostu Kıyaz'ın kendisine,
«Haber salıp boğazla» – diye,

«Tümünü kırıp onları,
Dümdüz ediver» – diye,
Altı yürük at ile,
Avuç içi kadar mektup ile,
Kavrulası kudurmuş,
Haber saldığı yeri var,
O zalim Kançoro'nun,

The tyranny the black lion wrought —
On my mother who walks in captivity
They have shown their brute oppression».
Not letting go, Akbala,
Her heart, it was plain, divided,
Blood ran from her weary eyes.
Her tears spilling from her eyes:
«In the tyrant's orda,
Of the bahadır who mows down the folk,
There is a dungeon forty ropes deep,
He has many a torment of hardship,
A torment none who falls in can escape.
He has that pit he keeps for mourning,
Who strikes out when he cries «Attack!» —
He has his strongman, has his khan,
He has every baneful torment,
Bane and ill-fate beyond all measure,
He has his strongman, has his man —
My eye's pupil, small as a crow-chick –
Do not go: on you lies the vengeance.
To his friend Kıyaz himself,
«Send word and cut their throats» –
saying,
«Cut them down, the whole of them,
Raze them level» – saying so,
With six swift-running horses,
With a letter small as a palm,
The scorched and rabid one
Has a place he sends his word to —
That tyrant Kançoro's —

Gözbebeğim, sende öcü var!» –
My eye's pupil, on you lies the vengeance!» –

Yana yakıla feryat edip,
Yalnız Seytek çocuğu,
Camgırçı kızı Akbala,
Bırakmadan hıçkırıp,
Hasreti açıp söze başlayıp,
Usulca söyleyip, sağlam bağlayıp,
Salınan bahtsız,
İnsanın üstün soylusuymuş,
Han evladı, onmayası,
Külçoro'nun karısıymış,

Crying out lament in burning grief,
The boy Seytek, alone —
Camgırçı's daughter Akbala,
Sobbing without letting go,
Opening her longing, beginning to speak,
Speaking softly, binding firmly,
The luckless one so tried —
She was of mankind's noblest line,
A khan's own child, the fated one,
She was the wife of Külçoro,

Bırakmadan çocuğu,
Durdurup tutup duruyordu,
Geçeni ve gideni,
Yâd edip tutup duruyordu.
Dayanamayıp feryat edip,
Çığlık atıp ağlayıp hıçkırıp,
Karadut gibi gözünden,
Nice garip yaş akıp,
Başkaca kara gözünden,
Ayrı ayrı yaş akıp,
Burnundan pınar suyu gidip,
Hıçkırdıkça dermanı gidip,
«Kahırlıya varır» – diye,

«Ansızın tutuşursa,
Kazara kapışırsa,
Çocuk yalnız, düşman çok,
Yavrucak ölür mü ki» – diye,
«Vuran Hüda vurur» – diye,
«Hasım düşman rahatlar» – diye,
«Gariplerin beli kırılır» – diye.

«Gözbebeğimizden ayrılırsak,
Hüda kör edercesine vurur» – diye.
Akbala söyleyip böyle söz,
Tutup durdu böyle diyerek.

Not letting go the boy,
She kept holding him, restraining,
What had passed and what had gone
She kept recalling, holding him.
Crying out past all endurance,
Shrieking, weeping, sobbing,
From her eyes like black mulberries
Many a forlorn tear flowing,
From her black eyes besides
Tears flowing each apart,
Spring-water running from her nose,
Her strength going as she sobbed,
«He will go against the fury-hardened» – saying,
«If suddenly they grapple,
If by mischance they clash,
The boy alone, the foe so many,
Will the poor child not die?» – saying,
«It is Hüda who strikes the blow» – saying,
«The hostile foe will be at ease» – saying,
«The backs of the forlorn will break» – saying.
«If we are parted from our eye's pupil,
Hüda strikes as if to blind» – saying.
Akbala, speaking words like these,
Kept holding him, so saying.

Beddua edip türlü söz salıp,
Tutup durmasının sebebi –
Tükendikçe tüten,
Kökünden beri güçlenen,
Öldükçe azan,
Hükmü keskin aslanın dölü,
«Su iç» dense zehir içen,

«Kan dök» dense cin döken,
Ecelden geri dönmeyen,

Ölümden geri çekilmeyen.
Savursa onu seksen dört eden,
Savurduğu kızıl yangın.
İnsandan çıkma bir afet,
Atasından, dedesinden,
Arslanlığına bak!
Yürüdükçe toz duman eden,

Gözüne kestirdiğini yere seren,
Aldığı vergi altı bölük olan,
Ünü yurda şan olan.
Atası da dedesi de,
El yönetip han olmuş.
Yiğit hanın dölünü,
«Salıverirsek onmaz» – diye,

«Çocuk yalnız, karşısı bin,
Çatarsa sağ kalmaz» – diye,
İkisi birden tutuyordu,
Coşup Seytek silkinip,
Eri ölmüşçesine çırpınıp:
«Anacığım ile yengeciğim,

Cursing, loosing words of every kind,
The reason she kept holding him –
He who smolders as he is spent,
Who grows stronger from the root,
Who rages fiercer as he dies,
The whelp of the lion whose decree is sharp,
Who, told «Drink water», drinks down poison,
Who, told «Spill blood», spills out jinns,
Who does not turn back from the death-hour,
Who does not shrink away from death.
Should he swing, he makes it eighty-four,
What he swings is crimson fire.
A calamity sprung from man —
Beyond his father, his grandfather,
Behold his lionhood!
Raising dust and smoke where he walks,

Laying low whatever his eye has marked,
Whose tribute taken is six divisions,
Whose fame is the glory of the land.
His father and his grandfather both
Ruled the people and were khans.
The whelp of the valiant khan —
«If we let him loose, no good will come» – saying,
«The boy alone, a thousand against him,
If he clashes he will not live» – saying,
The two of them together held him,
Seytek surging, shaking himself,
Struggling as if her man had died:
«My dear mother and my dear aunt,

AYÇÜRÖK İLE KÜLÇORO'NUN AKBALA İLE KANIKEY'E KAVUŞMASI

THE REUNION OF AYÇÜRÖK AND KÜLÇORO WITH AKBALA AND KANIKEY

Bagış'ın oğlu Kıyaz'ın,
Diri diri mezarı kazılıp,
Sarı kırlı Ceti-Özön,
Uçsuz bucaksız değerli yeri alıp,
Ganimet edip halkı alıp,
Kızıl kuyruk nerler alıp,
Dilerse tümen mal alıp,
İşte o zaman Külçoro,
Tutuşan düşmanı yere serip,
Nice canım başı kan edip,
Hayvandan seçip fili alıp,

File yüklenecek altın alıp,
Ganimete yılkı, mal alıp,
Kulluğa gitmiş canları alıp,
Azgın düşman zorbalığının,
Yaktığı ateşi söndürüp,
Cümle canı göçürüp,
Hilalli altın tuğ tutup,
Erenler tutup çaprazlayıp,
Talas'a doğru yol başlayıp,

Of Kıyaz, son of Bagış,
The grave was dug while yet he lived,
The yellow-steppe Ceti-Özön,
Taking that boundless precious land,
Taking the people as his spoils,
Taking red-tailed bull-camels,
Taking, at his will, ten thousand head,
It was then that Külçoro,
Laying low the foe who grappled,
Turning many a dear head to blood,
Choosing from the beasts, taking the elephant,
Taking gold to load the elephant,
Taking horse-herds, stock for spoils,
Taking back the souls gone into bondage,
Of the raging foeman's tyranny
Quenching the fire it had set,
Moving every soul to march,
Holding the crescent golden banner,
The saints holding it crosswise,
Setting the road toward Talas,

İKİNCİ BÖLÜM

Talas'a Dönen Göç: Zorbanın Gölgesinde Yüzleşme

Anlatı Külçoro ile Ayçürök'e döner: Kıyaz'dan öç alınmış, Cediger'in üstüne Kara Döö han kılınmış, göç Talas'a yönelmiştir. Ata yurdunu gören Ayçürök, kuruyan pınarlara, Kançoro'nun baş olduğu viran yaylalara baka baka ağlar. Halk, yetim Seytek ile Külçoro'yu bağrına basar; Kırgız ile Argın derlenip toparlanır. Ama Talas'ın üstünde hâlâ zorbanın gölgesi vardır: ağır vergiler salan, Bakay'ı gökbörü gibi sürükleten, Çaçıkey'le altın tahtta sefa süren Kançoro, halkı kaçıracak kadar kudurmuştur.

Sonunda zorba ile çoro yüz yüze gelir. Kançoro, "öldür" dediği Külçoro'yu sağ bırakan Kıyaz'a lanetler yağdırır; Külçoro ise iki kürek kemiğinin oyulmasını, ağabeyinin öldürülmesini bir bir sayıp döker. Yine de kökümüz bir diyerek son bir yol sunar: söz dinlersen kardeş olur, tuğunun dibinde dururum; azgınlaşırsan gözünü oyarım. Kançoro böbürlenerek onu tahtından kovar, Akolpok'u armağan verip savar. Perde kapanırken Çaçıkey, hanına Külçoro'nun ve Seytek'in eninde sonunda derdini çıkaracağını haykırır: bu kardeş değil, düşmandır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Külçoro, Kıyaz'dan öç alıp Cediger halkının üstüne Kara Döö'yü han kılar ve Ayçürök'le birlikte göçü Talas'a yöneltir.
- Ayçürök, ata yurdunun her belini görüp ağlar: pınarlar kurumuş, Semetey'in mirası zalim Kançoro'ya kalmıştır.
- "Seytek ile Külçoro'yu Halkın Kabul Edişi" faslında Kırgız ile Argın derlenir; halk dua edip mal adayarak yetim Seytek'i bağrına basar.
- Kançoro, Argın'a ve Kırgız'a dayanılmaz vergiler salmış, halkın bir bölümü yurdundan kaçmıştır.
- Kançoro, Külçoro'yu öldürmeyen Kıyaz'ı "er değil, karısından aşağı" diye lanetler; Külçoro ise kesilen kürek kemiklerinin hesabını sorar.
- Külçoro kardeşlik ile savaş arasında seçim sunar; Kançoro onu kovup Akolpok'u vererek savar, Çaçıkey ise hanı Külçoro'ya karşı uyarır.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Bırak beni de göreyim,	*Let me go too, that I may see,*
Kader yetmişse öleyim,	*If fate has come, then let me die,*
Kudurup duran düşmana	*Against the foe that raves in fury*
Karşı durup göreyim!»	*Let me stand and face him — let me see!»*
Deyip, böylece, er Seytek	*Saying so, and thus the man Seytek*
Herkesi telaşa vermekteydi.	*Was throwing everyone into alarm.*
Akbala ile dertli Kanıkey	*Akbala and grieving Kanıkey*
23800 Masallarıyla avutup,	*Consoled him with their tales,*
Tatlı dille sevindirip,	*Cheered him with a sweet tongue,*
Belayı baştan savdılar.	*And turned the trouble from his head.*
Bunu böylece bırakalım,	*Let us leave this as it is,*
Bozkurt Külçoro ile Ayçürök'ten,	*Of grey-wolf Külçoro and Ayçürök —*
İşte şimdi onlardan haber başlatalım.	*Now let us begin the news of them.*
İşte o zaman Külçoro –	*It was then that Külçoro –*
Şay'ın kolladığı şir çoro,	*The lion çoro whom Şay protects,*
İhtiyarını seçip han kılıp,	*Chose the elder, made him khan,*
Kalabalık halka nam salıp,	*Spread his fame among the teeming folk,*
23810 Sıkışıp yurttan göç alıp,	*Hard-pressed, moved camp from the homeland,*
Han Kıyaz'dan öç alıp,	*Took his vengeance on Khan Kıyaz,*
Yedi-Özön dolusu Cediger'in	*Of the Cediger who filled Yedi-Özön*
Yurdunu bozup öç alıp,	*He wrecked the land and took revenge,*
Sönmüş ateşini tutuşturup,	*Kindled the fire that had gone out,*
Ölecek canı diriltip,	*Revived the soul about to die,*
Gerekli nice canı alıp,	*Took many a needed soul,*
Kızıl kuyruklu ner alıp,	*Took the red-tailed bull-camel,*
Kastedeni yola getirip,	*Brought the ill-intending into line,*
Kalabalık, yoğun Cediger'in –	*Of the crowded, thick-set Cediger –*
23820 Cediger halkının üstüne	*Over the Cediger people*
Kara Döö'yü han kılıp,	*He made Kara Döö the khan,*
Geçidi kesip, göç alıp,	*Cut the pass and took the caravan,*
İşte böyle paha biçilmez seyri,	*Such was the priceless spectacle —*
Cediger yurdundan öç alıp.	*He took revenge on Cediger's land.*
Çatık kaşları dalga dalga açılıp,	*His knitted brows unfurled in waves,*
Kartal yiğidin çehresi yazılıp.	*The eagle hero's face grew smooth.*
Gerçek dileğini Yaradan'ın,	*It was the time the Creator*

Verdiği zaman imiş.
Gerçekten göçüp Talas'a
Geldiği zaman imiş.
Ay yüzlü kadın Ayçürök,
Her şey müşkül, büyük dert,
Sarı yayvan tepeleri,
O yeri görüp bir ağlayıp,
Sayısız Kırgız, çok Argın
Halkını görüp bir ağlayıp,
Pınarlı beller, engin yaylalar,
Yerleştiğini görüp bir ağlayıp,
Kara-Buura, büyük Çatkal,
Kan-Caylak'ın eteğini,
O yerleri görüp bir ağlayıp,
Iyri-Maral, Kümüş-Tak
Halkın güzlediği bel imiş,
O yerleri yurt edinen
Bunlar da Kırgız halkı imiş,
Bunu görüp bir ağlayıp,
Göçlü Talas velveleye dolup,
Göçü gürültü patırtı olup,
Demin o güzel kadın Çürök'ün
Gönlü parça parça bölünüp,
Gözünden yaşı dökülüp,
Mal yayılan ıssız ovada
Gölcük sular birikmiş,
Yayılıp yatan denizden
Domuz eşip otlamış.
Pınar kurumuş, taş olmuş,
Zalim Kançoro baş olmuş,
Koyaklar kuru dere olmuş,
Kâfir Kançoro han olmuş.
Umut bağlanan mirabı
Kanhor kapmış, yerleşmiş.
Bunu görüp bir ağlayıp,
Çığlık atıp, feryat edip,
Öbür dünyaya gitmiş o – deyip,
Zavallı kadın hıçkıra hıçkıra,
Canım benim, büyük Talas

Granted his true wish, they say.
It was the time they truly moved
And came at last to Talas.
The moon-faced woman Ayçürök —
All was hardship, heavy grief —
The yellow sprawling hills,
Seeing that place, she wept once,
The countless Kırgız, many Argın,
Seeing that people, wept once more,
Spring-fed passes, boundless pastures,
Seeing them settled, wept once more,
Kara-Buura, great Çatkal,
The skirts of Kan-Caylak,
Seeing those places, wept once more,
Iyri-Maral, Kümüş-Tak
Were passes where the folk autumn-camped,
And those who made those places home
Were Kırgız people too, it seems —
Seeing this, she wept once more,
Talas of caravans filled with clamor,
The moving camp all din and racket,
And then that lovely woman Çürök's
Heart was torn to piece on piece,
The tears poured down from her eyes,
On the lonely plain where herds once grazed
Small pools of water had collected,
From the sea that lay outspread
The boar had rooted there and grazed.
The spring had dried and turned to stone,
Cruel Kançoro had become the head,
The hollows turned to dried-up streams,
Infidel Kançoro had become khan.
The water-master hope was pinned on
The bloodthirsty one had seized, and settled.
Seeing this, she wept once more,
She screamed aloud and wailed her grief,
He has gone to the other world – saying,
The poor woman, sob on sob:
My dear one, great Talas

Atadan kalan yer imiş.
Yerinden kovup yok eden,
Kara niyetli zalimi
Allah Taala kudretiyle
Neden kulum dedi ki ona.
Hıçkırıp ağlayıp boğulup,
İki gözden akan yaş
Göğsünden aşağı dökülüp,
Gönlü gidip bölünüp,
Çilesi başına görünüp,
Şu kıvrılıp yükselen sırt,
Bahadırın diktiği bağ idi.
Karşıda yatan yüksekçe tepe,
Seyre çıkılan taht idi.
Biz gidince güzelim yere,
Vadiye halkı konmuş,
Handan kalan nice bele
Öcü varmış gibi olmuş.
Nişan diye dikilen çınar bağını,
Kançoro kesmiş, devirmiş,
Nişan konulan altın tahtı
Yıkmış meğer, devirmiş,
Öte yakanın suyunu, yanası,

Irmakların hepsini saptırmış,
Kayıpçı'da hazine var,
Kırk Kalça ile Bölökbay'ı
Domuz Kançoro kırıp geçirmiş.
Hazineyi bozup almış,
Paçasına doldurmuş.
Bahadır taslayıp kabararak,
İyice kudurup böbürlenip,
Tanrılık taslayıp kudurup,
Halkı kurutup, yutmaya yeltenip,
Argın ile Kırgız'a
Vergi salıp zulmetmiş.
Vergilerini vermeseler –

Was land left from the fathers.
Him who drove us out, destroyed us,
The black-hearted oppressor —
Why did Allah Taala in His might
Ever call him "My servant"?
Sobbing, weeping, choking,
The tears that flowed from both her eyes
Poured down along her breast,
Her heart went and split in two,
Her ordeal loomed before her:
That ridge that curls and rises there
Was the garden the batyr planted.
The highish hill that lies across
Was the throne for viewing pleasure.
When we left, upon our lovely place
Folk had camped in the valley,
On many a pass left from the khan
It was as if a fiend had come.
The plane-tree grove set as a token
Kançoro cut it down and felled it,
The golden throne set as a token
He wrecked, it seems, and overturned it,
The water of the far bank — may he burn —
All of the rivers he diverted,
In Kayıpçı there is a treasure,
The Forty Kalça and Bölökbay
The swine Kançoro slaughtered through.
He broke the treasure open, took it,
Stuffed it down into his trouser-legs.
Playing batyr, puffing up,
Raving wholly, swaggering,
Playing god and raving mad,
Draining the folk, aiming to swallow them,
On the Argın and the Kırgız
He laid tribute and oppressed them.
If they did not pay their taxes –

Kahrını döküp zulmetmiş.

Böylesi zalim görülmemiş,
Bahadırdan kalan sayısız mülkün
Kıl kadarını bile koymamış.

Argın ile Kırgız'ı
Heybetini döküp ezmiş,
Ayköl'den kalan nişanları
Baştan başa dümdüz etmiş.
Sefanın esen çağında,
Bozkurt sağken, var iken
Seyrana çıkardı,
Çevresi çınar bağı –
Ortası avlu, altın taht,
Seyre gezdiği o çağ.
Seksen gelin, seksen kız
Hâlâ oynayıp toz koparıp,
Dümpüldök oynayıp nam salıp,
Orompoy oyunu, şamata,
Salıncak kurup toz koparıp,
Çok eğlenceye dalınan yer,
Beride, kara tepe sırtında,
Yiğitlerin ordo oynadığı yer» –
Deyip, böylece, Çürök'ün
Gönlü sızlayıp bölündü,
Gözünün yaşı döküldü,
Burnu pınar, buğu olup,
İki göğsü su olup,
İnleyip, ağrıyıp, ezilip,
Oynayıp güldüğü güzelim yer

Karşısına çıkıverip,
Yavrum, dağın yittiği burundan,

Tümsekleşen o burundan,
Bura bura toz çıkıp,
Buram buram tozu görünce
Bakan canın canı çıkıp,

He poured his wrath out and oppressed them.
Such a tyrant was never seen,
Of the countless wealth left by the batyr
He left not even a hair's breadth.

The Argın and the Kırgız
He crushed, unloading all his menace,
The tokens left from Ayköl
He flattened end to end.
In the age when joy blew free,
While the grey wolf lived and was,
He would go out on pleasure-rides,
Around it a plane-tree garden –
In its midst a court, a golden throne,
That age when he strolled to view.
Eighty brides and eighty maidens
Still playing, kicking up the dust,
Playing dümpüldök, making a name,
The orompoy game, the merry din,
Setting up swings, kicking up dust,
A place plunged deep in many pleasures,
This side, on the black hill's ridge,
The place where warriors played at ordo» –
Saying so, and thus Çürök's
Heart ached and split apart,
The tears poured from her eyes,
Her nose a spring, turning to mist,
Her two breasts turning to water,
Moaning, aching, crushed,
The lovely place where she played and laughed
Rose up suddenly before her,
My child, from the spur where the mountain fades,
From that hummocked spur of land,
Dust came twisting, coil on coil,
And seeing the dust billow on billow
The watcher's soul leapt from the watcher;

İnsan, o kalkan toza baksa –
Deve atası boz buğra,
Hepsi bozlayıp inleyerek,
Yünleri parça parça savrulup,
Koşup geldi Çürök'e,
Gözünden yaşı dökülüp,
Issız kalan çaresiz malın,
Anılsa garip derdi var.

If one looked at that rising dust –
The grey bull-camel, sire of camels,
All bellowing and moaning,
Their wool flying off in tufts,
Came running up to Çürök,
Tears pouring from their eyes;
The helpless herds left desolate,
Recalled, have a piteous grief.

Söyleyeyim dese dili yok,
Yünleri parça parça savrulup,
Gözünün yaşı dökülüp,
Kara bahta gömülmüş gibi,
Çevresini sarıp bağrışıp,
Kuşatıp durdu inleyerek.
Ördek gibi boynunu uzatıp,
Sivri hörgüçleri sarkıp,
Kimsesiz kalan sahipsiz mal –
Böyle toplanıp kalmış – deyip,
Gözünün yaşı dökülüp.
Kapkak sırtında durdu,
Kederlenip, yüz yırtıp,
Kana bulanıp, içi yanıp.
Kaygıyla ağlayıp Ayçürök
Han beyine ağıt yaktı.
Hasretle yanıp, bayılıp,
Gözü kararıp, içi yanıp,
Gördü böyle bir şaşılası şey.
Baş kaldırıp baksa –
Azı dişliden ak tazı,
Kayıplara karıştığı çağ imiş.
On iki yıl doluncaya dek,
Bir insana görünmeden,
Bir kişiye bilinmeden
Kayıp olduğu zaman imiş.
Boynundaki tasmasını
Atıp gittiği zaman imiş,
Bela olası büyük kavgayı,
Kançoro'ya kıyameti

Would it speak, it has no tongue;
Their wool flying off in tufts,
Tears pouring from their eyes,
As though buried in black fate,
They surrounded her, crying out,
And stood ringed around her, moaning.
Stretching their necks out like ducks,
Their pointed humps hanging slack,
Herds left ownerless, with no one –
Thus they gathered and remained – saying,
Tears pouring from her eyes.
She stood upon the Kapkak ridge,
Grieving, tearing at her face,
Smeared in blood, her heart aflame.
Weeping in sorrow, Ayçürök
Raised a lament for her khan lord.
Burning with longing, swooning,
Her eyes went dark, her heart aflame,
She saw a thing to marvel at.
When she raised her head and looked –
The white hound of the tusked breed,
It was the time he had vanished away.
Until twelve full years had passed,
Not showing himself to any man,
Not known to any single soul,
It was the time he had been lost.
It was the time he cast away
The collar from his neck and left,
The great strife fated to be woe,
Doomsday for Kançoro —

Başlatıp gittiği çağ imiş.
İnleyip uluyup çığrışıp,
Yiğit kadın Çürök'e
Bitkin geldiği çağ imiş.
Yiğit kadın Çürök'e
Uluyarak geldiği çağ imiş!
Aklını yitirip güçsüz düşüp,
Tükenmiş olan Kumayık
Şimdi çıkageldiğinde,

It was the age he set it going and left.
Moaning, howling, crying out,
To the valiant woman Çürök
It was the age he came worn out.
To the valiant woman Çürök
It was the age he came howling!
Out of his wits, fallen feeble,
Kumayık, utterly spent,
When now he came appearing,

Kumayık'ı görünce
Han kaplan beyinin
Kendisini görmüş gibi,
Kendisi şöyle dursun, bozkurdun
Gözünü görmüş gibi.
Dileğini Tanrı vermiş gibi,
Mezardan çıkıp dirilip,
Bozkurt şiri gelmiş gibi,
Çığlığı basıverdi,
Çınar misali güzelim yüzü,
Yoldu da yoldu.
Beş tırnak değen yüzünden,
Sızım sızım kan gidip,
Ayçürök'ten derman gidip,
Tarak değmez kara saç
Tel tel yolunup,
Ay değmiş gibi güzelim yüz
Beş tırnak değip param parça,
Orolmo Dağı'nın gök yücesinin
Çıkıntısı gibi beyim – deyip,
Yedi Ala-Too yücesinin
Burnu gibi beyim – deyip,
Altı ırmağın döküldüğü
Çağlayan yeri gibi beyim – deyip,
Hayvanı böyle dururken
Ezelden canını esirgemeden,
Çığlık atıp, feryat edip,
Karardıkça kararıp,
Han beyim deyip hıçkırıp,

When she caught sight of Kumayık,
As though she had seen the very self
Of her khan, her tiger lord,
Himself aside — as though she saw
The grey wolf's very eyes.
As though God had granted her wish,
As though risen living from the grave
The grey-wolf lion had come,
She burst into a scream,
Her lovely face like a plane-tree
She tore and tore at it.
From her face where five nails struck,
Blood went trickling drop by drop,
The strength went out of Ayçürök,
Her black hair no comb had touched
Was plucked out strand by strand,
Her lovely face as if moon-touched,
Five nails struck it, torn to shreds,
Like the jut of the blue height
Of Orolmo Mountain, my lord – saying,
Like the spur of the heights
Of the seven Ala-Too, my lord – saying,
Like the cascading place where six
Rivers pour down, my lord – saying,
While his beast stands here like this,
Never from of old sparing her life,
Screaming aloud, wailing her grief,
Growing darker and yet darker,
Sobbing "My khan, my lord",

Gökte Allah'ın güneşi bulutlanıp,
Güzelim yengenin başına
Altmış kaygı bir gelip,
Söyleyip ağlayıp durdu,
Kutup yönüne boynunu burdu –
O eski kara yağızın güzeli,
Kadınların nurlusu,
Geniş gömleklinin temizi,
Uzun saçlının baş tacı,
Güzelim anam Kanıkey

In heaven Allah's sun clouded over,
Upon the lovely sister-in-law's head
Sixty sorrows came at once,
She kept speaking, kept on weeping,
She turned her neck toward the pole-star –
That beauty of the old dark-bay stock,
The radiant one among women,
The purest of the wide-shirted,
The crown of the long-haired kind,
My lovely mother Kanıkey —

İki eli felç olup,
İki gözü perdelenip,
Eti erimiş, kemiği kalmış,
Yaradan'a ettiği zâr.
Görse gönül paralanır,
Eğildiğinde ihtiyarın
Örtüsüz hali görünmüş,
Öbür dünyaya varamadan,
Yüz akıyla yere giremeden,
Bağrına figan doldurup,
Kömür gibi eti kararıp,
Gevşeyip kemiği ayrılıp,
Mezardan kalkıp görünen
Diri hayalet gibi görünüp.
«Çürök'üm» – deyip çığrışıp,
Geliyor hıçkıra hıçkıra,
Kanıkey'i görünce
Ayçürök atıldı çırpınıp,
Anacığım deyip yalvarıp:
«Bir görse gönlü tok,
Anamdan başka Mekke yok.
Elde olur silahım,
Kurbanın olayım kara bahtlı anam,

Alaskar dağı gibi karaltın» –
Deyip, böylece, Ayçürök
Uluyup bozlayıp çığrışıp,
Gelen zavallı anasını

Both her hands struck palsied,
Both her eyes veiled over,
Her flesh melted, bone remaining,
Her wailing raised to the Creator.
To see her, the heart is torn;
When the old one bent down low,
Her uncovered state was seen,
Unable to reach the other world,
Unable to enter earth with honor,
Filling her breast with lamentation,
Her flesh blackened like coal,
Her bones loosened, coming apart,
Looking like a living ghost
Risen up out of the grave.
«My Çürök» – she cried aloud,
She comes on, sob after sob;
When she caught sight of Kanıkey,
Ayçürök flung herself, fluttering,
Pleading, saying "Mother mine":
«One look, and the heart is filled,
There is no Mecca but my mother.
My weapon is in my hand,
Let me be your offering, my black-fated mother,
Your shape like Alaskar mountain» –
Saying so, and thus Ayçürök,
Howling, keening, crying out,
The poor mother who had come

Göğsünden koklayıp hıçkırdı.
Şay'ın kolladığı Külçoro,
Altın yanaklı ay balta,
Böğrüne dayayıp sarsılıp,
«Anacığım» – deyip sarsılıp.
Külçoro ağlayıp inledi,
Kemiği gevşeyip zangırdayıp,
Külçoro ağlayıp sarsıldı,
Yürekten sızıp kan çıkıp,
Beden kemikten kan çıkıp,
«Beş Arkar» yıldızı batıncaya dek,
Beş kez alıp emziren.

She breathed in at her breast and sobbed.
Külçoro, whom Şay protects,
The moon-axe with golden cheeks
Propped against his flank, he shook,
«Mother mine» – he said, and shook.
Külçoro wept and moaned,
His bones loosened, rattling,
Külçoro wept and was shaken,
Blood seeped welling from his heart,
Blood came from body and from bone;
Till the «Beş Arkar» stars had set,
She who took him five times and suckled him.

«Balam aç kalır» – deyip,
Kazı çiğneyip yediren.
Sağrı kesip, yele yağı veren,
Kaz dolanmaz yalçın kayam,
Karlı kara dağım benim,
Gerçek baybiçe anacığım,
Görüp durduğum hürmetlim».
Külçoro ağlayıp hıçkırdı.
Ana ile evlat buluşup,
Birlikte ağlaşıp dururken,
Bakan kalabalık halk ağlayıp,
Katı kara yer ağlayıp,
Ağaç bozlayıp, söğüt ağlayıp,
Gören canların hepsi ağlayıp,
Sönmüş ateşler tutuşup,
Ölmüş canlar dirilip,
Cıvıldayıp serçe de birlikte ağlayıp,
Kara gönüllü kuğu ağlayıp,
Ağlayanların hepsi
Kendi kaygısını yiyip ağlayıp,
Ölüp insan saçılsa,
Yeniden güllenip açılsa,
Tam da böyle olur – deyip,
Ağlayanların hepsi
Kendi kaygısını yiyip ağladı.

«My child will go hungry» – saying,
She who chewed kazı and fed him,
Who cut croup-fat, gave fat of the mane,
My sheer crag no goose can round,
My black mountain crowned with snow,
My true baybiçe, mother mine,
My honored one, ever before my eyes».
Külçoro wept and sobbed.
Mother and child were united,
And while they wept there together,
The watching crowds of people wept,
The hard black earth itself wept,
The tree keened and the willow wept,
All souls who saw it wept,
Fires gone out flared up again,
Dead souls came back to life,
Twittering, the sparrow too wept with them,
The dark-hearted swan wept,
And all of those who wept
Wept feeding on their own sorrow;
If people die and are scattered,
Then bloom again like roses,
It would be just like this – saying,
All of those who wept
Wept feeding on their own sorrow.

	Hükmüne güvenen erene	*To a man who trusts in his own sway*
	Aşırı belalı iş doğsa	*Should a deed of utmost woe be born,*
24090	İşte böyle olur deyip ağlayıp,	*This is just how it goes – so weeping,*
	Kucaklaşıp kenetlenip,	*Embracing, locked together,*
	Buluşup karşılaşıp,	*Meeting, coming face to face,*
	Ölmüş canı dirilip,	*Their dead souls came back to life,*
	Hıçkırığı yatışıp,	*Their sobbing quieted down,*
	Kaygı, gam, dertler dağılıp,	*Sorrow, gloom and griefs dispersed,*
	Gelip çattı sırası.	*Its rightful turn had come at last.*
	Ana ile evlat kavuşup,	*Mother and child rejoined,*
	Kaygının hepsi yatışıp,	*All the sorrow quieted,*
	Kederin hepsi saçılıp,	*All the grief was scattered,*
24100	Kopanı eklenip,	*What was broken off was joined,*
	Yiteni bulunup,	*What was lost was found,*
	Ay çehresi açılıp,	*Her moon-face brightened,*
	Hasretin hepsi saçılıp,	*All the longing scattered,*
	Yanıp tutuşup, ezilip,	*Burning, kindled, crushed,*
	Dertli erenler buluşup,	*The grieving heroes met,*
	Belanın her türlüsü görülüp,	*Every kind of woe was seen,*
	Düğümlerin hepsi çözülüp,	*All of the knots were loosened,*
	Hasretin hepsi arınıp,	*All the longing was made clean,*
	Yolunu şaşıranlar bulunup,	*Those gone astray were found,*
24110	İtibar gül gibi kaplanıp,	*Honor spread over all like roses,*
	Şay'ın kolladığı Külçoro	*Külçoro, whom Şay protects,*
	Ilgınlı Ken-Kol yerini alıp,	*Took the tamarisk land of Ken-Kol,*
	Sefalı Kırgız halkını alıp,	*Took the joyous Kırgız folk,*
	Düzgün dikilmiş bağı alıp,	*Took the well-planted garden,*
	Bağ içinde tahtı alıp.	*Took the throne within the garden.*
	Bel olacak çoro geldi – deyip,	*The çoro to be our backbone has come – saying,*
	İki dizgini, bir yuları	*The grey wolf who will take in hand*
	Alacak bozkurt geldi – deyip,	*The two reins and the one halter has come – saying,*
	Halkın eğrisini düz yola	*The çoro who will set the people's crooked*
24120	Koyacak çoro geldi – deyip,	*Onto the straight road has come – saying,*
	Yanan yüreğin, ağır öcün	*The avenger of the burning heart,*
	Alıcısı çoro geldi – deyip,	*Of the heavy vengeance, has come – saying,*
	Kıtay'a kırgın salıp	*The çoro who laid slaughter on Kıtay*

Yatan çoro geldi – deyip,
Kalabalık halkı ezmeden,
Besleyecek çoro geldi – deyip,
Hızırlanıp geldiğinde,
Hızırlı şirin soyu,
Kırgız'a müşkül düşman gelse,
Ciğer delip, baş kesip,
Amansız çetin dava gelse,
Arslan şirin soyu,
Ak maralı sürüp inek etmiş.

Kahırlı düşman görünse,
Kakan'a kadar kırıp geçirip,
Kastedeni perişan etmiş.
Gök kulanı kovup dize getirmiş,

Çok kavga salan dava gelse,

Çok halka müşkül düşman gelse,
Yıkıp mızraklayıp perişan etmiş.

And lay in wait has come – saying,
The çoro who will feed the teeming folk
Without crushing them has come – saying,
When he came blessed by Hızır,
The line of the Hızır-favored lion —
Should a dire foe come at the Kırgız,
Piercing livers, cutting heads,
Should a merciless hard quarrel come,
The line of the lion, of the şir,
He drove the white maral and made it a cow.
Should a wrathful foe appear,
He slaughtered through as far as Kakan,
Left the ill-intender in ruin.
He chased the grey kulan and brought it to its knees,
Should a quarrel come that spreads much strife,
Should a dire foe come at many peoples,
He felled, he speared, he left in ruin.

SEYTEK İLE KÜLÇORO'YU HALKIN KABUL EDİŞİ

Yetim Seytek dev olup,
Kırgız'a bunlar sahip olup,
Namlı Talas, güzelim yeri
Usulünce yurt kılıp,
Azıp tozan Kırgız'ı
Güzelim er derleyip, el kılıp,
Hasretin hepsi kapanıp,
Yiten erler bulunup,
Kalabalık Argın, çok Kırgız
«Baabedin» – deyip dua edip,
Ay tuynaklıdan at adayıp,
Ayrık hörgüçlü deve kesip,
Bütün malı ortaya koyup,
Yurt çağrışıp, halk dizilip,
Yiğit çoro geldi – deyip,

HOW SEYTEK AND KÜLÇORO WERE RECEIVED BY THE PEOPLE

Orphan Seytek became a giant,
These became the Kırgız's masters,
Famed Talas, the lovely land,
They made a homeland in due order,
The Kırgız gone astray and scattered
The fine man gathered, made a people,
All the longing was closed over,
The men once lost were found,
The teeming Argın, many Kırgız
Prayed, saying «Baabedin»,
Vowed horses of the moon-hoofed kind,
Slaughtered camels with parted humps,
Set out all their herds in common,
The yurt called out, the folk lined up,
The valiant çoro has come – saying,

Ay-âlemi dize getirip,

Akın eden çoro geldi – deyip,
Argın ile Kırgız'ı
Ata gibi koruyup esen,
Besleyen çoro geldi – deyip,
Mala elverişli geniş yayla,
Bel gibi çoro geldi – deyip,

Fırtına gelse yel değdirmez,
Davacı gelse mal verdirmez,
Namluya okunu süren,
Hasım düşmanın hepsi
Çaresini bulamayıp şaşıran,
Kırgız'ın canını dinlendiren.
Kabararak gelen düşmana
Ölçülü mızrak uzatan.
Öfkesine dokunan kırılıp gitmiş,
Tufan suyu değmez Çon-Beecin,
Kargaşaya düşüp ağlamış.
İlk atası Çılaba –
Çılaba'dan gerçek olmuş,
Çınmaçın'ın kendisinden,
Dosdoğru bakan kara gözünden,

Han-zadenin kendisinden,
Güzelim kıran doğmuş.
Yiğitliği, şirliği,
Başından aşıp taşıp
Kakan'a salmış velveleyi.
Şir diye anılıp bilinmiş,
Bozkurdun bir nal sesi
Çon-Bakburçun kalesinin,
Defterine çizilmiş.
Atasından dedesi,
Dövüşe çıkıp atlanmış.
Bozkurdun namı çıkıp,
Çınmaçın'ın, Kıtay'ın
Yazıtına kaydolmuş.

He who brought the moonlit world to its knees,

The raiding çoro has come – saying,
He who guards the Argın and Kırgız
Like a father, safe and sound,
The nurturing çoro has come – saying,
A wide pasture fit for herds,
A çoro like a mountain pass has come – saying,

If storm comes, he lets no wind touch,
If a claimant comes, he yields no herds,
Who slides his arrow to the barrel,
All his foes and adversaries,
Finding no remedy, dumbfounded —
He who gives the Kırgız soul its rest.
At the foe who comes puffed up
He levels out the measured lance.
Who touched his wrath was broken off;
Çon-Beecin, untouched by flood-water,
Fell into turmoil there and wept.
His first forefather Çılaba –
From Çılaba he came true,
From Çınmaçın's very self,
From the black eye that looks dead straight,

From the khan's own son himself,
The splendid destroyer was born.
His valor and his lion-nature
Overflowed above his head
And loosed uproar upon Kakan.
He was named and known as şir;
One hoofbeat of the grey wolf
Was drawn into the register
Of the fortress Çon-Bakburçun.
His grandsire before his father
Mounted up and rode to battle.
The grey wolf's fame went forth,
In the inscriptions of Çınmaçın
And of Kıtay it was recorded.

Bunun bahadırlığı bambaşka,
Eren çoro geldi – deyip,
El koruyanı gerçek kıran.
Yiğit çoro geldi – deyip,
Halk çağrışıp, yurt dalgalanıp,
Baabedin'ini tez söyleyip,
Hepsinden ilginç şu iş,
Ay tuynaklıdan at adayıp,
Gidenimiz geldi – deyip,
Değerli derin düşünüp,
Kanıkey yeni doğurmuş gibi
Halk çağrışıp, toy edip,
Niceleri, yaşlısı,
Hepsi şenlik kurup,
Kaynaşıp uğuldayıp, el dalgalanıp,
Şimdi kırgın kopacakmış gibi
Hepsi coştukça coştu.
Yakınları, erleri,
İkişer ikişer bölünüp,
Er gayreti çözülüp,
Yaşlıları kaynaşıp,
Sıkboğaz bela görmüşçesine,
Hepsi kaynaşıp durdu.

His valor is a thing apart,
The saintly çoro has come – saying,
Guardian of the people, true destroyer,
The valiant çoro has come – saying,
The folk called out, the yurt was surging,
Quickly spoke their Baabedin,
Strangest of all was this:
They vowed horses of the moon-hoofed kind,
Our departed one has come – saying,
Thinking deep and precious thoughts,
As though Kanıkey had newly given birth
The folk called out and held a feast,
So many of them, old ones too,
All of them made festival,
Seething, humming, the people surging,
As though a slaughter would break out now,
They all grew wilder still with joy.
Their kinsmen and their men,
Dividing off in twos and twos,
The men's zeal was unbound,
Their elders seethed about,
As if they had seen throttling woe,
They all kept seething on.

Kırgız kaynayıp kalabalıklaşıp,
Göğe uçup toprak,
Haykırışan gürültü olup,
Fıkır fıkır coşuşup,
İğnelisi çok, öfkeli söz,
Niceleri savurup:
«Kara-Buura'ya, Çatkal'a,
Ev kaldırıp kursak – deyip,
Kahırlı kulu yok edip,
Şay'ın kolladığı Külçoro'yu
Han kaldırıp seçsek – deyip,
Bastığı yeri lanetleyip,
Lanet edip yurt sövüp,
Kançoro'yu kötüleyip,
Yavrum, iki dizgini, bir yuları

The Kırgız boiled and thronged,
The dust flew to the sky,
There rose a shouting din,
Bubbling over with excitement,
Many a barbed and angry word
Many of them flung about:
«At Kara-Buura, at Çatkal,
Let us raise houses and settle – saying,
Destroy the wrathful slave,
And Külçoro, whom Şay protects,
Let us raise and choose as khan – saying,
Cursing the ground he trod,
Cursing, the yurt reviling him,
Speaking ill of Kançoro:
My child, the two reins and the one halter

Bir yolunu bulup ele aldı.
Iyri-Maral, Kümüş-Tak
Engebeli yağız beli alıp,
Güçlü kuvvetli Kırgız, çok Argın

Halkı suçlu çıkarıp alıp,
Kan-Caylak kara, güzelim yeri
Karakol bakan sırt kılıp,
Düşmandan almış gibi,
Bu domuz fena kavga çıkarıp,
Kadınlardan mahir olanını alıp,
Ululuk taslayıp zorbalık edip,
Utanmadan çekip kızı alıp,
Doğranıp ölesi, yanası,
Yalvarsam sözümü dinlemedi,
Kim bilir kaç kez vurdu belimi.
Yolumu ağ gibi örüp kesti,
Yurdum, ipsiz bağladı elimi.

Görsen bozguncu Kançoro,
Neler neler gösterdi.
Ereni yok edip deveyi alıp,
Er öldürüp kısrağa el koyup,
Cefa salıp kavga çıkarıp,
Geçidi kesip göç alıp,
Karşılık verenleri
Kırıma verip öç alıp,

Çekip alıp kızını
Zehir etti nice tuzunu.
Zorbalıkla alıp paranı,
Kırgız'a saldı zulmü.
Bu kâfir Kançoro'dan,
Kara niyetli yurt bozandan,
Kahrına uğranan kâfirden
Türlü türlü can ağlar,
Aklı ermez çocuk ağlar,
Niyetini Tanrı'nın çarptığını,
Yönettiği yurdun mahvolduğunu,

He found a way and took in hand.
Iyri-Maral, Kümüş-Tak,
He took the rugged dark-bay pass,
The strong and mighty Kırgız, many Argın —
He made the people guilty, took them,
Kan-Caylak the black, the lovely land,
He made a ridge watched by patrols,
As if he had seized it from a foe,
This swine stirred up foul strife,
Took the most skillful of the women,
Played the mighty one, wrought tyranny,
Shameless, dragged the girl away —
May he be hacked to death, may he burn —
I begged, he would not hear my words,
Who knows how often he struck my back.
He wove my road shut like a net,
My people, he bound my hands without a rope.
If you saw the wrecker Kançoro —
What things, what things he showed us.
He destroyed the man and took the camel,
Killed the man and seized the mare,
Spread torment, stirred up strife,
Cut the pass and took the caravan,
And those who offered resistance
He gave to slaughter, took revenge,

Dragging off your daughter,
He made poison of many a man's salt.
By force he took your money,
Loosed oppression on the Kırgız.
From this infidel Kançoro,
This black-hearted wrecker of the land,
This infidel whose wrath men suffer,
All manner of souls are weeping,
The child too young to reason weeps —
That God has stricken his intent,
That the land he rules is ruined,

Altı bin yambı, bin kunduz,

Öfkelense o kudurası
Vergi alıp durduğunu,
Dediğini hemen vermezsek,
Vergisini sürüp vermezsek,
Kahrını şiddetle başlattı.
Ağzı kor gibi hocayı,
Viran etti onu da,
Akıl bulan ihtiyarı,
Azaba saldı hepsini.
Şaşkına çevirdi çocukları,
İyice kuruttu canları,
Karşılık verdi – deyip,
Mızrak vuran ustaları,
Kırdı nice yamanı,
Bahadırların hepsini bağladı.
Gerisini söyleyip nideriz,
Arslan hanın biriciği
Semetey Han'ı katletti.
Enseleyip kırdı ihtiyarını,

Yetim kıldı hepinizi,
Çare bulucu ihtiyar Bakay'ı,
Atası gibi bir can idi,
Pehlivanlara dövdürttü.
Var olan dünyalığı, sayısız mülkü,
Cediger'e yağmalattı.
Kartkürön gibi yorgaya,
Bindi Kartkürön yorgaya,
Ordaya çok saldırı saldı.

Öldürdü bozkurt beyini,
Alabildiğine hor kıldı
Memesini emdiği anasını.
Buzağı güden kara cariye kılıp,

Kazdırttı yığın gübreyi,
Han olup durursa Kançoro,

Six thousand yambı, a thousand beaver-skins,
Whenever angered, that rabid one,
That he keeps on taking as tribute;
If we don't at once give what he says,
If we don't keep paying his tax,
He loosed his wrath with violence.
The hoca with mouth like embers —
Him too he laid in ruins,
The elder who possessed wisdom —
He cast them all into torment.
He left the children dazed,
He utterly drained their souls,
"He answered back" – saying,
The masters skilled with the striking lance,
He slew many a fierce one,
He bound all of the batyrs.
What use to tell the rest —
The lion khan's one and only,
Semetey Khan, he murdered.
He seized your elders by the neck and broke them,
He made orphans of you all;
Old Bakay, the finder of remedies,
A soul that was like a father to him,
He had the strongmen beat.
All worldly goods, the countless wealth,
He let the Cediger plunder.
On an ambler like Kartkürön —
He mounted Kartkürön the ambler,
Launched many an assault on the orda.

He killed the grey-wolf lord,
And beyond all measure he abased
The mother at whose breast he sucked.
He made her a black slave-woman herding calves,
He made her dig the heaped-up dung;
If Kançoro stays on as khan,

Daha nicesini görürsün.
Âlemlik altını, sayısız mülkü,

Her ay o domuzun
Vergisine verirsin.
Öfkesine denk gelirsen,
Eğri bulunursan,
Ecelden önce ölürsün.
Kahırlanıp dikilse,
Kalabalık Kırgız, çok Argın,
Belasını yine görürsün.
Heybedeki parayı deldirip,

Bir de başını kestirip,
Kançoro sağ oldukça,
Dönüşü olmayan gerçek yurda
Perişan halde yürürsün.
Yaşlın, kocamışın, gencin,
Kançoro sağ iken,
Horluğu koyun gibi görürsün.
Sırtlara kaçıp boşuna ölüp,
Kızıl kana belenip,
Zorla alır kısrağını,
Bağlar nice devini,
Hışmına denk geldiğinde
Beynini yumruklayıp ezer,

Çıkarıverir işte böyle,
Nerelerde gezen aklını.
Bu domuz Kançoro yok olmaz.
Domuz Kançoro yok olmadan
Halkın işi düzelmez.
Bu hınçlı domuz yok olmaz,
Bu hınçlı domuz yok olmadan
Bu Kırgız'ın işi düzelmez.
Rivayet bilen yaşlı söyler,

Uzun kulaklı, çok görmüş,

You will see much more besides.
Gold enough for all the world, countless wealth,
Every month you'll pay it over
Into that swine's tribute.
If you happen on his anger,
If you are found crooked,
You will die before your hour.
If he rears up in his wrath,
You teeming Kırgız, many Argın,
You'll see his mischief yet again.
He'll have the money in your saddlebags bored through,
And have your head cut off besides;
So long as Kançoro lives,
To the true land of no returning
You will walk in wretchedness.
Your old, your aged, and your young,
While Kançoro is alive,
You'll suffer scorn like sheep.
Fleeing to the ridges, dying in vain,
Steeped in scarlet blood —
He takes your mare by force,
He binds many of your giants,
When you happen on his fury
He pounds your skull with fists and crushes it,
And just like that he drives right out
Your wits, wherever they may wander.
This swine Kançoro will not vanish;
Until the swine Kançoro is gone
The people's lot will not come right.
This spiteful swine will not vanish;
Until this spiteful swine is gone
This Kırgız people's lot won't come right.
The elder who knows the old accounts will say it,
The long-eared one who has seen much,

Bunca yurdun hepsi söyler,
Söze usta, becerikli söyler,
Engin akıllı yaman söyler:
Kançoro doğduğunda
Ürkmedik insan kalmamış,
Pençesine çift elle
Kat kat zehir kavramış.
Manas'ın oğlu er bozkurda
Kanat kuyruk olur – deyip,
Hani boynuna muska taktırıp,
Ninniyle baktırıp,
Ak işan sınayıp beğenip,
Anası Kanıkey'e baktırıp,
Toyda doksan kestirip,
Adını Kançoro bozkurt koydurup,
Dediğine uyunca
Sol memesini emsin – deyip,
Peri-zade Kanıkey
Sol memesini verdiğinde,
Emdikçe sızlayıp:
«Sonunda düşman olur diye», –
Kutlu kadın, kara bahtlı,
Ağlamış meğer kara bahtlı.
Aslı gafil Semetey,
Tükenmiş hanın öz oğlu hey:
«Akıllı derler, anacığım hey,
Pek ileri gidersiniz.
Olmayan şeyi çok söyleyip,
Bahtı kararmış biri gibi
Telaşa kapılırsınız.
Her olur olmaza söz edip,
Her şeyden, anacığım,
Ölçüyü aşarsınız.
Tek başına çocuk düşman çıkıp,
O bunu bozup alamaz,
Fesadı bize salamaz.
Manas'ın oğlu er kişi
Çocuktan korkanın onduğu var mı?
Sağ elini sol eline

All of these many yurts will say it,
The word-skilled, able one will say it,
The vast-minded, fierce one says:
When Kançoro was born
No man was left unstartled;
In his talon, with both hands,
He gripped poison fold on fold.
To Manas's son, the grey-wolf man,
He'll be a wing and tail – saying,
Why, they hung an amulet at his neck,
Had him nursed with lullabies,
The white işan tested and approved him,
Had his mother Kanıkey tend him,
Had ninety slaughtered at the feast,
Had the grey wolf name him Kançoro,
And, following what he said,
Let him suck the left breast – saying,
Kanıkey, the peri's daughter,
When she gave her left breast,
It ached at every suckling:
«In the end he will turn foe», –
The blessed woman, black of fate,
Wept, it seems, the black-fated one.
Semetey, heedless at heart,
The spent khan's own son, hey:
«They call you wise, my mother, hey,
You go too far indeed.
Speaking much of things that are not,
Like one whose fortune has gone dark
You give yourself to panic.
Talking of every this and that,
In everything, my mother,
You overstep the measure.
A child turned foe all by himself
Cannot wreck and seize all this,
Cannot loose mischief on us.
Has ever a man, son of Manas,
Prospered by fearing a child?
Does he prosper who calls his right hand

Düşman sayıp söyleyen onar mı?	*A foe unto his left, and says so?*
Bu sözünü kim duysun?	*Who should hear these words of yours?*
Bir karanlık gece duysun,	*Let the dark night hear them,*
Geçidi sarp dağ duysun,	*Let the steep-passed mountain hear,*
Akışı sert su duysun,	*Let the hard-flowing water hear,*
Altı kat yer duysun!» –	*Let the sixfold earth hear them!» –*
Böylece bozkurt razı olmamış.	*Thus the grey wolf would not consent.*
Böyle diyen ere ok atıp,	*He shot an arrow at the man who spoke so*
	—
Yanası domuz onmamış.	*The swine, may he burn, did not prosper.*
Bu kahırlı domuz durdukça,	*While this wrathful swine remains,*
Bu Talas bize yurt olmaz,	*This Talas is no home for us,*
Bu Kırgız bize el olmaz.	*This Kırgız is no people for us.*
Argın ile Kırgız'ın	*Of the Argın and the Kırgız*
Hoş görmeyip ateşini söndürdü.	*He, unforgiving, quenched the fire.*
Topyekûn yurdu feryada boğup,	*Drowned the whole land in wailing,*
Kış gününde göçürdü.	*Drove them to move in winter days.*
Mızrak kavrayıp atlandı,	*He gripped his lance and mounted,*
Semetey neymiş, ben neyim,	*"What is Semetey, what am I,"*
Deyip böyle söz edip	*Speaking words like these,*
Bir günde üç kez övündü.	*He boasted three times in a day.*
Kahrını döküp dikilip,	*Pouring out wrath, he rose up,*
Kalabalık halka atlandı,	*He rode against the teeming folk,*
Sersemlerden derleyip asker aldı,	*He levied soldiers from the fools,*
Yağmalayıp nice kürk alıp,	*He plundered many a fur,*
Eksilmemiş sayısız yılkıyı,	*The undiminished, countless horse-herds*
Cediger'e ulaştırdı.	*He delivered to the Cediger.*
Yetkin bozkurdun ordasını,	*The consummate grey wolf's orda*
Er Kıyaz'a bildirdi.	*He made known to the man Kıyaz.*
Hanım gelin Saykal kızı	*The lady bride, the maiden Saykal,*
Ganimete çekip dul kıldı,	*He dragged off as booty, made a widow,*
Şay'ın kolladığı Külçoro'yu	*And Külçoro, whom Şay protects,*
Yılkıcıya kul kıldı.	*He made a slave to the herdsman.*
Bu Kançoro durdukça	*While this Kançoro remains*
Bozulur bizim düşümüz,	*Our dreams will come to ruin;*
Kıtay'dan gelmezdi böyle güç,	*No such force ever came from Kıtay,*
Nicemizi dümdüz etti.	*He flattened many of us.*
Kulak duymuş, göz görmüş,	*Ear has heard and eye has seen —*

Asırda olmaz böyle iş.
Baksa kahrı dökülür,
Zorunu döküp Kançoro,
Bağrına basmaz görünür.

No age has known such deeds as these.
When he looks, his wrath pours out;
Kançoro, pouring out his force,
Will clasp none to his breast, it seems.

Soysuz çoro başta durdukça
Yurdun kaymağı dökülür,
Yurdun keçesi bölünür.
Kahrı gelip dikilse,
Kalabalık halkı bırakmadan
Kırıverir görünür.
Yabancılık oldu sözünde,
Başkalık oldu gözünde.
Kalabalık Kırgız, çok Argın,
Ayrı tutup öfkesi tutarsa,
Bölecektir seni bile.
Eğrilik durur sözünde,
Çarpıklık durur gözünde.
Hınçlanırsa Kançoro,
Kırgız yurdunu kıl kadar görmeden
Kıracaktır seni bile.
Kara-Buura, geniş Çatkal
Rahatça yatılır yer değil.
Kahrı katı, zehri güçlü,
Tutuşup ölesi Kançoro,
Güçlü Kırgız, güzelim yurdu,
Bağrına basacak er değil.
Yanasının ta kendisiymiş,
Soylu küheylanların hepsinin
Kulağını düşmana kestirdi,
Bitkin yurdu perişan etti.
Kaplan kanhor sağken,
Yavrum, canımız sıkılsa karaca vururduk,
Sıkılmasak güzelim yurtta
Serbestçe oynayıp yatardık.
Kımız içip kızışıp,
Kemiğin terini süzüp,
İçkiye doyup coşup,

While the base-born çoro stands at the head,
The cream of the land is spilled,
The felt of the land is split.
If his wrath comes and rears up,
He'll slaughter all the teeming folk
Leaving none, so it appears.
Estrangement came into his words,
Otherness came into his eyes.
Teeming Kırgız, many Argın,
If, holding you apart, his anger takes him,
He will divide even you.
Crookedness stands in his words,
Distortion stands in his eyes.
If Kançoro turns spiteful,
Counting the Kırgız land not worth a hair,
He will cut down even you.
Kara-Buura, broad Çatkal
Are no place to lie at ease.
His wrath is hard, his venom strong,
Kançoro — may he catch fire and die —
The mighty Kırgız, the lovely land,
He is no man to clasp them to his breast.
He is the very one who ought to burn:
Of all the noble coursers
He had the ears cut off for the foe,
He left the exhausted land in ruin.
While the tiger, the kanhor, lived,
My child, when restless we would shoot roe deer,
And when not, in the lovely land
We would play at ease and lie about.
Drinking kumis, growing heated,
Straining the sweat from the bone,
Sated with drink, exulting,

Aç kartal gibi çırpınıp,
Satranç oynayıp şan salıp,
Kökbörü çekip toz koparıp,
Çok eğlenceye dalardık.
Gündüzü başka, gecesi sefa,
Gülüp oynayıp yatardık.
Bu Kançoro olalı,

Flapping like a hungry eagle,
Playing chess and winning glory,
Tugging kökbörü, raising dust,
We would plunge in many pleasures.
Day one delight, night another joy,
We would laugh and play and lie at ease.
Since this Kançoro came to be,

Halkımı eğdirdi büktü,
Belimi büküp kıvırdı.
Yalvardım, dinlemedi sözümü,
Soğuttu demek soluğumu.
Yurt çağrışıp, halk uğuldayıp,
Velveleye girip durdu,
İyileşmeyen bir azap,
Gürültüye girip durdu.
Hanların ayak basmadığı,
Yaban hayvanının aşmadığı,
Sırta girip durdu.
İnsanın aklına gelmez,
Sırra girip durdu.
Kıpırdamadan bükülmeyen,
Kavgaya girip durdu.
Yamanların dikkatle süzdüğü,
Sırra girip durdu.
Tepip benden öç alınmaz,
Suya girip durdu.
Bilgenin delip çıkamayacağı,
Velveleye girip durdu.
Korkudan hiç yılmadan,
Er Külçoro geldi – deyip,
Kahrı katı domuza
Bir adam çıkıp dik söyleyip,

Müjdesini veremeden,
Sırıtıp gülüp, gürültü edip,
Söz sonunu uğultu edip,
Kılığa girivermiş.

He bowed my people down and bent them,
He bent and twisted my back.
I begged; he did not heed my words,
So he chilled the breath in me.
The yurt called out, the people hummed,
It kept breaking into uproar,
A torment that will not heal,
It kept breaking into din.
Where khans have never set their feet,
Where the wild beast never crossed,
It kept climbing to the ridge.
What never enters human minds —
It kept passing into mystery.
What will not bend, unstirring,
It kept entering the fray.
What fierce ones eye with care,
It kept passing into mystery.
No kick can take revenge on me —
It kept entering the water.
What the sage cannot pierce through,
It kept breaking into uproar.
Never flinching from any fear,
The man Külçoro has come – saying,
To the swine whose wrath is hard
One man stood forth and spoke him straight,
Yet could not bring the glad news out;
Grinning, laughing, making din,
Turning the end of speech to droning,
It slipped into a guise.

Bitmek bilmez ulu velvele,
Sırra bürünüvermiş.
Dirilip Manas gelmişçesine,
Dileğini Tanrı vermişçesine,
Ölmeden yitmeden bozkurdu
Yeniden gözü görmüşçesine,
Er sevinip, yurt çağrışıp,
Şakır şakır gülüp halk coşup,
Kara niyetli bozguncular
Kınına girivermiş.

The great uproar that knows no end
Wrapped itself in mystery.
As though Manas had come revived,
As though God had granted their wish,
As though their eyes had seen once more
The grey wolf neither dead nor lost,
Men rejoiced, the yurt called out,
The folk laughed pealing, wild with joy,
The black-intentioned wreckers
Slipped back into their sheath.

Kalan yurtlar coşup,
Sırra bürünüvermiş.
Han Semetey sağken,
Düşmanı eğdirip mızrakladık – deyip,
Biz de öyle pek yamanız,
Yiğitlik ettik – deyip,
Gönlünü yükseltip,
Ömrünü fazlaca sürüp,
Velveleye girivermiş.
Doğrulayıp konuşup,
Kimisini kimisi
Alaya alıp,
Gece dışarı çıkmayan,
Yavrum, korkağın biri sendin,
Mızrağı nişanlayıp saplamayan,
Beceriksizin biri sendin,
Deyip, böylece, biri söyleyip,
Türlü türlü sözü başka başka,
Her biri köyünde yaman, seçkin,
Sırıta sırıta gülüşüp,
Ulu velveleye verip,
Velveleye girivermiş.
Yamansan, şirsen eğer,
Gayretin güçlü, zehrin güçlüyse,
Becerikli, usta ersen,
Sapı çelik, ucu keskin,
Endamlı olur, ele alınca.
Ey yavrum, savaşı neden açmadın?

The remaining yurts exulted,
Wrapped themselves in mystery.
While Khan Semetey was alive,
We bowed the foe and lanced him – saying,
We too are mighty fierce ourselves,
We did deeds of valor – saying,
Lifting up their hearts,
Stretching out their lives too long,
They slipped into the uproar.
Speaking to confirm it,
This one taking that one
As the butt of mockery:
You who never stepped out at night,
My child, you were one of the cowards,
You who never aimed and drove the lance,
You were one of the clumsy ones —
Saying so, thus one would speak,
All manner of words, this way and that,
Each fierce and choice in his own village,
Laughing together, grinning wide,
Giving it all up to great uproar,
They slipped into the uproar.
If you are fierce, if you're a şir,
If your zeal is strong, your venom strong,
If you're a deft and master man,
Steel-hafted, keen of point,
It sits shapely, taken in hand.
O my child, why did you not open war?

Hırpalanan Kırgız'ı, çok Argın'ı,
Bu Kançoro Han'ın elinden,
Neden yetişip, sen be adam,
Kurtarıp almadın?
Kahrını döküp Kançoro
Sekiye çıkıverdiğinde,
Malına mülküne döndün,
Atından aşağı düştün,
Ölmüş can gibi can oldun.
Ölçüp gördüm kanını,
Kançoro döktü kanını,

The battered Kırgız, the many Argın,
From the hand of this Kançoro Khan,
Why did you not come in time, you man,
And rescue them away?
When Kançoro poured his wrath
And stepped up on the dais,
You turned back to your goods and wealth,
You tumbled from your horse,
You became a soul like one dead.
I measured and I saw the blood —
Kançoro spilled your blood,

Cediger aldı malını,
Kırdırdın kendi canını.
On yıl çoro han oldu,
Düşünsek nice yaz oldu.
Yamanları, güçlüleri,
Kırıp geçirdi bunları.
Dileği Tanrı vermiş,
Zavallı Külçoro gelmiş.
Kader yetmişse ölelim,
Dövüşürsen, güzelim bozkurda,
Dayanak olup verelim,
Dövüşü sert tutalım.
Kalan erin mirasını,
Argın, Kırgız, böylesini
Önder koç edinelim,
Bele destek yiğidi
Topuz edinelim!
Ilgınlı Ken-Kol, geniş Talas,
Ken-Çuu'ya göçüp konsalar,
Söz dinlemez kimi sersem,
Kançoro'dan yana olsalar,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi toplayıp ok atıp,
O soydan bozguncuyu,
Aradan kovup yok edip,
Karşı karşıya durup,
Göğüs göğüse vuruşup,

The Cediger took your herds,
You let your own life be cut down.
Ten years the çoro has been khan —
Think, how many summers gone.
The fierce ones and the strong ones —
He slaughtered through them all.
God has granted the wish,
Poor Külçoro has come.
If fate has come, then let us die;
If you fight, to the fine grey wolf
Let us give ourselves as prop,
Let us wage the fight full hard.
The heritage of the man who is gone —
Argın, Kırgız, such a one
Let us take as our leading ram,
The warrior who props the back
Let us take him for our mace!
Tamarisked Ken-Kol, broad Talas —
Should they move and camp at Ken-Çuu,
Some fools who will not heed the word,
Should they take Kançoro's side,
Drawing bows like rain,
Massing arrows, loosing them like hail,
The wrecker of that breed
Let us drive from our midst and destroy,
Standing face against face,
Striking breast to breast,

Belalı işi yok edip,
Başkasına yer düzeltip,
Çarpışmayı sertçe kuralım,
Şay'ın kolladığı Külçoro'yu
Şu Talas'ın kendisine
Han kaldırıp seçelim!
Söz böyledir evlat – deyip,
İnat eden adamın
Yedi atası kâfir – deyip,
Ak buğday ununu çiğnetip,
Kelam-ı şerif tutturup,
Ölümüne ant içip,
Keskinini yalatıp,

Wiping out the woeful business,
Making the ground smooth for another,
Let us set the clash full hard,
And Külçoro, whom Şay protects,
Over this very Talas
Let us raise and choose as khan!
So stands the word, my child – saying,
The man who stubbornly resists —
His seven forefathers are infidels – saying,
They had white wheat flour chewed,
Made each one hold the Holy Word,
They swore an oath unto the death,
They had the keen edge licked,

Söz verip dağılıp,
Aç çeliğin ağzını yalaşıp.
El sıkışıp görüşüp,
Gök tüfeğin ağzını öpüşüp,
Vıcık vıcık konuşan kötünün,
İçi fesat haramzadenin,
Saçmalarsa kazara,
Zırvalarsa ansızın,
Hemencecik yakalayalım,
Yol üstünde sürükleyip,
Azgın itlere yem edelim.
Kapı kadar karnını deşelim,
Sonunda inatçının başını keselim.

Yakındır demeden kötüden,

Düşman bilip uzak duralım,
Tam böyle yapmazsak
Ak kelte tüfeğin oku çarpsın!
Ak fitilin koru çarpsın!
Tepesi kapalı gök çarpıp,
Bağrı tüylü yer çarpıp,
Kahrı başka hanı çarpsın,
Kara niyetli canı çarpsın!
Sersemlik ederse halkı çarpsın,

Gave their word and scattered,
Licking each in turn the hungry steel's edge,
Shaking hands and meeting,
Kissing the muzzle of the grey gun:
The evil one who talks all slippery,
The bastard rotten with sedition —
Should he by chance talk drivel,
Should he of a sudden spout nonsense,
Let us seize him on the instant,
Drag him along the road,
And make him food for raging dogs.
Let us slit his belly wide as a door,
And cut the stubborn one's head off at the last.

Not saying "he is close kin" — from the evil one

Let us know him for a foe and keep far off;
If we do not do just so,
May the white kelte gun's ball strike us!
May the white fuse's ember strike us!
May the close-roofed sky strike,
May the shag-breasted earth strike,
May it strike the khan of alien wrath,
May it strike the black-intentioned soul!
If the folk play the fool, may it strike them,

Sözümüzden dönersek –
Artık Tanrı bizi çarpsın!
Kaza yetse ölmeye,
Kaplan Külçoro'ya
Arka olup durmaya,
Ölümüne şart koşup,
Sözü pek kılıp,
Ulu sefayı velvele kılıp,
Amansız gürültü kılıp,
Söz verip dururken,
Bilge yurt bunu söyleyip,
Yurtlar çağrışıp dururken,
Ak çeliğin soyu,
Alaken Han'ın soyu –
Şay'ın kolladığı Külçoro
Atmaca gibi hazırlanıp,
Gaipten akıl bulunup,

And if we go back on our word –
Then may God Himself strike us!
If doom arrives, to die,
To the tiger Külçoro
To stand at his back always,
They set the pact unto the death,
They made the word stand firm,
They turned great joy to uproar,
They made a merciless din,
And while they stood giving their word,
The wise yurt speaking thus,
While the yurts kept calling out,
The line of the white steel,
The line of Alaken Khan –
Külçoro, whom Şay protects,
Made himself ready like a sparrowhawk,
Counsel came to him from the unseen,

Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem şir,
Dolaylı bir akıl bulunup:
«Küpünde rakı idik,
O er Kançoro ile
Kardeştik aslında özünde.
Eren hana varalım,
Yadigâr kalan beş canımı
Yiğitten isteyip alalım,
O gümüş gözlü, gün yüzlü,
Gürleyen beyin,
Nerdeyse kemiğini bulalım.
Kemiğini bulsam ağamın,
Kırlardaki pınar gibi
Coşup boşanayım.
İkiz gibi meme emişen,
İkizdik aslında özünde,
Ey yurdum, kardeşi böyle bulayım.
Yarılan başlar kapanır,
Bize kardeş nereden bulunur.
İki boynuz bir baştadır,

Tall of stature, broad of shoulder,
Both a strongman and a şir,
A roundabout counsel came to him:
«We were rakı in one jar,
With that man Kançoro
We were brothers in our very core.
Let us go to the saintly khan,
My five souls left as keepsake
Let us ask and take from the warrior;
That silver-eyed, sun-faced,
Thundering lord —
Let us find his bones wherever they lie.
If I found my elder brother's bones,
Like a spring out on the steppes
Let me surge and pour myself out.
We sucked the breast like twins,
We were twins in our very core —
O my people, so let me find my brother.
Split heads will close again,
But where is a brother found for us?
Two horns are on one head:

Biri kırılsa güç kalmaz.
Meme ikidir, azıktır,
Biri gitse süt kalmaz.
İsteyene verilmez Akolpok'u
Verirse kardeş olalım,
Bizi kardeşi gibi o
Görürse kardeş olalım,
Denilenleri vermezse,
Söylenen söze uymazsa,
İstense verilmez eşyaya
Soğuk kementi salarım,
Yalvarana verilmez altın taht
Ağam hanın tahtı idi,
Yeniden çekip alırım!
O kâfir Kançoro'nun,
Ağabey desen, ağabeydi,
Tay kunan gibi tepişen,

Yarışarak meme emişen,
Şu bu diye çekişmeyen,

Break one, no strength remains.
The breasts are two, they are provision:
Lose one, no milk remains.
Akolpok, not given to who asks —
If he gives it, let us be brothers;
If he looks on us as on his brother,
Then let us be brothers;
But if he does not give what's named,
If he does not heed the spoken word,
On the goods not given though asked
I will cast the cold lasso,
The golden throne not given to who begs —
It was my brother the khan's throne,
I will drag it back again!
That infidel Kançoro —
An elder brother? Aye, he was:
We kicked and tussled like colt and yearling,
Racing each other, sucked the breast,
Never wrangling over this or that,

Kardeşliği var idi.
Kardeşim deyip varayım,
Eğrilik ederse kazara,
Hıncıma dokunursa ansızın,
Kırgını seyirlik salayım,
Kılıçlayıp başını alayım.
Karışmayın geri kalanınız,
Hesabını kendim bulayım» –
Deyip, böylece, Külçoro
Kançoro'ya doğru,
Kabul edip, tellal salıp,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Yine dehşet saçacakmış gibi,
Kahır yüzüne dönüşüp.
Beti benzi bozulup, gözü parlayıp,
Çatır çatır diş gıcırdatıp,
Çakmak çakmak göz bağlayıp,
Külçoro'nun hali böyledir –

Such brotherhood there was.
Let me go to him saying "brother";
Should he by chance deal crooked,
Should he of a sudden touch my spite,
I'll loose a slaughter for a spectacle,
I'll put him to the sword and take his head.
The rest of you, do not step in,
Let me settle the account myself» –
Saying so, and thus Külçoro
Toward Kançoro turned,
Consenting, sent the crier out,
Girded on a sword without a sheath,
As though to scatter dread once more,
His face turned to a face of wrath.
His color drained, his eyes ablaze,
Grinding his teeth with cracking sound,
His eyes set flashing flint on flint —
Such is the state of Külçoro –

Ecelden geri dönmeyen,
Hiçbir dehşetten yılmayan,
Yiğitliği, şirliği,
Erliği kula benzemez.
İki omzunun üstüne
Ellişer pehlivan konmuş gibi,
Kahırlanıp dikilse,
Saldıranı soğuracak gibi.
İki gözünün kuyruğu –
Yarıklı kayanın kovuğu gibi.
Sinsi bakışlı o yaman,
Denk geleni yutacak gibi.
Gerçek ejderha kesilmiş,
Gerçek zebani kesilmiş.
Yetkin pusatı kuşanmış,
Yedi tümen kara düşman çıksa,
Tek başına tutup saldırmış.
Şay'ın kolladığı şir çoro,
Ay-âlemi dize getiren,
Arslan endamlı şir çoro.
Kapılı kaleye doğru,
Çaçıkey'in ordasına,

Who never turns back from death's hour,
Who quails at no terror at all,
His valor and his lion-nature,
His manhood is not like a mortal's.
As though upon his two shoulders
Fifty strongmen each had perched;
If he rears up in his wrath,
He looks to suck the attacker dry.
The tails of his two eyes –
Like the hollow of a cloven crag.
That fierce one of the stealthy glance
Looks fit to swallow whom he meets.
He has become a very dragon,
Become a very fiend of hell.
He has girded consummate arms;
Should seven tümen of black foes come forth,
Alone he has set on and charged them.
The lion çoro whom Şay protects,
Who brings the moonlit world to its knees,
The lion-statured şir çoro.
Toward the gated fortress,
To Çaçıkey's orda,

Sıra sıra çınar bağından,
Bozkurdun altın tahtından.
Altın yanaklı ay balta,
Ay baltaya dayanıp,
Kederlenip el derleyip,
İçi buram buram tütüp,
Gözü yaşarıp mırıldanıp,
Pehlivanlarını, şirlerini
Anıyor güzelim er,
Ağası Semetey'in durduğu yerleri.
Devlet bütünken çağında,
Han ağası sağken,
Nöbetçi sayıdan çoktu,
Yaban bağrına saldıran.
Her biri nöbetli pehlivanlar,
Türlü türlü adamlar,

From the plane-tree groves in rows,
From the grey wolf's golden throne.
The moon-axe with golden cheeks —
Leaning on the moon-axe,
Grieving, gathering the people,
His heart smoking coil on coil,
His eyes welling, murmuring,
His strongmen and his lions
The fine man calls to mind,
The places where his brother Semetey stood.
In the age when the state was whole,
While his khan brother was alive,
The watchmen were past counting,
Who fell upon the wild's breast.
Strongmen, each with his own watch,
Men of every kind,

Düşman denince üşüşürdü,
İnsanın burnunu, kulağını
Muska yapıp takınırdı,
Kaplan yorulup şaşırmış,
Nöbetçilerin hepsi de
Dört bir yana kaçmış.
Eceli yeten ölmüş,
Diriler gününü görmüş,
Çınar kavak, ulu kavak,
Su yayılmadan solmuş.
Yaman ağamın gözü yok,
Kıymetlinin kendisi yok,
Kahrolası kuru dünya
Ateş sönmüş gibi olmuş.
Söğütlerin hepsi devrilmiş,
Evlerin hepsi yıkılmış.
Vadi vadi dolmuş,
Kahrolası kuru dünya –
Ateş sönmüş gibi olmuş.
Kanhor ağam sağken,
Kut dolu çağında,
Elma pişip yığın olurdu,
Ceviz pişip tepe olurdu,
Onlar şöyle dursun, kor kalmadan,

At the word "foe" they came swarming,
They would take men's noses, ears,
And wear them fashioned into amulets;
The tiger tired and lost his way,
And all of the watchmen too
Have fled to the four quarters.
Whose hour had come has died,
The living have seen their day,
The plane, the poplar, the great poplar,
Withered before the water spread.
My fierce brother's eye is gone,
The precious one himself is gone,
The cursed barren world
Is like a fire that has gone out.
All of the willows are toppled,
All of the houses are fallen.
Valley on valley has filled up,
The cursed barren world –
Is like a fire that has gone out.
While my kanhor brother lived,
In his age brimming with blessing,
Apples ripened into heaps,
Walnuts ripened into hills;
But those aside — no ember left,

Dünya kara yer olmuş.
Han ağam sağken,
Seyre çıkılır bağ vardı.
Seyranda oturulan,
Ortası altın taht idi,
Taht yitip taş olmuş,
Domuz Kançoro baş olmuş.
Tutuşup ölesi kudurası,
Köküne topluca yetmiş,
Tüketilip dünyalık
Dümdüz olup gitmiş.
Kıyameti başlatmış,
Nicesini kırıp atmış.
Görsen, işte böyle ibret,

The world has turned to black earth.
While my khan brother was alive,
There was a garden for pleasure-walks.
Where one sat at the viewing,
Its center was a golden throne;
The throne is lost and turned to stone,
The swine Kançoro has become the head.
May he catch fire and die, the rabid one,
He has reached the root of all at once,
The worldly wealth is spent
And leveled flat and gone.
He has set doomsday going,
Cut down many and cast them off.
See it — such a lesson, this:

Dünya tozup, güç gitmiş,
Dünyalık tozup, mal gitmiş.
Kançoro kahırlı han olmuş,
Sataşan insan yok olmuş.
Yürüdüğünden toz çıkıp,
Sesinden can çıkıp,
Kançoro'nun kahrından
Kırgız kaçıp yurt gitmiş,
Yamanları kırıp geçirmiş.
Kalanı bozlayıp yanmış,
Kahrı bu kadar oldu – deyip,
Ahali candan ümit kesmiş.
En büyük kavgası el yurda,
Varıp durduğu çağ imiş.
Karşılık verenleri
Bırakmadan kesip horluğa,

Boğazlayıp durduğu çağ imiş.
İnsan sözünü dinlememiş,
Huzuruna bir can varmamış,
Kudurup ölesi domuza

Karşılık verip direnecek,
Tek bir insan kalmamış.
Heybeti aşkın han olmuş,
Çekişen kul yok olmuş.
Kimse ona zarar salamamış,
Kement çevirecek kalmamış,

Baskısı çetin olmuş.
Hıncına denk gelenin,
Nice kanını emmiş.
Gayretini halktan aşırmış,
Çevirip ordasını,
Tümen orduya sardırmış.
Yüzü kaba, zehri güçlü,
Nicelerini etmiş dümdüz.
Kahırlıya sataşırsan,
Öldük de candan ümit kes.

The world turned dust, the strength is gone,
The wealth turned dust, the herds are gone.
Kançoro has become a khan of wrath,
Whoever crossed him is no more.
Dust rises where he walks,
Souls flee at his very voice;
From the wrath of Kançoro
The Kırgız fled, the land is gone,
He slaughtered through the fierce ones.
The rest have keened and burned,
His wrath has come to this – saying,
The people gave up hope of life.
It was the age his greatest quarrel
Came down upon the folk and land.
Those who offered resistance —
Cutting them all down, none spared, to scorn,
It was the age he kept on butchering them.
He heeded no man's word,
No soul came before his presence;
Against the swine — may he rave and die —
To answer back and stand against him,
Not one single man remained.
He became a khan of surpassing menace,
The slave who wrangled is no more.
None could deal him any harm,
None left to swing a lasso,

His yoke has become grievous.
Of whoever met his spite
He has sucked much blood.
He raised his force above the people's,
He ringed his orda round,
Had a tümen host encircle it.
Coarse of face, his venom strong,
He has flattened many a one.
If you cross the wrathful one,
Say "we are dead" — give up hope of life.

Belertse gözü Çolpan gibi,
Her kulağı kalkan gibi,
Burula burula çıkan bıyığı
Gübrelikte biten ısırgan gibi.
Kanhor ağam gidince,
Horluğun, zulmün büyüğü
Ben çoroya yetince,
İki kürek kemiğim kesilip,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'a
Ganimet düşüp gittiğimde,
Vadiye Kırgız konduğunda,
Ağası ölmüş kul gibi kabarıp,
Soğuk pençesini saldığında,
Sorgu sorup han olup,
Sultan olup kaldığında,
Gerinip durmuş aldırmadan,
Zorbalığı, kavgayı, kibri,
Hesapsız bu domuz
Savurmuş ölçüsüzce.
Yiğit deyip saymamış,
Karşısına can çıkmadan,
Kement çevirecek kalmamış.
Kahırlanıp kabararak,
Hanı ölmüş kul gibi böbürlenip,

Tepeye çıkıp bağırıp,
Kalan Argın'ı, Kırgız'ı,
Hayvan gibi sürüp savurup,
Alengir yay, sırlı ok,
Amansız kopan hengâme.
Kapısının önüne,

Yanına yaklaşan adam olmamış.
Yüzü soğuk o kâfire,
Rastlayan sağ kalmamış.
Hıtayca sıkıştırıp, zor edip,
Nicesini kırıp dümdüz edip,
Talas'ı vurup toza katıp,
Zorla başını kana bulayıp,

When he glares, his eye like Çolpan,
Each ear of his is like a shield,
His mustache springing twist on twist
Like nettles sprouting on the dung-heap.
When my kanhor brother went,
The greatest scorn and tyranny —
When it reached me, the çoro,
My two shoulder-blades were cut,
When I fell as war-spoil and was gone
To Kıyaz, the son of Bagış,
When the Kırgız camped in the valley,
Puffed up like a slave whose master died,
When he loosed his cold talon,
Holding inquest, being khan,
When he remained as sultan,
He stood stretching, unconcerned;
Tyranny and strife and pride —
This swine beyond all reckoning
Has flung them out without measure.
He honored no man as warrior,
No soul came out to face him,
None left to swing a lasso.
Wrathful, puffing up,
Swaggering like a slave whose khan has died,
Climbing the hill to shout,
The remaining Argın, the Kırgız,
Driving and scattering them like beasts,
The alengir bow, the lacquered arrow,
The merciless tumult breaking loose.
Before his gate,

No man had come near to his side.
Cold of face was that infidel,
Whoever met him did not stay alive.
Pressing with Hıtay force, wreaking harm,
Cutting down many and laying them flat,
Striking Talas and churning it to dust,
Drenching heads in blood by force,

Argın, Kırgız yazık millet
Cefayı kötü çekmiş.
Ağam Semetey'in karısı Çaçıkey –
O büyük hatunu almış.
Bahadır hanın altın tahtı,
Gece gündüz o domuz
Kalkmadan yatıp durmuş.
Kibri bolca yığmış,
Kudurup azmış o ahmak,
İşte böyle işler etmiş.
Uzattığı ayağı çekilmeden,
Horultusu dinmeden,
Yumduğu gözü açılmadan,
Kibri bolca kurmuş,
Han olup tahta çıkmış.
Kalabalık halkı ezip perişan edip,
Kançoro devran sürmüş.
Yazık ağam toprakta yatıp,
Kançoro han, han olup,
Tepeye çıkıp bağırıp,
"Kançoro!" diye haykırıp,
Savaş narasını "Çoro" koymuş,
Böylece mala doymuş.
Bütün kunduz derisini
Yırtıp parçalayıvermiş.
Uğursuzluk olur demeden,
Paçasına geçirmiş.
Yerli yerinde haykırıp,
Argın'a azap salmış.
Semizinden kısrak ver – diye,
Nardan yüzer deve ver – diye,

Altı bin kısır tay ver – diye,
Deveye yükleyip çay ver – diye,

Argın'a vergi salmış.
Vergisine dayanamayıp,
Argın ağlayıp feryat edip,
Gönlü paramparça bölünüp,

The Argın, the Kırgız, the poor people
Had suffered cruel torment.
My elder brother Semetey's wife Çaçıkey –
He had taken that great lady.
On the golden throne of the batyr khan,
Night and day that swine
Lay sprawled without rising.
He had heaped up arrogance in plenty,
Gone rabid and run wild, that fool,
Such were the deeds he had done.
His outstretched leg never drawn in,
His snoring never ceasing,
His shut eyes never opening,
He had piled up arrogance in plenty,
Become khan and mounted the throne.
Crushing the teeming people into misery,
Kançoro had lorded his days away.
My poor brother lying in the earth,
Kançoro the khan, made khan,
Climbing the hilltop to shout,
Crying out "Kançoro!" aloud,
He set his battle-cry as "Çoro,"
And so he gorged himself on wealth.
All the beaver pelts
He tore and ripped apart.
Not saying it would bring ill luck,
He stitched them to his trouser-cuffs.
Bellowing wherever he stood,
He brought torment on the Argın.
Give mares from your fattest – saying,
Give a hundred camels of the nar breed – saying,
Give six thousand barren colts – saying,
Load the camels, give tea – saying,

He laid tribute on the Argın.
Unable to bear his tribute,
The Argın wept and wailed,
Their hearts split into pieces,

Gözünün yaşı dökülüp,
Çaresini bulamayıp,
Dediğine boyun eğemeyip,
Vergisini bulup veremeyip,
Argın göçmüş bir yere.
On iki deveye çay ver diye,
Kırk bin kadar kısır tay ver diye,

Kırgız'a vergi salmış.
Hür yaşamış yazık millet,
Dediğine boyun eğemeyip,
Vergisini bulup veremeyip,
Derdini söyleyip sızlanıp,
Gücü tükenip ah çekip,
Büyük Kapka'ya girip konaklayıp,
Ertesi günü dertleşip:
«Yele ipi uzayıp serpilen,
Konup göçüp yurt tutan,
Kır, dere, vadilere
Yayılıp duran bir halktık.
Bozkırdan geçilmez çöl idik,

Bozkurt arslan varken
Çalkanan ırmak, göl idik.
Tutuşup kimsenin yenemediği,
Karşısına düşman gelemeyen,
Kahırlıdan kaçıp dönmeyen,

Boğuşanın pes ettiremediği,
Sıkışıp eziyet görmemiş,
Hakan'a hesap vermemiş,
Kaleli Kırgız biz idik.
Kaplan hunhar ölmesin – diye,
Kuldan bozuk, gönlü dar,
Bunun gibi cehennemi
Kuluna verme – diye,
Darlığa düşüp kaygılanıp,
Ağır zulüm, şer görüp,
Kalmadan ürküp halk kaçıp,

The tears spilling from their eyes,
Finding no remedy,
Unable to bow to his demand,
Unable to find and pay his tribute,
The Argın migrated elsewhere.
Give tea for twelve camels, saying,
Give some forty thousand barren colts, saying,
He laid tribute on the Kırgız.
The poor people who had lived free,
Unable to bow to his demand,
Unable to find and pay his tribute,
Telling their grief and lamenting,
Their strength spent, heaving sighs,
Entered Great Kapka and camped,
And on the next day shared their woe:
«With mane-ropes stretched out long,
Camping and moving, holding the land,
Over steppe, ravine, and valley
We were a people spread abroad.
We were a desert no one crossed from the steppe,
While the grey wolf, the lion, lived
We were a churning river, a lake.
Whom none who grappled could defeat,
Whom no foe could come to face,
Who never fled and turned from the wrathful,
Whom no wrestler could force to yield,
Never squeezed nor made to suffer,
Never rendering account to the Hakan,
We were the Kırgız of the fortress.
Let not the tiger bloodletter die – saying,
Baser than a slave, narrow of heart,
A hell the like of this one
Give not to Your servant – saying,
Fallen into straits and grieving,
Seeing heavy tyranny and evil,
The people, terrified, all fled away,

Kırgız kaçmış bir yere.
Kaçmasının sebebi
Kahrı katı Kançoro,
Öz ağasını öldürmüş.
Öz anasını cariye etmiş,
Akrabasını hor görüp kul etmiş,
Kudurganlık bulaşmış bu domuz.
Kime hayrı dokunur – diye,
Salınıp gezen çok yurda
Sataşmadan nasıl durur – diye

Nice halk gitmiş yerine.
Doğan kuşun uçtuğu yere,
Avare olan gitmiş aslına,
Çaylağın uçtuğu yere,
Derme halk gitmiş eline.
Pehlivanı başka, zehri güçlü,
Bahadır değil, arslan değil,
Yurt yönetip halk gözetip,
Faydası dokunacak biri değil,
Bahadır hunhar Semetey'e
Benzeyecek biri değil» –
Deyip, böylece çekiştirip,
Kırgız'ın gönlü bölünmüş,
Halkın gözüne Kançoro
Azrail suretinde görünmüş.
Cefasına dayanamayıp,
Ahalinin gönlü ayaklanmış.
Kalmadan ürküp feryat edip,
Ahali kaçıp bölünmüş.
Kançoro kahırlı han odur,
Kançoro'nun ordasına
Selamlaşıp görüşmeye,
Eceli gelirse ölmeye,
Sırttan çarpıp vurmaya,
Hışmına rastlarsa,
Nerede olsa öcünü almaya,
Ulu kavga, büyük gürültü –

The Kırgız fled elsewhere.
The reason for their flight:
Kançoro, hard in his wrath,
Had slain his own elder brother.
He made his own mother a bondmaid,
Scorned his kin and made them slaves,
Madness had infected that swine.
Whom could he ever profit – saying,
How could he keep from assailing
The many lands that roamed at ease – saying,
Many a people went its own way.
Where the falcon flew,
The wanderer went back to his stock,
Where the kite flew,
The gathered folk went to their land.
His champions are alien, his venom strong,
No batyr is he, no lion,
Not one to rule the land and watch the folk,
Not one who will bring any good,
To the batyr, the bloodletter Semetey
He is no one to compare» –
So saying, thus reviling him,
The Kırgız hearts were split,
And in the people's eyes Kançoro
Appeared in the shape of Azrail.
Unable to bear his torment,
The people's hearts rose up.
All fleeing in terror, wailing,
The people scattered and split apart.
Kançoro is that wrathful khan,
To Kançoro's orda
To exchange greetings and to meet,
To die if his hour had come,
To strike him a blow from behind,
If he should meet his fury,
To take vengeance wherever it might be,
Great quarrel, mighty uproar –

Şah'ın koruduğu Külçoro
Bir kıyamet koparmaya,
Huyunu bulursa ağa – diye,

Külçoro, whom the Shah protects,
To raise a very doomsday,
If his brother found his better nature –
saying,

Akraba edinmeye,
Ak ceylanın kılı gibi
Süzülüp sıyrılıvermeye,
Ak buğdayın unu gibi
Yoğrulup kaynaşıvermeye.
Kinlerin hepsini bırakmaya,
Belalı kavgayı, büyük gaileyi
Hiç bırakmadan tümden gidermeye,
Beli sağlam kuşanmaya,
Yönelen düşman kavga çıkarsa,
Bırakmadan kırıp kovmaya,
Akıl yoğurup, söz düşünüp,
Her düşünceyi derin düşünüp,
İşte o zaman Külçoro
Akıl edip yatışıp,
Kılıcını kınıyla kuşanıp,
Pusatını donanıp,
Geri dönen kasırga gibi,
Sataşanı boğazlayacak gibi,
Mizacı sarp uçurum gibi,
Huyuna denk gelse
Cihanı sürüp yutacak gibi,
Külçoro'nun sureti işte böyle.
Dimdik çıkmış bıyığı
Buhara kamışı gibi,
Ağzından çıkan soluğu
Körükten çıkan alev gibi,
Bahadırlığı işte böyle.
Göz üstünde kara kaş
Er terkisindeki kepenek gibi,
İki gözün kuyruğu
Sarp dağın geçidi gibi.
Dışı yüce, endamı düz,
Şah'ın koruduğu yiğidin

To make him kin again,
Like the hair of the white gazelle
To slip through smooth and glide,
Like the flour of white wheat
To be kneaded and fused as one.
To lay aside all the old grudges,
The baneful quarrel, the great affliction,
To clear away wholly, leaving none,
To gird his loins up firm,
If the advancing foe should raise a fight,
To crush and drive them without pause,
Kneading his wits, weighing his words,
Pondering every thought profoundly,
It was then that Külçoro
Took counsel and grew calm,
Girded his sword in its sheath,
Arrayed himself in his war-gear,
Like a whirlwind turning back,
As if to throttle whoever assailed him,
His temper like a sheer precipice,
Should anything cross his mood,
As if to sweep up and swallow the world,
Such was the visage of Külçoro.
His moustache jutting straight upright
Like the reeds of Buhara,
The breath that left his mouth
Like flame from the bellows,
Such was his prowess as a batyr.
The black brows above his eyes
Like the felt cloak at a warrior's crupper,
The tails of his two eyes
Like the pass of a sheer mountain.
Lofty without, straight of frame,
Gazing upon the visage

Suretine bakıp oturup,
Sinek kadar candan umudu kes!
Görsen çoro işte böyle –
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan,
İnsandan çıkmaz böyle bir er.

Of the hero the Shah protects,
Give up hope of life down to a fly's worth!
See the çoro, and such is he –
Tall of stature, broad of shoulder,
Both champion and lion,
From humankind comes no such warrior.

Gerçek bilge, en bilgili,
Düşüncesi derin, kendisi göl,
Düşünsen böyledir Külçoro,
Bahadırdan böylesi çıkmamış.
Karşısına duran onmamış,
Boz arslan gibi atılan,
Heveslenip düşman saldırırsa
Yok edecek yolunu hazır tutan.
Yiğitliği, arslanlığı
Ölçüsüz yaratılmış,
En üstündür erliği.
On iki azası denkti,
Irmak gibi içi genişti,
İnsandan asla çıkmaz böylesi.
Ağası imiş Kançoro –
Selam verip varmaya,
Yeniden akraba olup,
Ağa-kardeş kalıvermeye,
Horluğu, zorluğu, sıkıntıyı
Hiç koymadan bağışlamaya,
Ağasını boğazlayıp kul eden,

A true sage, most learned of all,
His thought profound, himself a lake,
Ponder it – such is Külçoro,
From batyrs no such one has come.
Whoever stood against him did not prosper,
Charging like the grey lion,
If a foe grew eager and attacked,
He kept ready the road of their destruction.
His valor and his lionheart
Were created without measure,
Supreme above all is his manhood.
His twelve limbs were matched,
Wide as a river was his heart,
From mankind such a one never comes.
His elder brother was Kançoro –
To go to him with greeting,
To become his kin anew,
To remain elder and younger brother,
The scorn, the hardship, the affliction
To forgive wholly, holding back nothing,
Him who throttled his brother and enslaved him,

Onun gibi türlü horluğu
Tümünü birden affetmeye,
Ilgınlı Keñ-Kol'a, Kapka-Taş'a
Dönüp yukarı çıkıp konmaya,
Yeniden akraba olmaya,
Merhumdan kalan el ile yurdu
Boyun eğdirmeden derleyip toplamaya.

All such manifold disgrace
To pardon all at once,
To tamarisked Keñ-Kol, to Kapka-Taş
To return, go up, and camp,
To become kin once more,
The people and land left by the departed
To gather and unite without forcing their necks.

Söze uyarsa ağası,
Yeni baştan bu yurda

If his brother heeded his word,
For this land afresh

Han kaldırıp seçmeye
Büyük Talas'ı yurt edip,
Han ağa – deyip, Külçoro –
Kançoro'yu el edinip,
Bele kuşak etmeye.
Belalı kara düşman gelse,
Çöle düşürüp kovmaya,
Kin gütmeden, söz düşünüp,
Geniş dünyayı derin düşünüp,
Henüz sağ olan Bakay atasını

To raise and choose a khan,
Making great Talas the homeland,
Khan brother – saying, Külçoro –
Making Kançoro his own people,
To make him a sash for his waist.
Should the baneful black foe come,
To drive him out into the desert,
Bearing no grudge, weighing his words,
Pondering the wide world deeply,
His father Bakay, still living,

Ata gibi görür Külçoro –
Zavallı Kançoro'yu da ağa sayar.

Külçoro holds as a father –
And counts poor Kançoro too his elder brother.

Bacası altın, kapısı tunç –
Kançoro hanın ordası,
Külçoro işte o an varmış.
Diz yere bükülüp,
Gözcüsü, bekçisi,
Orda kapısını bekleyeni –
Bekçiyi hiçe sayıp geçen,

Its smoke-hole gold, its door of bronze –
The orda of Kançoro the khan,
There Külçoro arrived that very hour.
Knees bent to the ground,
Its watchman, its sentinel,
The keeper of the orda gate –
He who passed counting the sentinel as nothing,

Şah'ın koruduğu arslan bu –
Su iç dese ağı içen,
Kan dök dese canını döken,
Börk al dese baş alan,
İnat edip geldiğinde
Rast gelen düşmanı deviren.
Kahrına dokunulduğunda
Han Koñurbay ve soyu
Karkıra'da serilmişti.
İçse kana doymayan,
Karşılaşsa can bırakmayan,
Yaratılmış âdemoğlundan
Böyle bir Azrail çıkmamış.
Kapı kanadı gibi ak dişleri
Isırınca çatır çatır –
Kapıcısı, bekçisi,
Nice bilge ihtiyarı

This is the lion the Shah protects –
Who, told to drink water, drinks poison,
Who, told to shed blood, pours out his life,
Who, told to take a cap, takes a head,
Who, when he came in stubborn wrath,
Felled whatever foe he met.
When his fury had been touched,
Khan Koñurbay and his line
Were laid out at Karkıra.
Who drinking is not sated with blood,
Who meeting leaves no soul alive,
From created sons of Adam
No such Azrail has come.
His white teeth like door-leaves
Crunching loud when he bit down –
The gatekeeper, the sentinel,
Many a wise old elder,

Kül ağanı görünce
Kırgına uğramış gibi
Darmadağın kaçtı hepsi.
Pehlivanları, arslanları
Gerçekten yanıp yakılıp,
Sinek kadar candan umut kesip,
Art arda kaçmaya koyuldu,
Han kapısını, ordayı
Dönüp bakmadan bırakıp gitti.

İnsanın yiğidi Külçoro –
Yurt şaşıp, halk çığrışıp:
«Kaplan bozkurt öldüğünde,
Yığın servet, bol mal
Kamçıyla ölçülüp bölündüğünde,

Ah yavrum, ölçüsüz horladılar zavallıyı,

Kaba kaba horlamışlardı.
İki elini birden oyup,
Kan bedelince dövmüşlerdi.
Yazık yiğidimi Kıyaz'a
«Kul et» – diye vermişlerdi.

Kuvvet gelip, pek güçlenip,
Kendine gelmiş ya!
Argın, Kırgız, adı denk
Halkına kavuşmuş ya!
Namlı Talas'a, büyük Keñ-Kol'a,
Yurduna dönmüş ya!
Kocadığında Kanıkey
Anasına kavuşmuş demek,
Kocadığında ulu Bakay
Meyvesine ermiş demek,
Camgırçı kızı Akbala
Yengeme kavuşmuş demek,

Sıra sıra çınarlı kara toprak

When they saw the Kül aga,
As if struck by slaughter
All fled in wild disorder.
The champions and the lions,
Truly burning in dread,
Giving up hope of life to a fly's worth,
Set to fleeing one after another,
The khan's gate and the orda
They abandoned without a backward glance.
The bravest of men, Külçoro –
The land amazed, the people crying out:
«When the tiger grey-wolf died,
The heaped riches, abundant herds,
When they were measured out and shared by whip,

Ah my child, beyond measure they scorned the poor one,
Coarsely, coarsely had they scorned him.
Gouging both his hands at once,
They had beaten him to the price of blood.
My poor brave one to Kıyaz
«Make him a slave» – saying, they had given.
Strength has come, he has grown mighty,
He has come into his own at last!
The Argın, the Kırgız, matched in name,
He has been joined to his people!
To famed Talas, to great Keñ-Kol,
He has returned to his homeland!
Kanıkey in her old age
Has been joined to her son, it means,
Great Bakay in his old age
Has come to his fruit, it means,
Camgırçı's daughter Akbala
Has been joined to my sister-in-law, it means,
The black earth with its rows of plane trees

Bağına kavuşmuş demek,
Bağ içinde büyük orda
Tahtına kavuşmuş demek,
Kançoro'nun kanını dökmeye,
Kaburga kemiğini sökmeye,
Şahbaz idi er canım,
Kıvamına gelmiş demek.
Ak çeliğin soyundan,
Ejderha sureti görünen
Alake Han'ın dölü,
El yönetmiş, yurt gözetmiş
Aziz arslanın ta kendisiymiş;
Gayretini zapt edemeyip
Heybetli ağan Külçoro
Bu yıl gelmiş çağı imiş.
Bahadırlık başı düzelip,
Kaygının hepsi yok olup,
Gayrete gelip coşup,
Şahbazın geldiği çağ imiş,
Kadirli geceye rastlayıp,
Gürül gürül Kırgız yaylası,

Has been joined to its garden, it means,
The great orda within the garden
Has been joined to its throne, it means,
To spill the blood of Kançoro,
To tear out his rib-bones,
A şahbaz he was, my brave one,
He has come to his ripeness, it means.
Of the line of white steel,
He who shows the dragon's visage,
The offspring of Alake Han,
Who ruled the people, watched the land,
He was that dear lion himself;
Unable to rein in his zeal,
Your awesome brother Külçoro –
This year his season had come.
His batyr's head set right,
All his sorrows swept away,
Roused to zeal and surging,
It was the season of the şahbaz's coming,
Falling upon the blessed night,
The Kırgız pastures roaring with life,

Sarı kırlar, geniş düzlük –
Belimiz gelmiş – diye,
Sayısız düşmandan kurtaran
Arslanımız gelmiş – diye,
Gündüzü gülüş, gecesi oyun
Yazımız gelmiş – diye,
Alnımıza siper olan
Ayımız doğmuş – diye,
Kahırlı han Çoro'ya
Cinimiz gelmiş – diye,
Alnımızı terleten
Günümüz bize doğmuş – diye.
Halk çığrışıp bağırıp,
Er Külçoro geldi – diye,
Gümbürdetip nara atıp,
Halk çığrışıp, el dalgalanıp,
Baabedin'e adak deyip,

The yellow steppes, the wide plain –
Our mountain pass has come – saying,
He who saves us from countless foes,
Our lion has come – saying,
Laughter by day, games by night,
Our summer has come – saying,
The shield before our brow,
Our moon has risen – saying,
Against the wrathful khan Çoro
Our demon has come – saying,
He who makes our foreheads sweat,
Our sun has risen upon us – saying.
The people cried out and shouted,
Er Külçoro has come – saying,
Thundering out their battle-cries,
The people clamoring, the land in waves,
Vowing offerings to Baabedin,

Ay tuynaklıdan at adayıp,
Gücü yeten kısrak kesip,
Varını yoğunu ortaya koyup,
Halk yöneten, el gözeten
Hanımız bugün geldi – diye,
Kahırlı düşman elinden
Çekip kurtaracak
Canımız bugün geldi – diye.
Ahali çığrışıp, el dalgalanıp,
Büyük şenlik kurmuşlardı.
Halk sevinip dururken,
Kançoro hanın ordasına
Er Külçoro varmıştı,
Eşiği atlayıp yürümüştü,
Ulu ordaya girdiğinde,
Elin esenliğini dileyip
Kançoro hana baksa –
Yumulmuş gözü açılmaz,
Uzanmış ayağı çekilmez,
Büyük sefaya dalmış.
Altın tahtın üstünden,
Bohçalı yazması boynunda,
Şımarık kadın Çaçıkey –

Pledging a horse of the moon-hoofed,
Slaughtering mares as means allowed,
Laying out all they had,
He who rules the people, watches the land,
Our khan has come today – saying,
From the hand of the wrathful foe
He who will pull us free,
Our very life has come today – saying.
The people clamoring, the land in waves,
They had made a great festival.
While the people were rejoicing,
To the orda of Kançoro the khan
Er Külçoro had come,
Had stepped across the threshold,
And when he entered the great orda,
Wishing the people's welfare,
He looked at Kançoro the khan –
His shut eyes do not open,
His outstretched legs are not drawn in,
He had sunk into great indulgence.
Upon the golden throne,
Her bundled kerchief at her neck,
The pampered woman Çaçıkey –

Çaçıkey'in koynundan
Ayrılıp gönlünü çevirmemiş,
Çaçıkey'in koynundan
Kançoro domuz kalkmamış.
Kımız içip kızışıp,
Kemiği, teni ısınıp,
İçki içip azıp,
Aç kuş gibi çırpınıp,
Kasıla kasıla aldırmadan,
Argın, Kırgız yoğun halkın
Hiçbirini Kançoro
Tırnağına denk saymadan,
Buyurduğu cariye olup,
Yatışı Kadir gecesi olup,
Adımı altın akçe olup,

From Çaçıkey's bosom
He had not parted nor turned his heart,
From Çaçıkey's bosom
Kançoro the swine had not risen.
Drinking kumis, growing heated,
His bones and flesh warming,
Drinking liquor, running wild,
Fluttering like a starving bird,
Strutting and swaggering, heedless,
Of the Argın, the Kırgız, the teeming folk,
Not one of them did Kançoro
Count as equal to his fingernail,
Whomever he ordered became a bondmaid,
His lying-down became the Night of Power,
His every step became golden coin,

Argın, Kırgız kul olup,
Beyin bey olduğunu bildirip,
O Çaçıkey güzeline
Altmış gelin, seksen kız,
Süsleyip giydirip,
Gören canın hepsini
Göz göre göre böyle yakıp,
Kahırlansa Kançoro
Katı kahrını başlatırdı,
Kıpırdayacak olsa nicesini
Kırgın edip bırakırdı,
Kıyıp başını aldırıp,
Yol üstünde sürütüp,
Akbabalara toy olsun – diye,
İt kopuklara parçalatıp,
Kat kat kahrı açılan
Kançoro geliyor deyince
Ağlayan çocuk susardı.
Kançoro'nun hâli işte böyle,
Yanına adam uğramaz olmuş.
Rast gelen sağ kalmamış;
Günün birinde bekçi pehlivanına dek,
Uğursuzluk çökmüş domuzun
Kavgası nicesine dokunmuş.
Semetey'e düşman çıkıp,

The Argın, the Kırgız became slaves,
Making known that the bey was bey,
For that beauty Çaçıkey
Sixty brides, eighty maidens,
Adorning and dressing her,
Every soul that saw them
Burning openly like this,
When Kançoro grew wrathful
He would loose his bitter fury,
Should any stir, he would leave
Many of them slaughtered,
Butchering, having heads taken,
Dragging them along the road,
Let it be a feast for vultures – saying,
Letting stray dogs tear them apart,
His fury unfolding layer on layer,
When they said Kançoro is coming,
The crying child fell silent.
Such is the state of Kançoro,
None came near his side any more.
Whoever met him did not stay alive;
One day, down to his sentinel-champion,
Ill fortune settled on the swine,
His quarrel touched many a soul.
He rose as foe to Semetey,

Yurda yayılmış adı.
Görsen böyle domuzun
Çok yere varmış kavgası.
Şah'ın koruduğu Külçoro,
Kahırlıdır demeden,
Ölümden kaygı yemeden,
Ölürüm demeden,
Yüreği ürkmeden, aldırmadan,
Kahırlı han Çoro'yu
Tırnağına denk saymadan.
Erlik ile arslanlığı
Öteden beri Çoro'ya
Verilmiş ölçüp biçmeden;

His name spread through the land.
See him – such a swine,
His quarrel reached many a place.
Külçoro, whom the Shah protects,
Not saying, he is wrathful,
Taking no grief from death,
Not saying, I shall die,
His heart unflinching, heedless,
The wrathful khan Çoro
Not counting equal to his fingernail.
Manhood and lionheart
Had from of old to the Çoro
Been given without measure or gauge;

Coştuğunda bozkurda
Dağ karşı duramaz,
Kımıldarsa Çoro'ya
Kılıç çalan yaklaşamaz.
Talihi üstün, zehri güçlü,
Çekişeni düz etmiş.
Boğa adaleli, buğra kalçalı,
Çekişse canı kurutan.
Keskin çelikten mızrağını,
Akıldan üstün tedbirini,
Kaldırıp yukarı dikmiş,
Vuruşan düşmana
Korkup koltuk açmamış.
Damarına dokunanı
Kırıp yere çakmış.
Kahırla dikilse,
Taştan bile toz çıkmış.
Kahırla geldiğinde,
Çarpışan düşmandan can çıkmış.
Kalesi seksen dört olmuş,
Baktığı yön yangın olmuş.
Bundan önce Çoro'ya
Kahırlı düşman çok rastlamış;
Rastlayanın hesabı
Aş kaynayıncaya dek görülmüş.
Şah'ın koruduğu çoronun
Arslanlığı çoktan bilinmiş,

When he surged, against the grey wolf
No mountain could stand,
If the Çoro but stirred,
No swordsman could come near.
His fortune supreme, his venom strong,
He flattened whoever contended.
Bull-muscled, haunched like a bull-camel,
In struggle he dried up the soul.
His lance of keen-edged steel,
His forethought beyond wisdom,
He raised and planted high,
Before the striking foe
He never shrank nor opened his guard.
Whoever touched his vein
He smashed and drove into the earth.
When he reared up in fury,
Even from stone the dust flew.
When he came in fury,
Life left the foe who clashed with him.
His fortresses numbered eighty-four,
Wherever he looked became a blaze.
Before this, the Çoro
Had met many a wrathful foe;
The reckoning of those he met
Was settled ere the stew could boil.
Of the çoro the Shah protects
The lionheart was long since known,

Vuruşan düşman perişan olmuş.
Yüz yüze gelse kızıl yangın olmuş,
Karşı duran helâk olmuş.
Düşmanlık edip nice han ölmüş,
Tutuşan düşmanın hepsi ölmüş.
Çeliğini kınına yerleştirmiş,
Yönelen düşman serilmiş;
Işıldayan kızıl kor idi,
Düşmana çelik ok idi,
Yuvarlak başlı kuldan
Böyle yaratılmış yok idi.

The foe who fought him was undone.
Face to face, he became red fire,
Whoever withstood him perished.
Many a khan who made enmity died,
Every foe who grappled died.
He set his steel into its sheath,
The advancing foe was laid low;
He was the glowing red ember,
He was the steel arrow to the foe,
Among the round-headed slaves of God
None was created such as he.

Endamlı boylu, geniş omuzlu,
Ere yaraşır kara yağız,
Kaşları çatık, zehri güçlü,
Çarpışan eli düz etmiş.
Göz kırpıncaya kadar
Kan içiciliği tutardı.
Cini iyice tuttu mu
Taş tepeler kaynaşırdı,
Yöneldi mi kırgın salardı,
Kurt olduğu da gerçek.
Suyu verilmiş çelik gibi
Sert olduğu da gerçek.
Mızrak uzatıp düşman bölmüş,
Ustalığı da gerçek.
Tedbiri sağlam, zehri güçlü,
Yamanlığı da gerçek.
Yangın alevinden dönmeyen,
Ölümden geri durmayan,
Ala-Too'ya tuğ olmuş,
Kafa tutan düşmana
Azaplı dert, kıyamet olmuş.
Her yanı denk olan odur,
Yel değmez şahbaz bel odur,
Ay-âlemi perişan eden,
Talihi üstün arslan odur.
İçi yanıp, gözü alevlenip,
Kapı kanadı gibi ak dişini
Gıcırdata gıcırdata sıkıp,
Sinip gerilmesi kaplan gibi,

Tutuşan sağ kalmayacak gibi,
Atılışı arslan gibi,
Amansız Külçoro
Çelmeleşen düşmanı ezer gibi,
Arslanlığını daha da aşırıp.

KÜLÇORO'NUN KANÇORO'NUN
HUZURUNA GİRİP,
NASİHAT ETTİĞİ YER

Shapely of stature, broad of shoulder,
Dark and comely as befits a warrior,
Beetle-browed, his venom strong,
He flattened the hand that struck him.
In the space of an eye-blink
His blood-drinking would seize him.
When his demon truly gripped him
The stone hills would seethe,
Where he turned he brought slaughter,
That he was a wolf is also true.
Like steel that has been tempered,
That he was hard is also true.
Thrusting his lance he split the foe,
His mastery is also true.
His forethought firm, his venom strong,
His terribleness is also true.
Never turning from the blaze of fire,
Never standing back from death,
He became the standard of the Ala-Too,
To the foe who defied him
He became grievous woe and doomsday.
It is he whose every part is matched,
He is the şahbaz waist no wind can touch,
He who lays moon and world in ruin,
He is the lion of supreme fortune.
His heart aflame, his eyes ablaze,
His white teeth like door-leaves
Grinding and grinding, clenched tight,
His crouching coil like a tiger's,

As if none who grappled would stay alive,
His spring like a lion's,
The merciless Külçoro,
As if to crush the foe who tripped with him,
Driving his lionheart higher still.

WHERE KÜLÇORO ENTERED
KANÇORO'S PRESENCE
AND GAVE HIS COUNSEL

Ok gibi, alev gibi kurulup,
İnsanın gönlü bölünüp,
Ay-âlemi ağılayıp yutan

Ejderha sureti görünüp,
Cihanı koymadan devşirecek gibi,
Yaman cinli pehlivan gibi,
Kımıldasa düpedüz
Cihana kırgın salacak gibi,
Kahırlanıp hazırlanıp,
Arslan gibi atılıp,
Gaipten akıl bulunup,
Eşiğe basıp yürüdüğünde,
Ulu ordadan girdiğinde,
Halkın esenliğini dileyip
Kançoro'ya baksa –
Çizme çıkarıp, ayak uzatıp,
Bambaşka sultan olmuş.
Kabaran o kudurmuş,
Gök kene gibi dolmuş.
Ucunu dibini yoklamamış,
Kement çevirecek kimse kalmamış.
Yürüyüşünden toz çıkıp,
Sesinden can çıkıp,
Yanına yaklaşan olmamış,
Rastlayan adam kalmamış.
Karşısına bir can varmamış,
Denk gelen sağ kalmamış.
Kudurmuş, kabara kabara,
Beyi ölmüş kul gibi kasılıp,

Set like an arrow, like a flame,
The hearts of men divided,
Poisoning and swallowing moon and world,
Showing the visage of a dragon,
As if to gather up the world entire,
Like a champion possessed of a fell demon,
As if, should he but stir, outright
He would loose slaughter on the world,
Wrathful and made ready,
Springing like a lion,
Wisdom found from the unseen,
When he stepped upon the threshold,
When he came in through the great orda,
Wishing the people's welfare,
He looked upon Kançoro –
Boots cast off, legs stretched out,
He had become a sultan of another sort.
Swollen, that rabid one,
Filled like a grey tick gorged with blood.
He had never sounded his own depths,
None was left to swing a lasso at him.
Dust rose from his walking,
Life fled at his voice,
None had come near his side,
No man who met him remained.
No soul had gone to face him,
Whoever crossed him did not stay alive.
Rabid, swelling and swelling,
Strutting like a slave whose bey has died,

Pars gibi pençe gizleyip,
Arslan gibi gözü kor olup –
Ağası Kançoro'yla
Selamlaşmadan, görüşmeden
Külçoro nasıl dursun bekleyip.
Bu halkı boğup zapt etmiş,
Bozgunu adamakıllı salmış.

Hiding his claws like a leopard,
His eyes like a lion's, live coals –
With his elder brother Kançoro
Without greeting, without meeting,
How should Külçoro stand and wait.
He had throttled and subdued this people,
Loosed ruin upon them in earnest.

Hazineyi kırıp almış,
He had smashed open and seized the treasury,

Çok mala kanıp doymuş.
Glutted and sated himself on much wealth.
Bütün samur derisini
All the sable pelts
Yırtıp parçalayıp
He tore and ripped apart
Paçasına geçirmiş.
And stitched to his trouser-cuffs.
Bahadır taslayıp, böbürlenip,
Playing the batyr, vaunting himself,
Tulum gibi burnu kabarıp,
His nose puffed up like a bladder-skin,
Ölçüsüz akınlar salmış.
He loosed raids without measure.
Bozkurdun karısı Çaçıkey –
The grey wolf's wife Çaçıkey –
Çaçıkey'i almış.
He had taken Çaçıkey.
Aşırı sefa, bol eğlence –
Excess of pleasure, abundant revel –
Hayâsı gitmiş domuzun
Of the swine whose shame had fled
Hikâyesi pek tuhaf.
The tale is strange indeed.
Peri kızı almış gibi
As though he had taken a peri maiden
Koyu zevke dalmış,
He sank into thick delight,
Gece gündüz uykuda,
Night and day in slumber,
Akınlara dalan o kudurmuş,
That rabid one plunged in his raids,
Düşman gelir diye aldırmadan,
Heedless that a foe might come,
Rast gelen canın hepsini
Every soul he chanced upon
Tırnağına denk saymadan.
Not counting equal to his fingernail.
Kaplan bozkurt öldüğünde,
When the tiger grey-wolf died,
Kalan servet, yoğun mal
The riches left, the massed herds,
Kamçıyla ölçülüp bölündüğünde,
When they were measured out and shared by whip,

Talas'ta Kırgız'ın, Argın'ın
In Talas the fires the Kırgız and Argın
Yaktığı ateşi söndürüp,
Had kindled he put out,
Yazık yurdu dört bir yana
The poor land to the four quarters
Bezdirip savurup göçürüp,
He wearied, scattered, drove to flight,

Yapayalnız kendisi kalmış.
He remained all alone.
Yazık yurdu kurutup,
Drying up the poor land,
Çok kavga salmış.
He loosed many a quarrel.
Gözünün gördüğü çok malı
The abundant wealth his eye beheld
Göz göre göre yağmalamış.
He plundered in open sight.
Altmış gelin, seksen kız
Sixty brides, eighty maidens
O Çaçıkey güzeline
To that beauty Çaçıkey
Hizmetçi olup kalmış;
Remained as servants;
Çaçıkey ile Kançoro
Çaçıkey and Kançoro

Gün sefasına dalmış,
Şamatalı oyun kurup,
Gündüz gece yatmış.
Karı koca kâfirin
Uzattığı ayağı çekilmeden,
Yumduğu gözü açılmadan,
Horultusu dinmeden,
Aldırmadan yatarmış.
Argın, Kırgız yazık halk –
Şu yanasıcaya bir bak,
Argın, Kırgız kara halkı
Tırnağına denk saymadan,
Eğlenceye dalışıp,
Geniş döşeğe yatışıp,
Kımız içip kızışıp,
Şakaktan teri silişip,
İçkiye kanıp doyuşup,
Sohbetleriyle o ahmaklar
Tanrılık taslayıp,
Başka gaileler kurup,
Bana nedir ki deyip ölçüşüp,
Tuttuğunu sömürmüş gibi,
İçinden o kudurmuş
Ay-âlemin hanı olmuş gibi.

Uykudan başını çevirmemiş,
Kibri kat kat, zehri güçlü,
Döşekten doğrulup kalkmamış,
Buyrulan bir işi yapmamış.
Şah'ın koruduğu büyük şahbaz diye

Pehlivanlık taslayıp gürleyip,
Bahadırlık taslayıp durmuş.

Karşılık veren bir can yok,
İki dizgin, bir yuları
Şimdi eline almış.
Orda kurup han olup,
Ölçüsüz güçlü can olup,

Sank into the day's delight,
Setting up riotous games,
Lying abed day and night.
Of the infidel man and wife
The outstretched legs never drawn in,
The shut eyes never opening,
The snoring never ceasing,
They lay heedless of all.
The Argın, the Kırgız, the poor folk –
Just look at that one fit for burning,
The Argın, the Kırgız, the common folk
Not counting equal to his fingernail,
Sinking together into revels,
Lying together on wide bedding,
Drinking kumis, growing heated,
Wiping the sweat from their temples,
Glutting and sating themselves on drink,
With their chatter those fools
Playing at godhead,
Contriving other mischiefs,
What is that to me, saying, and measuring,
As if he had squeezed dry all he grasped,
Within himself that rabid one
As if he had become khan of moon and world.
He never turned his head from sleep,
His arrogance layered, his venom strong,
He never straightened up from the bedding,
Never did one task that was bidden.
The great şahbaz whom the Shah protects, saying,
Playing the champion, thundering,
He kept playing the batyr.

No soul there was to answer him,
Two reins and one halter
He had now taken into his hand.
Setting up his orda, becoming khan,
Becoming a soul of measureless power,

Kahrı yurda salmış.
Nazlı kadın Çaçıkey'i
Kadın edinip almış.
Kavga edecek er bulamayıp,
Gölgeli yer bulamayıp,
Çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Kahırla dikilse –
İnsan şöyle dursun, çoroya
Kara taş bile engel olamaz,
Yamanın çatık kaşına
Dönüp bakmaya kimse gelemez.
Cellatları yetmişti,
Yurt bunu bilir olmuştu;
Derdini söyleyip arz edip,
Hansın diye niceleri varmış.
Suçu olmayan mazlumun
Hınçlanıp o domuz
Kıyıp başını almış.
Nice dert, büyük fitne
Nice yurda salmış.
Karşısına adam hiç varmaz,
Yüzleşen sağ hiç kalmaz,
Nicelerini boğazlamış.
Han kasap oldu – diye,
Nice kadın, küçük çocuk
Dul ve yetim olmuş.
Kökünü dümdüz kurutmuş,
Mazlumuyla yazık yurt
Gerçekten tükenip gitmiş.
Uğrayıp adam varmamış,
Kançoro kahrını salar – diye,
Yakalananı sıkı bağlayıp,
Kılıçla başını alır – diye,
Nice yurt aklını şaşırmış.

He loosed his fury on the land.
The dainty woman Çaçıkey
He took and made his wife.
Finding no warrior to fight,
Finding no shaded place,
Finding no mountain to strike,
Finding no foe to battle,
When he reared up in fury –
Let alone a man, before the çoro
Not even black stone could stand as barrier,
To the fell one's knitted brow
None could come to turn and look.
His executioners numbered seventy,
The land had come to know it;
Telling their grief and pleading,
Many went to him as to a khan.
The guiltless innocent –
That swine, seething with spite,
Butchered and took his head.
Many a woe, great sedition
He loosed on many a land.
None ever comes to face him,
Whoever confronts him never lives,
Many a one he throttled.
The khan has turned butcher – saying,
Many a woman, many a small child
Became widow and orphan.
He dried their roots out flat,
With its innocents the poor land
Was truly spent and gone.
No man came near to call,
Kançoro will loose his fury – saying,
Binding fast whoever was caught,
He takes heads with the sword – saying,
Many a land lost its wits.

Çaresini bulamayıp nice yurt,
Kançoro'yu gördüğünde
Fena korkup şaşırmış.

Finding no remedy, many a land,
Whenever they saw Kançoro,
Took terrible fright, bewildered.

Kudurmuş gibi o domuz
Tam kavgasını salarmış,
Yakalatıp başını alırmış.
Kaburgasını söktürüp,
Kanını su gibi döktürüp,
Sıkıca elini bağlatıp,
Rast gelirse Kırgız'ın, Argın'ın
Böylece çilesini kaynatıp,
Kırgını iyice başlatıp,
Yurt çığrışıp, el dalgalanıp,
Malı şöyle dursun, canından
Büsbütün vazgeçirtip.
Gürleyerek yatarmış,
Kor gözlü yaban domuzu gibi hırlayıp,
Cellâdından toz çıkıp,
Kançoro handan can çıkıp.
Ordaya girdi Külçoro,
Cellâdına aldırmadan,
Şimdi ölme derdini
Tırnağına denk saymadan.
Ta kökten atası Çılaba,
Tükendikçe tüten,
O tükenesicenin hâlini sorma.
Ölümden geri döner mi,
Kahrı dolu hunhardır – diye,
Vuruşup hıncını almadan,
Yalçın yardan aşıp göçmeden,
Ciğer yarıp geçmeden,
Kançoro handan öç almadan,

O Külçoro geri döner mi?
Şahbaz da odur, arslan da odur,
Çetin bahadır, taş gayret,
Cihana bedel er odur;
Çubak'ın oğlu Çoro'ya
Selam verdiği yer işte orası.
Ak çeliğin soyu,
Öfkesine dokunulduğunda

Like one gone rabid, that swine
Would loose his quarrel in full,
Have men seized and their heads taken.
Having their rib-bones torn out,
Having their blood poured out like water,
Having their hands bound tight,
Whenever he met the Kırgız, the Argın,
Boiling their torment thus,
Setting the slaughter well underway,
The land clamoring, the people in waves,
Let alone their goods, of life itself
He made them wholly despair.
He would lie there thundering,
Snarling like a coal-eyed wild boar,
Dust rising from his executioner,
Life fleeing from Kançoro the khan.
Into the orda came Külçoro,
Heedless of his executioner,
The peril now of dying
Not counting equal to his fingernail.
His forefather from the root, Çılaba,
Smoldering even as he was spent,
Ask not the state of that doomed one.
Would he turn back from death?
He is a bloodletter full of wrath – saying,
Without fighting and taking his vengeance,
Without crossing the sheer cliff and passing,
Without splitting the liver through,
Without taking revenge on Kançoro the khan,
Would that Külçoro turn back?
He is the şahbaz, he is the lion,
Stern batyr, zeal of stone,
He is the warrior worth the world;
Where he gave greeting to Çubak's son,
To the Çoro – that was the place.
The line of white steel,
When his wrath was touched

Öz babasını öldürmüştü –
Alake Han'ın soyu,
Almambet oğlu şahbazın,
Bileği kalın, taş yürek,
Arslan endamlı yavuz o.
Dua ile yedilip gelen,
Atadan yetim kalan,
Kırgızların şahbazı,
Arslanın yuvası,
Er Semetey'in mirası,
Pusatını kuşanıp,
Sapı çelik, ucu keskin,
Savaşa çıkan aybalta –
Aybaltaya dayanıp,
Yetişecekmiş gibi coşup,
Yiyip bitirecekmiş gibi kızışıp.
Uykudaki Kançoro,
Külçoro vardığı zaman,
Eğlenceye dalmıştı,
Çaçıkey'in koynunda
Uykudan kalkmadan yatıyordu.
Aynı memeyi emmiş kurnaz canlar,
Kançoro ile Külçoro,
Adları denk düşmüş bu canlar;
Basacak yol bulamayıp,
Kahırlı belalı domuza
Külçoro'nun eli varmayıp,
Aybaltayı tutup çevirmişti,
Kançoro'ya ağam – deyip.
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli,
Şah'ın koruduğu arslan çoro –
İçini görsen Çoro'nun,
Yeryüzünden genişti,
Yaratılmış âdemoğlundan
Hangi yeri eksikti ki.
Geniş göğüslü, içi temiz,
İnsanda böylesi yoktu.
O sırada Kançoro

Had slain his own father –
The line of Alake Han,
Of the şahbaz son of Almambet,
Thick of wrist, heart of stone,
Lion-framed and fierce is he.
Led hither by prayer,
Left orphaned of his father,
The şahbaz of the Kırgız,
The lion's own nest,
The legacy of Er Semetey,
Girding on his war-gear,
Steel-hafted, keen of edge,
The war-axe that goes to battle –
Leaning on the war-axe,
Surging as if to overtake,
Blazing as if to devour whole.
Kançoro in his sleep,
When Külçoro arrived,
Had sunk into his revels,
In the bosom of Çaçıkey
He lay unrisen from his sleep.
Cunning souls who sucked the same breast,
Kançoro and Külçoro,
These souls whose names were set as one;
Finding no road to tread,
Against the wrathful, baneful swine
Külçoro's hand would not rise,
He had gripped and turned the war-axe,
Calling Kançoro – my brother.
His prowess of another order,
His champion's might in plenty,
The lion çoro whom the Shah protects –
Could you see the heart of the Çoro,
It was wider than the earth's face,
Among created sons of Adam
What part of him was lacking?
Broad of chest, clean of heart,
In mankind there was none such.
At that hour Kançoro

El bozguncusunun ta kendisiymiş,
Was the very wrecker of the people,

Kançoro'ya Külçoro'nun,
Tahta çıkmış büyük hana,
Selam verdiği an imiş.
Önüne ağlayıp varmaya,
Dile gelirse Kançoro
Ağa edinmeye,
Ulu hana boynunu çevirmişti,
Ah kardeşim deyip yalvarıp,
Külçoro söze başlamıştı:
«Salavatla selâmünaleyküm,
Şevketli Kançoro!» –
Külçoro geldi yalvarıp,
Boynuna bağ vurup:
«Engebeli yarlar yan yana,
Canımız bir, yuvamız bir,
Akla uyarsan ağacığım,
Kini suya bırakınız.
Sana gelen bu kardeşini, bağrını

To Kançoro then Külçoro,
To the great khan mounted on the throne,
That was the moment he gave greeting.
To go before him weeping,
Should Kançoro find his tongue,
To take him as elder brother,
He had bowed his neck to the great khan,
Ah, my brother, saying, imploring,
Külçoro had begun to speak:
«With blessing, salaam aleikum,
Majestic Kançoro!» –
Külçoro came imploring,
A halter laid upon his neck:
«The rugged cliffs stand side by side,
Our soul is one, our nest is one,
If you heed reason, dear brother,
Cast the old grudge to the water.
This younger brother come to you, your own flesh,

Kardeş edinip alınız.
Yarılan baş kapanır,
El kırılsa sarılır,
Bize dert nereden kalır.
Bit kadarken birleştik,
Çocukluk gününde baş koşup,
Kene kadarken buluşup,
Bir ırmaktan çalkalandık,
Bir yuvadan çırpındık.
Bir döşekte yattık,
Bir büyüyüp birlikte serpilip,
Birlikte aşık attık.
Tay, kunan gibi tepiştik,
Yarışıp meme emiştik,
Birlikte yürüyüp onduk,
Öz kardeş olup büyüdük.
Bahtsız anam Kanıkey,
Yüreği yağlı olsun – diye,

Take him and make him brother.
The split head closes over,
The broken hand is bound,
Whence should grief remain to us?
We joined when we were louse-small,
Putting heads together in childhood days,
Meeting when we were tick-small,
From one river we were churned,
From one nest we fluttered.
On one bed we slept,
Growing as one, filling out together,
Together we cast knucklebones.
We kicked like colt and yearling,
We raced each other suckling at the breast,
Together we walked and throve,
We grew up brothers of one blood.
My luckless mother Kanıkey,
Let his heart be rich with fat – saying,

Sağrı eti kesip yele yağı verdi,
Kaymağa bulayıp bal verdi,
Sağlı sollu memesini
İkimize emzirdi.

Cut croup-meat, gave mane-fat,
Rolled honey in cream and gave it,
Her breasts on right and left
She gave the two of us to suck.

Hangi düşmana, bahtsız ağam,
Ne zaman ayrı dedirtti?
Yetim kaldık dedirtmeden,
El içine güç bela karıştık.

To what foe, my luckless brother,
When did she ever say we were apart?
Never letting it be said, they are orphaned,
We were mixed with hardship into the people.

Serpilip yetişip er olduk,
Er oğluyla denk olduk.
Umulmadık yerden onduk,
Boy boya oynayıp büyüdük.
Kıymetli ağam varken,
Devleti esen çağında,
Kımız içip, kızlarla oynayıp,
Kılıç alıp düşman kovalayıp,
Kırgına nice vardık.
Bütün kunduz derisini
Yırtıp parçalayıp,
Paçamıza geçirdik.
Mızrak alıp birlikte donandık,
Hey ağacığım, beri gel,
Düşmanı birlikte kovaladık.
Keşfe bir olup çıktık,
Kökümüz bir, yuvamız bir,
Çampan'dan yılkı aldık.
Karga kadarken yoldaş olalı,
Han ağam, hangi yerde gönül
koyduk birbirimize?
Toyda doksan kesmişler,
Kançoro ile Külçoro –
Adlarını denk koymuşlar.
Keşif kolu çekip sınır tuttuk,
Sataşan düşmanı yaktık.
Adı denk çoro olalı
Geniş Talas'ı yurt kıldık;
Kaplan ağam hunhar arslan,

We filled out, grew, became warriors,
We stood equal with warriors' sons.
We throve from unhoped-for quarters,
Playing side by side we grew.
While my precious brother lived,
In the days his fortune was sound,
Drinking kumis, sporting with the girls,
Taking the sword, chasing the foe,
Many a slaughter we rode to.
All the beaver pelts
We tore and ripped apart
And stitched to our trouser-cuffs.
We took lances and armed together,
Hey, dear brother, come near,
Together we chased the foe.
As one we rode out scouting,
Our root is one, our nest is one,
From Çampan we took the herds.
Since we were comrades crow-small,
Khan brother, in what place did we ever hold grudge against each other?
At the feast they slaughtered ninety,
Kançoro and Külçoro –
They set our names as one.
We led the scouting line, held the border,
We burned the foe who assailed.
Since we were çoros matched in name
We made wide Talas our homeland;
My tiger brother, the bloodletter lion,

Kanat, kuyruk biz olup,
Âlemi bozan arslan kıldık.
İşine bozguncu çıkıp,
İnsana iki dilli çıkıp,
Bulunmaz insan hunharı,
Ruhu ağır atamı –
Kaplan hunhar ağamı –

We being his wing and tail,
We made him the lion who shook the world.
Turning wrecker at his work,
Turning double-tongued to men,
The bloodletter of men without peer,
My father heavy of spirit –
My tiger bloodletter brother –

Kara toprakla bir kıldık.
Bozgunculuğa doğmuş can olup,
Küheylan arslanı ortadan kaldırıp,

We made one with the black earth.
Being a soul born for treachery,
Removing the thoroughbred lion from the midst,

Bu Kırgız'a han oldun.
Geldik senin karşına,
Uyan ağa, cevabını ver,
Devlet kondu başına.
Dediğim budur, bilesin,
Kardeş nereden bulunur,
Kançoro ağa, sözümü tut!
Gökteki yıldız gibi
Ortak olup gidelim.
Ağaran tanın bozu gibi
Birleşip gidelim.
Altay'a dek sürülse yorulmayan
Küheylan olup kalalım.
Eski kini paramparça edip,
Dibi yok suya salalım.
Parmak ısırıp, baş sallayıp,
Bahadır ağa, sözümü tut,
Kardeş olup kalalım!
Derdimi söyledim, bilesin.
Erensin, hansın sen,
Düşün ağam, sözümü tut!
Kardeşlik düştü gönlüme,
Gölgesi değer mi ola – diye,
Kaçıp geldim han ağam,
Kullukta gezdiğim yerimden.
Kardeştin, yuvadaştın,
Sönen ateşi tutuştur,

You became khan over these Kırgız.
We have come before your face,
Wake, brother, and give your answer,
Fortune has alighted on your head.
This is my word, that you may know,
Where else is a brother to be found?
Kançoro brother, heed my word!
Like the stars in the sky
Let us go on as partners.
Like the grey of the whitening dawn
Let us go on united.
Driven to the Altay and never tiring,
Let us remain thoroughbreds.
Tearing the old grudge to shreds,
Let us cast it in bottomless water.
Biting the finger, shaking the head,
Batyr brother, heed my word,
Let us remain brothers!
I have told my grief, that you may know.
You are a saint, you are a khan,
Think, my brother, heed my word!
Brotherhood has fallen on my heart,
Might his shadow reach me – saying,
I came fleeing, my khan brother,
From the place where I roamed in bondage.
You were brother, you were nest-mate,
Kindle the fire that has gone out,

Ölen canı dirilt!
Koptum, ekleyiver beni,
Hâlimi hatrımı soruver!
Soğukta dondum, kürkünü ver,
Döndüm, kardeş oldum – diye,
Yaman ağam Kançoro,
Gülerek cevabını ver.
Ölmeden yitmeden dişimi sıktım,

Kahırlı Kıyaz elinden
Kaça koşa kurtuldum.

Kıyameti, cehennemi
Daha baştan kaçıp kurtuldum.
Ay yüzlü kadın Ayçürök,
Ağamdan kalan yadigârı,
Adı Seytek konulan
Seytek mirasımı bıraktım.
Ak çeliğin cevherini,
Emanet bırakıp ben kaçtım,
Ağam hanın dölünü.
Kararttım günümü,
Bırakıp geldim Kıyaz'a
Ağamdan kalan kardeşimi.
Kıyaz eksiltip it etti
Yedi günlük ömrümü.
Bir şakıtayım bari,
Ağam han, senin yanında,
Damaktaki kızıl dilimi –
Kabul etsen han ağam
Külçoro bahtsız kardeşini.
Bir aylık yoldan höpürdetip çeken,

Boynuzlu kara yılan,
Soluğu canı yakan,
Ejderha gibi er Kıyaz'ın
Ucundan kaçıp kurtuldum.
Ölçü bilmez domuzun
Yangınından kaçıp kurtuldum.

Revive the soul that has died!
I am torn off – graft me back,
Ask after my state and my heart!
I froze in the cold – give your fur coat,
I have returned, become a brother – saying,
My fierce brother Kançoro,
Give your answer laughing.
Not dying, not perishing, I clenched my teeth,
From the hand of wrathful Kıyaz
Running and racing I escaped.

From the doomsday, from the hell,
I fled and escaped at the very start.
The moon-faced woman Ayçürök,
The keepsake left me by my brother,
He whose name was set as Seytek –
I left behind my heritage, Seytek.
The jewel of the white steel
I left in trust and I fled,
The offspring of my khan brother.
I darkened my own day,
I left behind with Kıyaz
The little brother left me by my brother.
Kıyaz whittled down and made a dog
Of my seven days of life.
Let me at least sing out,
My khan brother, at your side,
The red tongue at my palate –
If you would accept, my khan brother,
Külçoro, your luckless younger brother.
He who slurps prey from a month's road away,
The horned black serpent,
Whose breath scorches the soul,
Of Er Kıyaz, dragon-like –
From his very edge I fled and escaped.
Of the swine who knows no measure,
From his blaze I fled and escaped.

Garip can kaçıp kurtulamaz –
Demir urgan, büyük pranga
Tuzağından kaçıp kurtuldum.
Ele geçeni çiğneyip yutan,
Kahırlı Kıyaz kan içici –
Elinden kaçıp kurtuldum.
Kanatlı uçup kurtulamaz –
Kırk urgan boyu derin zindan
Çukurundan kaçıp kurtuldum.
Geri dönülmez gerçek yeri
Görecekken kaçıp kurtuldum.
Dünyadan dönmemecesine
Ölecekken kaçıp kurtuldum.
Kanım bir çimdik, bir kaşık,

A poor soul cannot flee free –
The iron rope, the great fetters,
From their snare I fled and escaped.
He who chews and swallows all he seizes,
Wrathful Kıyaz, drinker of blood –
From his hand I fled and escaped.
The winged cannot fly free –
The dungeon forty ropes deep,
From its pit I fled and escaped.
The true place of no returning,
On the brink of seeing it, I fled and escaped.
Never to turn back from the world,
On the brink of dying, I fled and escaped.
My blood is a pinch, a spoonful,

Eklemi kopası etim körpe;
Hunharsan, arslansan,
Kardeşe göz atınız.
Adımız denkti, ah ağam,
Kardeş edinip alınız.
Hunharım – diye, arslanım – diye,
Görmeye geldim, ey ağa,
Şimdi senin eline
Ölmeye geldim, ey ağa!
Söylense dert bitmez;
Gerçek öz bağrın Külçoro –
Eline benim gibisi geçmez!
Düşün, ağa, sözümü,
Beni gölgene al, ağa!
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas,
Üyrülüü-Maral, Kümüş-Tak –
Yurt güzlüğüne sen konsan,
Kara-Buura, Kan-Caylak –
Çatkal'ı tutup ben konsam,
Parmaklı adam sokulur mu,
Tırnaklı düşman dokunur mu,
Bize göz dikip düşman gelir mi!
Dediğim yeğdir, bilesin,
Asil ağam, sözümü tut!

My flesh is tender, its joints near snapping;
If you are bloodletter, if you are lion,
Cast an eye upon your brother.
Our names were matched, ah my brother,
Take me and make me brother.
My bloodletter – saying, my lion – saying,
I came to see you, o brother,
Now into your hand
I came to die, o brother!
Told, the grief has no ending;
Your true own flesh is Külçoro –
No like of me will fall into your hand!
Think, brother, on my word,
Take me into your shadow, brother!
Tamarisked Keñ-Kol, wide Talas,
Üyrülüü-Maral, Kümüş-Tak –
If you camp on the land's autumn pasture,
Kara-Buura, Kan-Caylak –
If I hold Çatkal and make camp,
Would any fingered man steal near,
Would any clawed foe lay a touch,
Would a foe come setting eyes on us!
What I say is best, know it,
My noble brother, heed my word!

Kısmetin başı – birlik;
Birliği koysak bir yere,
Sataşıp biri gelir mi,
Tutuşup düşman yener mi?
Atılıp biri gelir mi,
Çekişip düşman yener mi?
Bahadır taslayan sokulur mu,
Sen ve ben birleşsek,
Eteğini biri çeker mi?
Süzülüp içeri girer mi,
İkimiz olsak öz kardeş,
Ağa, yılkına biri dokunur mu?
Düşün ağam, sözümü tut!
Gönlünde yatan muradını,
Hiç kimse bozup alamaz
Birlik olmuş elin kalesini.

The head of fortune is unity;
If we set our unity in one place,
Would any come to assail,
Would a grappling foe prevail?
Would any come charging,
Would a contending foe prevail?
Would one playing the batyr steal near,
If you and I were joined,
Would anyone tug at your hem?
Would any glide their way inside,
If we two were brothers of one blood,
Brother, would anyone touch your herds?
Think, my brother, heed my word!
The wish that lies within your heart,
No one can ever break and take
The fortress of a people made one.

Herkes buyurup kul eder
Birliksiz elin evladını.
Şu sözüme bir bak –
Sırt yanında Hıtay var,
Karşında tüfek var,
Başında dert, yağma var,
Üstüne yürüyen düşman nice var.
Dediğim akıldır, bilesin,
Kançoro ağam, sözümü tut!
Sen kalmışsın han ağam,
Orda tutup oğul olup;
Ben gezerim han ağa,
Cediger'e kul olup.
Kırlarda yılkı altı tümen,
Altı tümen yılkıyı çeviriver;
Kökümüz bir, öz kardeşiz,
Kulluktan başımı kurtarıver!
Kunanını besleyip küheylan et;
Boynuna kuşağını asıp
Kulun geldi yalvarıp,
Yaşıt ağam, kardeş kıl!
Kayamız bir, yamaçdaşız,

Everyone commands and enslaves
The child of a people without unity.
Just look at this word of mine –
At your back there is the Hıtay,
Before you there is the musket,
On your head are trouble and plunder,
Many the foes who march upon you.
What I say is wisdom, know it,
Kançoro my brother, heed my word!
You have remained, my khan brother,
Holding the orda, being the son;
I roam abroad, khan brother,
A slave to the Cediger.
On the steppes the herds are six tümen,
Turn homeward the six tümen herds;
Our root is one, we are own brothers,
Deliver my head from bondage!
Feed your colt and make it a thoroughbred;
His sash hung about his neck,
Your slave has come imploring,
Brother of my own years, make me brother!
Our crag is one, we share one slope,

Ağa, biz yuvadaştık!
Senin öz kardeşin Külçoro –
Tütüp duran fitilin
Korundan kaçıp kurtuldum,
Ağzı mağara gibi tüfeğin
Okundan kaçıp kurtuldum,
Ejderha zehirli Kıyaz'ın
Elinden kaçıp kurtuldum.
Kaça kaça koşup dururum,
Yazık başım horluktadır.
Er gayretini gösterir – diye,
Kökümüz bir, yuvadaşız,
Ayırıp kurtarır – diye,

Sığınak bildim, bel bildim,
Han ağam, seni arslan bildim.
Nakışlı yastık, kırk kilim,
Yiğidi pehlivan, kızı altın,

Görklü Kırgız, yazık yurt –
Elin esen yatıyor mu?
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas –
Kırında altın var,
Güneyinde gümüş var,
Dağında karı var,
Yamacında orman, çalısı var,
Yaratılmış güzelin hepsi var.
Vadili Keñ-Kol, geniş Talas –
Yerin esen yatıyor mu?
Kırmızı gömlekli, ay gibi ince belli
Gelinin esen yatıyor mu?
Yüksük ağızlı, ahu gözlü
Kızın esen yatıyor mu?
Eski zamanda han ağa,
Soğuk rüzgâr, yel oldun.
Kin gütme han ağa,
Kardeş ol; ben oldum bile.
Sözümün özünü dinle,
Kabul et ağa beni;

Brother, we were mates of one nest!
Your own brother Külçoro –
From the ever-smoldering fuse,
From its ember I fled and escaped,
From the musket with its cavern mouth,
From its shot I fled and escaped,
From Kıyaz of the dragon's venom,
From his hand I fled and escaped.
Fleeing and fleeing, I run on still,
My poor head is in disgrace.
He will show a warrior's zeal – saying,
Our root is one, we are nest-mates,
He will part me from it and save me – saying,
I knew you as refuge, knew you as support,
My khan brother, I knew you as lion.
Embroidered pillows, forty kilims,
Its braves champions, its daughters gold,

The splendid Kırgız, the poor land –
Do your people lie in peace?
Tamarisked Keñ-Kol, wide Talas –
On its steppe there is gold,
On its south face there is silver,
On its mountain there is snow,
On its slope are forest and brush,
All created beauty is there.
Valleyed Keñ-Kol, wide Talas –
Does your land lie in peace?
Red-shirted, slim-waisted as the moon,
Do your brides lie in peace?
Thimble-mouthed, gazelle-eyed,
Do your daughters lie in peace?
In olden days, khan brother,
You became the cold wind, the gale.
Bear no grudge, khan brother,
Be a brother; I have become one already.
Hear the marrow of my word,
Accept me, brother;

Beni yetiştirirsen han ağa,
Çekinip düşmandan dönmeyen

Yüce sarp bir geçidim ben.
Eline alsan yerinden oynamaz
Emil ağacından topuzum ben.
Akıtsan susuzluğunu kandıran,
Haykırsa sesi acı, kendisi arslan,

Üstün bir kardeşim ben.
Dinle ağam sözümü,
Kabul et ağam beni.
Mızrakçıya bulunmaz
Kara çelik keskinliğindeyim;
Çatıp düşman saldırırsa
Karnını yara yumruklarım;
Bora dövse yel işlemez

Kuytulu sık ormanım ben.
Ay-âlemi perişan eden
Aç haykırış, yaman nara,
Heybeti katı bir erim ben.
Kabul et, ağa, beni,

Elçi olarak gelen kısmetim ben.
Kabul etmezsen kazara,
Kavgaya tutuşursan ansızın,
Belalı çetin bir savaşım ben.
Tulpar binse aşılmaz,
Sırtlı, engin bir bel geldi.
Ay-âlemi perişan eden
Kaplan kardeşin arslan geldi» –
Böyle söyleyip Külçoro
Kançoro önünde durmuştu.
Kahırlı domuz Kançoro –
Kâfiri Tanrı çarpmıştı ya –
Ok geçmez kürkü bürünüp,
Görsen sureti işte böyle:
Boz kaplan gibi atılıp,

If you raise me up, my khan brother,
Never shrinking, never turning from the foe,
I am a lofty, sheer mountain pass.
Taken in hand, it never slips its place –
I am a mace of Emil wood.
Poured out, I quench your thirst,
Crying out, his voice is bitter, himself a lion –
I am a brother beyond compare.
Listen, my brother, to my word,
Accept me, my brother.
Not to be found by any lancer,
I am of black steel's keenness;
If the foe clashes and attacks,
I punch his belly open into wounds;
Though the storm beats, no wind pierces through –
I am a sheltered, thickset forest.
Laying moon and world in ruin,
The hungry outcry, the fell war-shout,
I am a warrior of hard majesty.
Accept me, brother, accept me,

I am your fortune come as envoy.
Should you by mischance not accept,
Should you of a sudden grapple into strife,
I am a baneful, grievous war.
Unpassable though one ride a tulpar,
A ridged and boundless pass has come.
Laying moon and world in ruin,
Your tiger brother, the lion, has come» –
So speaking, Külçoro
Had stood before Kançoro.
The wrathful swine Kançoro –
God had surely struck the infidel –
Wrapped in a fur no arrow pierces,
See his visage, such it is:
Springing like a grey tiger,

Kaman gibi akıtma gözü alev saçıp,
Çatır çatır diş sıkıp,

Kula atını kovup kaçırmış gibi –

Şu kudurmuşu gördün mü –
Heybedeki parasını saçmış gibi?

Nöbeti tutup bozulup,
Köpürüp öfkeden bozulup,
Kahırlanıp hızlanıp,
Kançoro dikildi gümbürdeyip,
Külçoro'ya söylenip:
«Yedi-Özön'ü yurt edinen,
Tutuşup düşmanın yenemediği,
Tepemizde yıldız boz olmuş,
On iki damar oynamış,
Öbür dünyalık dost olmuş.
Ak buğday tanesini çiğneşip,
Kelime getirip el tutuşan,
Hâl hatır gözetişen,
Ak çelik ağzını yalaşan,
Sezdirmeden mektup verişen,
Dost olup söz kesişen –
Bagış'ın oğlu er Kıyaz.
Bre Kıyaz kul, sana yapmazsam,
Yöreni ezip kırmazsam,
Topluluğuna cehennem salmazsam,

Durdurmadan vurup almazsam,
Kançoro olmayayım, öleyim;
Bak da gör, sana etmezsem,
Halkını bırakmadan kırmazsam!
Bahadır Kıyaz derdim ben,
Ah yavrum, kadın Kıyaz'mış meğer!
Er sandığım Kıyaz'ken,
Sağrısına Tanrı'nın
Vurduğu Kıyaz'mış meğer!
Geçen yılın güzünde,

Like a boar, his blazed eyes spraying flame,
Clenching his teeth with a crack and crackle,
As if his dun horse had been driven off and lost –
Have you seen this rabid one –
As if the coin had been spilled from his saddlebag?
His fit upon him, distempered,
Foaming, distempered with rage,
Growing wrathful, gathering speed,
Kançoro reared up thundering,
Railing at Külçoro:
«He who made Yedi-Özön his homeland,
Whom no grappling foe could defeat,
Above our heads the star turned grey,
The twelve veins leapt and quickened,
He became my friend for the other world.
Chewing together the grain of white wheat,
Speaking the word and clasping hands,
Watching over each other's welfare,
Licking together the white steel's edge,
Passing letters in secret,
Becoming friends, pledging the word –
Bagış's son, Er Kıyaz.
Hey, slave Kıyaz, if I do it not to you,
If I do not crush and break your region,
If I do not loose hell upon your host,

If I do not strike and take without pause,
May I not be Kançoro – may I die;
Watch and see, if I do it not to you,
If I do not slay your people leaving none!
I used to say batyr Kıyaz,
Ah my child, Kıyaz was a woman after all!
While Kıyaz whom I deemed a warrior
Was one upon whose croup, it seems,
God Himself had laid His blow!
In the autumn of the year gone by,

Olan yazın ortasında,
Kan-Cayloo vaktinde,
Altı yürük at verdim,
Avuç kadar mektup verdim.
Dili akıcıydı içinde,
Özünde bize düşman:
Külçoro'yu yakala – diye,
Canını söndürüp gebert – diye,
Kılıçla başını al – diye,
Dünyadan yok edip,
Sesini kesip bitir – diye.
Kançoro arslan olmamış,
Onmaz Kıyaz onmamış.
Çıt çıkarmadan sinsice,
Bagış'ın oğlu er Kıyaz,
Öldür dedimse söz dinlemeyip,
Kökümü kurutmuş meğer.
Derin kazılmış çukurla
Kaynatmış koyu çilemi,
Kesmiş meğer yolumu,
Göstermiş meğer görülmedik oyunu.
Cediger'in er Kıyaz'ı
Çoğaltmış meğer düşmanı,
Göndermiş meğer bana
Kul Külçoro düşmanını.
Cediger'in Kıyaz'ını
Er sanmıştım, yerin dibiymiş,

Gayreti kıt, zehri yok,
Karısından aşağı biriymiş.
Halkın inanmadığı domuza,

Kara toprakla bir imiş.
Yürek yok onda, sulu yürek,
Keşfe çıkmaz, eksik imiş.

Kalabalık kara Cediger –
Ona hangi yerde bahadır demişler ki?
Burmalı çelik Zülfikâr'ı,

In the middle of that summer,
In the season of Kan-Cayloo,
I gave six swift horses,
I gave a letter broad as a palm.
Its tongue within was flowing,
In its marrow a foe to us:
Seize Külçoro – saying,
Snuff out his life and slay him – saying,
Take his head with the sword – saying,
Wiping him from the world,
Cut off his voice and end him – saying.
Kançoro proved no lion,
Hopeless Kıyaz did not prosper.
Slyly, without a sound,
Bagış's son, Er Kıyaz,
Though I said kill, heeded not my word,
And dried my root out, it seems.
With a pit dug deep
He boiled my thick torment, it seems,
He cut my road, it seems,
He showed tricks never seen, it seems.
The Cediger's Er Kıyaz
Has multiplied my foes, it seems,
Has sent against me, it seems,
His own foe, the slave Külçoro.
The Cediger's Kıyaz
I had deemed a warrior – he proved the earth's pit,
His zeal scant, his venom none,
He proved lower than his own wife.
To the swine the people never trusted,

He was one with the black earth.
No heart in him, no living heart,
He rides not to scout — he was found wanting.
The teeming black Cediger –
In what land did they ever call him batyr?
The twisted-steel Zülfikâr –

Nasıl kaptığına bir bak.
Yavrum, yılkıda gezen kavrulası,

Sırıtan düşman, bir tayı
Ah yavrum, salıverdiğine bir bak!
El yaylaya göçerken,
Atın dili kararan çağda,

Yeşillik salınıp yattığında,
Mallar yeleye koşuşup,

Ala yağını saçtığında,
Salmazsam ordumu üstüne,
Ah seni Kıyaz, kul seni,
Göstermezsem sana görülmedik günü!
Yurduna çizmezsem çizgiyi,
Eline salmazsam temaşayı!
Kambar'ını, hanını,
Sağ komadan kırıp geçirdin,
O kutlu hanını.
Bahadır Kıyaz derdim ben,
Karı Kıyaz değil miymiş,
Cinnetim tuttu ansızın,
Ah, öfkem geldi birdenbire,
Bagış'ın oğlu er Kıyaz,
Er Kıyaz değil, yer Kıyaz,
Söylenen sözü dinlemeyen,
Gösterilen yola basmayan.
Kendi ölçüp bilemeyen,

Bilen söylese söz almayan,

Sağır huylu, inatçı kul,
Onunla çekişip bir iş görmezsem,
Söz etmeden canını kıymazsam,
Bağırsam da dinlemez sözümü,
Uğursuz Kıyaz, o kul,
Bozdu benim düzenimi.
Er Semetey öldüğünde

Just look how he snatched it away.
My child, that cursed one roaming with the herds,
The grinning foe — a mere colt,
Ah my child, look how you let him loose!
When the people move to summer pasture,
In the season when the horse's tongue darkens,
When the greenery lies swaying,
When the herds rush to the mane-high grass,
When they scatter their dappled fat,
If I do not loose my army upon him,
Ah you, Kıyaz, you slave, you,
If I do not show you a day never seen!
If I do not score my line across your land,
If I do not loose a spectacle upon your people!
Your Kambar, your khan,
You cut them down, leaving none alive,
That blessed khan of yours.
I used to say: batyr Kıyaz,
Was he not woman-Kıyaz after all?
Madness seized me of a sudden,
Ah, my wrath rose all at once,
Bagış's son, the man Kıyaz,
Not man Kıyaz — mere earth Kıyaz,
Who heeds not the spoken word,
Who treads not the road shown him.
Who cannot measure and know for himself,
Who takes no word when the knowing speak,
A deaf-natured, stubborn slave —
If I do not wrangle with him and settle it,
If I do not take his life without a word,
Though I shout, he heeds not my word,
Ill-omened Kıyaz, that slave,
Has wrecked the order I had made.
When the man Semetey died

Nice dünyalık, sayısız mülkü

Kamçıyla ölçüp böldüğünde.
Ayçürök ile Külçoro'yu
İkisini ganimet diye verdiğinde,
Sağ kürek kemiğini oy diye,
Altı yıl odun taşıtıp,
Horlaya horlaya boğazla diye,
Perişan edip her hâlini,
Ecelini horlukla eriştirip.

Ensesini iyice oy diye,
Erdirmeden yürütüp boğazla diye,

Kılıçla başını vur dedim,
İlik kemiğini yere çak dedim.
Ensesini kesip oy desem,
Erdirmeden yürütüp boğazla desem,

O, söylediğim sözü almadan,
Gösterdiğim yola basmadan,
Müşkül işi sezip görmeden,
Dediğimi yapıvermeden,
İlk söylenen söze uymadan,
Yedi-Özön'ü yurt edinip,
Ezelden düşman çoroyu,
At taşıyamaz denli zorlu kılıp,

Ak zırh kaftanı giydirip,
Hayvanın en irisine bindirip,
Düşmanı arabulucu kılıp,
Canı dağlayıp yakarak,
Lanet olası Kıyaz'ın
Yaptığı işi gördün mü?
Bu lanet olasıyı gönderip,
Yaptığı işi gördün mü?
Sıkıştırıp canı yakarak,
Karşımda durduğunu gördün mü?

So much worldly wealth, goods past counting,
He measured out and shared with his whip.
Ayçürök and Külçoro —
When he gave the two of them as spoils,
Saying: gouge out his right shoulder-blade,
Make him haul firewood six years,
Saying: butcher him with scorn upon scorn,
Reducing his every state to misery,
Bringing his death upon him through disgrace.
Saying: gouge deep the nape of his neck,
Saying: drive him on unfulfilled and butcher him,
I said: strike off his head with the sword,
I said: nail his marrow-bone to the ground.
Though I said: cut his nape and gouge it,
Though I said: drive him on unfulfilled and butcher him,
He, without taking the word I spoke,
Without treading the road I showed,
Without sensing and seeing the thorny task,
Without doing what I told him,
Without following the first-spoken word,
Made Yedi-Özön his homeland,
The choro, foe from of old,
He made so mighty no horse could bear him,
Dressed him in the white-armored kaftan,
Mounted him on the hugest of beasts,
Made the enemy his go-between,
Searing and burning my soul —
Of that accursed Kıyaz
Have you seen the deed he did?
Sending that accursed one,
Have you seen the deed he did?
Pressing hard, burning my soul,
Have you seen him stand against me?

Ciğer deşip öd koparan,

Aşırı düşman, kahrı katıyı,
Ah, kabarıp coşan Cediger,
Tanrı çarpmışın haddini bilsin,
Özünde koyu düşman olanın,
Tutuşup ölesi kudurmuşun
Onu bana saldığını gör...

Ah, Bagış'ın oğlu er Kıyaz,
Er Kıyaz değil, yer Kıyaz,
Lanet olası bu kulu
O günden bugüne dek,
Bağrını yarıp tepmemiş,
Kaburgasını sökmemiş.
Pehlivanlarla üstüne yürümemiş,

Yerde böğüren o domuzu
Bugüne dek mızraklayıp ezmemiş.
Sindirip başına azap açmamış,

Yerini tümsek mezar edip komamış.
Geçen ayın güzünde,
Altı yürük at verip,
Avuç kadar mektup verip,
Ayçürök'ü yakala diye,
Sızlanıp duran kancığı
Kısır kısraklara bağla diye,
Karında kalan o uğursuzu
Kemaline erdirmeden,
Belalının tohumunu
Geciktirmeden temizle diye,
Enseleyip bağrını ez dedim,
Azgın düşman can komaz,
İşte şurada duran Kançoro,
Sağ komadan başını kes dedim.
Ne kadar desem söz dinlemez,
Zehir katar oldu küpüme,
Çok güvendiğim Cediger

The one who tears the liver and bursts the gall,
The utter foe, the hard of wrath —
Ah, the swelling, surging Cediger,
May the God-struck learn his limit,
He whose core is thick with enmity,
The rabid one who should blaze and die —
See how he loosed him upon me...

Ah, Bagış's son, the man Kıyaz,
Not man Kıyaz — mere earth Kıyaz,
That accursed slave —
From that day to this day,
He has not split his breast and kicked it,
Has not torn out his ribs.
Has not marched on him with his strongmen,
That hog bellowing on the ground
To this day he has not speared and crushed.
Has not cowed him and opened torment on his head,
Has not left his place a mounded grave.
In the autumn of the month gone by,
Giving six swift horses,
Giving a letter the size of a palm,
Saying: seize Ayçürök,
That whimpering bitch —
Saying: tether her among the barren mares,
That ill-omened one left in the womb —
Before he comes to his fullness,
The seed of the baneful one —
Saying: purge it without delay,
I said: take his nape and crush his breast,
A raging foe spares no soul,
That Kançoro standing right there —
I said: cut off his head, leave none alive.
However much I say, he heeds no word,
He came to pour poison in my jar,
The Cediger I trusted so

Kökümü kurutmak oldu,
Kuyumu kazmak oldu,
Bilmezlikle dost olup,
Kara bahtımı kaynatmak oldu.
Kötü namımı çıkarmak oldu,
Bugün sırrımı söyletmek oldu.
Gözümü yaşartıp yalvartıp,
Öldürmek oldu beni.
Kudurmuş, bana salar oldu
Paralayıp yırtan kurdunu.
Huyu kökünden eğri,
Lanet olası, özünde düşman,

Set out to dry up my root,
Set out to dig my pit,
Befriending me in ignorance,
Set out to boil my black fate.
Set out to spread my evil name,
Today set out to make me speak my secret.
Wetting my eyes, making me beg,
He set out to kill me.
The rabid one came to loose on me
His wolf that rends and tears.
His nature crooked from the root,
Accursed, a foe in his very core —

Bu Külçoro domuz yok olmaz.
Külçoro sağ durdukça,
Kançoro'nun işi düzelmez.
Cin çarpmış demir keskin olmaz,
Yok olası, yurt da olmaz.
Başka demir keskin olmaz,
Bu kavrulası domuz yurt olmaz.

This Külçoro hog will not be undone.
While Külçoro stands alive,
Kançoro's affairs will not come right.
Devil-struck iron takes no edge,
The doomed one makes no homeland either.
No other iron takes such an edge,
This hog fit-for-burning makes no homeland.

Bu, ezelden beri her zaman
Gözü çakır, alacası var,
Sözünde acı bir kahır var,
Batman batman altın versem,
İçinde gitmez zehri var,
Göğsünde kara alacası var.
Âdemden başka bir hâli var,
Altı yıl yağa bulasam,
Helalleşmez o azman,
Ah Kıyaz, ahmak Kıyaz,
Haram kulu gönderdi.
Bugün kul kudurup hayır komaz,
Bugün kurumuş canı sağ komaz,
Bugün altüst edip beni alır,
Adı anılan Kırgız elini alır.
Engebeli Talas yurdunu alıp,
Yedi-Özön'deki Cediger'i,
Yer yarılasıca, seni alır.

This one, from of old, at every hour —
His eye is grey, he bears a mottle,
In his word there is a bitter bane,
Though I gave gold batman upon batman,
There is poison in him that will not pass,
On his breast there is a black mottle.
His state is other than Adam's kind,
Though I smeared him six years in fat,
That monster will not make his peace,
Ah Kıyaz, fool Kıyaz,
He sent the slave of the forbidden.
Today the slave runs rabid, leaves no good,
Today his withered soul leaves none alive,
Today he will upend me and take me,
He will take the famed Kırgız people.
Taking the rugged homeland of Talas,
The Cediger in Yedi-Özön —
May the earth split — he will take you.

Parçalayıp çekip ustaları alır,
Armağan ver deyip kızları alır,
Ele baş olan hanı alır,
Ganimete konup malı alıp,
Elin beklediği beli alıp,
Nicesini düşünüp kırıp geçirip,
Tutuşup ölesi bu domuz
Ay ile âleme kavga salıp,
Kahırlanıp dikilirse,
Beddua değmiş bu itten,
Onunla çarpışan sağ kalır mı?
Ona denk gelen insan onar mı,
Denk gelebilen olur mu?
Ah Kıyaz ah, seni...
Gayreti kısa, zehri az,

Vay, karı kılıklı vay, seni,
Tutsak edip ele geçirip,
Kendim yakalamışken,
İki gözünü kör edip,
Kendim oymadan nettim ben!

Domuzun işini bitirip,
Kendim boğazlamadan nettim ben!

Kırgını coşkuyla başlatmadan,
Vay, ne gafil olmuşum.
Bileği dolgun, zehri güçlü,
Kahrolası o domuzu,
Kendim kesip atmadan,
Vay, ne gafil olmuşum.
Bunu esirgeyen karalar bağlar,

Düşmana acıyan yaralı kalır.
Huyum gevşeyip, çok hastalanıp,
Bu günleri görür olmuşum.
Çarpılmış Kıyaz'a güvenip,
Ölmüş gitmişim meğer.

Rending and dragging, he will take the masters,
Saying: give tribute — he will take the girls,
He will take the khan who heads the people,
Falling on the spoils, he will take the goods,
Taking the pass the people guard,
Devising and cutting down so many,
This hog who should blaze and die,
Loosing strife on moon and world,
If he rises up in wrath —
From this curse-struck dog,
Does he who grapples him come out alive?
Does a man who meets him ever mend,
Can any prove his equal?
Ah Kıyaz, ah, you...
Short of zeal, weak of venom,

Vay, woman-guised one, vay, you,
Having captured him, taken him in hand,
When I had seized him myself,
Blinding both his eyes —
What was I doing, not gouging them myself!
Finishing off the hog —
What was I doing, not butchering him myself!
Not opening the slaughter in full surge,
Vay, how heedless I have been.
Thick of wrist and strong of venom,
That hog fit for damnation —
Not cutting him down myself,
Vay, how heedless I have been.
Who spares this one will wear black mourning,
Who pities the foe is left with wounds.
My temper slackened, sick at heart,
I have lived to see these days.
Trusting the stricken Kıyaz,
It seems I was as good as dead.

Döşekten kalkıp yerleşmeden,
Ya da kınsız kılıç kuşanmadan.
At yorup yer dolaşıp,
Şahin gibi yeri dolanmadan,
Kötü ölecekmişim ben.
Can yoldaşım Kıyaz diye diye,
Haram ölecekmişim ben.
Etek yenimi yoldurup,
Oktan ölecekmişim,
Emek verdiğim yurdum yanıp,
Kordan ölecekmişim.
Kahırlı düşman Külçoro,
Kuldan ölecekmişim.
Ahiretlik kardeş diye diye,
Arı kıt, gönlü alçak,
Onmaz er Kıyaz elinden,
Bundan ölecekmişim».
Selam verip Külçoro
İçten sızlayıp doğruyu söyleyip,
Kardeşiz deyip durması –
Alevlenip haykırması –

Before rising from my bed and settling,
Or girding on the sheathless sword.
Wearying horses, roaming the land,
Before circling the earth like a falcon,
It seems I was to die an evil death.
Saying ever: Kıyaz, my soul's companion,
It seems I was to die accursed.
My hem and sleeve plucked away,
It seems I was to die by the arrow,
The homeland I toiled for burning,
It seems I was to die by the ember.
The wrath-filled foe Külçoro —
It seems I was to die by the slave.
Saying ever: my brother for the next world,
Scant of conscience, low of heart,
At the hand of hopeless man Kıyaz,
It seems I was to die of this».
Giving greeting, Külçoro,
Aching within, speaking the truth,
His standing there saying: we are brothers –
His flaring up and crying out –

O Kançoro bahadırı
Düpedüz Tanrı çarpmış!
İçi baştan başa ateş, alev,
Gerilip coşup güçlenip,
Dayanamayıp köpürüyor.
Yedi-Özön'de er Kıyaz –
Er Kıyaz'a söylenip,
Homurdanıyor köpürerek,
Gürleyip başka türlü söylenip,
Küt küt vurup Kançoro
Yutacakmış gibi kılıktan kılığa girip,

Heybetli yanı kaplan gibi,
Tutuşanı sağ komaz gibi,
Gücü kuvveti kasırga gibi,
Ahmak kardeş, kudurası,
Ne yapacağını, çaresini

That batyr Kançoro —
Struck outright by God himself!
Within him all is fire and flame,
Straining, surging, gathering strength,
Unable to bear it, he seethes.
The man Kıyaz in Yedi-Özön –
Railing against man Kıyaz,
He growls and froths over,
Thundering, railing another way,
Pounding thud on thud, Kançoro,
Shifting shape to shape as if to swallow whole,
His dread side like a tiger's,
As one who spares no man he grapples,
His strength and force like a whirlwind,
The fool brother, the rabid one,
What to do, what remedy —

O Kançoro bulamayıp,
Boz yaban domuzu gibi gürleyip,
Bakıp duran kulun
Bütün bedeni ürperip,
Şimşek gibi çatırdayıp,
Gök yalçın dağ gibi salınıp,
Göğsünde öfkesi kabarıp,
Külçoro'ya sataşmadan,
Er Kıyaz nereye gitti diye,
Cediger'e söylenip,
Kudurup coştu Kançoro,
Kudurmuşçasına köpürüp,
Kasılıp nice söylenip,
Gürledi hazırlanıp,
Dikkatle baksa Kıyaz'ı –
Kışın kızmış buğra gibi,
Saldırmaya davranmış duruyormuş,
İçi yanıp kavrulup,
Kara gün kesilip durmuş,
Göğsüne şeytan, cin dolup,
Canı bir tutam yün olup,
Gayrete gelip kederlenip,
Beklenmedik kavga bulunup,
Kançoro durdu davranıp,

That Kançoro could not find,
Thundering like a grey wild boar,
The slave who stood watching —
His whole body shuddered,
Crackling like lightning,
Swaying like a steep blue mountain,
The rage swelling in his chest,
Not yet falling upon Külçoro,
Asking: where has man Kıyaz gone,
Railing at the Cediger,
Kançoro raged and surged,
Frothing as one gone rabid,
Swaggering, railing at length,
He thundered, making ready,
Were one to watch Kıyaz closely –
Like a rutting bull-camel in winter,
He stood poised to attack,
His insides burning and scorching,
He stood turned into a black day,
His chest filled with devil and jinn,
His soul become a tuft of wool,
Roused to fervor, sunk in grief,
An unlooked-for quarrel found,
Kançoro stood and made his move,

Pirlerin koruduğu Külçoro
Işıl ışıl kızıl kor idi,
Doğduklarından beri yoktu

Kötü söyleyip kavga etmek –
Aynı safayı sürmüşlerdi.
İkiz olup gezişip,
Birlikte aşık atmışlardı.
Küçücükken karşılaşıp,
Kıpkızıl bebek çağında
Bir döşekte yatmışlardı.
Birlikte büyüyen yakın ağası,
Akılda derya Külçoro,
Kahrı katı Kançoro,

Külçoro, whom the saints protect,
Was a glowing crimson ember,
Never since the two were born had there been
Harsh words or quarrel between them –
They had shared the same delight.
Roaming about as twins,
They had cast knucklebones together.
Meeting when they were tiny,
In their red-raw infant days
They had lain on a single bed.
The close elder brother raised beside him,
Külçoro, an ocean in mind,
Kançoro, hard of wrath,

Gafil basan o domuzun,
Kahırlı hâline bir bak –
Alevlenip gürlüyor,
Dikkatle bakan kişinin
Bütün bedeni ürperiyor,
Kançoro durdu köpürerek,
Külçoro durdu yalvararak,
Kançoro hanlığından güç alıp,

Kahrını döküp köpürüp,
Külçoro'ya söylenip,
Nara atıp, sert bağlayıp,
Çocukça belalı söz başlatıp:
«Kahrolasıca Külçoro,
Kudurmuş, sinsi, deli kul,
Gözüme görünmeden yok ol,
Yanıma yaklaşmadan çabuk git!
Kahrım gelip dikilirsem,
Böylesi öfkeme çatma!
Gerilip kuvvetlenirsem,
Diri diri döner, ölürsün.
Geri dönülmez gerçek yurtta
Kahırlanırsam görürsün,
Hâline gerçek müşkül sararım,
Cırlayıp duran Külçoro,
İşi sıkı tutsam kökünü kuruturum!
Benim cellatlarım yedi bin,
Kesin bir buyruk verirsem,

Kavga edersem sana yeterim,
Tek başına durup ne yaparsın,
Yedi olsan, iki olsan da
Yerin dibine girersin!
Kasıla kasıla konuşma,
Yoksa istediğini bulursun,
Katı öfkem tutarsa,
Gözbebeği ağanın yanına
Yoldaş oluverirsin!
Geri dönülmez gerçek yurda,

That hog who strikes the unwary —
Just look at his wrathful state –
He flares up and thunders,
Whoever watches him closely,
His whole body shudders,
Kançoro stood there frothing,
Külçoro stood there pleading,
Kançoro, drawing strength from his khanship,
Pouring out his wrath, frothing over,
Railing at Külçoro,
Roaring war-cries, binding hard,
Opening childish, baneful speech:
«Damnable Külçoro,
Rabid, sly, crazed slave,
Vanish before you meet my eye,
Go quick before you near my side!
If my wrath comes and rears up,
Do not run against such fury of mine!
If I strain and gather strength,
You will turn alive to dead, and die.
In the true land of no returning,
If I fall to wrath, you will see,
I will wrap true hardship round your state,
Külçoro, screeching on and on,
If I grip the matter hard, I dry your root!
My executioners are seven thousand,
If I give one final order,

If I make war, I am enough for you,
Standing alone, what can you do?
Were you seven, were you two,
You would sink beneath the earth!
Do not talk swaggering on and on,
Or you will find what you are seeking,
If my hard fury takes me,
Beside your brother, apple of your eye,
You will straightway become his companion!
To the true land of no returning,

Zavallım, katı cinnet gelirse,
varırsın!
Vadili Keñ-Kol, geniş Talas,
Ölçüp biçip aldığın yol idi,

Bir sen kaldın, kudurası,
Senin dayanak belldiğin arkanı,
Heybeti dağ gibi babanı,
O bildiğin toy ağanı,
Altüst edip mızraklayan el işte bu.

Sonu kokmuş, kavrulası,
Şimdi sana verilen cevap şu:
– Yanıma yanaşmadan git,
Süründürüp başını almayayım,
Gözüme görünmeden yok ol!
Uğursuzluğun dokunur kanıma,
Kasvet dolu kudurmuş,
Çok durmadan yok ol yanımdan.
Vadili pınar, geniş yamaca
Yukarı sürecek malım yok.
Öz kardeşim düşman kesildi,
Ölümden kaçar canım yok.
Altı vadiye, kışlak boğaza
Sürüp salacak malım yok.
Arka çıkacak altı bin kardeş,
Esirgeyecek canım yok.
Ondansa, Külçoro,
Gözüme görünmeden yok ol.
Göz göre kardeş olurum diye,
Gevezelik edip durma bana.
Karmakarışık gönlüme,

Yurduma kavga çıkarma,
Kahırlanıp dikilirsem,
Gönlüme çok bela düşer.
Tüh tüh, kâfir Külçoro,
Öldü sanırdım, diriymişsin,
İnleyip duran kudurmuş,

Poor wretch, if the hard madness comes,
you will go!
Valleyed Keñ-Kol, broad Talas —
It was the road you took by measure and
design,
You alone are left, you rabid one,
The backing you counted your support,
Your father dread as a mountain,
That feast-giving elder you knew —
Behold the hand that upturned and speared
them.
Rotten at the end, fit for burning,
Now here is the answer given you:
– Go before you draw near my side,
Lest I drag you low and take your head,
Vanish before you meet my eye!
Your ill-omen would taint my blood,
Rabid one full of gloom,
Do not linger — vanish from my side.
To the valleyed spring, the broad slope,
I have no herds to drive uphill.
My own brother has turned foe,
I have no soul that flees from death.
To six valleys, to the wintering gorge,
I have no herds to drive and loose.
Six thousand brothers to stand behind me,
I have no soul to spare.
Rather than that, Külçoro,
Vanish before you meet my eye.
Saying: I will be a brother in plain sight,
Do not keep prattling at me.
Upon my tangled heart,

Do not raise a quarrel in my land,
If I fall to wrath and rear up,
Much bane will fall upon my heart.
Tüh, tüh, infidel Külçoro,
I thought you dead — you live, it seems,
Rabid one, groaning on and on,

Ölmeyen canların birisin,
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas'a
Niyetin var galiba, kokmuş kul,
Geri dönüp konmaya!
Düşündüğün düşünce bu ya,
Dönüp kardeş olmaya!
Bu sözünü kim dinlesin,
Bir karanlık gece dinlesin,
Alttaki kalın yer dinlesin,
Üstü kapalı gök çarpsın,
Seni kardeş saymayan,
Kahra gelmiş beni çarpsın!
Kırgız'dan seçip ordunu al,

Kökümüz birdi, kul idik,
Ordadan seçip kaftanını al,

Argın'ı dilersen başını al git,

Ordadan seçip aşını al,
Yılkıdan seçip atına bin,

Sarığı çözüp kaftanını giy,
Gözüme görünmeden yok ol,
Dırlanmadan yok ol karşımdan,
Kardeşim ah deyip vızıldayıp,
Bir daha gelirsen ölürsün,
Benden çok bela görürsün!
Önceki belayı bir şey mi sanırsın,

Ondan daha çok kavgayı,
Sonra benden görürsün!
Ağırlığını kimseye salmadan git,
Kasılıp duran kudurmuş,
Bir kısrak sağımı geçmeden git!
Ayıla böyle söylemeden git,
İnek güden cariyem var,
Kanıkey ile Bakay ikisini
Göz atıp görmeden git,

You are one of the souls that never die,
To tamarisked Keñ-Kol, broad Talas,
You have a mind, it seems, you rotten slave,
To turn back and settle there!
So that is the thought you were thinking,
To turn back and become a brother!
Who would heed this word of yours?
Let a dark night heed it,
Let the thick earth below heed it,
May the close-covered sky strike,
May it strike me, come to wrath,
Who will not count you brother!
Choose your army from the Kırgız and take it,
Our root was one, we were slaves,
Choose your kaftan from the orda and take it,
If you wish the Argın, take their head and go,
Choose your food from the orda and take it,
Choose your horse from the herd and mount,
Loosen the turban, put on your kaftan,
Vanish before you meet my eye,
Vanish from before me without whining,
Buzzing "ah, my brother" on and on —
If you come once more, you die,
You will see much bane from me!
Do you think the former bane was anything?
Quarrel more than that by far
You will see from me hereafter!
Go without loosing your weight on any man,
Rabid one, swaggering on and on,
Go before one mare's milking is done!
Go without speaking so to the ayıl,
I have a bondmaid who herds the cows,
Kanıkey and Bakay, those two —
Go without casting an eye to see them,

Nöbetçiye haber salmadan git,
Camgırçı kızı Akbala –
Gönlümce aldığım küçük karım,
Sen kâfir kul, ona varmadan git!
İnat edersen sözüm var,
Belalı kul, senin öcün var.
Kahırlanıp saldırırsan,
Kıyamet koparacak yerin var.
Yıkıcılığın ta gözüsün,
Belanın hâlis özüsün,
Diri candan daha dirisin.
Baktığını yok eden
Kavrulasıların birisin.
Tuttun mu cana kıyansın,
Kahrı tam bir düşmansın.
Tam kavganın türüsün,
Kudurmuş düşmanın birisin.
Adıyla sanıyla fitnenin kendisisin,
Ciğer deşip ateş koparan
Düşmanın kara gözüsün,
Sen Külçoro olalı,
Külçoro adını alalı,
Vadiyi yakıp toz ettin,
İnleyerek geleni,
Yakıp, ezip yerle bir ettin.
Önüne çıkanı çiğnedin,
Rast geleni perişan ettin,
Denk geleni kemirdin,
Kan döktürüp katık ettin.
Kakançı Beecin'e, Çınma'ya,
Uluñtuñ'a, Dıñşa'ya,
Fitnen ta oralara ulaştı.
Kahrın katı, zehrin güçlü.
Sana çatanı dümdüz ettin,
Aklıma bir şey düştü,
Öbür dünyalık can dostum,
Dostum Kıyaz ölmüş olmalı.
Dönüşü olmayan gerçek yurdu,

Go without sending word to the watchman,
Camgırçı's daughter Akbala –
The young wife I took to my heart's desire,
You infidel slave, go without going near her!
If you persist, I have my word,
Baneful slave, you have your vengeance.
If you fall to wrath and attack,
You have ground fit to raise doomsday.
You are the very eye of ruin,
You are the pure core of bane,
You are more alive than the living soul.
One who destroys whatever he looks upon —
You are one of those fit for burning.
Once you take hold, you are a slayer of souls,
You are a foe complete in wrath.
You are the very breed of quarrel,
You are one of the rabid foes.
By name and fame you are sedition itself,
Tearing the liver, striking fire —
You are the black eye of the foe,
Since you became Külçoro,
Since you took the name Külçoro,
You burned the valley into dust,
Him who came groaning,
You burned, crushed, leveled to the earth.
You trampled whoever crossed your path,
You wrecked whoever chanced upon you,
You gnawed whoever matched you,
You spilled blood and made it your relish.
To Kakançı Beecin, to Çınma,
To Uluñtuñ, to Dıñşa,
Your sedition reached even there.
Your wrath is hard, your venom strong.
You flattened whoever clashed with you,
Something has fallen into my mind:
My soul-friend for the other world,
My friend Kıyaz must be dead.
The true land of no returning —

Zavallı adam görmüş olmalı.
Yedi-Özön dolusu Cediger'in

Seçkinlerini kırıp geçirip,
Bu azgın kurnaz kul gelmiş olmalı,
Koçunu bitleyip koyun edip,
Boğasını bitleyip öküz edip,
Kıyaz'a müşkül yük edip,
Yedi-Özön'lü kardeş Cediger'in
Ovasını vurup yağ gibi ezip,
Yurdunu öldürüp yere serip,
Ay tuğunu dağ gibi yığıp,

Göğü yaran çığlık koparıp,
Hanlarının hepsini kırıp,
Halkının hepsini ağlatıp,
Belayı dosdoğru salmış olmalı,
Denk geleni parçalayıp,
Kırıp geçirmiş olmalı,
Rivayetten rivayete ulasam,
Bilgiçlerden sorup öğrensem.
Kutubiy oğlu Kara dev,
Kendisi korkunç kılıkta,
Bahadırlığa kökten varis,
O kudurmuş, özünde düşman.
İşime dedikoducu çıkıp,
Kişiye ara bozucu çıkıp,
Yedi-Özön'de Cediger,
Dediğin söz gerçek diye,
Sözünü dinleyip durmuş.
Kasılıp duran kudurmuşu,
Bu kulu kardeş bellemiş,
Yedi-Özön'de Cediger,
Coşturup yurdunu bölmüş,
Diyarına kırgın salmış.
O kul sebep olup,
Külçoro ile Seytek, bu ikisi,
Onun için Tanrı canını almış.
Gayretsiz Kıyaz, kör olası,

The poor man must have seen it.
Of the Cediger filling Yedi-Özön,

Cutting down their chosen best,
This raging, cunning slave must have come,
Delousing his ram into a sheep,
Delousing his bull into an ox,
Making a thorny burden for Kıyaz,
Of the brother Cediger of Yedi-Özön
Striking the plain, crushing it like fat,
Slaying their homeland, laying it low,
Heaping the moon-banner high as a mountain,
Raising a cry that split the sky,
Cutting down all of their khans,
Setting all of their people weeping,
He must have loosed the bane full straight,
Rending whoever matched him,
He must have cut them down outright,
Were I to pass from tale to tale,
Were I to ask the knowing and learn:
Kutubiy's son, the Black giant,
Himself of terrible visage,
Heir by root to batyr-hood,
That rabid one, a foe in his core.
Turning tale-bearer against my work,
Turning sower of discord among men,
The Cediger in Yedi-Özön,
Saying: the word you speak is true,
Kept listening to his word.
That swaggering rabid one —
They took this slave for a brother,
The Cediger in Yedi-Özön,
Stirred up, split their homeland,
Loosed slaughter on their country.
That slave being the cause,
Külçoro and Seytek, these two —
For his sake God has taken his soul.
Zeal-less Kıyaz, may he go blind,

Gücü yetmeden kalmış,
Hem karıya halkını yönettiren

Kıyaz'ı Tanrı almış.
Kavgaya sokup, söz söyleyip,
Kavgası bol zamanı anıp,

Yan yana gelmez sırtı anıp,

Âleme yetecek kavgayı anıp,
Kul ordaya gelir mi hiç!
İnatlaşan düşman yüzsüzü,
Hanın gözü görür mü hiç!» –
Deyip, böylece köpürüp,
Azaplı müşkül söz salıp,
Kançoro durdu söylenip,
Kahırlanıp gürüldeyip,
Karabasan basmış karı gibi,
Karabasan basmış Kançoro
Azgınlığını saldı güm güm,
Yalvarana yoldaş olmadı,
Kasılıp duran Kançoro,
Kudurmuş domuz onmadı.
Dayanamayıp kurnaz da,
İçi baştan başa ateş, alev,
Gerçekten haykırdı bu da.
Almambet oğlu Külçoro,
Ak gönüllü zavallı aslan,
Babası bozkurt, zavallı er,
Usul konuşup sağlam söyleyip,
Türlü türlü söz başlatıp,
Kançoro durdu bir başka türlü,
Her bir sözüne baksan,
Yiğit doğmuş çoronun sözü
Bulunmaz cevher taşa benzer,
Kahırlandı hazırlanıp,
Zavallı aslanın ağzına
Gaipten akıl bulunup:
«Altay'da binilir kıl doru

Was left short of strength,
And Kıyaz, who let a woman rule his people —
God has taken him.
Thrusting into quarrel, speaking words,
Recalling the time thick with quarrel,

Recalling the backs that never stand together,
Recalling quarrel enough for all the world,
Would the slave ever come to the orda!
The shameless one, the stubborn foe —
Would the khan's eye ever behold him!» –
So saying, frothing over thus,
Loosing tormented, thorny words,
Kançoro stood there railing,
Falling to wrath and rumbling,
Like an old woman nightmare-ridden,
Nightmare-ridden Kançoro
Loosed his fury boom on boom,
He was no companion to the pleader,
Kançoro, swaggering on and on,
The rabid hog would not relent.
Unable to bear it, the cunning one too,
Within him all was fire and flame,
He too cried out in truth.
Almambet's son Külçoro,
White-hearted, poor lion,
His father a grey wolf, poor man,
Speaking gently, speaking sound,
Opening words of every kind,
Kançoro stood otherwise still,
Look at his every word —
The word of the choro born valiant
Is like a gem-stone past all finding,
He fell to wrath, making ready,
Into the poor lion's mouth
Wisdom came from the unseen:
«Riding the hair-bay of the Altay,

Küheylanım diye gelmişim!
Ey Kançoro, seni
Kardeşim diye gelmişim!
Aynı yuvadandık, can yoldaşım,
Dediğini yapmazsam,
Tuğun dibinde durmazsam,
Ak yılkının tozu çarpsın,
Ak buğdayın tanesi çarpsın!
Dinle, Kançoro, sözümü,

I have come, calling him my steed!
O Kançoro, to you
I have come, calling you my brother!
We were of one nest, my soul's companion,
If I do not do as you say,
If I do not stand at the foot of your banner,
May the dust of the white herd strike me,
May the grain of the white wheat strike me!
Listen, Kançoro, to my word,

Başımı çekip dursam da,
Beni düşman bildin!
Gönlümde haram olsaydı,

Yanına gelmezdim,
Karşına savaşla gelirdim,
Alnını yarıp yol açıp,
Halkını kırıp saldırıp,
Yarlarını duman, tuğ edip,
Halkını duman, feryat edip,
Azgınlık salıp yay çekip,
Mızrak uzatıp, ok atıp,
Heybetini yıkıp,
Gökyüzünü toz edip,
Yedi boyunu kana boyayıp,
Çizerdim çizgiyi,
Kardeşliğin olmasa,
Yapardım temaşayı.
Boğazına sırlı çelik ok batardı,

Ağalığın olmasa,
Bahadır, başına destan açardım!

Benim ağam Semetey,
Peşine takıp besleyip er kıldı,
Er oğluyla denk kıldı.
Ninniyle besleyip büyütüp,
Sırt yağından kesip yedirdi,

Though I stand with my head drawn back,
You have counted me a foe!
Were there anything forbidden in my heart,

I would not have come to your side,
I would have come against you with war,
Splitting your brow, opening a road,
Cutting down your people, attacking,
Making your cliffs smoke and banner,
Making your people smoke and wail,
Loosing fury, drawing the bow,
Thrusting the lance, loosing arrows,
Toppling your dread majesty,
Turning the sky to dust,
Dyeing your seven tribes in blood,
I would have scored the line,
Were it not for your brotherhood,
I would have made the spectacle.
A glazed steel arrow would have sunk in your throat,

Were it not for your elderhood,
Batyr, I would have opened an epic on your head!

My elder brother Semetey
Took me in tow, fed me, made me a man,
Made me the equal of a man's own son.
Nursing me with lullabies, raising me,
He cut from the back-fat and fed me,

Daha da öz kardeş olalım diye,	*That we might be brothers of one blood the more,*
Kanıkey'in memesini,	*Kanıkey's breast*
Eşit bölüp emzirtti.	*He had us suck, shared out equally.*
Kalabalık Kırgız'a, Argın'a,	*To the teeming Kırgız, to the Argın,*
Kayser gibi oğlun var dedirtti.	*He made them say: you have a son like a kaiser.*
Şahini vurduysak biz vurduk,	*If any struck the falcon, it was we who struck,*
Kırgını saldıysak biz saldık.	*If any loosed the slaughter, it was we who loosed.*
Kana doyup katıklandık,	*We had our fill of blood for relish,*
Kançoro ile Külçoro,	*Kançoro and Külçoro,*
İkiz bozkurt diye anıldık.	*We were named the twin grey wolves.*
Kovana yetişip kılıç çaldık,	*We reached the hive and swung the sword,*
Yeryüzünde kim sağ kaldı.	*Who on the earth was left alive?*
Küncüt yurdunu döküp savurduk,	*We spilled and scattered the Küncüt land,*
Geniş yaylayı vurup maden aldık,	*We struck the broad pasture and took its ore,*
Çoñ-Beecin'e kavga saldık.	*We loosed war on Çoñ-Beecin.*
Yularından tutup can aldık,	*We seized them by the halter and took their souls,*
Yok edip hanı aldık.	*We wiped out the khan and took him.*
Asilim ağam varken,	*While my noble elder brother lived,*
Som altına belendik,	*We were swathed in solid gold,*
Temreni çelik sırlı mızrağı	*The glazed lance with its steel point*
Uzatıp düşmana yürüdük.	*We thrust out and marched upon the foe.*
Denk getirip vurduk, sırtları aldık,	*We caught them square and struck, we took the heights,*
Vuruşa vuruşa kavga saldık.	*Blow upon blow we loosed the quarrel.*
Ganimet çekip fili aldık,	*We hauled in spoils and took the elephant,*
Fili ganimet edip altın aldık.	*Making the elephant spoil, we took the gold.*
Oynayan kızdan binini aldık,	*Of the dancing girls we took a thousand,*
Zülfikâr'a, mızrağa su verdik,	*We tempered Zülfikâr and the lance,*
Sataşan ere savaş açtık.	*We opened war on any man who crossed us.*
Kıymetli ağam varken,	*While my precious elder brother lived,*
Kılıcı sıyırsak buğulanırdı,	*Bared, the sword would steam with heat,*
Hıtay'ın yurdu çığrışırdı.	*The land of Hıtay would shriek aloud.*

Kardeşin çoro ben idim,
Ağamız sultan sen idin,
Tulparını toplayıp küheylan et,
Kökümüz bir, kardeş et.
Kavgalı iş olduysa geçin,
Azgınlık ettimse bağışlayın.
Her değerli sözü bilin,
Söylenen söze girin.
Bu yaptığınız kabalık olur,
Kakan'dan çıkma Mançu gibi,
Beni düşman görüp durdunuz.
Bölünürse bu baş yitip gider,
Bağrımız bir, aynı yuvadanız,
Öz kardeş nereden bulunur?
Altay'ı aşsa yorulmayan,
Demir toynak, tunç bilek,
Çöle yarar tulparım.
Bozkırdan toy kuşunu kaçırmayan,
Boz alada dinlenen sungurum.

Kıvamımı bulup salarsan,
Dereden karsağı kaçırmayan,
Sarı-ala konan kartalım.
Sizi kardeş edinmeye,
Kançoro ağam, hazırım.

Kabul edersen, büyük hanım,
Tuğun dibinde dururum.
Dediğine uyarım,
Çarpışacak düşman var,
Birliği bir yere koyup,
Sana arka olurum.
Ölüp kaldığım çağda,
Koyun postlu kul idim.
Belini sıkı kuşanan,
Yiğit Semetey ile öz kardeş,
Kükreyen ulu hanın,
Adı anılan bozkurt Manas'ın,
Ak belinden süzülen,

The brother choro — that was I,
Our elder, the sultan — that was you,
Gather your tulpar and make it a courser,
Our root is one — make us brothers.
If there was a matter of quarrel, let it pass,
If I ran to fury, forgive it.
Know every word of worth,
Enter into the spoken word.
This that you do is churlishness,
Like a Manchu sprung from Kakan,
You have kept seeing me as a foe.
If this head is divided, it is lost,
Our breast is one, we are of one nest,
Where is a blood-brother to be found?
Never tiring though it cross the Altay,
Iron-hoofed, bronze-armed,
I am your tulpar fit for the desert.
Letting no bustard flee the steppe,
I am your gyrfalcon resting on the grey-pied crag.
If you find my temper and loose me,
Letting no steppe-fox flee the gully,
I am your eagle perched yellow-pied.
To take you as my brothers,
Kançoro, my elder, I stand ready.

If you accept, my great khan,
I will stand at the foot of your banner.
I will follow what you say,
There is a foe to be fought,
Setting our union in one place,
I will be your backing.
In the season when I lay as dead,
I was a slave in a sheepskin cloak.
Girding his loins full tight,
Blood-brother to valiant Semetey,
Of the roaring mighty khan,
Of the famed grey wolf Manas,
Flowed down from his white loins,

Bu zavallı deli anamın
Rahmini yara tepip çıkan,
Ben bir zamanlar Manas oğluydum,
Ben de senin gibi bir oğuldum.
İnsafa gel, sözümü dinle,
Ey bozkurt ağam, bilesin.
Ah ağam, yiğit be,
Gözbebeği edip kabul et,
Kabul edersen bunca değerim var.
Bahadır olurum, heybetli,
Kardeşinin bunca değeri var.
Kırları aşarsan ak yolunum,

Pusudaki düşmana sayısız orduyum.

Yolunu bulup, ağa, kabul etseniz,
Çelik keskin gibi aslanınım,
Boz yalçın dağ gibi belinim.
Sözümün kıymetini bilirsen,
Yolunu şaşmış kulu kabul etseniz,
Öfkeyi dizginleyip sabretseniz,
Keskin çekilen yayın okuyum.
Kabul edersen, han ağam,
Rast geldiğinde canı parçalayan,
Tavulgu közüyüm.
Talas'a yakın bağrımız,
Kulan gibi bir sürüyüz,
Kulun duruyor yalvarıp,
Değerli kadrimi bilin.

Öcü suya bırakın,
Gözbebeği kardeşim geldi diye,

Zavallınızı kabul edin.
Kabul etmenin sebebi şu:
Yurdumuz bir, eşik komşusuyuz,

Kanımız kanla karışıp birleşmiş,

Of this my poor, crazed mother
Kicking the womb open, bursting forth —
I was once a son of Manas,
I too was a son like you.
Come to mercy, hear my word,
O my grey-wolf elder, may you know.
Ah my elder, valiant one,
Take me as the apple of your eye,
If you accept, such is my worth.
I will be a batyr, full of dread,
Such is your brother's worth.
If you cross the wilds, I am your white bustard,
Against the ambushed foe I am an army past counting.
If you find your way, elder, and accept,
I am your lion like a steel blade,
I am your pass like a grey steep mountain.
If you know the worth of my word,
If you accept the slave who lost his way,
If you rein in the fury and forbear,
I am the arrow of the hard-drawn bow.
If you accept, my khan elder,
Rending the soul of whatever it meets,
I am the tavulgu ember.
Our breast lies close to Talas,
We are a herd like kulans,
Your slave stands pleading,
Know my precious worth.

Cast the vengeance to the water,
Saying: my brother, apple of my eye, has come,
Accept your poor one.
Here is the reason to accept:
Our homeland is one, we are threshold neighbors,
Our blood has mingled with blood and joined,

Aşımız bir, sofra yoldaşıyız,
Our food is one, we are companions at the table,

Koyunumuz bir ağıldandır,
Our sheep are of a single fold,
Kazandığımızı birlikte derledik,
What we earned, we gathered together,
Ölümde ortak, imanda eşiz,
Partners in death, equals in faith,
Gücümüz ikiz, bilek bileğe,
Our strength is twinned, wrist against wrist,

Soyumuz yakın, dilekte eşiz.
Our lineage is near, equals in wishing.
Ata bindiğimizde tarzımız uyar,
When we mount our horses, our styles agree,
İkimiz ikiziz, adlarımız uyaklı,
We two are twins, our names in rhyme,
Yılkı bassak toz birlikte,
When we tread among the herd, the dust is shared,

Bir döşekte yattık, can birlikte,
We lay on one bed, our souls together,
Kulun-tay gibi tepişen,
Kicking like foal and colt,
Zavallılarız, kardeşiz ikimiz,
Poor wretches, brothers, we two,
Yarışarak meme emişen.
Racing each other at the breast we suckled.
Keşfe birlikte çıkan,
Riding out to scout together,
Kavgaya birlikte varan.
Going to the quarrel together.
Kardeştik, bir halktık,
We were brothers, one people,
İkimize ikiz derlerdi.
They called the two of us twins.
Yedi-Özön'de Cediger'den,
From the Cediger in Yedi-Özön
Yeri çökerten orduyu aldın,
You took the army that caves in the earth,
Ağam hanın Akolpok'unu,
My elder khan's Akolpok —
Ganimet edip kaftanı aldın.
You made spoil of the kaftan and took it.
Kaba huylu han ağam,
My rough-natured khan elder,
Öz yurduna el saldın.
You laid hands on your own homeland.
Mızrağını söküp yeniden sapladın,
You pulled your lance loose and thrust it anew,

Sen Hıtay'dan çıkma bir yamuk gibi,
You, like some crooked thing sprung from Hıtay,
Kırgını fena başlattın.
You began the slaughter foully.
Etek çekip, aranı açıp,
Drawing back your hem, opening the rift,
Yüzünü açıp baş düşman oldun,
Baring your face, you became chief foe,
Kavgayı fena diledin,
You wished the quarrel foully,
Bahadır, Yedi-Özön dolusu Cediger'le,
Batyr, with the Cediger filling Yedi-Özön,
Düşmandan beter sürdün,
You drove it worse than a foe,
Ak kümbeti vurup sırtı aldın,
You struck the white kümbet and took the heights,

Düşmandan beter kavga saldın.
You loosed quarrel worse than a foe.

Varını kapıp kaçmazsam,
Ak akçanı, pulunu saçmazsam!

Yalvarsam sözümü dinlemeden,
Kötü ettin meyveni,
Yitirdin kan içici töreni,
İnek güttürüp cariye ettin,

Sana meme veren ananı.
Kırgını seyirlik diye başlattın,
Altmış kadını, dul yengeyi,
Köyü kapkara sahipsiz bıraktın.
Keñ-Kol'u yakıp perişan ettin,
Ordalını dul ettin,
İki kürek kemiğimi birden oyup,
Cihanı sarsacak canımı,
Cediger yurduna kul ettin.
On iki yıl kul olup,
Gözetimde müşkül dul olup,
Kanım kaldı bir kaşık,
Etim kaldı gök, sölpük.
Ev dediğinden ses kaldı,
Ürpermiş yalnız tüy kaldı,
Gözbebeği eder diye,
Han ağam, umut sende kaldı.
Önüne gelip duruyorum,
Kökümüz bir, malı birlikte derledik,

Kavgayı nasıl ederim,
Öfkesini bırakıp han ağam,
Kardeş edinir diye,
Kuluna göz atar diye,
Zavallıyı üzmeden,
Gözbebeği edinir diye.
Kahrın gelip dikilip,
Tek kardeşine düşman kesilip,
Kahrını bolca yaydın.
Nice öz bağır kardeşi,

If I do not snatch your goods and run,
If I do not scatter your white coin, your money!
Though I pleaded, you heeded not my word,
You made evil of your own fruit,
You lost the blood-drinker's law,
You set her herding cows, made her a bondmaid —
The mother who gave you her breast.
You began the slaughter as a show,
Sixty women, the widowed sister-in-law,
You left the village pitch-black, masterless.
You burned Keñ-Kol and wrecked it,
You widowed your own orda,
Gouging both my shoulder-blades at once,
My soul that would shake the world
You made a slave to the Cediger land.
Twelve years a slave,
A hard-pressed widow under watch,
My blood is left one spoonful,
My flesh is left grey and sagging.
Of what was called a home, an echo is left,
Only bristled feathers are left,
Saying: he will make me the apple of his eye,
Khan elder, hope has remained with you.
I come and stand before you,
Our root is one, we gathered the goods together,
How could I make quarrel?
Saying: my khan elder will drop his fury,
Saying: he will take me as a brother,
Saying: he will cast an eye on his slave,
Without grieving the poor one,
Saying: he will make me the apple of his eye.
Your wrath came and reared up,
Turning foe to your only brother,
You spread your wrath abroad.
Many a brother of your own breast

Düşman gözüne baktırdın.
Âleme çizdin çizgiyi,
Ağana, kardeşine, akrabana,
Hıtayca yaptın bozgunu.
Bütün yurdunu kırıp,

Azgın öfkene baktırdın,
Dedemiz Bakay ihtiyarı,
Belini büküp hor edip,
Pehlivanlara talan ettirdin.
Ağamdan kalan büyük ordayı,

Çaçıkey'i alıp dul ettin,
Gözbebeği tek kardeşini,
Cediger'e kul ettin.
Mızrağına başka sap taktın,
Önüne gelsem yalvarıp,
Boğuşmaya girişen düşman gibi,
Kavgayı bunca başlattın!
Benim dediğim söze uyunuz,
Kudurma illeti değmiş çoronun,
Dediğini şimdi verin!
Yakası altın, yeni tunç,
Atkısı çelik, sık dokulu,
Oçogor atsa ok geçmez,
Tavulgu yaksa kor geçmez,
Üstünlüğü paha biçilmez, kutlu,
Boğuşulsa düşmandan mızrak geçmez,

Ağam hanın Akolpok'u,
Emanet canın siperidir.
Kaba da olsa söze uyun,
Çatışmadan, dalaşmadan,
Akolpok nerede, verin!
Kahırlanıp dikilirsem,
Yalvarsan da sözünü dinlemem,

Azgınlaşıp saldırırsam,
Yine oyarım gözünü!

You made stare into the foe's eye.
You scored your line across the world,
On your elder, your brother, your kin,
You wrought the rout in Hıtay fashion.
Cutting down all your homeland,

You made them stare at your raging fury,
Our grandfather, the elder Bakay —
You bent his back and scorned him,
You let your strongmen plunder him.
The great orda left from my elder brother —
You took Çaçıkey and made her a widow,
Your only brother, apple of your eye,
You made a slave to the Cediger.
You fixed another shaft to your lance,
Though I come before you pleading,
Like a foe who grapples to the death,
Such is the quarrel you began!
Follow the word that I have said,
The choro touched by the rabies-plague —
Give now what he demands!
Its collar gold, its sleeve of bronze,
Its weft of steel, close-woven,
No arrow of the oçogor can pierce it,
No ember of burning tavulgu can pass,
Its excellence beyond all price, blessed,
In the grapple no foeman's lance can pierce —
My elder khan's Akolpok
Is the shield of the soul held in trust.
Rough though it be, follow the word,
Without clashing, without brawling,
Where is Akolpok — give it!
If I fall to wrath and rear up,
Though you plead, I will not heed your word,
If I run to fury and attack,
I will yet gouge out your eye!

Başımı çektim, olmuyorsun,
Yerinden baş kaldırıp,
Kardeşim demiyorsun bile!
Dere dolusu altının yeri nerede?
Dedem Bakay aslan nerede,
Ağamdan kalan mal nerede?
Beş-arkar yıldızı batıncaya dek,
Beş kez dönüp emziren,
Yiğit anam Kanıkey'in
Mekke edindiği, o nerede?

I drew back my head — you will not yield,
Lifting your head from your place,
You do not even say: my brother!
Where is the place of the gorge-full of gold?
Where is my grandfather Bakay the lion,
Where are the goods left from my elder?
Till the Beş-arkar stars had set,
She who turned five times to suckle,
My valiant mother Kanıkey —
Where is that which she made her Mecca?

Hani Kökçö'nün oğlu Ümötöy,
Yüz açıp kadın verdiğinde,

Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi bölük bölük ok atıp,
Kazaklar toplanıp geldiğinde,
Ümötöy'ü yakaladın.
Kavgan âleme yayılıp,
Kılıçlayıp bunu temizledin.
Zer kumaşa sarıp katladık,

Öz teyze oğlunu öldüren –
Öl diye elden söz işitip,
Kocamışken Bakay'dan,
Şaşılası kötü azar işitip,
İşi bozup gerdirttin,

Ağam hanın has küheylanı,
Kemiğini yükleyip ver dedin,
Şahlanan boz kır at nerede?
Ala yalçın dağ gibi heybetli,
Ak ırmak gibi enginleşen,
Yürüdükçe toz kopan,
Sesinden can çıkan,
Öne katsan uğur getiren,
Heybeti kalabalık ordu gibi,
Adı anılan ağam aslan nerede?
Kaygılandırmadan işi bitirin,

What of Kökçö's son Ümötöy —
When he unveiled a bride and gave a woman,
Drawing bows like rain,
Loosing arrows troop on troop like hail,
When the Kazakhs gathered and came,
You seized Ümötöy.
Your quarrel spread through all the world,
You put him to the sword and purged him.
We wrapped and folded him in cloth of gold,
Slayer of his own aunt's son –
Hearing from the people the word: die,
From Bakay in his old age
Hearing astonishing, evil rebuke,
You wrecked the matter and had him stretched,
My elder khan's own courser —
You said: load his bones upon it and give it,
Where is the rearing grey-roan steed?
Dread as a pied steep mountain,
Widening like a white river,
Dust rising wherever he walked,
His voice enough to drive out souls,
Bringing fortune when set in the lead,
His majesty like a teeming army,
Where is my famed elder, the lion?
Finish the matter without giving grief,

Bunca sorup duranın,
Kavga salıp dalaşmadan,
Haberini söyleyiverin!
Beli cevher, rengi altın,
Yamacı sağlam o geçit nerede?
Sıkı kavga salmadan söyleyiver,
Gönlü kara soysuz,
Namlı ağam aslan nerede?
Dün sıkılsak karaca vururduk,
Gündüzü cennet, gecesi şenlik,
Bereketli el nerede?
Dikleşmekten ne fayda?
Bu gözbebeği edinen aslan nerede?

Kaplan, ayköl, o göl nerede?
Kahrım gelir, dikilirim,

Öfkemi karşılayıp yatıştırın,
Gözbebeği kan içici ağamın,

Haberini söyleyiverin!
Ayıya salınca diş geçiren,
Diş attığında canı kül eden,

Kaplana salıp haydi dense,
Karşılaştığında mahveden,
Kırağı düşmüş gecenin düzünde,
Kış ile güz ortasında,
İki aradan bulunan,
Örtüsünü ipek samur yapan.
Yaradan buyurup adayıp,
Han ağama nasip ettiği.
Azı dişlilerin en alıcısı,
Her tazının en çevigi,
Kurdu kovsa sürüden ayıran,
Kıstırıldığını kaçırtıp,
Kaburga kemiğini söktüren.
Uçan kaçıp kurtulamaz,
Sürülü kulan kurtulamaz,

To one who asks so much,
Without loosing quarrel, without brawling,
Just speak the news of him!
Its waist of gems, its color gold,
Where is that pass with the steadfast slope?
Speak before hard quarrel is loosed,
Black-hearted baseborn one,
Where is my renowned elder, the lion?
Yesterday, when restless, we shot roe deer,
Its day a paradise, its night a feast,
Where is the bounteous land?
What profit in defiance?
Where is the lion who made me the apple of his eye?

The tiger, the ayköl — where is that lake?
My wrath will come, I will rear up,

Meet my fury and appease it,
Of my blood-drinking elder, apple of my eye,

Just speak the news!
Loosed on the bear, he sinks his teeth,
When he snaps his teeth, he turns the soul to ash,

Loosed on the tiger at the word "go",
He destroys whatever he meets,
On the plain of the frost-fallen night,
Between winter and autumn,
Found in the space between,
Making his cover of silken sable.
The Creator ordained and dedicated him,
Granted him to my khan elder.
Keenest of all the fanged,
Nimblest of every hound,
Chasing the wolf, he cuts it from the flock,
Making the cornered one bolt,
He tears out its rib-bones.
The flying cannot flee and escape,
The herded kulan cannot escape,

Ak samurdan armağanı,
Anlatılsa tutku dolu tatlı söz,
Salındığında sessizdi –
Emanet canın avuntusu,
Yıkımı ölçüsüz salmışsınız,
Orda bozup, ev yakıp,
Ağam hanın Kumayık'ını,
Ganimet edip almışsınız,
İyilikle söylenen söze uyun,
Ağam hanın Kumayık'ını,
Armağan olarak bize verin!
Tepinip dalaşmadan,
İsteneni verin,
Kaygının hepsini dağıtın,
Akolpok, Buurul, Kumayık –
İçi buğulanıp duran çoroya,
Ansızın boğulup taşmasın diye,
Haberini söyleyiverin.
Mahmuzu demir, tırnağı tunç,
Çevresi birkaç arşın,

His gift of white sable,
Told of, a sweet word full of passion,
When loosed, he was silence itself –
The solace of the soul held in trust,
You have loosed ruin beyond measure,
Wrecking the orda, burning the house,
My elder khan's Kumayık
You have made spoil and taken,
Follow the word spoken in kindness,
My elder khan's Kumayık —
Give him to us as a gift!
Without stamping, without brawling,
Give what is asked,
Scatter all of the sorrow,
Akolpok, Buurul, Kumayık –
To the choro whose insides steam,
Lest he suddenly choke and overflow,
Just speak the news of them.
His spur of iron, his talon bronze,
His girth a span of several arşın,

Gözü kara, gök damarlı bacak,
Gösterdiğini bırakmayan,
Kova kadar ete doymayan,
Çırpınmayı bırakmayan,
Tabak dolusu ete doymayan,
Kanadını kısıp boşa süzülmeyen,
Kazı gölden kaçırmayan,
Kuyruğunu ayırıp boşa süzülmeyen.
Kuğuyu gölden kaçırmayan,
Usta elden geçip kuş olan,

Yüce Tanrı gerçekten buyurup,
Han ağama nasip ettiği,
Sağrı kayışı ipek, bağı altın,
Ağam hanın Ak sunguru –
Hani horluk görüp durduğundan,

Ak kümbet kayıp gittiğinden,

His eye black, his leg blue-veined,
Never letting go what he is shown,
Never sated with a pailful of meat,
Never ceasing his thrashing,
Never sated with a platter of meat,
Never folding his wings to glide in vain,
Letting no goose flee the lake,
Never spreading his tail to glide in vain.
Letting no swan flee the lake,
Passed through a master's hand, made a bird,
The Most High God truly ordained him,
Granted him to my khan elder,
His crupper-strap silk, his jesses gold,
My elder khan's White gyrfalcon –
What of it: from the scorn he kept enduring,
From the white kümbet's slipping away,

Yedi-Özön dolusu Cediger,
Yer yarılan tümen ordu,
O sefer bela saldı.
Yağmur gibi yay çekip,
Azgınlaşıp ok atıp,
Kırgız'ın düzenini dağıttığında,
Düşmana koltuk açtığında,
Surkoyon savaşa yürümeyip,
Ağam hanı bastıklarında,
Göğe toprak uçup,
Asker kaynaşıp curcunayla,
Yurdu saran sis dağılmadan,

Yerin dibine giresi sendin,

Ne de kardeş göze görünmeden,
Yetkin ağam kan içiciyi,
Yedi tümen ordu bastığında,
Yurdunu çiğneyip dağıttığında,

Hani tutuşup ölesi kudurmuş,

Düşmana koltuk açtığında,
Oynatarak bindin tulpara,
Ganimet edip götürdün sunguru,

Ganimet ettiğin kuş nerede?
Senin kükreyip durman ne fayda?
Erleri mızraklayan Şayımbet,

Anasına lanet, o nerede?
Türlü türlü can nerede?
Benim ağamdan kalan mal nerede?
Değeri paha biçilmez işlenmiş,
Pahalı değerde yapılmış,
Balçağını altınla buran,
Değeri değerli, elden geçmiş,
Çayıra konsa yangın çıkan,
Sallandığı düşmanı anında giden,

The Cediger filling Yedi-Özön,
The earth-splitting army of ten thousand,
That time loosed the bane.
Drawing bows like rain,
Running to fury, loosing arrows,
When they scattered the Kırgız order,
When they opened their armpit to the foe,
When Surkoyon would not march to war,
When they bore down on my elder khan,
Earth flying up to the sky,
Soldiers seething in uproar,
Before the mist wrapping the land had cleared,
It was you who should have sunk beneath the earth,
Nor showing yourself as a brother to the eye,
My matchless elder, the blood-drinker —
When seven tümen of army bore down,
When they trampled and scattered his land,
What of it, the rabid one fit to blaze and die,
When you opened your armpit to the foe,
You mounted the tulpar, prancing,
You made spoil of the gyrfalcon and bore him off,
Where is the bird you made your spoil?
What profit in your roaring on?
Şayımbet, who lances men —

Curse his mother, where is he?
Where are the souls of every kind?
Where are the goods left from my elder?
Wrought beyond all price,
Made at costly worth,
Its guard twisted round with gold,
Its worth of worth, passed through the hand,
Setting fire to the meadow where it lands,
The foe it swings at gone that instant,

Taze kana doymasa,
Kan içmeden boş gezmeyen,

Geri kınına girmeyen,
Düşmana yönelip sıyrıldığında,
Ağzı yanıp kızaran.
Coşup düşmana sallansa,
Yanıp ağzı kızaran,
Yandan çekip sallansa,
Hıncını tatlı tatlı dindiren,
Ağırlığı kolu uyuşturan.
Canın neşesi, sözleşilmişi,
Kıymetlisi, ağamın yoldaşı,
Kabzası cevher, sapı altın,
Ağam hanın Zülfikâr'ı,
Armağan verilecek o nerede?
Ağamdan kalan can nerede,
Ayköl'den kalan mal nerede?
Armağan verirsen alayım,
Kuşanıldığında dümdüz duran,
Sırtın süsü, aynası,
Sarmaşan düşmana uzatılsa,
Emanet canın avuntusu,
İçini on üç kez buran,
Bölökbay ustanın onardığı,
Düp dediğinde can giden,
Dumandan önce kan giden,
Eşsiz eşya Almabaş,
Irak yakın ayırt etmeyen,
Göz kırpmadan duman savuran,
Bir yana çarpılıp ısınmayan,
Seksen gün atılsa dayanan,

Arpacığı som altından,
Kendisi güzelim Rus malı,
Kan içen tüfek Akkelte,
Ağamdan kalan o nerede?
Armağan olarak ver, alayım,
Kökümüz bir, aynı yuvadanız,

If not sated with fresh blood,
Never roaming idle without drinking blood,
Never returning to its sheath,
When drawn and turned upon the foe,
Its mouth burning red.
Swung surging at the foe,
Its mouth burning red,
Swung drawn from the side,
Quenching its grudge sweetly, sweetly,
Its weight numbing the arm.
The soul's delight, the pledged one,
The precious one, my elder's companion,
Its hilt of gems, its haft of gold,
My elder khan's Zülfikâr —
Where is it, that should be given as gift?
Where is the soul left from my elder,
Where are the goods left from Ayköl?
If you give it as gift, let me take it,
Standing dead straight when girded on,
The back's adornment, its mirror,
Thrust out at the grappling foe,
The solace of the soul held in trust,
Its bore twisted thirteen turns within,
Mended by master Bölökbay,
At its "düp" the soul departs,
Blood flows before the smoke,
The peerless piece, Almabaş,
Telling far from near not at all,
Hurling smoke without the blink of an eye,
Never knocked askew, never overheating,
Enduring though fired eighty days,

Its front-sight of solid gold,
Itself fine Russian make,
The blood-drinking gun Akkelte —
Where is it, left from my elder?
Give it as gift, let me take it,
Our root is one, we are of one nest,

Belayı neden salayım.
Hani haykırıp bele vurduğunda,

Yiten akıl bulunurdu,
Kaplan olup herkese siper olan,
Azı dişlilerden boz kaplan,
Onun gibi görkemli can olmaz,
Gaipten akıl bulan,
Saldırıp düşmana yönelse,
Kara benekli kaplan gibi,
Böğründen atılan.
Kutlu boz kemer kesesi,
Han ağamın dostu o kese,
Diledim bahadır, bu nerede?
Yiğit ağamın bu eşyalarını,
Armağan verirsen alırım.
Pek aslan ağam verdi diye,
Belime dayanak edip,
Armağan diye kuşanırım,
İstedim işte bu eşyadan,
Birini almadan nasıl kalırım,
Denen söze uyunuz,
Çatışmadan, dalaşmadan.
Armağan kalan o yumurcak,
Karında kalan o canım yavru,
Han ağamın koçağı,
Doğmuş yıldızın Çolpan'ı,
Kan içici ağamın sultanı.
Toyunda doksan mal kesilen,

Adı Seytek konulan,
Kardeşiniz geldi, görün,
Anılan eşya, söz, miras –
Armağan olarak bunu verin!
Kardeşsen, dupdurusan,
Duruşlu engin gölsen,

Asil hanın biriciği,
Yavrunuz geldi, görün,

Why should I loose the bane?
What of it: when he cried out and struck his belt,
Wits that were lost were found again,
Becoming a tiger, a shield to all,
Grey tiger among the fanged,
No soul so splendid as he,
Finding wisdom from the unseen,
If he charged and turned upon the foe,
Like a black-spotted tiger
Hurled from the flank.
The blessed grey belt-pouch,
That pouch, my khan elder's friend —
I wished it, batyr — where is this?
These things of my valiant elder,
If you give them as gift, I will take them.
Saying: my great lion elder gave it,
Making it a stay for my waist,
I will gird it on as a gift,
I have asked of these very things,
How can I remain without taking one?
Follow the word that is said,
Without clashing, without brawling.
That imp left as a gift,
That dear cub left in the womb,
My khan elder's young ram,
The Çolpan of his natal star,
The sultan of my blood-drinking elder.
At whose feast ninety head were slaughtered,
He who was given the name Seytek —
Your brother has come — behold,
The named goods, the word, the heritage –
Give this as the gift!
If you are a brother, if you are clear-pure,
If you are a steadfast, boundless lake,

The only one of the noble khan,
Your cub has come — behold,

Bahadırdan kalan sayısız dünyalığı,

Baştan aşağı sayıverin.
Emsalsiz erin biriciği,
Karında gidip orada doğan,
Yedi-Özön'de Cediger'e,
Yetişip ün salan.
Atasından, dedesinden,
Üstünlüğünü görürsün,
Denilen söze uyarsınız,
Ayköl'den kalan sayısız dünyalığı,

Kımıldamadan, gık demeden,
Yalpalamadan, kıpırdamadan,
Denilen söze uyarsınız,
Yiğidin biricik oğluna,
Armağanı gönülden verirsiniz.
Ulu kavgayı, büyük kargaşayı,
Söz dinlemezsen görürsünüz,
Bilge ağam sen isen,
Kasılmadan, dalaşmadan,
Öcü suya bırakırsın.
Başına döndüğün tek güneşini,
Asilden kalan kardeşini,
Kardeş edinirsin.
Merhamete gelecekken köpürdün,

Hepsini kırıp bırakmadı diye,
Han Kıyaz'a öfkelendin.
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kan içiciliğin tutup renkten renge girdin.
Semetey oğlu er Seytek,
Cediger'e varıp doğdu,
Doğarken velvele saldı,
Doğduğunda öbür bebeklerden,
Anadan başka türlü oldu,
Gündüz vakti gece çöküp,
Yer yarılıp dağ kurulup,

The countless worldly wealth left from the batyr,
Count it out from top to bottom.
The only one of the peerless man,
Gone in the womb and born out there,
To the Cediger in Yedi-Özön
Reaching, spreading his fame.
From his father, from his grandfather,
You will see his excellence,
You shall follow the word that is said,
The countless worldly wealth left from Ayköl,
Without stirring, without one squeak,
Without swaying, without budging,
You shall follow the word that is said,
To the valiant one's only son
You shall give the gift with all your heart.
The great quarrel, the great upheaval —
If you heed not the word, you shall see them,
If you are my wise elder,
Without swaggering, without brawling,
You will cast the vengeance to the water.
Your only sun, round whose head you turn,
Your brother left from the noble one,
You will take as your brother.
When you might have come to mercy, you frothed,
Because he did not cut down and finish all,
You raged at Khan Kıyaz.
Like a cloud about to rain anew,
Your blood-thirst seized you, you shifted hue on hue.
Semetey's son, the man Seytek,
Went to the Cediger and was born,
Being born, he loosed an uproar,
At birth, from all the other babes,
From his mother he came forth otherwise,
Night falling at midday,
Earth splitting, mountain rising,

Yurt çığrışıp el uğuldayıp,
Ona denk düşen söz var:
Kara kan avuçlayıp bağırıp,

Doğuverdi diye duydum,
Sol eline kara kan
Avuçlayıp düştü diye duydum,

Anası göbeğini kesip,
Ak gömleğe sarmış.
Bütün düşmanı söz edip,
Mezara başını tıkar diye,

Karşısına çıkanı sersem edip,

Denk geleni yıkar diye,
Bunu kavgaya yormuşlar,
Seytek doğduğu sırada,
Can yoldaşın Kıyaz dostunun,
Dört tür malı kırılıp eksilmiş.

Yiğidim yiğit olur diye,
Bambaşka pehlivan Kara dev,
Bele bağ, dayanak diye,
İşte böyle yormuş yiğidini.
Söylenen söze uyunuz,
Atası hanın sayısız dünyalığı –

Sahibi gelmiş, verin!
İçinizde şom kaynasa da,
Toyunuza hazırlanıp,
Apaçık kardeş aslansa,
Çocuğu kabul edin.
Yığılıp kavga olmuş öcü,
Kaldırıp suya bırakın.
Bahadırdan gelen armağan diye,
Çocuğunuz Seytek kardeşini,
Miras edinin.
Kocamış Bakay'ı, Kanıkey'i,

The land shrieking, the people humming,
There is a word that fits him:
Clutching black blood in his fist, crying out,

He was born — so I have heard,
Into his left hand black blood
He clutched as he dropped — so I have heard,
His mother cut his cord,
Wrapped him in a white shirt.
Making talk of every foe,
Saying: he will stuff their heads into the grave,
Saying: he will stun whoever stands against him,
Saying: he will topple whoever matches him,
This they read as a sign of quarrel,
At the hour Seytek was born,
Of your soul-companion, your friend Kıyaz,
The four kinds of herds were struck and lessened.
Saying: my valiant one will be valiant,
That strongman apart, the Black giant,
Saying: a bond for the waist, a stay,
Thus did he read your valiant one.
Follow the word that is spoken,
His father the khan's countless worldly wealth –
Its owner has come — give it!
Though ill-omen seethes within you,
Making ready for your feast,
If the lion is an open brother,
Accept the child.
The vengeance heaped into quarrel —
Lift it and cast it to the water.
Saying: a gift come from the batyr,
Your child, your brother Seytek,
Take as your heritage.
Aged Bakay and Kanıkey —

Han isen baş tacı edin.	*If you are khan, crown your head with them.*
Ağırbaşlılığın dibi sarı altındır,	*The floor of gravity is yellow gold,*
Sabırlı olup durun.	*Stand fast in patience.*
Kökümüz bir, aynı yuvadanız,	*Our root is one, we are of one nest,*
Seni nasıl hor ederim,	*How could I hold you in scorn?*
Ala-Too gibi bel ederim.	*I make you a pass like the Ala-Too.*
Sözümü dinlersen Kançoro,	*If you heed my word, Kançoro,*
O yalçın dağ gibi bel edip,	*Making you a pass like that steep mountain,*
İnsandan üstün aslan ederim,	*I make you a lion above mankind,*
Tuğun dibinde tuğ edip,	*Making you a banner at the banner's foot,*
Rast gelen düşmana velvele edip,	*Raising uproar against whatever foe we meet,*
Arka edinmezsem,	*If I do not make you my backing,*
Yaradan Tanrı beni çarpsın.	*May God the Creator strike me.*
Canındaki haramlık büyükse,	*If the forbidden in your soul is great,*
Cennetten inen, ahmak, seni çarpsın!	*May what descends from paradise strike you, fool!*
Akla uyup söz dinlersen,	*If you follow reason and heed the word,*
Dediğin sözü tutarım,	*I will keep the word you say,*
Sürersen yola basarım,	*If you drive, I will tread the road,*
Dediğine uyarım,	*I will follow what you say,*
Gözbebeğin Seytek ile ben olup,	*Seytek, apple of your eye, and I as one,*
Kan içici ağam sen olup,	*You as my blood-drinking elder,*
Birbirimize siper oluruz.	*We will be each other's shield.*
Kazara azgınlaşırsan,	*If by mischance you run to fury,*
Denen sözü hiç dinlemeden,	*Heeding not at all the word that is said,*
Gösterilen yola hiç basmadan,	*Treading not at all the road that is shown,*
Kendin ölçüp bilemeden,	*Unable to measure and know for yourself,*
Böğürüp durursan söz dinlemeden,	*If you stand bellowing, heeding no word,*
Kılıcını kuşanırsan,	*If you gird on your sword,*
Huyun bozuk, zehrin güçlü,	*Your nature rotten, your venom strong,*
Önceki cinnetine tutulursan,	*If your former madness takes you,*
İstense verilmez dünyalığı,	*The worldly wealth not given though asked —*
Mızrak çekişip saldırırım,	*I will attack with clashing lances,*
Yalvarsa verilmez çok malı,	*The many goods not given though begged —*

Zorla çekip alırım!
Bu sözüme girersin,
Bu sözüme girmezsen,
İyi söyleneni bilmezsen,
Seslensem ele konmazsan,
Yekinip diklenirsen,
Kardeşlikten silerim seni,
Dosdoğru oyarım gözünü.
Dilediğin kadir gecesini,
Ta nereden söker atarım cinini,
Tependen tepip basmaya,
Dört tür malını saçmaya,
Erken dediğim söz geç oldu,
Kaburga yarıp kan döküp,
Çarpışmayı sert salmaya,
İki gözüm dört oldu,
Benim adım Külçoro

I will drag them out by force!
You will enter into this word of mine,
If you enter not into this word of mine,
If you know not what is spoken well,
If you settle not when I call,
If you heave up and defy me,
I will strike you from brotherhood,
I will gouge out your eye full straight.
The night of power that you crave —
I will rip your jinn out from its very root,
To stamp and trample on your crown,
To scatter your four kinds of herds,
The word I called early has grown late,
To split ribs and spill blood,
To loose the clash full hard,
My two eyes have become four,
My name is Külçoro

Haberin açıkça vardır,
Çarpışırsan nice bela var.
Öfkem gelip kabarırsam,
Savurup fırlatırım seni.
Oyarım kara gözünü,
Ben Külçoro kardeşini,
Kardeşin gelmişken kavgayla...
Söküp atayım mı kâfir kul,
Nerelere gitmiş cinini.
Ahmak düşmanın hatırına,
Ağabeyimi boğazlayıp ayırdın,

İki kürek kemiğim oyulup,
Cediger'in odununu devşirdim.
Gedik açılan omzum onarılıp,
Kahrım gelip dikilirsem,
Deviririm seni,
Apaçık oyarım gözünü.
Cinnetim tutup geldiğinde,
Ben Külçoro, er adım,
Oyrot'a kıran salardım,

You know the news full well,
If you clash, what troubles await.
If my wrath comes surging up,
I will hurl you spinning away.
I will gouge out your black eye,
I, your brother Külçoro,
Since your brother came with quarrel...
Shall I rip out, infidel slave,
Wherever your demon has gone.
For the sake of a foolish foe,
You slaughtered my elder brother and parted us,
Both my shoulder blades were gouged out,
I gathered Cediger's firewood.
When my breached shoulder is mended,
If my fury rises and I stand,
I will topple you,
I will plainly gouge out your eye.
When my frenzy seizes and comes,
I, Külçoro, my hero's name,
Would loose slaughter on the Oyrot,

Azgın cinim tutarsa,
Cihana kırgın salardım.
Hiddetime dokunulunca,
Kapılı korgan Kara-Şaar'ın,
Nicesini vurup alırdım.
Hıtay'ı bozdun, darmadağın ettin,

Cihana seni han kıldım.
Ölçülü ömrüm işte böyle,
Çeliğim kırılıp gedildim,
Yoklasam yine bilendim.
Benim adım Külçoro,
Bileğim kalın, taş yürek,
Bilgili, yaman bir gözü pek.
Kahırlanıp geldiğimde,
Cihana salan büyük kargaşa.
Bir zamanlar Kançoro,
Eğdirip büktün belimi,
İyice soğuttun soluğumu,
Çıkardın kötü yelimi.
Düşman kiralayıp yok ettin,

Kaplan gökyele aslanını,
Yalvarsam dinlemedin sözümü,
Kırdın büküp belimi.
Kul edip yağmalayıp yok ettin,
Bahtsız Kırgız halkımı.
Akıttın su gibi kanımı,
Aldın dünya varımın hepsini.
Yalvarsam dinlemedin sözümü,
İki kürek kemiğimi birden kesip,
Yaptın ilginç bir seyirlik.
Ganimet diye soyup almışsın,
Çift zırhlı, kırmızı,
Cenge giyilen kaftanımı.
Gökyele ağabeyim yitince,

Böbürlenip kabarmışsın,
Hazine bozup, yurt yağmalayıp,

If my raging demon takes me,
I would loose ruin on the world.
When my rage is touched,
Of gated stronghold Kara-Şaar,
Many I would strike and take.
You broke the Hıtay, scattered them to pieces,
I made you khan over the world.
Such is my measured life,
My steel was broken, I was notched,
Yet when I tested it, I was whetted anew.
My name is Külçoro,
My wrist is thick, my heart is stone,
Knowing, fierce, and bold of eye.
When I come in my fury,
Great turmoil loosed upon the world.
Once upon a time, Kançoro,
You made me bend and bowed my back,
You cooled my breath entirely,
You drove out my foul wind.
You hired the foe and destroyed,

The tiger, the gray-maned lion,
Though I begged, you heard not my word,
You broke and bent my back.
You enslaved, plundered, and destroyed,
My luckless Kyrgyz people.
You spilled my blood like water,
You took all my worldly wealth.
Though I begged, you heard not my word,
Cutting both my shoulder blades at once,
You made a curious spectacle.
As booty you stripped and took,
My double-mailed, crimson,
Battle-worn kaftan.
When my gray-maned elder brother was lost,
You swelled up with boasting,
Breaking treasuries, plundering the land,

Nice keyfince davranmışsın.
Bütün samur derisini,
Yarıp bölüşmüşsün,
Paçalığa takmışsın,
Âlemi aşan pehlivansın.
Söylenen söze uyunuz,
Ganimet aldığın malı canı,
Düşünüp geri veriniz.
Kardeşim diye, aslanım diye,
Tuğ tutacak belim diye,
Kopanım ulanır diye,
Saçılsam çabuk derler diye,
Sönmüş ateşi tutuşturup,
Ölümden canı diriltip,
Gidenimi getirip,
Eksiğimi doldurup,
Dertlensem göz kulak olur diye,
Eksilip gelmiş zavallıyı,
Öz kardeş edinir diye.
Er ise, han ise,
Akıl bilen kartal bir can ise,
Zavallıya göz kulak olur diye.
Doğru oka gitmiş kardeşini,
Kardeş edinir diye.

How much you did as you pleased.
All the sable pelts,
You split and shared among you,
You fixed them to your trouser-cuffs,
You are a pehlivan surpassing the world.
Heed the word that is spoken,
The goods and souls you took as booty,
Consider, and give them back.
Saying he is my brother, my lion,
Saying he is the back to hold my banner,
Saying my broken cord shall be spliced,
Saying if I scatter, they gather me quick,
Kindling the fire gone out,
Reviving the soul from death,
Bringing back what has departed,
Filling up what I lack,
Saying if I grieve, he watches over me,
The poor wretch come diminished,
Saying he takes him as his own brother.
If he is a man, if he is a khan,
If he is an eagle soul who knows wisdom,
Saying he watches over the wretched.
His brother gone straight to the arrow,
Saying he takes him as brother.

Kartal ise, aslan ise,
Cihanı bilen er ise,
Sızlayıp içi acır diye,
Hıncını suya bırakır diye.
Kulluktaki zavallının,
Azıp sürünüp geldiğini,
Kandırılıp ele düştüğünü,
Gölgesinin karaltısını,
Görüşen kardeş silüetini.
Yılkıdan küheylan at verip,
Üşütmeden kaftanını tez verip,
Öz kardeş edinir diye.
Çok yalvardım, olmadın,
Çoğunca cinlenip köpürüp,

If he is an eagle, if he is a lion,
If he is a man who knows the world,
Saying his heart aches and pities,
Saying he casts his grudge into the water.
The poor wretch in bondage,
His coming, strayed and crawling,
His falling deceived into enemy hands,
The dark shape of his shadow,
The silhouette of a brother met again.
Giving a courser from the herd,
Quickly giving his kaftan lest he chill,
Saying he takes him as his own brother.
Long I begged, you would not,
Often possessed and foaming,

	Nice kavgaya doymadın.	*You never had your fill of quarrel.*
	Fazlasıyla durdun yalvartıp,	*Too long you stood making me plead,*
26980	Başımı çeksem olmuyorsun,	*Though I bow my head, you will not yield,*
	Höykürüp kuru kul, onmazsın.	*Bellowing, dry slave, you will not prosper.*
	Ataların Balta'yı, Çubak'ı,	*Did the forefathers Balta and Çubak,*
	Senin gibi kavga çıkarıp,	*Stir up quarrel like you,*
	Düşman kiralayıp boğazladı mı,	*Hire the foe and cut throats,*
	Tuza işeyip ant bozup,	*Piss on salt and break their oath,*
	Senin gibi kâfir oldular mı?	*Did they turn infidel like you?*
	Kahrım geldi, dikildim,	*My fury has come, I have risen,*
	Kara cin dökerim evine,	*I will pour black demons on your house,*
	Kuru mızrak uzatırım cinine.	*I will thrust a dry lance at your demon.*
26990	Tam kahrımı saçarım suratına.	*I will hurl my full fury in your face.*
	Alengir'i atarım hocana,	*I will cast Alengir at your hoca,*
	Gerçek sıkıntı salarım mollana.	*I will loose true torment on your mullah.*
	Baskın koyarım obana,	*I will set a raid upon your camp,*
	Kavgayı sağlam başlarım,	*I will begin the quarrel in earnest,*
	Kıçı kucak dolusu koca karı,	*That broad-rumped old crone,*
	Şu şımarttığın karına.	*That wife of yours you have spoiled.*
	Kudurup cinim tuttu,	*My demon has seized me raging,*
	Ateş yakarım huyuna.	*I will set fire to your temper.*
	Böğürterek mızrak uzatırım,	*I will thrust the lance to make you bellow,*
27000	Gerçek kahır getiren kibrine.	*At your pride that brings true grief.*
	Kahrolası Kançoro,	*Accursed Kançoro,*
	Kâfirin kara gözüsün.	*You are the black eye of the infidel.*
	Kara deccalın ta kendisisin,	*You are the black deccal himself,*
	Kılıç çaldın tay bağına.	*You struck a sword at the foal-tether.*
	Ateşe verdin meyveni.	*You set your own fruit aflame.*
	İnek güttürmüşsün,	*You set to herding cows,*
	Memesini emdiğin annene.	*The mother whose breast you suckled.*
	Üç kat bükerim belini,	*I will bend your back in three folds,*
	Başını çekip yalvarsan,	*Though you bow your head and plead,*
27010	Dinlemem söylediğin sözü.	*I will not heed the word you speak.*
	İtibarsız kıldın babanı,	*You stripped your father of honor,*
	Pehlivanlara oğlak gibi kaptırdın,	*You threw him to pehlivans like a kid-goat,*
	Zavallı Bakay ihtiyarını,	*Poor old Bakay the elder,*
	Bugün kaşık kadar bıraktın kanımı.	*Today you left my blood but a spoonful.*
	Yetkin kadın Çürök'ü,	*The accomplished woman Çürök,*

Cediger'e dul kıldın.
Ensemden oyup beni,
Yalvarsam dinlemeden sözümü,
Ünlü benim gibi çoroyu.
Yedi kez satıp kul kıldın,
Nicesini düşmanın kiralayıp,
Kapanın ağzını kan kıldın,
Nicemizi kesip yere serdin.
Bütün ocağı dul kıldın,
Ejderha gibi ereni,
Ünlü gökyele yiğidi,
Tabanda ezip kul kıldın.
Han olmaz soyunu han kıldın,
Vadiyi yurt edip yağa bulayıp,

Karaltının hepsini yere serip,
Vadide düz, geniş konağı,
El yaylayacak beli aldın.

Kamçıyla ölçüp çığırtarak,

Atadan kalan yeri aldın.
Vadinin suyunu çevirmişsin,
Öz cana edilmez iyilik dururken,

Haramını dağ gibi yığmışsın.

Cihana sığmayan,
Huyun yerde yatmaz,
Hıtayca zulüm etmişsin.

Bahadır nerde, er nerde,
Karaltı nerde, bel nerde,
Kaygılanmakta ne fayda.

Dilediğimi verirsin,
Kahırlı söze uyarsın,
Kanıkey, Seytek, Ayçürök,
Kahırlanıp el atarsa,

You made a widow for Cediger.
Gouging me from the nape,
Though I begged, not heeding my word,
A famed choro such as I.
Seven times you sold me into slavery,
Many a foe you hired,
You made the trap's mouth run with blood,
Many of us you cut down and laid low.
You widowed the whole hearth,
The dragon-like hero,
The famed gray-maned brave,
You crushed underfoot and enslaved.
You made khan a line unfit for khans,
Making the valley your camp, smeared in fat,
Laying low every dark dwelling,
The flat wide manor in the valley,
You took the pass where the people would summer.
Measuring with the whip, making them wail,
You took the land left by the fathers.
You turned aside the valley's water,
While kindness undue even to one's own soul stood by,
You heaped your ill-gotten gains like a mountain.
Not contained by the world,
Your temper will not lie on the ground,
You have wrought oppression in the Hıtay manner.
Where is the bahadır, where the man,
Where the dwelling, where the pass,
What use is there in grieving.

You will give what I desire,
You will heed the wrathful word,
Kanıkey, Seytek, Ayçürök,
If they reach out in fury,

Kaşık kadar kanın dökülüp,
Kendi ettiğin kendine.
Göz kırpımında görünüp,
Kaburgaların ayrı ayrı bölünüp,
Kahırlı çorom, ölürsün.
Şimdi dokunursan cinime,
Geri dönüşsüz gerçek yeri,
Zavallım benim, görürsün.
Yalvarsam sözümü dinlemezsin,
Sürsem yola varmazsın.
Dipsiz kuyunun dibisin,
Karanlık boğazın gecesisin,
Yedekte çekilse yürümeyen,
Soysuz itin birisin.
İtmişsin sen, Kançorom,
İt bile senden çok üstün,
İt de gelir "me-me"ye.
Kuşmuşsun sen Kançoro,
Kuş bile senden çok üstün,
Kuş da gelir "pö-pö"ye.
Seslendim, sözümü dinlemedin,
Doğru denen yana varmadın.
Birliği koyup bir yere,
Ya da kardeş olup kalmadın.
Sırt sırta yamaçtık,
Kökümüz aynı yuvadandı,
Parmağımız bir, bilek bileğe,
Bir kardeştik, dilek dileğe.
Şimdi gök sekiler boyunca konduk,
Şimdi apaçık düşman olduk,
Şimdi bel bağladığın belini söyle,
Gizlenip yattığın yerini söyle!
Irlayıp söyle ırını,
Kaynattın koyu kavganı,
Eksiksiz söyle sırrını!
Ben dönüp gelene dek,

Geniş Talas boyunca konana dek,
Kucaklaşıp kardeş olana dek,

Your spoonful of blood will be spilled,
Your own deed upon your own head.
Appearing in the blink of an eye,
Your ribs split apart one by one,
My wrathful choro, you will die.
If now you touch my demon,
The true place of no return,
My poor wretch, you will see.
Though I beg, you heed not my word,
Though I drive you, you take not the road.
You are the bottom of a bottomless well,
You are the night of the dark gorge,
One who walks not even led on a tether,
You are a base-born dog.
You are a dog, my Kançoro,
Even a dog is far above you,
Even a dog comes to "me-me."
You are a bird, Kançoro,
Even a bird is far above you,
Even a bird comes to "pö-pö."
I called out, you heard not my word,
You went not toward what is called right.
Setting unity in one place,
Nor did you remain a brother.
We were slopes back to back,
Our root was from one nest,
Our fingers one, wrist to wrist,
We were brothers, wish to wish.
Now we camp along the gray terraces,
Now we have become open foes,
Now name the pass you lean upon,
Name the place where you lie hidden!
Sing out your song,
You boiled up your thick quarrel,
Tell your secret whole!
Until I turn and come again,

Until I camp along broad Talas,
Until we embrace and become brothers,

Tipi gibi kapladın yüzümü,
Isırdın iman etimden,
Gerçek kavga söyledin yüzüme.
Eğrilmişmiş çetin söz,
Çetin sıkıntı, büyük kavga,
Doğmuş tam da yüzüme» –
Deyip, böylece, Kançoro'ya,
Külçoro söyleyip durdu.
Ahmaklığı ağır bassa da,
Et yürek gevşeyip, bağrı acıyıp,
Yandı nice kardeşi.
Kardeşmiş Külçoro,
Külçoro söylese de olmadı,
Öfkeden tutuşup, yanası,
Kahırlı kardeş Kançoro –
Kahırlı domuz razı olmadı,
Gürledi, coştu,
Küpürdedi Kançoro,
Külçoro'ya Kançoro,
Kahırlanıp diş gıcırdatıp,
Böğürtüsü taş yarıp,
Haykırışı baş yarıp,
Aç yaban domuzu gibi coşup,
Azap verircesine söylenip,
Küpürdedi gürleyip,
Külçoro'ya söylendi:
«Kahrolası, kokmuş kul,
Sokulma sakın belime,
Ölmeden git, kudurmuş,
Yılkı güttüğün yerine.
Dokundurma sözü canıma,
Kabarmış domuz kul,
Ölmeden git Kıyaz hanına,
Yaklaşma kardeşim canıma,
Kasılıp cinim tutarsa,
Kudurup çekişip n'edersin.
Kasılıp duran kudurmuş,
Tanrına gidersin.

Like a blizzard you covered my face,
You bit into my flesh of faith,
You spoke true quarrel to my face.
Crooked, they say, is the hard word,
Hard trouble, great quarrel,
Born straight into my face» –
Saying thus, to Kançoro,
Külçoro spoke on and on.
Though his folly weighed heavy,
The flesh-heart softening, the breast aching,
Many a brother burned.
A brother was Külçoro,
Though Külçoro spoke, it availed not,
Kindling with rage, fit to burn,
The wrathful brother Kançoro –
The wrathful swine did not consent,
He thundered, he raged,
Kançoro seethed and boiled,
To Külçoro, Kançoro,
Gnashing his teeth in fury,
His bellow splitting stone,
His shout splitting heads,
Raging like a starving wild boar,
Speaking as if dealing torment,
He seethed and thundered,
He railed at Külçoro:
«Accursed, stinking slave,
Do not press near my flank,
Go before you die, rabid one,
To the place where you herd the horses.
Do not let your words touch my soul,
Swollen swine slave,
Go before you die to your Kıyaz khan,
Do not come near, brother, to my soul,
If my demon seizes me taut,
What will you do, raging and wrangling.
Taut-standing rabid one,
You will go to your God.

Hışım salarsam yutarım,
Yaklaşma, cinli kul,
Gerçek cinim tutarsa yakalarım.
Hiddetim gelip haykırırsam,
Nicenizi hoşça yutarım.
Hiddetim gelirse ansızın,
Kıyaz'ını da birlikte yutarım.
Benim adım Kançoro,
Altı ova, geçit bel,
Sormadan aştığım yol budur.
Senin ağabeyin Semetey'i,
Yok ettiren el budur!
Onmaz kokmuş, onmazsın,
Her zamandan bir zaman,
Her daimden bir daim,
Gayretinden vazgeçmezsin!
Çırpınırsın, esersin,
Giyeceğin kaftanı giymezsen,
Ecelden önce ölürsün!
Mana ve çapın yokken,
Bağırıp durursun, n'edersin,
Ahir zamanın hepsini,
Söyleyip söyleyip gidersin,
Kudurmayı sürdürürsen, kuruyası,
Dünyadan bir anda gidersin!
Kara söz değer yoluna,
Kılıç değer koynuna,
Kıyaz'ın kulu, kuru kokmuş,
Kan sızar boynuna!
Başka itin eniği,
Kurt girince onar mı,
Cefayı görmemiş kudurmuş,
A yavrum, kaplana sataşan olur mu?
Agış'ın oğlu Kıyaz'ın,
Ahmaklığını bilirdim,
Aklını toplarsa kudurmuş,
Gelir herhalde diye beklerdim.
Dediğim doğru çıktı,
Sonunda işte böyle,

If I loose my wrath, I swallow you,
Do not come near, demon-ridden slave,
If my true demon takes me, I will seize you.
If my rage comes and I roar,
Many of you I will gladly swallow.
If my rage comes of a sudden,
I will swallow your Kıyaz along with you.
My name is Kançoro,
Six plains, the pass and ridge,
This is the road I crossed unasking.
Your elder brother Semetey —
This is the hand that had him destroyed!
Hopeless stinking one, you will not prosper,
From every time a time,
From every always an always,
You will not give up your striving!
You flail, you blow like wind,
If you wear not the kaftan you must wear,
You will die before your fated hour!
Having neither sense nor measure,
You keep on shouting — what can you do,
All of the end of days,
You will go on telling and telling,
If you keep on raging, may you wither,
You will leave this world in an instant!
Black words will meet your road,
A sword will meet your breast,
Kıyaz's slave, dry stinking one,
Blood will seep down your neck!
Another dog's whelp,
When the wolf gets in, does it prosper,
Rabid one who has seen no suffering,
Ah my child, does one meddle with a tiger?
Of Agış's son Kıyaz,
I knew well the foolishness,
Should the rabid one gather his wits,
He will surely come, I waited, thinking.
What I said has proven true,
In the end, just so,

Kudurmuş kuldan kavga çıktı.
Quarrel has come from the rabid slave.

Kara deccal çoro diye,
Halk dedikodu ederdi,
İşte o söz doğru çıktı,
Her zamandan bir zaman,
Ant edip gitmişti kendime,
Hep karşı çıkar sözüme,
Akkelte değer gözüme,
Boğuşacağım Külçoro,
Gözünden saçılır kıvılcımı,
Kendisi Tanrı'nın yetkin kahrı.
Bu kara uğursuz karaltının,
Beddua değmiş haramın,
Huyunu görsen, arsız yüz,
Cihandan çıkma bela âfet.
Kan dök dese, cin döker,
Sarmaş cini şöyledir:
Börk al dese, baş kesen,
Koyun yar dese, er yaran,
Oyun kur dese, kavga salan.
Su iç dese, zehir içen,
Çayırlı yeri tutuşturan.
Vadilerin hepsini yakan,
Öç tuttuğunu yere seren,

The black-deccal choro, they said,
The people used to gossip,
Behold, that word has proven true,
From every time a time,
He had gone swearing an oath at me,
He ever stands against my word,
Akkelte meets my eye,
I shall grapple with Külçoro,
Sparks scatter from his eye,
He himself is God's consummate wrath.
Of this black ill-omened dark shape,
Of the curse-struck ill-gotten one,
If you saw his temper — shameless face,
A plague and calamity out of the world.
Bid him spill blood, he pours out demons,
His clinging demon is like this:
Bid him take a börk, he cuts off the head,
Bid him split a sheep, he splits a man,
Bid him set up a game, he looses quarrel.
Bid him drink water, he drinks poison,
He who sets the meadowed land ablaze.
Who burns all the valleys,
Who lays low whomever he holds vengeance against,

Çarpışanı sağ komayan.
Yılan gibi acı zehri,
Kahrolası domuzun,
Cihana yeten kahrı.
Pehlivanlığı bambaşka,
Bahadırlığı bir nice.
Bu Külçoro yola gelmez,
Külçoro yok olmadıkça,
Kançoro'nun işi onmaz.
Kırılası domuz yok olmaz,
Külçoro yok olmayınca,
Kançoro'nun işi onmaz.
İnsandan başka ak gönül,

Who leaves no combatant alive.
Bitter venom like a serpent's,
Of the accursed swine,
Wrath enough for all the world.
His pehlivan prowess is a thing apart,
His valor is manifold.
This Külçoro will not come to the road,
Until Külçoro is destroyed,
Kançoro's work will not prosper.
The swine fit for breaking will not perish,
Until Külçoro is no more,
Kançoro's work will not prosper.
A white heart beyond other men,

Alplığı var idi.
Boğuşana büyük kıran,
Saldığı var idi.
Kırgız ile Argın'a,

An alp's might he had.
Great slaughter on his grapplers,
He had loosed it before.
For the Kyrgyz and the Argın,

Koruduğu var idi.
Kıpırdayanı öylece komadan,
Boğazladığı var idi.
Hanım armağan verdi diye,
Dilediğini alsın hele.
Cediger'in Kıyaz'ına,
Bir övünüp kalsın hele.
Yolu kurumuş bu kulun,
Dediğine uyayım,
Dilediğini vereyim.
Dediğine uymazsak,
Dilediğini vermezsek,
Talas'ı vurup sırtı aşar,
Kırgız'la kalmaz kudurmuşum,
Cihan halkıyla kavgalaşır.

He had stood as protector.
Leaving no stirring soul as it was,
He had cut throats before.
Since the khan gave him a gift,
Let him take what he desires.
To Cediger's Kıyaz,
Let him keep one boast at least.
This slave whose road has dried,
Let me follow what he says,
Let me give what he desires.
If we follow not what he says,
If we give not what he desires,
He will strike Talas and cross the ridge,
My rabid one will not stay with the Kyrgyz,
He will quarrel with the peoples of the world.

Şay'ın koruduğu aslan idi.
Her yanı denk, tam idi,
Erkek aşıp, kadın doğurup,
Bunun gibi çoro gökyeleyi,
Yaratıp vermez asla.
Mızrakçılardan bu çoro,
Ustalığı dahi gerçek,
Âlemi vurup dize getiren,
Yamanlığı dahi gerçek.
Köykaşka diye şanı var,
Ay-âlemin hepsini,
Titreten koca heybeti,
Atılışı kaplan gibi,
Çarpıştığı sağ kalmaz gibi,
Önüne çıkanı çiğneyen,
Yaklaşanı yok eden,
Denk geleni kemiren,
Görünen yeri aşağı kalmaz,

He was the lion Şay protected.
Every side of him was equal, whole,
Though man beget and woman bear,
A gray-maned choro such as this,
Creation will never grant again.
Among lancers this choro,
His mastery too is true,
Striking the world to its knees,
His fierceness too is true.
Köykaşka is his renown,
All of the moonlit world,
His vast bulk sets atremble,
His leap is like a tiger's,
Whom he strikes seems not to survive,
Trampling whoever crosses his path,
Destroying whoever draws near,
Gnawing whoever meets his match,
Where he shows himself yields nothing,

Kara yalçın kayalıktan.
Keskinliği var idi,
Kara çelik demirden» –
Deyip, böylece, Kançoro,
Gözü dumanlanıp bağlanıp,
Külçoro'yu gördüğünde,
Altmış kaygı, bin sıkıntı,

Tepesinde dönüp,
Kaburga kemiği sökülüp,
Derdine çare bulamadan,
Soluyup duran zavallının,
Gönlü bin parça bölünüp,
Belalı sıkıntı, sinsi ölüm,
Başına yakın görünüp,
Açılmadan çehresi bulutlanıp,
Er Kançoro'nun başına,
Altmış sıkıntı bir gelip,
İnleyerek kıvranıp,
Açık söylemeden mırıldanıp,
İçinden düşünüp:
Dün el yukarıya göçerken,
Atın dili karardığı çağda,

Kan-Cayloo'ya konduğunda,
Can ve canlı mahlukat,
Gök kene kanla dolduğunda,
Elden dedikodu söz duydum.
Güçlü Kıyaz can dostum,
İtlik etmiş diye duydum.
Ayçürök doğuracağı zaman,
Akılsız Kıyaz, arsız it,
Toyuna doksan kesmiş,
Onun doğan oğluna,
Adını Seytek koymuş.
Yurt çığrışıp, el gürleyip,
Semetey'in oğlu olmuş.
Onu da bilip kul Kıyaz,
Söyleyişinde sözü boş,

To the black sheer crag.
Sharpness he had,
Of black steel iron» –
Saying thus, Kançoro,
His eye clouding, bound with mist,
When he beheld Külçoro,
Sixty cares, a thousand troubles,

Turning above his crown,
His rib-bones wrenching loose,
Finding no cure for his grief,
The poor wretch panting on,
His heart split in a thousand pieces,
Baleful trouble, stealthy death,
Seeming near upon his head,
His face unclearing, clouding over,
Upon the head of man Kançoro,
Sixty troubles come at once,
Groaning and writhing,
Muttering without open speech,
He thought within himself:
Yesterday as the people moved upland,
At the hour when the horse's tongue goes dark,
When they camped at Kan-Cayloo,
Soul and living creature,
When the gray tick filled with blood,
I heard rumor-talk from the people.
Mighty Kıyaz, my bosom friend,
Has done a dog's deed, so I heard.
When Ayçürök was to give birth,
Witless Kıyaz, shameless dog,
Slaughtered ninety for her feast,
And to the son born of her,
Gave the name Seytek.
The camp crying out, the people thundering,
A son of Semetey was born.
Knowing even that, slave Kıyaz,
Empty of word in his speaking,

Gayreti kısa, beli boş,
Kadından aşağı kudurmuş,
Kara dev ile Ayçürök,
İnatçı ikisi coşunca,
Düşmanını sağ komuş.
İşte o doğan Seytek'i,
Ay eksilip gün geçip,
Aradan nice yıl geçip,
On altı yaşına dolmuş.
Kahırlanıp kabararak,

Short of striving, slack of loin,
Rabid one lower than a woman,
When the black giant and Ayçürök,
The two stubborn ones surged up,
He left his enemy alive.
Behold, that Seytek then born,
Moon waning and days passing,
Many a year passing between,
Has come to sixteen years of age.
Swelling up in fury,

Düşmana savaş açacak çağı olmuş.
Düşman kovalamasının sebebi:
Öldükçe hınçlanan,
Yanasıcanın soyu,
Tükendikçe tüten.
Kökünden çoğalıp güçlenen,
Düzelesicenin soyu,
Kokon'u bozup, eli alan,
Kaşgar'ı kuşatıp, yeri alan,
Kan içicinin soyu.
Kahretmeden Kıyaz bıraktığı için,
Becerikli anası Ayçürök,
Şırfıntı yardım ettiği için,
Ergenlik çağına girip er olup,
Er oğluyla denk olup,
Coşup yürüyüp taşarak,
Halka bir yolunu bulup karışıp.

His hour has come to open war upon the foe.
The reason for hounding the foe:
Growing fiercer as it dies,
The burning one's seed,
Smoking still as it is spent.
Multiplying strong from the root,
The thriving one's seed,
Breaking Kokon, taking the people,
Besieging Kaşgar, taking the land,
The blood-drinker's seed.
Because Kıyaz left him unwrathed,
Because his capable mother Ayçürök,
The hussy, gave him aid,
Entering manhood, become a man,
Equal to a hero's son,
Surging, striding, overflowing,
Finding a way, he has mingled with the people.

Er Kıyaz'ın sayısız yılkısı,
Sayısız yılkıya gelmiştir belki,
Sayıdan düşmüş kudurmuş,
Külçoro'sunu görmüştür belki.
Yılkıcı başı Karagul'u,
Kırıp geçirmiştir belki,
Cehennemi dağ gibi salmıştır belki,
Sürüsünü bozup yaşlısını,
Durdurmadan kırıp hepsini,
Boğuşmayı sert salmıştır belki.

Man Kıyaz's countless horse-herds —
He has come to the countless herds perhaps,
The rabid one dropped from the count,
Has seen his Külçoro perhaps.
The chief herdsman Karagul,
He has cut down and through perhaps,
Loosed hell like a mountain perhaps,
Breaking the herd, its elders,
Slaying all without cease,
Loosed the grappling hard perhaps.

Şu beddua değmiş çorosunu,
Kurtarıp almıştır belki.
Kurnaz yüzsüz Ayçürök,
Atın tüyünü sıyırıp,
Kulak duyan, göz gören,
Yerlerin hepsini dolaşıp,
Kuğu derisini giymiştir belki,
Kuğuldayıp uçup gezmiştir belki,
Şanlı şöhretli büyük Hakan'ın,
Gün doğusunu yoklamıştır belki,
Sebep olacak ilacı,
Ondan alıp getirmiştir belki.
Bağdat, Mısır, Büyük Mekke,

That curse-struck choro of his,
He has rescued and taken perhaps.
Cunning brazen Ayçürök,
Skimming the horse's coat,
Every place ear hears and eye sees,
Wandering through them all,
Has donned the swan-skin perhaps,
Gone flying, trumpeting, perhaps,
Of the glorious great Hakan,
Has probed the sunrise east perhaps,
The remedy that works the cause,
Has taken and brought from there perhaps.
Baghdad, Egypt, Great Mecca,

Gün batısını yoklamıştır belki,
Bundan ilaç almıştır belki,
Ecele fayda ilacını,
İlaçların hepsini,
Kudurmuş yüreğe salmıştır belki.
Bu kavrulmuş kulunu,
İyileştirip almıştır belki.
Ben Kançoro olalı,
Kara bahtlı ordaya,
Uğrayan insan kalmamış mı?
Kaygısız gelen nice canlar,
Eline geri varmamış.
Esintiyle yel değmemiş,
Soğuk el düşman girmemiş,
Kahrını düşman saçmamış,
Kapısını düşman açmamış,
Kara bahtlı ordaya,
Bu Külçoro'nun gelişi –
Çarenin toptan gidişi,
Ecelin bugün erişi.
Bozulmuş demek bizim düş,
Ordama düşman kudurdu,
Cihanda var mı böyle iş?!
Akıl yoğurup, düşünce düşünüp,
Çorodan ürküp, vay vaylayıp,

Has probed the sunset west perhaps,
Has taken medicine from there perhaps,
The remedy availing against death,
All of the medicines,
Has poured into the rabid heart perhaps.
This scorched slave of hers,
She has healed and reclaimed perhaps.
Since I became Kançoro,
To the black-fated orda,
Has any caller remained?
Many souls that came unworried,
Never returned to their people.
No breeze-borne wind has touched it,
No cold-handed foe has entered,
No foe has scattered wrath upon it,
No foe has opened its door,
To the black-fated orda,
This Külçoro's coming –
The wholesale going of remedy,
The arrival of death this day.
Our dream, it seems, is broken,
The foe has run rabid at my orda,
Is there such a thing in the world?!
Kneading reason, thinking thought,
Shrinking from the choro, crying woe,

Çaresi tükenip Kançoro,
Alçak söyleyip, sağlam koyup,
Yatkın dille söze başladı:
«Gelmişsin Külçoro,
Han kapısı kıyamet,
Er geçmeye yol gerek.
Baş kapısı som demir,
İçeri girmeye söz gerek.
Bu ordaya uğramadan git,
Hiddetime dokunmadan git!
Görünmeden yok ol gözüme,
Yaklaşmadan tez git kendime,
Gecikirsen ansızın ölürsün,
Geri dönüşü olmayan gerçek yeri,
Zavallı kulum, görürsün.

His remedies spent, Kançoro,
Speaking low, setting firm,
Began with a supple tongue:
«You have come, Külçoro,
The khan's gate is doomsday,
A man needs a road to pass.
The head gate is solid iron,
To enter in, a word is needed.
Pass this orda by and go,
Go without touching my rage!
Vanish from my eye unseen,
Go quick from my presence unapproached,
If you tarry, you die of a sudden,
The true place without return,
My poor slave, you will see.

Utanmadan yutkunup,
Kahırlı hanın önüne,
Ne yanaştın kudurup?
Minaremin dibinde,
Kırk urgan boyu çukurum var.
Denk gelirsen sesin kesilir,
Görsen işte böyle seyirlik var,
Tam kapının ağzında,
Altı bin yaman askerim var,
Söyle dense paramparça eden,
Kaş çaksan ölüm getiren,
Demirden dövme kafesim var.
Kahrım gelip dikilirsem,
Düşmanlık edersen nice seyirlik var.

İnadım var, bilgim var,

Çekişmeden, kardeş, sözümü dinle,
Çok kavga salmadan sözümü dinle.

Kavganın sonu kan çıkar,
Çarpışmanın sonu can çıkar,
İsteyerek, kardeş, sözümü dinle.

Gulping without shame,
Before the wrathful khan,
Why have you drawn near, rabid one?
At the foot of my minaret,
I have a pit forty lassos deep.
If you meet it, your voice is cut off,
See, such a spectacle there is,
Right at the mouth of the gate,
I have six thousand fierce soldiers,
Say the word and they tear to shreds,
Blink an eye and it brings death,
I have a cage forged of iron.
If my fury rises and I stand,
If you make enmity, many a spectacle awaits.
I have my stubbornness, I have my knowledge,
Without wrangling, brother, heed my word,
Without loosing much quarrel, heed my word.
The end of quarrel brings blood,
The end of clashing brings out the soul,
Willingly, brother, heed my word.

Kaplandan beslediğim üçüm var,
Kendi öz başımda,
Doksanın sarsamayacağı gücüm var,
Kardeşe söylenecek sırrım var.
Tepişmeye kalkarsan Külçorom,
Sana gösterecek kavgam var.
Kardeşim diye koruyup durdum,
Bu kadarcık söylenecek sırrım var.
Ben Kançoro han'ım,
Gök vadide toz koparanım,
Belanın kara gözüyüm,
Önüne çıkanı çiğneyen,
Belaların ta kendisiyim.
Kahırlanırsam halkı,
Kalmadan tümden kırılır.
Talas'ta Kırgız, çok Argın,
Bunca yurdun hepsi.
Suratımı asıp kabarsam,
Kavga edip cenk salar mı,
Çatırdayıp kahrım dökülse,

I have three I raised from the tiger,
Upon my own head,
I have strength ninety cannot shake,
I have a secret to tell a brother.
If you rise to trample, my Külçoro,
I have a quarrel to show you.
Calling you brother, I kept protecting you,
I have only this much secret to tell.
I am Kançoro the khan,
I who raise dust in the gray valley,
I am the black eye of calamity,
Trampling whoever crosses my path,
I am calamity itself.
If I turn my wrath on the people,
All are cut down, none remain.
In Talas the Kyrgyz, many Argın,
All of these many lands.
If I scowl and swell,
Will any quarrel and offer battle,
If my wrath spills crackling down,

Çarpışan sağ kalır mı?
Ordaya gelip konaklayıp git,
Süt kardeştik baştan beri,
N'edeyim seni zavallım,
Ordadan tat alıp git.
Yarı yoldan dönüp var,
Kançoro'nun kahrı böyleymiş diye,
Rastladığın düşmana söyleyip var.
Homurdanırsam biçerim,
Sert cinim tutarsa,
Ay-âlemi sömürürüm.
Hışmı yaman bahadırım,
Altın tahta kurulup yatarım.
Yine cinim tutarsa,
Yakınını yutan kâfirim.
Tahtıma göz atmadan git,
Vızıldayan Külçoro,
Bir kısrak sağımı geçmeden git.

Does any combatant stay alive?
Come to the orda, lodge, and go,
We were milk-brothers from the start,
What shall I do with you, my poor one,
Take a taste of the orda and go.
Turn back from half the road,
Saying such is Kançoro's wrath,
Go tell it to the foe you meet.
If I growl, I mow them down,
If my hard demon takes me,
I devour the moonlit world.
I am a bahadır fierce of wrath,
I recline enthroned on gold.
And if my demon takes me,
I am an infidel who swallows his own kin.
Go without casting an eye on my throne,
Buzzing Külçoro,
Go before one mare's milking passes.

Görünmeden yok ol gözüme,
Çok yaklaşma kendime.
Kançoro'nun hanlığını,
İsteyip bakıp bilip git,
Gerekli kaftanını giyip git.
Çok gecikmeden derhal git,
Kahrım gelir ansızın,
Hışmım tutar habersizce.
Soluyup durmadan tez git.
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırhlı, turgay gözlü,
Tabılgı yansa kor geçmez,
Oçogor atsa ok geçmez,
Düşman rastlasa el geçmez,
Dilediğin Akolpok'u,
Armağan verdim, giyip git,
Kökümüz birmiş diye,
Bu değeri bilip git!
Kayarsan yoldan dönüp var,
Kasılan Kıyaz domuza,
Benim kahrımı söyleyip var.
Dilediğin Akkelte'yi,

Vanish from my eye unseen,
Do not come too near my person.
The khanship of Kançoro,
Ask, behold, know it, and go,
Put on the kaftan you need and go.
Go at once without long delay,
My fury comes of a sudden,
My wrath seizes without warning.
Go quick, without panting on.
Its collar gold, its sleeve bronze,
Double-mailed, lark-eyed,
Though tabılgı burn, no ember passes,
Though the Oçogor fire, no bullet passes,
Though the foe fall upon it, no hand passes,
The Akolpok you desire,
I give as a gift — wear it and go,
Saying our root was one,
Know this worth and go!
If you slip away, turn from the road,
To that strutting swine Kıyaz,
Go and tell of my wrath.
The Akkelte you desire,

Hanımdan kalan eşya diye,
Israrla tutturup durursun,
Armağan verdim ben onu.
Boynuna asıp git,
Kançoro'nun hanlığını,
Bundan böyle bilip git!
Deyip, böylece, Kançoro,
Kahırlanıp sallanıp,
Çok övünüp kasılarak,
Gömülesice söyleyip durdu,
Yeni şımarık kadın Çaçıkey,
Çoroya kahrını kustu.
Çaçıkey çıktı atılıp,
Külçoro'ya sövmeye davranıp,
Kahırlanıp silkinip,
Kahrını döküp çırpınıp,

Calling it a relic left by the khan,
You keep insisting stubbornly,
I have given it as a gift.
Hang it on your neck and go,
The khanship of Kançoro,
From this day on, know it and go!
Saying thus, Kançoro,
Swaying in his fury,
Much boasting and strutting,
The grave-bound one kept speaking,
The newly spoiled woman Çaçıkey,
Spewed her wrath upon the choro.
Çaçıkey sprang forth,
Making to curse Külçoro,
Shaking herself in fury,
Pouring out her wrath, flailing,

Şımarık kadın coşarak.
Kançoro ile Külçoro,
İkisine birden söylenip,
Kıçı kucak dolusu kadının,
Her zamandan bir zaman,
Çok kavga salan kâfirin.
Kırgını çoro salmış,
Şımarık deli kadını,
Kançoro domuz almış.
İyice yetişmiş gibi,
Tanrılık taslar olmuş,
Kahırlı dille sövdü kâfirin,
Dar boğazın yeli gibi,
Takırdatıp vurur kâfirin,
Her gün gider aklın.
Keskin dilli, kara çene,
Kişneyerek çıkan kâfirin.
Gürledi, coştu,
Külçoro'ya söylendi:
«Haram Argın kakşaalın,
Arsızlığına bakın!
Babadan yetim bir kalmış,
Sürünen Hıtay çocuğu.
Aslı bozuk, kökü haram,

The spoiled woman raging.
Kançoro and Külçoro,
Railing at both at once,
The broad-rumped woman,
From every time a time,
The infidel loosing many a quarrel.
The choro had loosed the slaughter,
The spoiled mad woman,
Kançoro the swine had taken.
As if fully ripened,
She had taken to playing God,
With wrathful tongue the infidel cursed,
Like the wind of the narrow gorge,
The infidel strikes rattling,
Every day your wits depart.
Sharp-tongued, black of jaw,
The infidel who comes out neighing.
She thundered, she raged,
She railed at Külçoro:
«The ill-gotten Argın kakşaal —
Behold his shamelessness!
Left an orphan of his father,
A crawling Hıtay child.
Rotten of stock, ill-gotten of root,

Huyu haylaz putperest*,
Şu harama bakın!
Beşik bağı yere değmemiş,
Beşiği başköşeye geçmemiş,
Ananın ak memesi süt indirmemiş,

Atanın ay yüzü değmemiş,
Göz açmadık çağında,
Ganimet olup götürülmüş,
Eyer kayışına bağlanmış,
Semetey'e kul olmuş,
Ten kulu olmuş yamansın,
Kök atan Hıtay Çılaba,

Wayward of temper, an idolater,*
Behold this ill-gotten one!
His cradle-strap never touched earth,
His cradle never passed to the seat of honor,
No mother's white breast let down milk for him,
No father's moon-face touched him,
In his age before his eyes opened,
He was carried off as booty,
Bound to a saddle-strap,
He became Semetey's slave,
You are a fierce one become a body-slave,
Your root-father, Hıtay Çılaba,

Besleme kul olmuş haramsın!

Ölmeden yitmeden gezmemiş,
Özünü, soyunu bilmeyen.
Ölmeden sağ gezdiğinde,
Koyun derisi kul idin,
Ölüp kaldığın zaman,
İt derisi oğul idin.
Bel bağlayıp kuşanan,
Sen o hunharınla bir doğan,
Ne zaman Manas oğlu idin!
At idin, geme alışmış,
Kul idin, evde hırpalanmış.
Kudurmuşun sözüne bak,
Uğursuz kavga sözü söyleyip,
Hiddet dolu söz edersin,
Hiddete dokunup durursun.
Dilediğin Akkelte'yi,
Daha geçen güzün,
Alay'ın öte düzünden,
Andican'ın arka yanı,
Namangen'in beri yanı,
Kokon hanının koltuğu,
Ay gibi sarı ovadan,
Altmış Rus yer ölçücü,
Uzaktan çıkageldiğinde,
Kahırlı hunhar Kançoro,
Çarpışmayı şakırdatıp salarak,
Rus'tan almıştı yağmalayıp» –

Külçoro'nun yamanına:
«Kudurmuş kakşaal bu ne der,
Nerede hunharın eşyası?
Dediğine uymam,
Akkelte'yi vermem.
İşte şu giy dediğin Akolpok'u,
Kardeş çoro söz duysun,
Bir karanlık gece duysun,
Kazılmış kara mezar duyup,

You are an ill-gotten one become a fostered slave!
Never wandering unlost, undying,
Knowing not his own self nor stock.
While you walked alive undying,
You were a slave of sheepskin,
And when you lay dead,
You were a son of dogskin.
Girding and binding your loins,
You, born as one with that butcher of yours,
When were you ever a son of Manas!
You were a horse, used to the bit,
You were a slave, roughed up at home.
Behold the rabid one's words,
Speaking ill-omened words of quarrel,
You speak words full of rage,
You keep touching upon rage.
The Akkelte you desire —
Only last autumn,
From the far plain of Alay,
The back side of Andican,
The near side of Namangen,
The armpit of the Kokon khan,
From the moon-yellow plain,
When sixty Russian land-surveyors,
Came arriving from afar,
The wrathful butcher Kançoro,
Loosing the clash with a clatter,
Had plundered it from the Russian» –

To the fierce Külçoro:
«What says this rabid kakşaal,
Where is the butcher's gear?
I will not follow what he says,
I will not give the Akkelte.
And that Akolpok you bid him wear —
Let the brother choro hear the word,
Let one dark night hear it,
Let the dug black grave hear,

Altındaki katı yer duyup,
Yükselen Ala-Too duysun,
Akışlı dalgalı su duysun,
Ondan başka kim duysun!
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas,
Yurttur diye oturmuşum,
Yere giresi Kançoro,
Ben seni er sanıp oturmuşum!
Ahmak senin gibi hayvanı,
Er diye söyleyen onar mı,
Yiğit senin gibi olur mu?
Dişilerin hünerlisiydim,
Buhara hanı Şaatemir'in,
Şaatemir'in nazlı kızıydım.
Dün Buhara'ya bozgun salındığında,
Armağan diye el verip,
Ben zavallıyı aldığında,
Gündüzümde dinç durmadan,
Gecede dinip uyku almadan,
Köşesine çelik büktüren,
Çekiştireni bıktıran,
Katlayıp çelik koyduran,
Boğuşanı candan eden,
Kocakarı biçip, usta diken,
Endamlı, usta elinden dikilen.
Düz kıyıyla büktüren,
Hünerli kıza diktiren.
Bizle çevrilip pekiştirilen,
Bakanın öylece,
İnsanın gözü kayan.
İçini ipek işleyen,

Deli Çaçıkey'in dişlediği.
Yakası çelik, yeni altın,
İyi eşya Akolpok.
Kendim özenle yaptığım,
Kul sözüne uymam.
Kudret doksan kez vursa da,
Akolpok'umu vermem!

Let the hard earth beneath hear,
Let rising Ala-Too hear it,
Let the flowing, waving water hear,
Who else besides should hear!
Tamarisked Keñ-Kol, broad Talas,
I have dwelt here calling it my land,
Kançoro, fit for the grave,
I have dwelt here deeming you a man!
A fool — a beast like you —
Does one prosper who calls him a man,
Can a brave be such as you?
I was the most gifted of women,
Of Buhara's khan Şaatemir,
I was Şaatemir's darling daughter.
Yesterday when Buhara was thrown to rout,
When they gave me over as a gift,
When you took poor wretched me,
Resting not in my day,
Ceasing not for sleep in my night,
Steel bent into its corners,
Wearying whoever tugs at it,
Steel laid in, folded over,
Taking the soul of whoever grapples it,
Cut by the crone, sewn by the master,
Sewn by a shapely master hand.
Bent along the straight hem,
Stitched by a gifted girl.
Reinforced, hemmed round by us,
So that the beholder,
The eye of man slides off it.
Its lining worked in silk,

Bitten through by mad Çaçıkey.
Its collar steel, its sleeve gold,
The fine thing, Akolpok.
That I wrought myself with care,
I will not follow a slave's word.
Though the Almighty strike ninety times,
I will not give my Akolpok!

Gönlümde düğüm idin,
Göz açmadık çağında,
Kendisinin baktığı it idin,
Kul dense kulun kulu idin,
Almambet Hıtay oğlu idin.
Yanasıcanın kendisi idin,
Engebeli sarp kaya taş,
Sarp kayanın altı yayla olmaz,

Atasız düşman el olmaz,
Gönlü ayrı kök tutmaz,
Yığın düşman kakşaal iş beceremez.

Yaban kuşu çağırmakla kuş olmaz,
Sürünen kakşaal yurt olmaz,
Çaylak çağırmakla kuş olmaz,
Bu kudurmuş kuru kul yurt olmaz.
Yaban kuşu uçar yerine,
Bu sürünen gider yolunca,
Çaylak uçar yerine,
Bu kudurmuş gider yolunca,
Eşek besledim dokuz yıl,
Küheylan olmaz değil mi?
Yurdu ayrı, içi haram,
Kardeş olmaz değil mi!
Küpünde zehir mayalar,
Sağ kalırsa Külçoro,
Denk gelirse erişir köküne.
Haram aşmış huyu var,
Açılmayacak kini var,
Bel bağladığı beli var,
Gizlenip yattığı yeri var,
Gözünde çakır beneği var,
Dilinde başka zehri var,
Bunun içinde haram beneği var.

Kardeşim dersen, Külçoro,
Kat kat kazar çukurunu,
Kel başına gösterir,

You were a knot in my heart,
In your age before your eyes opened,
You were a dog he himself tended,
Called slave, you were the slave of slaves,
You were Almambet's Hıtay son.
You were the burning one himself,
A rugged sheer crag of stone —
Beneath the sheer crag is no summer pasture,
A fatherless foe makes no people,
A heart apart takes no root,
A heap of foes, the kakşaal, masters no work.
A wild bird called is still no fowl,
The crawling kakşaal makes no homeland,
A kite called is still no fowl,
This rabid dry slave makes no homeland.
The wild bird flies to its place,
This crawler goes his own way,
The kite flies to its place,
This rabid one goes his own way,
I fed a donkey nine years,
It becomes no courser, does it?
His land apart, his heart ill-gotten,
He becomes no brother, does he!
He ferments poison in his jar,
If Külçoro stays alive,
Given the chance he reaches your root.
He has a temper past all bounds,
He has a grudge that will not open,
He has the pass he leans upon,
He has the place where he lies hidden,
He has a gray fleck in his eye,
He has another poison on his tongue,
Within him he has the ill-gotten fleck.

If you call him brother, Külçoro,
He digs your pit layer on layer,
He shows it to your bald head,

Ganimet edip soyar kaftanını.
Yalvarsan dinlemez sözünü,
Hışımla büker belini,
Söndürür böylece soluğunu.
Er Kançoro n'edeyim,
Yiğitliğin var, aklın yok,
Hiçbir şeyle işin yok!
Kestirilmez Külçoro'nun,
Pütür pütür boran tozu var,
Olmadık kavgaya can atar.
Boynunuzda, olmayası,
Gökyelesinin kanı var.
Düşmanlık edersen kardeş sayar mı,

Kan dökmeden bakıp durur mu,
Akciğer yarıp, öd alır,
Yalçın yolu bozup göçünü alır,

Niceyi kırıp öç alır!
Deli cini tutarsa,
Beslediğin tayı kesmez mi,
Deryanı kırıp geçmez mi,
Obasını sürüp buğu salıp,
Apaçık sana gürültü koparıp,
Değerlini kesip yemez mi,

Huyunu değiştirip yarınki gün,
Kırışırım demez mi?
Varını yoğunu yemez mi,
Semirip dinçleşince,
Düzenini bozarım demez mi!
Büyük kavga salacak yeri var,
Kudurmuş kulun kini var,
Başkaca söylenmiş sözü var.
Çareni yoklayıp bulmaya,
Apaçık yurdunu toplamaya,
Haber almaya gelmiş hali var,
Kâfir kulun kini var,
Eğilip bükülen sözü var,

He strips your kaftan as booty.
Though you beg, he heeds not your word,
With wrath he bends your back,
And so he snuffs your breath.
Man Kançoro, what shall I do,
You have valor, but no wits,
You have no care for anything!
Unfathomable Külçoro —
He has the gritty dust of the blizzard,
He hurls himself at quarrels unheard-of.
Upon your necks, may it not be,
Is the blood of his gray-maned one.
If you make enmity, will he count you brother,
Will he look on without spilling blood,
He splits the lung and takes the gall,
He breaks the sheer road and takes your caravan,
He slays many and takes revenge!
If his mad demon takes him,
Will he not slaughter the foal you raised,
Will he not cut through your river,
Driving off his camp, raising steam,
Openly raising uproar at you,
Will he not slaughter and eat your precious one,
Changing his temper on the morrow,
Will he not say, I shall mow you down?
Will he not devour all you have,
When he fattens and grows hale,
Will he not say, I shall break your order!
He has a place to loose great quarrel,
The rabid slave has his grudge,
He has words spoken otherwise.
To probe and find your remedy,
To gather his land openly,
He has the look of one come for news,
The infidel slave has his grudge,
He has words that bend and twist,

	Bunun bozulacak gözü var,	*He has an eye that will go bad,*
	Keşif kollayan sözü var,	*He has words that scout and spy,*
	Çarpışmaya varacak yeri var,	*He has a place he will reach for battle,*
	Kendisi yassı çene, yayvan dil,	*He himself flat-jawed, broad of tongue,*
	Cadılığı böyledir, düşünedur.	*Such is his witchery — keep thinking.*
	Sana kardeş olurum diye,	*Saying I will be your brother,*
	Gelip oba kurmaz mı,	*Will he not come and pitch his camp,*
27650	Kurulan mirzanı kesmez mi,	*Will he not cut down your seated mirza,*
	Bunlara talan salmaz mı,	*Will he not loose plunder on these,*
	Önceki öcünü almaz mı,	*Will he not take his former revenge,*
	Kavgalaşırsak ansızın,	*If we quarrel of a sudden,*
	Yüz yüze gelirse habersizce,	*If he comes face to face unawares,*
	Kardeşim dediğin sinsi çoron,	*The stealthy choro you called brother,*
	Ezerek yakalayıp almaz mı,	*Will he not crush and seize you,*
	Cefalı kavga, fazla çekişme,	*Tormenting quarrel, endless wrangling,*
	Büyük kargaşaya salmaz mı.	*Will he not throw all into great turmoil.*
	Yol üstüne sürükleyip,	*Dragging you onto the road,*
27660	Azman itlere atmaz mı!	*Will he not cast you to the monstrous dogs!*
	Zorlayıp sorar yaşını,	*He demands your age by force,*
	Kılıçla keser başını.	*He cuts your head off with the sword.*
	Bıçakla diler sağrını,	*He slices your haunch with the knife,*
	Çift elle ezer bağrını,	*He crushes your breast with both hands,*
	Yalvarsan dinlemez sözünü,	*Though you beg, he heeds not your word,*
	Cadı düzenbaz kudurmuş,	*The witch, the trickster, the rabid one,*
	Diri diri oyar gözünü,	*He gouges your eyes out alive,*
	Kahırlanıp saldırırsa,	*If he attacks in fury,*
	Yalvarsan dinlemez sözünü!	*Though you beg, he heeds not your word!*
27670	Obasını bulup harap ettin,	*You found his camp and laid it waste,*
	Hiç aklın yok imiş,	*You had no wits at all,*
	Cediger yurduna kavga saldın.	*You loosed quarrel on the Cediger land.*
	Gök demir gibi kuşanıp,	*Girding yourself like gray iron,*
	Avare canı kan ettin.	*You made the vagrant soul run blood.*
	Hunhar gökyele töreyi,	*The butcher, the gray-maned töre,*
	Öz elinle yere serdin,	*With your own hand you laid low,*
	Güçlünü yurda boyun eğdirdin.	*You bowed your mighty one to the land.*
	Bol dünyalık, sayısız mülkü,	*Abundant worldly goods, wealth beyond count,*
	Cediger'e bölüştürdün,	*You portioned out to Cediger,*

Kara yüzlü deli anayı,
Buzağılara ip gerdirdin.
Adanmış eşi Akbala,
Yüksük tutanın ustasıydı,

Camgırçı hanın kızıydı,
Belli yerden soyluydu,
Kudurmuş kulun karısıydı.
Kul kutana yağmalattın.
Ata Bakay ihtiyarını,
Var cehennemini yükleyip,
Pehlivanlara çektirip,
Belini büküp hor edip,
Gök küheylan binmez zavallıyı,

Boz tosuna muhtaç edip,
Kuzgun gibi gözünü kızartıp,
Ak sakalını süründürdün.
Bendede görülmez hor edip,
Ak ordasız kalmaz Bakay'ı,
Alaçığa muhtaç ettin,
Ölmeden önce horladın.
Kahrı sert bildirip,
Diri diri yakıp tutuşturup,
Dipdiri mezara soktun,
Mızrağını hazırlayıp biledin,
Çatışmayı sağlam başlattın.
Er Külçoro töreyi,
Yolunu bulup kartalı,
Devirip savurup attın.
Yetkinlerini kul kıldın,
Kibirlilerini dul kıldın,
Yurdunu kıydın söğütlerin,
Yetim kıldın çocuklarını,
Ordalıyı göçürdün,

Koçaklarını, hanlarını,
Bu yalan dünyadan gönderdin,
Boğazı bozup yol saldın,

The black-faced mad mother,
You set to stretching rope for calves.
His devoted wife Akbala,
Was a master of the thimble,

She was the daughter of Camgırçı khan,
She was noble of known descent,
She was the rabid slave's wife.
You let the slave-herdsman plunder her.
Father Bakay the elder —
Loading on him every hell,
Making pehlivans drag him,
Bending his back, holding him in scorn,
The poor man who never rode less than a gray courser,
You left in need of a dun bullock,
Reddening his eye like a raven's,
You made his white beard drag the ground.
Scorned as no bondsman is scorned,
Bakay, never without his white orda,
You left in need of a hovel-tent,
You disgraced him before his death.
Making your hard wrath known,
Burning, kindling him alive,
You thrust him living into the grave,
You readied and whetted your lance,
You began the clash in earnest.
Man Külçoro the töre,
Finding your way, the eagle,
You toppled and hurled him down.
You enslaved their accomplished ones,
You widowed their proud ones,
You slaughtered the land of the willows,
You orphaned their children,
You drove the orda-dwellers from their camp,
Their braves, their khans,
You sent forth from this false world,
You broke the gorge and cut a road,

Halkı kırıp ganimet aldın,	*You mowed the people down and took booty,*
Kan akıtıp katık kıldın,	*You spilled blood and made it your curd,*
Beni başhatun edinip,	*Taking me as your head-wife,*
Er Kançoro diye ün saldın,	*You raised your fame as man Kançoro,*
27720 Sarp yolu vurup yol kıldın,	*You struck the sheer road and made it a road,*
Hızırlı başını büyük kıldın,	*You made your fortunate head great,*
Çayırlı yere tuğ dikip,	*Planting your banner on the meadowed ground,*
Otlu yere ateş verdin,	*You set fire to the grassy land,*
Evliyazade can oldun.	*You became a soul of saintly stock.*
Talas'ta Argın'a, Kırgız'a,	*Over Argın and Kyrgyz in Talas,*
Altın taht binen han oldun,	*You became a khan mounted on a golden throne,*
Orda kurup yeri aldın,	*You raised an orda and took the land,*
Ganimet edip beni aldın,	*You took me as booty,*
Yiğitliğin kalmış, aklın yok,	*Your valor remains, your wits are gone,*
27730 Safmışsın sen Kançoro,	*Naive you were, Kançoro,*
Ünlü kavgacı bozguncuyu,	*The famed quarreler, the sower of ruin —*
Dediğine niye uydun,	*Why did you follow what he said,*
Akolpok ile Akkelte'yi,	*The Akolpok and the Akkelte,*
Kudurmuşa niye verdin,	*Why did you give them to the rabid one,*
Mal esirgeyen kara yaslı,	*He who hoards goods wears black mourning,*
Düşman esirgeyen yaralı.	*He who spares the foe is the wounded one.*
Cengi çekip başlatmadan,	*Without drawing out and opening battle,*
İnsan senin gibi olur mu,	*Can a man be such as you,*
İnsan diye anılan onar mı,	*Does one called human prosper,*
27740 Toptan boğazlayıp kakşaalı,	*Without butchering the kakşaal wholesale,*
Dibinden kesip atmadan?	*Without cutting him off at the root?*
Kâfirinin kini var,	*Your infidel has his grudge,*
Kastettiği yeri var.	*He has the place he aims at.*
Can dostun Kıyaz yoldaşını,	*Your bosom friend, your comrade Kıyaz,*
Susturup gelmiş hali var,	*He has the look of one come having silenced him,*
Gayreti var, keskinliği var,	*He has striving, he has sharpness,*
Çarpışacak çelik yanı var,	*He has a steel side fit for battle,*
Görsen sinsi çoroyu,	*Look at the stealthy choro,*

Gök kene gibi dolmuş,
Hiçbir yeri eğrilmez,
Eskisi gibi olmuş.
Atılışı kaplan gibi,
Çarpıştığı sağ kalmaz gibi,
Söz söyleyip dilini çevirse,
Arslan gibi atılır.
Kahırlanıp dikilirse,
Kaplan gibi davranır.
Kastlı ecel geldi Kançoro,
Nasıl çaren bulunur?
Görünüşü başka, zehri güçlü,
İnsanlığı var idi,
Rastlarsa canı çiğneyen,
Yaban domuzluğu var idi.

Filled like a gray tick,
No part of him will bend,
He has become as he was of old.
His leap is like a tiger's,
Whom he strikes seems not to survive,
If he speaks and turns his tongue,
He springs like a lion.
If he rises in his fury,
He bears himself like a tiger.
Purposed death has come, Kançoro,
How shall your remedy be found?
His look apart, his venom strong,
Humanity he had,
Trampling the soul he chances on,
Wild-boar savagery he had.

Kendisi düşman özünde,
Varlığını paramparça edip,
Taşını kazır kökünden.
Hiddetlense bu kulun,
Kılıcını kanla sular.
Eğriliğini pahalıya ödetip,
Kahırla biçer saçını,
Eksiksiz keser başını,
Dosdoğru sorar yaşını,
Kardeşlik saymaz sözünü,
Denk düşerse büker belini,
Çıkarır kabarmış yelini,
Söndürür nice soluğunu,
Hışımlı cini tutarsa,
Beğenmeyip ateşini söndürür,
Bu dünyadan gönderir.
Yalçınını pus toz edip,
Diyarını çiğneyip harman edip,
Alpını kesip devirip,
Az varından edip,
Fitilini kızıl kor kılar,
Niceyi böyle yok kılar!
Celladına, bekçine,

He himself is foe in essence,
Shattering your substance to pieces,
He digs your stone out from the root.
If this slave falls to raging,
He tempers his sword in blood.
Making you pay dear for your crookedness,
With wrath he shears your hair,
He cuts your head off whole,
He asks your age point-blank,
He counts no word of brotherhood,
Given the match he bends your back,
He drives out your swollen wind,
He snuffs out many a breath,
If his furious demon takes him,
Disdaining, he quenches your fire,
He sends you from this world.
Turning your crags to mist and dust,
Trampling your realm to a threshing-floor,
Cutting down and toppling your alp,
Stripping you of your little wealth,
He makes your wick a red ember,
Many he unmakes just so!
To your executioner, your watchman,

Kapını bekleyenine,
Kılıç kuşanmış beline,
Kapı tutan aslanına,
Asker başı yanındakine,
Kendine can dost hanına,
Haber verip mektup uçur,
Gözbebeği yakın hanına,
Ahaliye, halkına,
Türlü türlü alpına,
Gökten inme boz yılkına,
Ümötöy oğlu Bilerik,
Haber ver o dostuna,
Uluğuna, alpına,
Mektup uçur halkına,
Kasılıp duran kuru kulu,
Salıverme diri bu sinsiyi.
Bahadırsan, aslansan,

To the keeper of your gate,
To the sword-girt loins,
To the lion holding the door,
To the war-chief at your side,
To your bosom-friend khan,
Send word, let a letter fly,
To your khan dear as the eye's own pupil,
To the folk, to your people,
To your alps of every kind,
To your gray herds descended from heaven,
Ümötöy's son Bilerik —
Send word to that friend of yours,
To your great one, your alp,
Let a letter fly to your people,
The taut-standing dry slave —
Do not let this stealthy one go alive.
If you are a bahadır, if you are a lion,

Kançoro gökyele sen isen,
El yöneten, yurt tutan,
En büyük töre sen isen,
Üstüne ipek örttüren,
Gölgeli yerde baktıran,
Han hatunu Çaçıkey,
Şımarık deli ben isem,
Haberim budur, söz budur» –
Kadın çırpınıp bunu söyleyip,
Tam da böyle dedi işte.
Kavgayı artıran söz başlayıp,
Külçoro'yu horlayıp yiyip bitirip,
Pehlivanlarını ezdi diye,
Basıp yere sapla diye,

Kaburgasını sök dedi,
Kalmadan kanını dök dedi,
Hışmını salıp gör dedi,
Vay, canı çıkası koca karı,
Cezasını eliyle ver dedi,

If you are Kançoro the gray-maned,
Ruler of the people, holder of the land,
If you are the greatest töre,
Draped over with silk,
Tended in the shaded place,
The khan's lady Çaçıkey,
If I am the spoiled mad one,
This is my news, this is my word» –
The woman, flailing, spoke this,
And just so she said it.
Beginning words that swell the quarrel,
Scorning Külçoro, devouring him whole,
Saying he crushed your pehlivans,
Saying press him to the earth and impale him,
She said tear out his ribs,
She said spill his blood to the last,
She said loose your wrath and see,
Oh, the crone whose soul should leave her,
She said deal his punishment with your hand,

Bir hesabını bulun,
Nerelerdeki cinini dövün,
Kaçırtıp yeniden saldırın,
Kana bulayıp bırakın,
Sinsice hesabını bulun,
Yaşlısını yere çakın,
Çıktı kadın coşarak,
Kançoro'ya söylenip,
Sekiden inip Talas'a,
Hiç varmamış gibi edin,
Dönüp Keñ-Kol'a, Çatkal'a,
Hiç gelmemiş gibi edin!
Altın minder, gümüş taht,
Kudret'in verdiği ulu baht.
Kançoro kocam, sözüm kesin,
Sefa sürdüğümüz işte bu çağ.
Sekiye salıp çoroyu,
Azgın tay gibi terbiye et,
Cezasını verip eline,
Boz azılı tay gibi sürüklet!
Etini taşa ezdirip,

Settle one account with him,
Beat the demon out of his every corner,
Rout him and attack anew,
Leave him smeared in blood,
Settle his account by stealth,
Nail his elder to the ground,
Out came the woman raging,
Railing at Kançoro,
Down from the terrace to Talas,
Make it as if he never came,
Back to Keñ-Kol, to Çatkal,
Make it as if he never arrived!
Golden cushion, silver throne,
The great fortune the Almighty gave.
Kançoro my husband, my word is final,
This is the very age of our delight.
Set the choro on the terrace,
Break him like a wild colt,
Dealing his punishment into your hand,
Have him dragged like a dun tusked colt!
His flesh ground upon the stone,

Böğrünü yarıp kırıp,
Kavurup canını söndürüp,
Sıkıntıyı bol salın,
Kızıla boyayıp başını yarın,
Kürek kemiğini kesip alın,
Kırk urgan boyu zindan-çukur,
Götürüp içine atın,
Enseden yere bastırın,
Yer altına saklayın,
Onmaz işi yoluna koyup,
Ordadan gözünü yok edip,
Kahrınızı döküp koyun,
Kan dökme yeri işte böyle,
Kalmadan kulu boğazlayın,
Hesabını bir yolla bulun,
Yer değirmeni top almıştır,
Yok edip kulu kapatın,

Splitting and breaking his flank,
Scorching and snuffing his soul,
Loose torment in plenty,
Dye his head red and split it,
Cut out and take his shoulder blade,
The dungeon-pit forty lassos deep —
Carry him and cast him in,
Press him to the earth by the nape,
Hide him beneath the ground,
Setting the hopeless work to rights,
Ridding the orda of his eye,
Pour out your wrath and be done,
The place of bloodshed is even so,
Butcher the slave to the last,
Settle his account by some way,
The earth-mill has taken its ball,
Destroy the slave and shut him in,

Bu Külçoro var iken,
Bu Talas size yer olmaz,
Bu Kırgız size el olmaz,
Dikili çınar bağ olmaz,
Bu orda size taht olmaz,
Yanasıcanın kendisiydi.
Ölesicenin kara gözüydü,
İnsana altın tuğ olan,
Boğuştuğu yer kargaşaya dönen,
Coşup cini tutarsa,
Yeryüzüne kavga salan,
Kabarıp cini tutarsa,
Hanlara kırgın salan,
Doğrusu bu çoro domuzdan,
A yavrum, sinek can nasıl sağ kalır.
Semirip dinçleşip bu çoro,
Talas'a oba kondurmaz mı?
Ejderha gibi hop çekip,
Ay-âlemi sömürmez mi?
Hanını tutup alt etmez mi,
Kara günlü hanım, onmaz olası,
Kalmadan seni yutmaz mı?
Topluluğuna toprak bastırır,

While this Külçoro lives,
This Talas will be no land for you,
This Kyrgyz will be no people for you,
The planted plane will be no garden,
This orda will be no throne for you,
He was the burning one himself.
He was the black eye of the death-fated one,
A golden banner to mankind,
Where he grapples turned to turmoil,
If his demon takes him surging,
Loosing quarrel on the face of the earth,
If his demon takes him swelling,
Loosing slaughter on the khans,
Truly from this choro swine,
Ah my child, how can a fly's soul stay alive.
Fattening and growing hale, this choro,
Will he not pitch his camp on Talas?
Drawing in like a dragon's gulp,
Will he not devour the moonlit world?
Will he not seize and overthrow your khan,
My black-dayed khan, may you not prosper,
Will he not swallow you whole?
He heaps earth upon your gathering,

Taşkınını candan aşırır,
Coşkusuna gelirse bu kakşaal,
Umuduna kastedip sataşır.
Düşünüp görür halini,
Azgınlaşıp döver cinini,
Yüzleşip görür halini,
Zahmetle döver cinini.
Çekip alır adamını,
Talana verir işini.
Parçalayıp döver ağzını,
Temizleyip döker dişini.
Eğlence eder elini,
Nice kez büker belini.
Kılını oynatmaz, dinlemez sözünü,
Çıkarırcasına vurur gözünü,

He drives your flood past the soul,
When this kakşaal comes to his surging,
He assails your hope with intent.
He thinks and sees your state,
Running wild, he beats your demon,
He faces you and sees your state,
With toil he beats your demon.
He drags away your man,
He gives your work to plunder.
He tears and beats your mouth,
He cleans out and spills your teeth.
He makes sport of your hand,
Many a time he bends your back.
He stirs not a hair, heeds not your word,
He strikes your eye as if to pluck it out,

Kapışsa bağlar devini,
Ganimet edip keser kısrağını.
Can kardeş sahip çıktı diye,
Yanaşıp söze başlarsan,
Fırlatırcasına yumruklar beynini.
Gerçekten kurutur böylece,
Nerelerdeki fikrini.
Taşkına gelince kudurmuş,
Topluluğuna cehennem salmaz mı,
Durmadan öcünü almaz mı,
Dağ gibi olanı devirip,
Kargaşa gürültü salmaz mı.
Atışını bolca saçmaz mı,
Ak ordayı ele geçirip basmaz mı,
Bel bağladığın belini,
Un ufak eder elini.
Arslan isen, şir isen,
Adanmış beyim sen isen,
Dinleyedur, hanım, sözümü,
Sonunda Külçoro oyar gözünü!
Er Seytek kovalar ardını,
Kanıkey, Çürök var oldukça,
Çıkarır senin derdini.
Altın tahta binse, kabaranı,

Bakay ezer tepeni.

Grappling, he binds your giant,
As booty he slaughters your mare.
Saying a soul-brother claimed him,
If you draw near and start to speak,
He hammers your brain as if to hurl it.
Truly he dries up just so,
Your thoughts in every corner.
When the rabid one comes to his flood,
Will he not loose hell on your gathering,
Will he not take his revenge unceasing,
Toppling what stands like a mountain,
Will he not loose turmoil and uproar.
Will he not scatter his shot in plenty,
Will he not seize and storm the white orda,
The pass you lean upon —
He grinds your hand to flour.
If you are a lion, if you are a şir,
If you are my devoted bey,
Keep listening, my khan, to my word,
In the end Külçoro will gouge out your eye!
Man Seytek will hound your rear,
While Kanıkey and Çürök live,
He will bring out your grief.
Should he mount the golden throne, the swollen one,
Bakay will crush your crown.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ak Hançerin Öcü: Zulmün Sonu, Şafağın Doğuşu

Çaçıkey'in dili zehir saçar: "Bu kardeşin değil, düşmanındır; başını kesip direğe as!" Kançoro'nun otağında fesat kaynarken, kocamış Kanıkey de içindeki koru söndüremez; zorbayı boğazlamayı, Çaçıkey'den öç almayı kurar. Söz döner, Kançoro'nun aslı anılır: o, Manas'ın can yoldaşı Çubak'ın oğludur; Kanıkey daha çocukken ondaki uğursuz alameti sezmiş, kesmek istemiş, ama el araya girip çocuğu kurtarmıştır. Beslenen yılan büyümüş, ağasını öldürüp anasını cariye etmiştir.

Hesap günü kadın elinden gelir: Ayçürök, Kanıkey'in vaktiyle usta Bölökbay'a döktürdüğü ak hançeri kavrayıp Kançoro'yu altın tahtından devirir, karnını yarıp başını keser; Kanıkey ile Çürök zalimin kara kanını avuçlayıp içerek yanan yüreklerini soğuturlar. "Gazaplı domuz öldü" diye halk çağrışır, oğlak toyu başlar. Gökbörüde sürüklenen ihtiyar Bakay kazıya belenip aziz tutulur, Seytek Argın ile Kırgız'a han kaldırılır. Tam murada erilmişken Kara Döö bir sır getirir: Semetey ölmemiştir, Kayıpçı'nın kara mağarasında sağ gezmektedir. Ve "Ayçürök'ü neden almıyorsun?" sözüyle Seytek ile Külçoro'nun çekişmesi baş gösterir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Çaçıkey, Kançoro'ya Külçoro'yu öldürtmek için kışkırtır: "Başını kesip direğin tepesine asın!"
- Kançoro'nun Manas'ın yoldaşı Çubak'ın oğlu olduğu anılır; Kanıkey onu çocukken ortadan kaldırmak istemiş, halk araya girip engel olmuştur.
- Ayçürök, Kanıkey'in usta Bölökbay'a yaptırttığı zehirli ak hançerle Kançoro'yu altın tahtından devirip başını keser.
- Kanıkey ile Ayçürök, zalimin kara kanını avuçlayıp içer; yanan dertleri yatışır ve halk kurban kesip oğlak toyunu başlatır.
- Zulümden kurtulan yurt şenliğe erer; işkence gören ihtiyar Bakay onarılır ve Seytek, Argın ile Kırgız'a han kaldırılır.
- Kara Döö, Semetey'in ölmediğini, Kayıpçı'nın kara mağarasında sağ olduğunu söyler; ardından Seytek ile Külçoro'nun çekişmesi faslı açılır.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Külçoro kıyar canına,	*Külçoro will slay you dead,*
Er Seytek döker kanını,	*Er Seytek will spill your blood,*
Hayvana benzer Kançoro,	*Kançoro, you beast in likeness,*
Yiğitliğin var, aklın yok,	*Valor you have, but wits you lack,*
Hiçbir şeyle işin yok,	*With nothing else have you concern,*
Âlemde ahmak yaratılmış,	*A fool created in this world –*
27930 Senin gibi bir kişi yok.	*There is no man the like of you.*
Çukuruna taş fırlatır,	*He hurls a stone into your pit,*
Bağrına mızrak saplar,	*He drives a lance into your breast,*
Küheylanına kement atar,	*He casts a lasso at your steed,*
Böyle durup ok atar	*Standing thus he looses arrows –*
Bu kardeşin Külçoro,	*This brother of yours, Külçoro,*
Kardeşin değil, düşmanın,	*No brother is he, but your foe,*
Pişmanlığın sende kalır,	*The regret will rest with you,*
Ahmak söze uyarsın,	*You heed the word of a fool,*
Ardın kavgaya vardıktan sonra,	*When your end has come to strife,*
27940 «Ah, kadının sözünü dinlemedim» deyip,	*Saying «Ah, I heeded not the woman's word»,*
Bahadır taslayan Kançoro,	*Kançoro, posing as batyr,*
Parmağını ısırırsın!	*You will gnaw upon your finger!*
Azabı isteyip alırsın,	*You seek out torment and receive it,*
Ardın kavgaya, belaya varır,	*Your end will come to strife and ruin,*
Çürök yüzünden yağmalanıp,	*Plundered for the sake of Çürök,*
Nice belaya uğrayıp.	*Falling into many woes.*
Başını sallayıp kalırsın,	*You will remain shaking your head,*
Ulu belayı, büyük kavgayı	*The mighty ruin, the great strife*
Kendin isteyip alırsın.	*You seek out and take yourself.*
27950 Bu kulu kendinden sayarsan,	*If you count this slave as your own,*
Benzeşen kanım, ey ahmak,	*My kindred blood, O fool,*
Hüda'nın huzuruna varırsın,	*You will come before Hüda's presence,*
Sen bunu kardeş edersen,	*If you make this one your brother,*
Durmadan işe koşar,	*He runs to the task without cease,*
Tutuşup işin bozulur,	*Once kindled, your affairs will spoil,*
Semirinceye dek sallanır,	*He sways until he fattens up,*
Kudurur da yorgalar,	*He goes rabid and he ambles,*
Bir gün çekişip kapışır,	*One day he quarrels and he grapples,*

Boynundan kanın şarıl şarıl akar.

İyiliğin zora döner,
Başına bela iş olur!
Huyunu bozup kabarır,
Öfkelenip yüz çevirip,

«Kan içerim» der, surat asar,
Kavga başına çöker,
«Can yoldaşım ne yapar» deyip,

Can çıkarken Kançoro,
«Ah yoldaşım!» diye yalvarır!
Asil kanın kül olup,
İyiliğin geceye dönüp,
Tahtına cefa, cin dolup,
Kederi bela, güne dönüp,
Fitilli tüfek atıp, yay çekip,
Okunu elinden alır,
Topluluğunu geri püskürtür,
Tahtını çekip alıp kurulur.
Bahtını parçalayıp keser,
Obana kargaşa salar,
Açıkça fesat başlatır.
Böğürerek haykırdığında,
Kılıcı ele alınız.
Eğriliği apayrı bu haramı
Susturup yok ediniz!
Söylenen her sözü biliniz,
Bu kulun başını kesip,
Bir direğin tepesine
Sallandırıp asınız!
Doğrasın, ordun üşüşsün,
Külçoro'nun başı vurulsun,
Yetim Seytek bastırılsın,
Kadın, çocuk, kalan mal
Yeni baştan saçılsın!
Kardeş diye bağra basılıp,
Düşman kanı saçılıp,

From your neck your blood gushes streaming.
Your kindness turns into hardship,
It becomes a plague upon your head!
His temper spoils and he swells,
Enraged, he turns his face away,

«I will drink blood» he says, and scowls,
Strife descends upon your head,
Saying «What does my soul-companion do»,
As the soul departs, Kançoro,
«Ah, my companion!» you will plead!
Your noble blood becoming ash,
Your kindness turning into night,
Your throne filling with torment and jinn,
Your sorrow turning to ruin, to that day,
Firing the matchlock, drawing the bow,
He takes the arrow from your hand,
He drives your gathering back,
He drags away your throne and settles on it.
He shatters your fortune and cuts it off,
He casts turmoil upon your camp,
He openly begins sedition.
When he bellows out his cry,
Take up the sword in hand.
This crooked one, this thing profane,
Silence him and wipe him out!
Know every word that has been spoken,
Cut off the head of this slave,
Upon the top of a pole
Hang it swinging in the wind!
Let him hack, let your horde swarm in,
Let Külçoro's head be struck off,
Let the orphan Seytek be crushed,
Woman, child, remaining goods –
Let them be scattered all anew!
Clasped to the breast as a brother,
The enemy's blood being spilled,

Eğrinin işi devrilsin,
Bu kahrolası otağda
Huyu bozuk, içi haram,
Karşında düşman durmasın.
Gözcüye söyle, bekçiye söyle!
Bu kulu tutup boğazlasınlar.
Yücelten iyilere söyle,
Ciğer kesen bahşıya söyle,
Pehlivanına söyle, aslanına söyle,

Bahadırlara söyle, erine söyle!
Han deyince üşüşen,
İnsanın burnunu, kulağını
Muska yapıp takınan,
İçse kana doymayan,
Kapışsa can bırakmayan,
«Su iç» dense zehir içen,

«Aş kepçele» dense kan kepçeleyen,
Boğa boyunlu, buğra butlu,
Çekişse canı kurutan,
Kaba pehlivan cellada söyle,
Tuğ dibinde durana söyle!

Handan haber geldiğinde
Durmadan mızrak uzatana söyle,
Şaşmadan vuran nişancıya söyle,
Sataşanı yok edip,
Cezasını eliyle verene söyle,

Öfkeyle buyruk ver,
Kuduran kulun başına
Baştan sona felaket sal!
Pehlivan basıp saldırınca,
Başı paramparça gitsin,
Bu soysuz bozguncunun
Canı feryatla çıksın,
Mızraklarını saplasın,
Çarpışmayı geniş başlatsın,

Let the crooked one's work be toppled,
In this accursed great yurt
Foul of temper, profane within,
Let no foe stand before you.
Tell the lookout, tell the watchman!
Let them seize this slave and slit his throat.
Tell the good men who exalt,
Tell the bahshi who cuts the liver,
Tell your wrestler, tell your lion,

Tell the batyrs, tell your warrior!
Those who swarm at the word "khan",
Who take a man's nose and ears
And wear them fashioned into amulets,
Who drinking are not sated with blood,
Who grappling leave no soul alive,
Who, told «Drink water», drink down poison,
Who, told «Ladle the food», ladle blood,
Bull-necked, haunched like a camel stallion,
Who quarreling parch the very soul –
Tell the brute wrestler, the executioner,
Tell the one who stands beneath the standard!
When word comes down from the khan,
Tell the one who thrusts the lance unceasing,
Tell the marksman who strikes unerring,
Tell the one who wipes out the assailant
And metes the punishment by his own hand,
Give the command in wrath,
Upon the head of the rabid slave
Loose calamity from end to end!
When the wrestler bears down and strikes,
Let his head go all to pieces,
Let the soul of this base traitor
Depart with a wailing cry,
Let him drive his lances home,
Let him open battle wide,

Böylesi bir uğursuzu kırıp,
Yerin dibine saplasın!
Boş yere böbürlenirsin,
Boğa göğüslü, ters huylu
Yiğit senin gibi olur mu?
Er değilsin, yerin dibisin,
Yiğitliğin çok, aklın yok,
Akıldan pek eksiksin.
Dün hilalli altın tuğ olup,

Göğü yaran çığlık kopup,
Muhterem kaçıp, han ölüp,
Çarpışan canların hepsi ölüp,
Yer gümbürdeyip, halk uğuldayıp,
Kızgın kavga koptuğunda,

Hunharı Kıyaz boğazladığında

Ona üşüşen sendin.
Kıyaz ile dost olan,
Hıncı kaynayıp kabaran,
Nicesini bilen er idin.
Zorlu fitneyi, çok kavgayı,
Canın için isteyip başlattın,
Bu kudurup ölesi çoroyu
Niçin sağ bıraktın?
Kalabalığına kavga açtı,
Öldürmezsen öç alıp,
Sonunda kökünü kurutur!
Pehlivanını, aslanını,
«Sıkı tutup hakla» deyip,
«Kuduran kulu bağla» deyip,
Şımarık kadın Çaçıkey
Otağdan kalktı köpürüp,
Kançoro'ya söylenip,
Pehlivanlara bağırıp,
Kançoro'sunu çağırıp,
Şımarık deli cadaloz
Sayısız kavgalı iş edip,

Breaking such an ill-omened wretch,
Let him ram him into the earth's depths!
In vain you swagger and you boast,
Bull-chested, contrary of temper –
Could a warrior be the likes of you?
No warrior are you, but the earth's pit,
Your valor is much, your wits are none,
In mind you are sorely lacking.
Yesterday, the crescent golden standard raised,
A cry splitting the sky bursting forth,
The honored fleeing, the khan dying,
All the battling souls perishing,
Earth rumbling, the people droning,
When the burning strife broke out,

When he slaughtered the bloodthirsty Kıyaz,
It was you who swarmed upon him.
The one who befriended Kıyaz,
Whose rancor seethed and swelled –
You were a warrior who knew many such.
The grievous sedition, the abundant strife,
You sought and started for your soul's sake,
This çoro fit to die raving –
Why did you leave him alive?
He opened battle on your multitude,
If you do not kill him, he takes revenge,
In the end he dries up your root!
Your wrestler, your lion,
Saying «Grip him fast and finish him»,
Saying «Bind the rabid slave»,
The spoiled woman Çaçıkey
Rose foaming from the great yurt,
Railing at Kançoro,
Shouting at the wrestlers,
Calling her Kançoro,
The spoiled, mad termagant,
Working countless deeds of strife,

Kançoro'ya baskı edip,
Kavgası pek acele imiş,
Bekçi pehlivanı saldırsa,
Pehlivan saldırıp gelinceye dek,
Hanımı buyruk verinceye dek,
Halk toplanıp gelinceye dek,
Zırhlı giysisi seksen dört,
Göz attığı kızıl yangın,
Gayreti sert, zehri güçlü,
Kuldan çıkma bir afet,
Şah'ın koruduğu Külçoro
Kaplan gibi davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Kan içerini sıkı tutup,
Çatır çatır diş gıcırdatıp,
Yiğitliği kuşanıp, öfkesi kaynayıp,
Kan içme hırsı tuttu onu.
Bu bozkurt öfkelense

Pressing hard upon Kançoro –
Her quarrel was in urgent haste, it seems.
Should the watchman-wrestler attack,
Until the wrestler came attacking,
Until the lady gave command,
Until the people gathered in,
His armored garments eighty-four,
His glance a crimson conflagration,
His zeal severe, his poison strong,
A scourge sprung up from slavehood,
Külçoro, whom the Shah protects,
Bearing himself like a tiger,
Wisdom found from the unseen,
Gripping fast the drinker of blood,
Gnashing his teeth with a crackling grind,
Girding on valor, his wrath seething,
The lust to drink blood seized him.
Should this gray wolf fall to fury

Âleme kırgın salardı,
Kadın şöyle dursun, nice er
Hakan'a kargaşa salardı,
Bahadırlığı bambaşkaydı –
Bahadırlığından söz edelim,
Dimdik duran bıyığı
Buhara kamışı gibiydi,
Ağzından çıkan soluğu,
Körüklü ateşin alevi gibiydi.
Şimşek gibi çatırdayıp,
Alıcı kara kartal gibi
Öfkesi gelip parlayıp,
Gönlü buz kesip, içi yanıp,
Kavgayı fena başlattı.
Çıksa geri girmez aziz canı,
Şahbazı görsen işte böyle,
Kıl ucuna bağlayıp koydu.
«Kul» dersen kulun ta kendisiyim,
Rahmetli ağam bozkurdun
Bakan kara gözüyüm!

He would loose slaughter on the world,
Let alone a woman – many a warrior,
He would loose turmoil on the Hakan,
His prowess was a thing apart –
Of his prowess let us speak:
His mustache standing bolt upright
Was like the reed of Buhara,
The breath that issued from his mouth
Was like the flame of a bellowed fire.
Crackling like the lightning,
Like the seizing black eagle
His wrath coming on and flashing,
His heart turning ice, his innards burning,
He began the strife most fiercely.
The dear soul once out returns no more,
Behold the shahbaz – even so,
He bound it to a hair's end and set it there.
If you say «slave» – I am the very slave,
Of my late elder brother, the gray wolf,
I am the watching black eye!

Cet-Kayt'ı bozdum, yol açtım.
Yeryüzüne kavga salıp,
Kan emip katılaşıp,
Kaplan çoro diye ün alıp,
Öleceğimi bilirmişim,
Şımarık kadın, rezilim,
Senin için yanıp durmuşum.
Koca otağda sen vardın,
Kum tanesi gibi yetim bendim.
Yetimken görmüştün beni,
Meme sütünü vermediysen,
Geyik sütü vermiştin.
Söze tat katmıştın,
Canım ağam sağken
Anam gibi olmuştun.
İstense verilmez sayısız yılkına
Soğuk kement atarım,
Yalvarsan verilmez altın tahtı,

Yalvarmadan çekip alırım,
Karanlık değil, gece ol,

I broke Cet-Kayt, I opened the road.
Loosing strife upon the earth,
Sucking blood and hardening,
Winning fame as the tiger çoro,
I must have known that I would die,
Spoiled woman, wretch that I am,
For your sake I have burned and burned.
In the great yurt there was you,
I was an orphan like a grain of sand.
You saw me when I was an orphan,
If you gave not the breast's milk,
You gave the milk of the deer.
You put sweetness into words,
While my dear elder brother lived
You had become like my mother.
At countless herds not given though asked
I cast the cold lasso,
The golden throne not given though you beg –
I drag it away without begging,
Be not the dark, be the night,

Kocanla ikiniz bir olun,
Ne çok cin saldın halime,
Öfkeme kaygı kattın,
«Azmış Çinli oğlu» deyip,
Köküme leke sürdün.
Öfkem gelip dikilirim,
Bugün birinize sataşmadan durmam!
Akrabaydık, olmadın,
Beni düşman görüp,
Üstüme el saldırttın,
Öfkeni döküp kükreyip,
Bozguncu kadın, onmadın.
Öfkem geldi, ölürsün,
Gidince dönülmez gerçek yurdu,
Bugün görürsün, küstah kadın!
Öfkelenip atılırsam,
Sağ kalmaz, bugün ölürsün.

You and your husband, be as one,
How many jinn you loosed upon my state,
You added worry to my wrath,
Saying «Son of a Chinese run wild»,
You smeared a stain upon my root.
My wrath comes on, I rise up rigid,
Today I will not rest till I fall on one of you!
We were kin – you would not be,
Seeing me as an enemy,
You had hands set upon me,
Pouring out your wrath and roaring,
Traitorous woman, you did not prosper.
My wrath has come – you shall die,
The true homeland whence none return –
Today you shall see it, insolent woman!
If I hurl myself in fury,
None stays alive – today you die.

Yüz yüze gördüm suratını,
Densiz deli cadaloz,
Niye kabarttın öfkemi?
Hanginize «tahtı ver» dedim?

Söküp atayım mı kalmasın diye,
Nerelerden gelen öfkeni?

«Akraba» dedim, olmazsın,
Hırslanıp iflah olmazsın,
Nice laf yayıp durursun,
Ben seni anam gibi görürken,
Niçin eğriliğe saparsın,
Her zaman, ikide bir,
Uluyarak söylenirsin.
Adımı düşman koyarsın,
Beni azaba sokarsın,
Kükrüyorsun, coşmuşsun,
Cıyaklayıp fazla söylendin.
Apaçık düşmanın ta kendisisin,
Kavganın kara gözüsün.
Fitne salıp çığıran,
Çenesi durmaz densizsin.
Er ağam seni nazlandırıp,
Karnın acıkınca yağ verip,

Susuzluğuna çay verip,
Sözünü can kulağıyla dinleyip,
Seni el üstünde tutup,
Boynuna mercan taktırıp,
Sırtına sırmalı kaftan örttürüp,

«Güneşin sıcağı değer» deyip,
Gölgelik yerde baktırıp,
Bakıcıya koruttup,
Hanımefendiye övdürüp.
Seni teyze bilip,
Sözünü bereket sayıp?
Sözünü güzel gelin sözü bilip,

Face to face I have seen your visage,
Graceless mad termagant,
Why did you make my wrath swell up?
To which of you did I say «yield the throne»?
Shall I rip it out so nothing remains –
This wrath of yours come from who knows where?
I said «kin» – you will not be,
Grown greedy, you will not mend,
You keep spreading many a tale,
While I looked on you as my mother,
Why do you swerve into crookedness,
At all times, every other moment,
You rail and howl your grievance.
You set my name down as enemy,
You plunge me into torment,
You are roaring, you are frenzied,
Squealing, you have railed too much.
You are the open enemy incarnate,
You are the black eye of strife.
Loosing sedition, shrieking loud,
You are a graceless one whose jaw never rests.
My warrior brother pampered you,
When your belly hungered he gave fat,

For your thirst he gave you tea,
He heard your word with his soul's own ear,
He held you high upon his hands,
He had coral hung about your neck,
Had a gold-embroidered kaftan draped upon your back,
Saying «The sun's heat will touch her»,
Had you tended in a shaded place,
Had a keeper guard you,
Had the great lady sing your praise.
Knowing you as an aunt,
Counting your word as blessing?
Taking your word for a fair bride's word,

Seni ana gibi görmüşken,
Dilini açıp şirretlik ettin,

Kançoro'nu kışkırtıp,
Hunharını yok ettin.
Yayığına zehir kattın,
Böylece kökümüze kıydın!
Altmış kuyumcunun hazinesini
Kançoro'ya kaptırdın,
Altmış kalça Bölökbay'ı,
Hazine sahibi Döötü'yü
Kançoro'ya öldürttün.
Başıma cefa salıp,
Sırtımdan kayış dildirdin,
Yad bağrın giremediği otağa
Kançoro'yu soktun,
Kırgız'ı çalkalayıp dağıttın,
Dilediğini er kıldın.
Aşırı fesadı, büyük kavgayı,
Bilesin kadın, sen yaptın.
Hınçla dolu kâfirsin,
Huyu cadı kâfirsin!
Tükettin bütün gülüşümü,
Nice malımı dümdüz ettin,
Sözümü kuru ot ettin,
Halkımı viran ettin.
Onmaz deli, onmazsın,
Sürtüp gelmişken gümbürdeyip,
Kabadayılığı bırakmazsın.

Her şeye sahip olacakmış gibi,
Bütün dünyayı emecekmiş gibi,
Öfkelenince kasılıp,
Nicelerin hepsini kıracakmış gibi.

Karardıkça kararıp,
Gıdaklayıp söylenip coşup,
Söylenip durur olmuşsun,

While he looked on you as a mother,
You loosed your tongue and played the shrew,
Inciting your Kançoro,
You destroyed your bloodthirsty lord.
You put poison in his churn,
And so you slew our very root!
The treasure of sixty goldsmiths
You let Kançoro snatch away,
Sixty-haunched Bölökbay,
Döötü, master of the treasure –
You had Kançoro slay them.
Casting torment upon my head,
You had thongs flayed from my back,
Into the yurt no stranger's breast could enter
You brought Kançoro in,
You shook the Kirghiz and scattered them,
You made a warrior of whom you pleased.
The excessive sedition, the great strife –
Know it, woman: you wrought it all.
You are an infidel brimming with rancor,
An infidel with a witch's temper!
You spent up all my laughter,
You flattened much of my substance,
You made my word into dry grass,
You laid my people waste.
Hopeless madwoman, you will not mend,
Having come dragging in with a rumble,
You will not leave off your bullying.

As though she would possess all things,
As though she would suckle the whole world,
Stiffening whenever she grows wrathful,
As though she would break the many, one and all.
Darkening ever darker,
Cackling, railing, frothing over,
You have become one who rails without cease –

Muhterem baban Şaatemir,
Senin Şaatemir baban mı ölmüş?
Halk feryat edip, yurt uğuldayıp,
Senin babanı mı biri gömmüş?!
«Akrabam» deyip kin gütmeden,
Kulun yalvarıp gelince,
Kudurup saldırırsın,
Oğlanın gelince şahlanıp,
Anan kırgına uğramış gibi

Coşup kalmışsın,
Önce halimi bozdun,
Kolay kolay gelmez öfkemi,
Söz dinlemeden bozdun halimi,
Bir kaşık kanımı zehir ettin,
Canımı bunca kaynattın!
Haykırıp atılarak,
Dokunaklı söze niye vardın,
Nicelerin mi kırıldı?
Hıncıma niye dokundun,
Kadınsın ya, coştun,
Halime bıraksam, sen kadın,
Beni yiyecekmiş gibi coştun,
Öfkeni salıp bağırdın,
Kocandan önce sen kadın,
Cellatlarını çağırdın,
Dilini bulayıp zehir ettin,
Çığlık salıp kavga çıkardın,
«Hakan'ın kaçkın oğlu» deyip,
«Hunharın beden kulu» deyip,
Kanımı ayrı sayarsın,
Dırlanıp da çığırarak,
Böylece köküme kıyarsın,
Hakan'dan gelen kaçkının

Oğlu olduğum da gerçek.
Halkı çevirip yurt edinen

Kurnaz olduğum da gerçek.

Your honored father Şaatemir,
Is it your father Şaatemir who has died?
The people wailing, the land droning –
Is it your father someone has buried?!
Without grudge, saying «My kinsman»,
When your slave came pleading to you,
You fall upon him in a frenzy,
Rearing up when your boy arrives,
As though your mother had been slaughtered
You have remained in frenzy,
First you spoiled my state,
My wrath that does not come lightly –
Heedless of words, you spoiled my state,
You turned my spoonful of blood to poison,
How you have made my soul boil over!
Shrieking and hurling yourself,
Why did you come to cutting words,
Is it your many who were slain?
Why did you touch upon my rancor,
Being a woman, you ran frenzied,
Were I left to my state – you, woman,
You frothed as though you would devour me,
You loosed your wrath and screamed,
Before your husband – you, woman,
You summoned your executioners,
You steeped your tongue and made it poison,
You loosed a shriek and raised the strife,
Saying «The Hakan's runaway son»,
Saying «The bloodthirsty one's body-slave»,
You reckon my blood as a thing apart,
Nattering on and squalling,
And so you slay my very root.
Of the runaway come from the Hakan

That I am the son – that too is true.
Who turned the people and made them a homeland –
That I am cunning – that too is true.

Yamaçlı Talas'a, koca Çatkal'a
Bel olduğum da gerçek.

Karşısına çıkan canı parçalayan

Aslan olduğum da gerçek.
Vadiyi çiğneyip toza bulayan?

İnadına dokunulduğunda
Öz babasını yere seren,
Doğruya mızrak doğrultan,
Senin gibisi tutuşturup canı yakarsa,
Akrabayla düşmanlaşan,
Tam kavganın ta kendisiyim,
Fesadın kara gözüyüm!
Akrabaya altın tuğum,
Düşmana kavga çığlığıyım!
Öfkem gelince dimdik kesilen

Öfkelinin ta kendisiyim,
Ben de kavganın kara gözüyüm!
Otlağını bozup dümdüz ettim,
İstediğin er Kıyaz'ın
Başını kesip yere serdim.
Öfkem gelip dikilip,
Yedi-Özön'deki Cediger'in
Yurt tuttuğu yerden göçünü sürdüm,
Yetişip öcümü aldım,
Yaktığı ateşi söndürüp,
Topunu birden göçürdüm,
Tuğunu yıkıp çığlık saldım,
Doğruca Kıyaz Han'ı aldım,
Hanını boğazlayıp sağ komadan,

Beyine perişanlık saldım,
Sıkıca kuşatıp öcümü aldım.
Sana «akraba» diye gelinse,
Düşmanca boyun çevirirsin,
Her gelişte cıyaklayıp,

For sloping Talas, for great Çatkal
That I am a mountain pass – that too is true.
Who rends the soul that comes against him –
That I am a lion – that too is true.
Who tramples the valley and churns it to dust?
When his stubbornness is touched,
Who lays his own father on the ground,
Who levels the lance at the righteous,
If one like you kindles and sears the soul,
Who turns to enmity with kin –
I am the very strife itself,
I am the black eye of sedition!
To kin I am a golden standard,
To the foe I am the battle cry!
Who rises bolt upright when wrath comes on –
I am the wrathful one incarnate,
I too am the black eye of strife!
I broke your pasture and flattened it,
Of Kıyaz, the warrior you desired,
I cut the head and laid it on the ground.
My wrath coming on and rising,
Of the Cediger in Yedi-Özön
I drove the camp from the land they held,
I overtook and took my vengeance,
Quenching the fire he had lit,
I drove them off, the whole of them,
I toppled his standard and loosed a cry,
I took Kıyaz Han outright,
Slitting his khan's throat, leaving none alive,
I loosed desolation on his bey,
I ringed them tight and took my vengeance.
When one comes to you saying «kin»,
You turn your neck away in enmity,
At every coming, squealing shrill,

Baldırımı ısırıp burarsın.
Esrimişsin, ileri gidersin,
Kocanla ikiniz bir olun» –

Deyip, böylece Külçoro'yu
Aşırı öfkesi tuttu,
Tahtta yatan deliye
Saldırıp yanına vardıydı,
Pek zehirli kâfiri,
Çevikliği ölçüsüz,
Aslanın aslan çorosu,
Kara saçından yakaladıydı,
Ocaktaki taş sacayağı,
Taş sacayağına kadını
Kaldırıp getirip çarptıydı,
Şah'ın koruduğu çoronun
Aslan olduğu göründü,
Nişanlayıp çalınca o kadın
Ortadan ikiye bölündü.
Sapı çelik, ucu keskin,
Ucuna kara çelik çekilmiş,
Keskin ağzı bir karış,
Çaldığı yerde kan yayılan.
Çayıra değse yangın çıkaran,
Salladığı canlar anında giden,
Tepesi topuz, yumruk gibi,
Sapı çelik, işte böyle,
Sallansa ağzı kızaran,
Değdiği yer sağ kalmasın diye,
Çarpılan çürüyüp gitsin diye,
Çarpılanın eceli
Eksiksiz hep birden yetişsin diye,
Topal usta Bölökbay
Ejderhanın zehrine
Altmış kez batırıp suvarmış,
Ağzını eğeleyip çıkarmış.
«Parlayan ağzı çeliktir» deyip,
Ustaların ustası,
Asil usta Bölökbay

You bite my calf and wrench it.
You are drunk with it, you go too far,
You and your husband, be as one» –

So saying, thus Külçoro
Was seized by wrath beyond all measure,
Upon the madwoman lying on the throne
He fell, and came up to her side,
That most venomous infidel –
His nimbleness beyond all measure,
The lion's lion çoro
Seized her by her black hair,
The stone trivet at the hearth –
Against the stone trivet the woman
He lifted, brought, and dashed her down,
Of the çoro whom the Shah protects
The lion nature was made plain,
When he aimed and struck, that woman
Was cloven through in two.
Its haft of steel, its point keen-edged,
Black steel drawn out upon its tip,
Its keen blade a full span wide,
Where it strikes, the blood spreads wide.
Touching meadow, it raises fire,
The souls it swings at gone in an instant,
Its crown a mace, like a fist,
Its haft of steel – even so,
When swung, its edge glows red,
That the place it touches stay not whole,
That the stricken rot away,
That the stricken one's appointed death
Arrive complete, all at once –
The lame master Bölökbay
In the dragon's venom
Tempered it, dipping sixty times,
Filed out its edge and drew it forth.
Saying «Its gleaming edge is steel»,
The master of masters,
The noble master Bölökbay

Döötü ile ikisi birlikte yapmış.

Aykol'dan kalma ay baltayı
Alıverip çevirip,
Uluyup duran kadının
Başını kesiverip,

İçine elini daldırdıydı,
Ta yürekteki kara kanı
İki avuçla yutuverdiydi:
«Öcüm şimdi kandı» deyip,
«Ölmüşüm şimdi dirilip,
Sönmüş ateşim tutuştu» deyip, –
Külçoro böyle duradursun,
Külçoro'ya hazırlanıp,
Kançoro gayrete gelinceye dek,
Öfkesini şiddetle salıncaya dek,
Cellatlarından yel gibi telaş kopup,

Yetişip kuşatıncaya dek,
Yurt feryat edip halk dalgalanıp,
Kurban diye boğazlayıncaya dek,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Göz açıp kapayıncaya dek,
Akun kızı Ayçürök,
Ecel gelirse ölmeye,
Kara dağ gibi Külçoro'ya
Kalkan olup durmaya,
Peri kızı biçarenin
Gönlü bin parçaya bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
İçi kaynayıp kor olup,
Kavga için karalar giyinse,
Nasıl dursun duraksayıp,
Bilek gibi saçı seyrelip,
İki gözden akan yaş
İki memeden aşağı boşanıp,
Kazara kavga çıkarsa,
Kader gelirse ölmeye,

Wrought it together with Döötü, the two as one.
The moon-axe left from Aykol
He took up and swung about,
Of the woman howling on
He struck off the head,

He plunged his hand inside her,
The black blood at the very heart
He gulped down with both palms:
Saying «Now my vengeance is slaked»,
Saying «My dead now come alive,
My quenched fire has caught flame», –
While Külçoro stood even so,
Making ready against Külçoro,
Until Kançoro summoned up his zeal,
Until he loosed his wrath in fury,
Until panic broke like wind among his executioners,
Until they came up and closed the ring,
The land wailing, the people surging,
Until they slaughtered him as sacrifice,
Until this and that was said,
In the blink of an opened eye,
Ayçürök, daughter of Akun,
To die if the appointed hour came,
For Külçoro like a black mountain
To stand and be a shield,
The peri-maiden, poor forlorn one,
Her heart splitting to a thousand shards,
The tears of her eyes pouring down,
Her innards seething, turned to embers,
Should she dress in black for battle,
How could she stand there wavering,
Her hair thinning like a wrist,
The tears flowing from her two eyes
Streaming down below her two breasts,
Should strife break out by mischance,
To die if fate should come,

Dayanak edindiği kayınbiraderi,

Nasıl dursun dayanıp, ah,
Kıyımı bol, zehri güçlü,
Kanlı boyunlu, yurt bozan,
Becerikli doğmuş Kançoro,
Karaltısı böylesi bir erdi.
Zavallı şahbaz sataşırsa,
Çarpık kavgaya, belaya
Kazara kaynim bulaşırsa,

The husband's-brother she leaned on as a prop –
How could she stand enduring, ah,
Abundant in slaughter, strong in venom,
Bloody-necked, wrecker of the land,
Kançoro, born full of craft,
His figure was that of such a warrior.
Should the poor shahbaz be assailed,
In the crooked strife, the ruin,
Should her brother-in-law by mischance be entangled,

Cellâdını yedi parçaya bölmeye,
Öfkeli kanını dökmeye,
Ejderha kılıklı Kançoro'dan
Kalan eşyayı, sayısız malı,
Kalanımı sorup almaya,
Ay gibi kadın Çürök'ün,
İnsandan apayrı afetin,
Işıl ışıl endamın,
Peri kızı gibi kıymetlinin,
Bedduası boşa gitmeyen,
Öfkesi kuru gitmeyen,
Yaman kadın Ayçürök,
Halat gibi olan güzelim saçı
Tepesine sımsıkı düğümlemiş,
Coşkun huylu bahtı kara,
Erkek giysisini giymiş.
«Çoroya gözcü olurum» deyip,
En büyük gayreti belli olup,
Geyik gibi seğirtip toparlanıp,
Surayıl gibi gerilip,
Süzülerek yürüyüp coşup,
Ak maral gibi gerinip,
Canını esirgemeden coşup,
Öfkeli hışımla başlamış,
Gerçek emanet zavallı canı
Kıl ucuna bağlayıp bırakmış.

To cleave his executioner into seven parts,
To spill his wrathful blood,
From dragon-visaged Kançoro
The goods left over, the countless wealth,
To ask and take back what remained to her,
The moon-like woman Çürök,
The scourge set apart from humankind,
Her form all shimmering light,
Precious as a peri-maiden,
Whose curse goes not in vain,
Whose wrath goes not dry,
The fierce woman Ayçürök,
Her lovely hair like hawser-rope
She had knotted fast upon her crown,
Ebullient of temper, black of fortune,
She had donned the garments of a man.
Saying «I shall be lookout for the çoro»,
Her greatest zeal made manifest,
Darting like a deer, gathering herself,
Drawing taut like Surayıl,
Gliding as she walked, and surging,
Stretching like a white maral,
Surging with no thought to spare her soul,
She had begun in wrathful fury,
The poor soul held in trust, in truth,
She had bound to a hair's end and let it hang.

Öfkelenip ayrılıp,
Er gayreti görünüp,
Gözü kararıp, içi yanıp,
Çok feryat edip sessiz yürüyüp,
Gayretlense baş gidip,
Kuş üzümü gibi gözünden
Kan karışık yaş akıp,
Gerçek kavgayı başlatmış,
Bütün gücünü toplayıp bu biçare

Sinek kadar canını ortaya koymuş,
Sert bir gayrete girişmiş,
Güzelim canı bu deli kadın
Düpedüz kara yere atıvermiş.
Kanı çekilip diş bileyip,

Yürek sızlayıp, iç kaynayıp,
Dermanı gidip yanıp yakılıp,

Er binmiş at gibi toparlanıp,
Gözü kararıp kızarıp,
Kamçı gibi beli bükülüp,
Kançoro'yu görmeye,
Kayınbiraderi bozkurt çoroya
Kalkan olup durmaya,
Fırsatını bulursa Kançoro'yu,
Kudurmuşu bastırmaya,
Kurutup kanını saçmaya,
Bildiğince davranmaya,
Kaşık kaşık kanını emmeye,
Er yapılı Ayçürök
En önde ayrılıp yürüyen,
Onların ardı sıra
Uzun saçlıların en yamanı,
Kadınların en becerikli olanı,
Geniş elbiselilerin en temizi,
Yaratılmış kadınların baş tacı,
Kocamış anan Kanıkey,
Bu otağa girmeye,

Growing wrathful, setting forth,
A warrior's zeal showing in her,
Her eye darkening, her innards burning,
Wailing much, walking silent,
If she strove, the head would go,
From her eyes like black currants
Tears flowing mixed with blood,
She had begun the strife in earnest,
Gathering all her strength, this poor forlorn one
Staked her fly-small soul upon it,
She set to with a fierce zeal,
Her lovely soul, this mad woman
Flung it plainly on the black earth.
Her blood draining, whetting her teeth,

Heart aching, innards seething,
Her strength going, burning and lamenting,
Gathering like a horse a warrior mounts,
Her eye darkening and reddening,
Her waist bending like a whip,
To see Kançoro,
For her brother-in-law, the gray-wolf çoro,
To stand and be a shield,
If she found her chance, Kançoro,
To crush the rabid one,
To dry his blood and scatter it,
To do as she knew how,
To suck his blood by the spoonful,
Ayçürök, built like a warrior,
Walking foremost, set apart –
Following after them,
Fiercest of the long-haired ones,
Most capable of women,
Purest of the wide-robed ones,
Crown-jewel of created women,
Your aged mother Kanıkey,
To enter this great yurt,

Kan döken Kançoro'dan
Nicedir güttüğü öcünü almaya,
Meme sütünü ona haram edip,
Kurban diye boğazlamaya,
Asil başı yere çalmaya,
Kançoro'nun kanını yutmaya,
Gecikmeden başı kesmeye.
Geçen kavga, çok sıkıntı,
Genişletip öcünü almaya.
Öç almasının sebebi:
Aralıksız zulmetmiş ona,
Postu döver gibi dövüp germiş.

Kısır emen danaya
Belinden bağlayıp sürütmüş,

Cezasını böyle vermiş.
Kocamış eti param parça olup,
Bir kaşıklık kanı kalmayıp,
Anacığında derman kalmayıp,

Kararan gözüne perde inip,
Hayat işi gören iki kolu
Kazık gibi kaskatı, kötürüm olup,
Göğsü hırıldayıp,
Bedeninin her yanı
Duramayıp zonklayıp,
On iki kemik, ilikli but
Büsbütün kuruyup sızlayıp,
On omurga, seksen eklem
Sarı su basıp gıcırdayıp,
Beli çöküp kamburlaşıp,
Çarpılan beden çatırdayıp.
Kalmış meğer hanım nine,

Bedeni gevşeyip güçten düşüp,
Kara yerle bir olup,
İki büklüm kalmış meğer,
Tutması tutup koşarak,

From blood-shedding Kançoro
To take the vengeance long she nursed,
To make her breast's milk haram to him,
To slaughter him as sacrifice,
To dash the noble head to the ground,
To gulp Kançoro's blood,
To cut the head without delay.
The strife gone by, the many torments,
To widen out and take her vengeance.
The reason for her vengeance:
He had oppressed her without respite,
Beaten and stretched her like a hide being dressed.
To a barren-suckled calf
He bound her by the waist and had her dragged,
Thus had he dealt her punishment.
Her aged flesh torn all to pieces,
Not a spoonful of blood remaining,
No strength left in the dear mother,

A veil falling over her darkened eye,
The two arms that did the work of life
Stake-stiff, rigid, crippled,
Her chest rattling and wheezing,
Every quarter of her body
Throbbing without respite,
The twelve bones, the marrowed thigh
Withered utterly and aching,
Ten vertebrae, eighty joints
Flooded with yellow water, creaking,
Her waist sunk down and hunched over,
The stricken body crackling.
She had remained, it seems, the lady grandmother,

Her body slackened, fallen from strength,
Become one with the black earth,
Bent double she had remained, it seems,
Her seizure seizing her, running,

Kançoro'nun zulmüne
Tutuşup yanıp yakılıp,
Şah'ın koruduğu Külçoro'ya,
Kıymetli oğlu sağken,
Zulmeden Kançoro.
Kör bıçakla doğrayıp,
Eziyet edip sıkıntıya sokmaya,

Kıl kadar bırakmadan çocuğun
İşkenceyle canını almaya,
Kader gelirse görmeye,
Oğlu şahbaz çoroya
Karaltı olup durmaya,
Anan Kanıkey koşarak,
Yay gibi uçup sevinip,
Kançoro Han'ın otağına
Atmaca gibi davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Akıl yoğurup, düşünüp:
«Kançoro'yu tutup boğazlasam» deyip,

«Kancık kadın Çaçıkey'i

Kavurma edip doysam» deyip,
«Yürek yakan derdi, bunca zulmü

Ondan sonra bıraksam» deyip,

At Kançoro's oppression
Kindling, burning, lamenting,
To Külçoro whom the Shah protects,
While her precious son yet lived,
Kançoro the oppressor –
Hacking with a blunted knife,
To torment him and plunge him into hardship,
Leaving not a hair, the child's
Soul to take by torture –
To see it, if fate should come,
For her son, the shahbaz çoro,
To stand and be a shadowing shape,
Your mother Kanıkey, running,
Flying like a bow, rejoicing,
To the great yurt of Kançoro Han
Bearing herself like a sparrowhawk,
Wisdom found from the unseen,
Kneading thought and pondering:
Saying «Might I seize Kançoro and slit his throat»,
Saying «Might I make the bitch-woman Çaçıkey
Into kavurma and eat my fill»,
Saying «The heart-searing grief, all this oppression,
Might I then lay it down», –

Yüreği ateş gibi kaynayıp,
Kocamış can ölmeden durur mu,
Nicesine ulaşmamış mıydı
Biçare Çaçıkey'in belası,
Sinek kadar candan umut kesip,
Ayçürök'ün ardından
Kanıkey koşarak gelmiş.
«Kançoro zorlu, öfkeliydi.
Güzelim oğlum Külçoro
Toy, çiğ kalmış biriydi.
Karşı karşıya dursalar,

Her heart seething like a fire,
Can an aged soul hold back from dying,
Had it not reached so many –
The ruin of poor forlorn Çaçıkey,
Cutting hope from her fly-small soul,
After Ayçürök
Kanıkey came running.
«Kançoro was mighty, full of wrath.
My lovely son Külçoro
Was one left raw and green.
Should they stand face to face,

Mızrak uzatıp balta vurup,
Ete kemiğe vura vura dövüşseler,

Zülfikar'la mızrak kapışıp,
Et yüreğe daldırışıp,
Hesapsız dövüşseler,
Kavgayı fena başlatsalar,
Sinek kadar aziz olan canı
Kıl ucuna bağlayıp bıraksalar.

Kıran kırana kavga başlatsalar,
Yandan çekip sıyırdığında,
Kılıcın kızgınlığı olur,
Kan revan içinde dövüşseler,
Savaşın zararı beladır.
Uğursuz saati kazara çatarsa,
Bu gibi işin.
Otağ kurup, yurt yönetip,
Altın tahta kurulup oturan,
Azap, zulüm hiç görmeden,
Geniş otlağında otlayan.
Beş parmağından yağ eksilmez,
İlik kemiğine yay işlemez,
Kara niyetli Kançoro
«Çarpışmayı sert sürdürür» deyip,
«Dayanak ettiğim biriciği
Ne yolla ele geçirir» deyip,
Kulluktan yeni kurtulmuş,
Kavrula kavrula büyümüş,
Omzu yeni yetişmiş,
Ak çelikti aslanım,

Altmış yerinden gedik almış.
Yeşil yamaçtı, saza dönmüştü,
Gerçek yiğitliği az kalmıştı,
Tohumdan tükenip gitmişti.
Tohumdan azıcık kalmıştı,
Çoğu gitmiş yavruma,
Gümbürdeyen kudurmuş

Thrusting lance and striking axe,
Should they fight blow on blow to flesh and bone,
Zülfikar and lance in grapple,
Plunging into the flesh-heart each,
Should they fight beyond all reckoning,
Should they begin the strife most fiercely,
The soul dear as a fly
Should they bind to a hair's end and let hang.
Should they open slaughtering strife,
When drawn slantwise from the sheath,
There is the sword's hot fury,
Should they fight steeped all in blood,
The harm of war is ruin.
If the ill-omened hour by mischance strikes,
Of such a business as this.
Pitching the great yurt, ruling the land,
Seated enthroned upon the golden throne,
Never once seeing torment or oppression,
Grazing on his wide pasture.
From his five fingers the fat never fails,
No bow can pierce his marrow-bone,
Black-purposed Kançoro
Saying «He presses the combat hard»,
Saying «The only one I lean upon –
By what road will he seize him»,
Newly delivered out of slavehood,
Grown up scorching and searing,
His shoulders newly come to strength,
White steel was my lion,

Notched in sixty places.
He was a green hillside, turned to reeds,
Little of true valor had remained,
From the seed it had run out and gone.
From the seed a little had remained,
The most of it gone, my poor child,
The rumbling rabid one –

Kazara zulüm etmesin,
Saçım kuğu gibi ağarmışken,

Son yolculuğa çıkacağım çağda,
Geri dönülmez çağımda,
Pek az vakit kalmışken,
Ecel gelmeden öleyim,

Karga yavrusu kadar yavruma,
Kapışıp kanımı dökeyim».
Fazlasıyla azap salmaya,
Şah'ın koruduğu Külçoro'yu
Öfkeli domuzun elinden
Ayırıp kurtarmaya,
Erken dediği geç olup,
İki gözü dört olup,
Çatırdayıp dizleri bükülüp,
Gayret edip koşarak,
Nasıl dursun esirgeyip,
Adakla verilmiş aç albarsa,
Aç albarsa dayanıp,
Hasret dolu bu kocakarı
Nasıl dursun esirgeyip,
Ejderhanın derdinden,
Ayçürök'ün ardından,
Ak hanım nine Kanıkey,
Anası gelip yetişmiş.
Dayanağı olsa karnı tok,
Anadan başka Mekke yok.
Anası gelip yetişmiş,
Dayanak ettiğinin yanına
Meyvesi gelip yetişmiş.
Anası ile yengesini,
Külçoro gördü meyvesini,
Hanım nineler vardığında,

Yol gözleyen bekçi ihtiyarı,
Yıkılıp kaçıvermiş,
Yamanlarının hepsi.

Let him not by mischance oppress him,
Now that my hair has whitened like the swan,
In the season I set out on the last journey,
In my season whence there is no return,
Now that so little time remains,
Let me die before the appointed death comes,
For my child small as a raven's chick
Let me grapple and shed my blood».
To loose torment overflowing,
Külçoro whom the Shah protects
From the hand of the wrathful swine
To part and deliver –
What she called early proving late,
Her two eyes becoming four,
Her knees buckling with a crack,
Striving, running hard,
How could she stand back and spare herself,
A hungry albars given as votive gift,
Leaning on the hungry albars,
This old woman full of longing –
How could she stand back and spare herself,
From the dragon's affliction,
After Ayçürök,
The white lady grandmother Kanıkey,
His mother came and reached them.
With a prop to lean on, the belly is full,
No Mecca is there but the mother.
His mother came and reached them,
Beside the one he leaned upon
His fruit came and reached them.
His mother and his elder brother's wife –
Külçoro beheld his fruit,
When the lady grandmothers arrived,

The watchman elder who scanned the road
Tumbled down and fled away,
The whole of their fierce ones.

Bekçiler güçbela kaçmış,
Kılıcını kıra saçmış,
Böğüre böğüre, seke seke,
Nice can gerisin geri kaçmış.
Erin gayretini duyduğunda,
Gözcüsü kaçıp gitmiş.
Şaşkın şaşkın bakan çok bekçi
Kendi yerli yerine varmış,
Kendi malını saçmış,
Kabaran pehlivanlar
Yerli yerine kaçmış.
«Bahadırın oğlu geldi» deyip,
«Külçoro'nun gözü» deyip,
Hunharın öz yavrusu,
Toyunda doksan kurban kesilip,
Adı Seytek konulup,
«Asilin ta kendisi geldi» deyip,
Baabedin'e tez adayıp,
Bütün pehlivanlar bunu duyup,
Şah'ın koruduğu Külçoro,
«Er Seytek geldi» diye duyup,
Önceden işitmiş pehlivanlar
Tanrı'ya adayıp koyun kesip,
Alkışlayıp uğuldayıp tay kesip,
Şenliği yaman başlatmış.
Kançoro'nun kapısını
Beklemeyip bomboş bırakmış.
Küstahlıkla ömür geçirmişti,
Ta önündeki kapıcısı,
Han kapısının bakıcısı,
Nöbette duran yiğidi,
Gözcüsü, kahramanı,
Kalmadan kaçıp gitmiş.
Halkı uğuldayıp kavga çıkarıp,
Kançoro'nun köküne
Çoktan nicedir kıymış.
Dayanak ettiği pehlivanı,

Pehlivanlardan yoksun kalıp,

The watchmen barely fled,
Scattered their swords upon the steppe,
Bellowing and bounding,
Many a soul fled back the way it came.
When he heard the warrior's zeal,
His lookout fled and went.
Many a watchman gaping dazed
Went off each to his own place,
Scattered his own goods,
The swelling wrestlers
Fled each to his own place.
Saying «The batyr's son has come»,
Saying «The eye of Külçoro»,
The bloodthirsty one's own child,
At his feast ninety victims slaughtered,
His name bestowed as Seytek,
Saying «The noble one himself has come»,
Vowing swiftly to Baabedin,
All the wrestlers hearing this,
Külçoro whom the Shah protects,
Hearing it said «Er Seytek has come»,
The wrestlers who had heard before
Vowed to God and slaughtered sheep,
Applauding, droning, slaughtered colts,
Had begun the feasting fiercely.
The gate of Kançoro
They left unwatched and empty.
He had passed his life in insolence,
The gatekeeper at his very front,
The keeper of the khan's own gate,
The stalwart standing sentry,
His lookout, his hero –
None remained: all fled away.
His people droning, raising strife,
At Kançoro's root
Had long since, deeply, struck.
The wrestler he leaned upon –

Left destitute of wrestlers,

Kahrolası domuzun,
Âleme bela bahadırın,
Ayartan bela kâfirin,
Yanından yandaş halkı gidip,
Böylece oturup kalmıştı.
Bekçisi kaçıp, beli gidip,
Yanındaki gözcü halkı gidip,
Pehlivanı yok, hanı yok,
«Haydi» deyince saldıran
Alıcıların hepsi yok,
Sertçe haykırıp bağırsa,
Yamacı yok, beli yok,
Saklanacak yeri yok,
Dayanak ettiği hanı yok,
Gayretli erlerin hepsi yok,
Fena yandı kederlenip,
Dayanak edinip oturduğu
Karısından ayrılıp,
Otağda yalnız kalmış.
İki kadın ve Külçoro,
Halkı mahveden bozguncuya,
Huyu belalı, başı azgın,
Cihanı bilen ulu beye,
Öfkesi sert yıkıcıya,
Nice eri boğazlayana,
Sendelete sendelete o ulunun

Cezasını vermek oldular,
Ulu Er Kançoro'nun.
Kanıkey, Çürök yanıp yakılıp,
Meğer zavallı Kançoro,
Aziz candan umut kesip,
Yüreğinden derman gidip,
Bileğinden kuvvet gidip,
Kirpiğinden yaş akıp,
Huyu haylaz Kançoro,
Kançoro'dan derman gidip.
Yürek yanıp, iç kaynayıp,
Ele düşmüş kurt gibi

The accursed swine,
The batyr who was the world's ruin,
The tempting infidel of ruin,
His partisan people gone from his side,
Thus he had sat and remained.
His watchman fled, his backbone gone,
The lookout people at his side gone,
No wrestler his, no khan his,
Those who charge at the word «Onward» –
The seizers, all of them gone,
Should he cry out harshly and shout,
No hillside his, no pass his,
No place for him to hide,
No khan he leaned on as a prop,
The zealous warriors all gone,
He burned most sorely, grieving,
From the wife he sat leaning on
Parted now,
He remained alone in the great yurt.
Two women and Külçoro,
Upon the traitor who wrecked the people,
Baneful of temper, wild of head,
The great bey who knew the world,
The destroyer harsh in wrath,
The slaughterer of many a warrior,
Staggering him and staggering that great one,
They set to dealing out his punishment –
The great Er Kançoro's.
Kanıkey and Çürök burning, lamenting,
It seems the wretched Kançoro,
Cutting hope from his dear soul,
The strength gone from his heart,
The power gone from his wrist,
Tears flowing from his lashes,
Kançoro, wayward of temper,
The strength gone out of Kançoro.
Heart burning, innards seething,
Like a wolf fallen into hands

İki gözü fıldır fıldır dönüp.
His two eyes spinning round and round.

Beden buz kesip sızlayıp,
Bir emanet, bahtsız can,
Tepesinden ürküp feryat edip.
Çarpışacak yer bulamayıp,
Sinek kadar candan umut kesip,
Sinek kadar canı kalmadı.
Gür sesinden ses gidip,
Puhu tüyü gibi bir tel tüy gidip,
Perişan kalmış yanıp yakılıp,
Böylece candan umut kesip.
Baştan ayağa sızlayıp,
Külçoro ile Kanıkey'i,
Ayçürök'ü gördüğünde,
Çaresini bulamayıp zavallının,
Sinek kadar canı feryat edip.
Tahttan uçup düştüydü,
Yıkılıp yere vardıydı.
Başı yere saplanıp,
Bir gergin karış, iki parmak
Başı yarılıp gitmiş.
Ant çarpasıyı ant çarpıp,
Cin çarpasıyı cin çarpıp,
Ak yılkının tozu çarpıp,
Babası Manas'ın şanı çarpıp,
Semetey'in gücü çarpıp,
Kanıkey'in sütü çarpıp.
Çoro ant çarpmış kaldı.
Cin çarpasıyı cin çarptı,
Ak meyvenin tomurcuğu çarpıp,
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Güçlü Kırgız'ın günü çarpıp,
Kançoro böyle dururken –
Kanıkey ile Ayçürök
Yan yana birlikte coşup,
Kançoro'ya söylenip.
Yavaş söyleyip, sert bitirip,
Kanıkey söze girişti:

His body turning ice and aching,
A soul in trust, an ill-fated soul,
Startled from his crown, wailing.
Finding no place to give battle,
Cutting hope from his fly-small soul,
No fly-small soul remained to him.
The voice gone from his booming voice,
Gone like a single eagle-owl down-feather,
He remained desolate, burning, lamenting,
Thus cutting hope from the soul.
Aching from head to foot,
Külçoro and Kanıkey,
And Ayçürök when he beheld,
The wretch finding no remedy,
His fly-small soul wailing loud.
From the throne he flew and fell,
Toppled and came to the ground.
His head rammed into the earth,
A taut span and two fingers deep
His head was split and gone.
The oath-struck one the oath struck down,
The jinn-struck one the jinn struck down,
The dust of the white herds struck,
The glory of his father Manas struck,
The strength of Semetey struck,
The milk of Kanıkey struck.
The çoro remained oath-struck.
The jinn-struck one the jinn struck down,
The bud of the white fruit struck,
Its day kumis, its night maidens,
The day of the mighty Kirghiz struck,
While Kançoro stood even so –
Kanıkey and Ayçürök
Side by side surging together,
Railing at Kançoro.
Speaking soft, finishing harsh,
Kanıkey set into speech:

«Dün benim oğlum Semetey
Babadan yetim kaldığında,
Anası sırtında kaçırıp,

Karahan'a kaçıp vardığında,
Yetim gezip yetişip,
Yurduna güçbela katılıp,
Serpilip er olup,
Er oğluyla denk olup,
Çok kavga saldığında,
Ardını söylesem ulu gürültü,

Almambet'ten Külçoro,
Er Çubak'tan Kançoro,
Kırk çoro ganimet edinmişti,
Dün kırk çoroyu kırdığında.
Yaptıkları yüzünden kırdığında,
Nicelere kırgın salıp,
«Kılıca takılan flama» deyip,
Kahrolası ikinizi
«Hediye» diye alıp geldi.
Kazı ile kartayı,
Yarıp bölüp yedirdi,
Koca kalabalık Kırgız'a, çok Argın'a,

Her yerde adınızı andırttı.
Dikip kurup bağ yaptı,
Yapa yapa ev kıldı,
Azılı düşmanını yere serdi.
Ucu sivri büyük otağa –
«İkiz» diye ikinizi soktu.
Kement değmemiş küheylana
Nazlandırıp bindirdi.
Yemediğinizi yedirip,
«Ayrılmaz kardeş olurum» deyip,
Sağlı sollu iki memeyi,
Siz ikinize emzirdim.
Peşine takıp er kılıp,

«Yesterday my son Semetey,
When he was left orphaned of his father,
His mother bearing him off on her back,

When she fled away to Karahan,
Wandering an orphan, growing up,
Joining his homeland with great pains,
Flourishing and becoming a warrior,
Becoming equal to warriors' sons,
When he loosed abundant strife,
Should I tell what followed – a great tumult,
From Almambet, Külçoro,
From Er Çubak, Kançoro,
He had taken forty çoros as spoils,
Yesterday when he broke the forty çoros.
When he broke them for their deeds,
Loosing slaughter on so many,
Saying «A pennant fixed upon the sword»,
You two accursed ones,
He took and brought you, saying «Gifts».
The kazı and the karta
He split and shared and fed you,
To the great thronging Kirghiz, the many Argın,
He made your names be spoken everywhere.
He planted and raised a garden,
Building and building, made a house,
He laid his fierce foe on the ground.
Into the great sharp-crowned yurt –
He brought you two in, saying «Twins».
On a steed no lasso ever touched
He mounted you, pampering.
Feeding you what you never ate,
Saying «I shall be a brother never parted»,
The two breasts, right and left,
I suckled you two upon them.
Taking you in his train, making you warriors,

Er oğluyla denk kılıp,
İsteyerek besleyip ikinizi,
Kara kulak aslan kıldı,
Her şeyinizi tamam kıldı.
«Bir yuvadan iki kardeş» deyip,
«Altay'a binse yorulmaz,

Tırnağı çelik küheylan» deyip,
Ak küheylan gibi okşadı,

Making you equal to warriors' sons,
Rearing you two with willing heart,
He made you black-eared lions,
He made your every portion whole.
Saying «Two brothers from one nest»,
Saying «A steed that wearies not though ridden to Altay,
Steel-hoofed»,
He caressed you like white steeds,

Ayağınızı yükseğe erdirdi,
Koyununuz bir ağılda,
Aşınız bir sofrada,
Kazandığınız mal ortak,
Han ağamla yaşıttınız,
Maral sürülü Sarı Özön'den
Payına bunca yer aldın,
Mutlu Kırgız halkını aldın,
Varıp Afgan'a saldırdın.
Yavrularım, elinizin değmediği
Margalan nasıl sağ kaldı,
Yetişip aldın Afgan'ı,
Cet-Kayt nasıl sağ kaldı.
Keşfe birlikte çıktınız,
Ölüme birlikte varıp,
Han olup yurda varmıştın.
Sonunda sen kendin
Kazana işeyiverdin.
Kara deccalın ta kendisisin,
Yurt mahvedip halk bozan,
Fesadın gözüsün.
Kavrulup ateşte yanan,
Fesadın işte böyle gözüsün.
Dün, çocukken, gözüm gördüğünde,

Ben sana sol mememi verdiğimde,
Ben biçarenin canı çıkmıştı,
Mememi emip dururken,
Sol memeden kan çıkmıştı.

He raised your feet to the heights,
Your sheep in a single fold,
Your food upon a single cloth,
The wealth you won held in common,
You were of one age with my khan brother,
From Sarı Özön of the maral herds
You took so much land for your share,
You took the happy Kirghiz people,
You went and fell upon the Afghan.
My children, untouched by your hands –
How did Margalan stay whole,
You overtook and took the Afghan,
How did Cet-Kayt stay whole.
You rode out scouting together,
Going to death together,
You had come to the land a khan.
And in the end you yourself
Pissed into the cauldron.
You are the black deccal incarnate,
Wrecker of lands, spoiler of peoples,
You are the eye of sedition.
Scorched and burning in the fire,
You are even so the eye of sedition.
Yesterday, in childhood, when my eye beheld you,
When I gave you my left breast,
The soul had gone out of me, poor wretch,
While you suckled at my breast,
From the left breast came forth blood.

Bütün bedenim buz kesmişti,
On iki uzvum sızlamıştı,
Kaburga kemiğim kırılmıştı.
Sen emdiğinde memem
Altı parça dilinmişti.
Sonunda edeceğin zulüm,
Hayvana benzer kurnaz gaddar –
Daha o zaman belliydi.
Kendisi başka kılıkta,
Bu çocuk özünde düşman,
Desem oğlum söz dinlemez.
Gözü kapalı, toy oğul,

My whole body had turned to ice,
My twelve limbs had ached,
My rib-bone had been broken.
When you suckled, my breast
Was sliced into six pieces.
The oppression you would work at last,
Cunning butcher like a beast –
Even then it was made plain.
Himself in another guise,
This child at his core a foe –
Should I say so, my son heeds no word.
Blind-eyed, callow son,

Ne kadar desem bilemez.
Türlü kötülükler dilenip,
Ben kara yüzlü bilicinin
Aklının tamamı tükenip,
Akıl yorulup, iç yanıp,
Çare bulamaz dururken,
Akıl yoğurup, düşünüp,
Gökte Allah'ın günü bulutlanıp,
Altmış tasa, bin sıkıntı,
Bahtsız başıma bir gelip.
Kaburgam açılıp bölünüp,
Gözümün yaşı dökülüp,
Sol memeyi emen Kançoro –
«Ne etse düşman olur» deyip,

«Kalanı parçalayıp boğazlar» deyip,

«Irmağın suyunu çevirir» deyip,
«Sağ kalanı kırar» deyip,

«Kendi bildiğini yapar» deyip,
Bedenimden alev gibi güç çıkmıştı.

Külçoro'nun emdiği sağ meme –
Fışkırıp bembeyaz süt çıkmıştı,

However much I say, he cannot know.
Begging for evils of every kind,
I, the black-faced seeress,
My wits run wholly dry,
Mind wearied, innards burning,
While I stood finding no remedy,
Kneading thought and pondering,
In the sky God's day clouding over,
Sixty sorrows, a thousand torments
Coming as one upon my luckless head.
My ribs opening and splitting,
The tears of my eyes pouring down,
Kançoro who suckled the left breast –
Saying «Whatever he does, he will be a foe»,
Saying «He will rend and slaughter what remains»,
Saying «He will turn the river's water»,
Saying «He will break whoever stays alive»,
Saying «He will do as he himself knows» –
Strength like a flame had gone out of my body.
The right breast Külçoro suckled –
Milk white as white came gushing forth,

«Tünekli tahta konar» deyip,

«Kendi şöyle dursun, çocuğun
Soyundan sopuna dek
Bitmez miras olur» deyip,
Kim olacağını bilmiştim,
Kara kulaklı aç aslan,
Aslan olacağını bilmiştim,
Babasından atasına dek,
İnsandan üstün, kara yağız,
Sel olacağını bilmiştim.
Kançoro'yu düşünüp,
Tasam dere dere bölünmüştü.
«Ya uğursuz düşman olur» deyip,
Bu iş gözüme görünmüştü.
Argın'ı derleyip boy edip,
Biliciye varıp toy edip,
Halkın atası ihtiyar –
Muhterem yurdun evliyası,
Bilici Bakay, kahraman han,

Koşoy, Bakay atam vardı,
Nice can yerinden oynadı.
Önlüğümü yeniden kuşanıp,
Kurnaz sefili ele alıp,
İpin ucuna düğüm vurur,
Ölmeyip yaşarsa bu çocuk,
Yuvasına kavga salar,
Bana düpedüz düşman olur,
At yorup yurt görmüş

Ağam Koşoy, Bakay Han,
«Bozulmuş kadının düşüncesi,
Gözüne düşman görünmüş,
Meme verdiği yavrusu» dediler.
Mememi emdiğinde,
Gönlüm gitti, bölündü,
Aldatıcı yalan dünya boktur,
Bir tutamcık göründü.

Saying «He will perch on the roosted throne»,
Saying «Let alone himself – the child's
Line unto his seed and stock
Will be an unending heritage»,
I had known who he would be,
The black-eared hungry lion –
I had known he would be a lion,
From his father to his forefather,
Above mankind, black-dark and mighty –
I had known he would be a flood.
Thinking on Kançoro,
My sorrow split into valley on valley.
Saying «Or he becomes an ill-omened foe»,
This matter had shown itself to my eye.
Gathering the Argın, making them a tribe,
Going to the seer, making a feast,
The elder, father of the people –
The saint of the honored land,
The seer Bakay, hero khan,

Koşoy and my father Bakay were there,
Many a soul was shaken from its place.
Girding my apron on anew,
Taking the cunning wretch in hand,
One ties a knot at the rope's end,
If this child lives and does not die,
He looses strife upon his nest,
He becomes my open foe.
Who had wearied steeds and seen the world,
My elder Koşoy, Bakay Han:
«The thought of a woman gone awry –
To her eye he has seemed a foe,
The child she gave her breast», they said.
When he suckled at my breast,
My heart went from me, split in two,
The cheating, lying world is dung,
It showed itself a mere handful.

Körpe, meğer düşmanın ta kendisiymiş,
Halkı mahvedip yurdu bozan
Düşmanın kara gözüymüş.
Görünüşü başka, zehri güçlü,
Nicelerimi dümdüz eder.
Günlük işi yoluna girse,
Bu güçlenip çocuk büyüse,
Ala-Too boyunca konar belki,
Son kalanımı boğazlar belki,
Diyarıma kırgın salar belki,
Hesabımı kılı kılına görür belki.
Çareyi fena tüketip,
Eceli hemen yetiştirip,
Yapacağını yapar belki,
Kıl komadan canları kırar belki.
Öfkesi başımdan aşar belki,
Kökümü toptan kurutur belki.
Caya etine doyup kemirip,
Cihanımı bozup semirip,
Diyarımı bozup tepinip,
Bu kırgını yaman salar belki,
Yamanları sürükletip,
Yol üstüne serer belki.

The tender babe, it seems, was the very foe,
Wrecking peoples, spoiling lands –
He was the black eye of the foe.
His look another thing, his venom strong,
He flattens many of mine.
Should his daily work run smooth,
Should this child grow strong and tall,
He may camp all along Ala-Too,
He may slaughter my last remnant,
He may loose slaughter on my land,
He may settle my account to the last hair.
Wearing out the remedy utterly,
Bringing the appointed death at once,
He may do what he will do,
He may break the souls, sparing not a hair.
His wrath may pass over my head,
He may dry up my root entire.
Gorging, gnawing on the haunch-flesh,
Spoiling my world and fattening,
Spoiling my land and trampling,
He may loose this slaughter fiercely,
Having the fierce ones dragged,
He may strew them on the road.

Bu belalı, kıymetli melezi,
Büyümeden çocuk çağında,
Öldürüp yok edelim.
Basıp bağrını ezelim,
Bu soysuz çocuğun
Akrabalığından bezelim.
Ağzına kum dolduralım,
El varmazsa çocuğu
Silip süpürüp susturup,
Göreceğini kara gün edip,
Bir çaresini bulalım.
Âlemin işi düzelsin,
Bu gibi eğri yok olsun» –
Deyip o zaman bunu söyleyip,
Kara dili biledim.

This baneful, precious half-blood –
Before he grows, in his child's season,
Let us kill him and be rid of him.
Let us press and crush his breast,
Of this base-born child's
Kinship let us sicken.
Let us fill his mouth with sand,
If no hand can be raised, the child –
Sweeping him away, silencing him,
Making what he sees a black day,
Let us find some remedy.
Let the world's affairs come right,
Let such a crooked one be gone» –
Saying so, speaking this then,
I whetted my black tongue.

Han önünde şakıdım.
«Kendisi kadın kısmıdır» deyip,
Her zaman, ikide bir,
«Kadın işi sakattır» deyip,
Düşünceyi kısacık köstekleyip,
«Düşman olup çıktı» deyip,
Kara yüzlü anam biçarenin,
Düşman görmesi de nesi,
Daha kundaktaki bebeği?
Bende boz attan başka küheylan yok,
Külçoro ile Kançoro'dan –
İkisinden başka akrabam yok,
Eğilsem tutunacak eyerim yok,
Yoldaş, dayanak edinmeye
Ablamdan doğma yeğenim yok.
Arkamda ağabeyim yok,
Dayanacak dayım yok,
Yoldaş edinecek kardeşim yok,
Külçoro ile Kançoro,
Adları uyaklı bu ikisi dururken,

İkisinden başka kardeşim yok,
İkisi yoksa günüm yok.
Bugün var olan yarın yok,
İçim tutuşmuş, bağrım kor.

Adı uyaklı iki çocuğa.

I warbled before the khan.
Saying «She is but womankind»,
At all times, every other moment,
Saying «Woman's work is flawed»,
Hobbling the thought up short,
Saying «He has turned out a foe» –
My black-faced mother, poor forlorn one,
What is this seeing of a foe
In a babe still in the swaddling-band?
I have no steed besides the gray horse,
Besides Külçoro and Kançoro –
Besides the two I have no kin,
Should I lean down, no saddle to grip,
For companion, for a prop to lean on,
No nephew born of my elder sister.
No elder brother at my back,
No uncle to lean upon,
No brother to take as companion,
Külçoro and Kançoro,
While these two of rhyming names yet stand,
Besides the two I have no brothers,
Without the two I have no day.
What is today is gone tomorrow,
My innards are kindled, my breast is embers.
For the two children rhymed in name.

Öz kardeş kurban olsun onlara,
İkisinden başka karaltı yok.
Bir gün yüzünü gösterse,
Bir gün etini gösteren,
İşte böylesi dünya boktur.
İyi anam diye gezerdim,
Meğer bahşı anammış.
Konuşunca sözü açık,
Bu dünyada gözü açık,
Benim bahşı anammış meğer.
İyiymişsin anacığım...

Let a blood-brother be sacrifice to them,
Besides the two there is no shadowing shape.
Should it one day show its face,
That which one day shows its flesh –
Such a world as that is dung.
I went about saying "my good mother",
It seems she was my bahshi mother.
When she speaks, her word is plain,
In this world her eye is open,
She was, it seems, my bahshi mother.
Good indeed you were, dear mother...

Fesatlığına başlamışsın,
Ala-Too yurdunu, çok Kırgız

Halkını karanlıkta bırakmışsın.
Fal ile bilip görerek,
Mirasına çoktan konmuşsun.
Karahan Han'ın şehrine,
Kaçıp sürtüp hor olup,
Bunun için sürtüp gitmişsin.
Yara, uçuruma konmuşsun.
Büyücü kadın diye anılıp,
Kötü ad sahibi olmuşsun.
Bozkurt anam Kanıkey,
Çok bilmişlikten onmuşsun!

Bozulmuş meğer bizim düzen –
Âlemde olmaz böyle söz.
«Mememi çocuk emdi» deyip,
«Biraz sertçe emiverdi» deyip,
Bunu işaret sayıp durursun,
Bahtsız ana, kara yüz,
Böyle perişanlık edersin.
Ey yavrum, beşikteki çocuğun,
Bey olacağını kim bilsin?
Karındaki çocuğun
Han olacağını kim bilsin?
Şu han soylunun çocuğu
Çarpışmadan korkar olur mu?
Yavrum, bey soylunun çocuğu,
Beladan korkar olur mu?
Tüh tüh, ana, tüh duysun,

Bu sözünü kim duysun?
Kararmış kara gece duysun,
Bundan başka kim duysun?
Sözünüz doğru düşmüyor,
Anacığım, sözünüz düşmanca geldi.
Çatık kaşınızı su gibi açınız,
Dayanak edindiğim bahtsız ana,

You have set about your sedition,
The homeland of Ala-Too, the many Kirghiz –
You have left the people in the dark.
Knowing and seeing by divination,
You have long since settled on your heritage.
To the city of Karahan Han,
Fleeing, dragging, made abject,
For this you dragged yourself away.
You have settled on the wound, the precipice.
Called about as the sorceress woman,
You have won yourself an evil name.
My gray-wolf mother Kanıkey,
From too much knowing you have prospered!
Our order, it seems, has gone awry –
In all the world there is no such word.
Saying «The child suckled my breast»,
Saying «He suckled a little roughly»,
You keep counting this an omen,
Luckless mother, black of face,
Such is the desolation you work.
O my dear, the child in the cradle –
Who can know he will be a bey?
The child in the womb –
Who can know he will be a khan?
Can the child of this khan-born line
Be one who fears the combat?
My dear, the child of the bey-born line –
Can he be one who fears the ruin?
Tüh, tüh, mother – let "tüh" be heard,

This word of yours – who should hear it?
Let the blackened black night hear it,
Besides that, who should hear it?
Your words do not fall true,
Dear mother, your words came as a foe's.
Smooth your knitted brows like water,
Luckless mother I lean on as my prop,

Ağzınızı burnunuzu tutunuz.
Ah, ayıp olur bu ettiğiniz,
Şuracıkta durunuz,
Düşünülse korkunçtur bu ettiğiniz.
Ayıp olur bu iş,
Şu ötede, uzak yurtta kalınız.
İsteyerek aldığım Külçorom,
Mızrağımın taktığı flaması.
Han babacığımın yoldaşı,
Almambet Han'ın hediyesi.
Güzelimden kalan yadigâr,
Zavallımın kilidi.
Pazarın, şehrin ortası.
Bu çocuklar Bagdagül'ün Çolpon'u,
Et yüreğin can damarı,
Yadigârımın eşi,
Güzellerin yavrusu.
Babacığımın aslanı,
Kırgızların şahbazı,
Han Baltay'ın Çubak'ı.
Çatal bel, çukur sırtta,
Atam aslan Manas ile,
Öbür dünyalık dost olmuş,
Bu emanet canın sırdaşı.
Gönlün çiçekli düşüncesi,
Ayaş atam Çubak'ın
Kançoro işte oğludur.
Bu kara bahtlı anamın
Bunu bilmezliğine bak!
Karındaki uğursuz alametle,
«Sızlatıp mememi emdi» deyip,

«Azılı düşman bu oldu» deyip,
Kara basmış anamın

Yalan söylediğini gör – diye,
Kançoro'nun yüzünden
Rezil etti süründürüp.
Halk içinde anasını,

Hold fast your mouth and nose.
Ah, shame will come of this you do,
Stand you here where you are,
Fearful, if pondered, is this you do.
Shame will come of this affair,
Stay yonder, in the far country.
My Külçoro, taken with willing heart,
The pennant fixed upon my lance.
Companion of my dear khan father,
The gift of Almambet Han.
The keepsake left me from my lovely one,
The lock and key of my poor one.
The heart of bazaar and city.
These children are Bagdagül's Çolpon,
The life-vein of the flesh-heart,
The mate of my keepsake,
The young of the lovely ones.
My dear father's lion,
The shahbaz of the Kirghiz,
Han Baltay's Çubak.
At the forked pass, on the hollowed ridge,
With my father, the lion Manas,
He became a friend for the world beyond,
Confidant of this soul held in trust.
The flowered thought of the heart,
Of Çubak, my sworn-kin father –
Kançoro is his very son.
This black-fated mother of mine –
Behold her knowing none of this!
By the ill-omened sign in the womb,
Saying «He suckled my breast till it ached»,

Saying «This one became the fiercest foe»,
My mother whom the dark has ridden

See how you have lied – saying,
Because of Kançoro's face
He shamed me, dragging me in the dust.
Before the people, his own mother,

Coşkun deryanın tayını,
Uluyan it gibi sindirip.
Yüzüme zehir saçılıp,
Ağzım açılmadan kapanıp,
Şerefim kül gibi savrulup.
İçim tutuşup kor olup,
Söylemekten ağzım durakalıp,
Ses etmeden ağzım açılıp,
Ağzımdan çıkan gök alev
Yeri yakarcasına saçılıp.
O zaman Koşoy, Bakay var,
At yorup, yurt görmüş,
Türlü türlü alpı var,
Kırgız'ın eli hep bir var.
Boz ala doğan yavrucuğum,
Benim bağrımdan çıkan Çolpan'ım.
Sözümü hırpalayan,
Kendimi rezil eden,
Sözümü alaya alan,
Kendimi maskara eden.
Utancım yerleri kapladı,
Söyler ağzım kapanıp,
Ben kara yüzlü bahtsız –
Ardıma dönüp soluk aldım,
Emeğimle el kazandım.
Otuz gelin, otuz kız,
Hizmete koşup yolladım.
Ak hançer, kılıç hazırladım.
Argın'ı besleyip büyüttüm.
Çocukken Kançoro'yu,
Keseyim diye düşündüm.
Gün kızarıp batarken,
El gün malını yerleştirip,
Halk huzurla yatarken
Aklıma düştü ben çilekeşin.
Ocağı açıp çukur kazmaya,

Bu dünyadan yok edip
O alçağı boğazlamaya.

The foal of the surging torrent,
He cowed like a howling dog.
Poison was flung into my face,
My mouth shut before it could open,
My honor scattered like ashes.
My insides kindled into embers,
My mouth faltered mid-speech,
My mouth opened without a sound,
The blue flame bursting from my lips
Scattered as if to scorch the earth.
Then there were Koşoy and Bakay,
Who wore out steeds and saw the land,
With batyrs of every kind,
The Kırgız people all as one.
My gray-pied falcon, my little one,
My Çolpan sprung from my own breast.
The one who mauled my word,
The one who put me to shame,
The one who mocked my speech,
The one who made me a laughingstock.
My shame has covered all the earth,
My speaking mouth fell shut,
I, the black-faced luckless one –
I turned behind me and drew breath,
By my labor I won the people over.
Thirty brides and thirty girls
I sped and sent to serve.
I made ready white dagger and sword.
I nourished and raised the Argın.
When Kançoro was but a child,
I thought that I should cut him down.
As the sun reddened and sank,
While folk stowed away their goods,
While the people lay in peace,
It came into my suffering mind.
To open the hearth and dig a pit,

To wipe him from this world
And slit that villain's throat.

Âleme kavga bulaştırmadan,
İşini bitirivermeye.
Evliya kocanın ereni
Kaplan Bakay yoldaşım,
Çocuğun izini yok edip,
Kara toprak edivermeye.
Eştekler'den Camgırçı,
En yaşlıdan Kutu'yu,
Çanak gözlü Sarkangan,
Yıldızlar parıl parıl dolduğunda,
Elin yatacağı vakit olduğunda
Elçiliğe bunları alıp,
Halkı araya salmıştı.
«Göz bebeğim bu çocuk» – diye,

Elimden çekip almıştı.
Densiz anam delişmenin,
Huyunu Tanrı çarpacakken,
Huyu döndü zavallının,
«Çocuğa bir şey yapar» – diye,

Koyun gibi hor görüp,
Elimden çekip aldı.
Sözümü doğru dinlemedi,
Beni düşman belleyip,
Elimden çektirip aldırdı.
Gak deyip karga uçamaz,
Kayıplar atlayıp aşamaz,
Çevresi arslan kalesi
Sağlam saray kurdurdu.
Hindistan'ın şehrinden
Yetmiş oğlun anası,
Kadınların baş töresi,
Ak baybiçe Adalsur –
Adalsur'u getirtti.
Boynuna muska taktırıp,
Kayıp kocanın Adalsur'u,
Adalsur'a baktırdı.
Olmaz işini yoluna koydu,

Without smearing strife upon the world,
To finish off his business quick.
The saint of the holy elder,
Tiger Bakay, my companion,
To wipe away the child's every trace
And turn him into black earth.
Camgırçı of the Eştek folk,
Kutu, eldest of the old,
Bowl-eyed Sarkangan —
When the stars filled the sky aglitter,
When it was time for folk to sleep,
He took these men as envoys
And set the people in between.
«This child is the apple of my eye» –
saying,
He wrenched him from my hands.
My graceless mother, the wild one —
Just as God would strike her ways,
The poor thing's temper turned,
«She will do the child some harm» –
saying,
Scorning me like a sheep,
She wrenched him from my hands.
She would not rightly hear my word,
Reckoning me a foe,
She had him torn out of my grasp.
No crow could fly there cawing,
No Kayıp could leap across —
A lion-fortress all around,
She had a sturdy palace built.
From the city of Hindistan,
Mother of seventy sons,
Chief matron of all women,
The white baybiçe Adalsur –
She had Adalsur brought.
Hanging an amulet at his neck,
Adalsur of the Kayıp husband —
She had Adalsur tend the boy.
She set his hopeless case aright,

Nazlandırıp büyüttü.

Kundaktaki bebek çağında,
Kayıp ulusuna baktırıp,
Pahada ağır kırmızıyı
Süsletip üstüne örttürüp,
Altmış pehlivan, kan döken —
Kan dökene baktırıp,
Sataşanı parçalatıp,
Kastedeni yok edip,
Gelinlerden bekçi koydurup,
Kısır emmiş tay, taylak
Beslensin diye kestirip,
Margalan'ı, Kokon'u gezdirtip,

Kızıl üzüm, tatlı aş,
Her şehirden aldırıp,
Besili kuzu, tatlı baş,
Kaynatıp önüne koydurup.
Yaşın yediye gelene dek,
Gelinlere tadına baktırıp,
Yemeğini ısıtıp verdirip,
Her uzvunu denk kılan,
Yanında gezdirip er kılan.

Varılıp dönülmez on bin yol,
Onun yolunu gözlettirip,
Buradan yılkı aldırtıp,
Düşmana mızrak sançtırıp,
Sıyırıp mızrak sürütüp,
Düşmanın yordamını öğretip,
İtibarını ağır can kılıp,
Argın'a sultan, han kılıp,
Koca aban sağ iken,
İtibarı ağır can oldun,
Orda kurup han oldun.
Makam sahibi er olup,
On iki uzvun denk olup,
Böyle yapan aban varken,

She raised him coddled and adored.

When he was a babe in swaddling bands,
She had the Kayıp nation watch him,
And crimson cloth of heavy price
She had adorned and draped upon him,
Sixty wrestlers, shedders of blood —
She had the blood-shedders guard him,
Tearing apart whoever taunted,
Destroying whoever schemed,
Setting brides as watchers over him,
Foal and colt that suckled barren mares
She had slaughtered for his feeding,
She had him toured through Margalan and Kokon,
Red grapes and sweetened food
She had fetched from every city,
Fattened lamb and sweet sheep's head
She had boiled and set before him.
Until his years had come to seven,
She had brides taste all his food,
Had his meals warmed and served,
She who made his every limb well-matched,
Who walked him at her side and made a man.
Ten thousand roads gone never to return —
She had his road watched over,
Had herds of horses brought from here,
Had him thrust the lance at foes,
Had him draw and drag the lance,
Taught him the manner of the foe,
Made his repute a weighty soul,
Made him sultan and khan of the Argın.
While the old aban still lived,
You became a soul of weighty honor,
You pitched the horde and became khan.
You became a man who holds a throne,
Your twelve limbs grew well-matched —
With such an aban at your side,

Ne zaman işten eksik kaldın?
Halk yönetip yurt güden,
Kara kulak arslan oldun.
Sonunda sen Kançoro,
Kanlı çeliği yağladın,

Hunhar aban arslanını
Er Kıyaz ile yok ettin,
Ken-Kol'u yakıp kül ettin,
Yakınlara cefa ateşi saldın.
Çaçıkey'i ganimet edip,
Yaslı kadını, dulu aldın,

Hazine bozup pulu aldın,
Kırgız'ı bölüp kulu aldın.
Çaresiz koyup beli aldın,
Viran edip eli aldın.
Balam, mızrağını kana buladın,
Öz abanı yok edip,
Bu işi iyice perçinledin.
Çınarımı yakıp çığlık kopardın,

Fidanımı kara bağ ettin.

Hazinemi, mülkümü,
Tükettin gülen gülüşümü.
Pek iyi saydın beyini,
Kuruttun be soysuz,
Memesini emziren ananı.
Zulüm gördüm, perişan oldum,
Sana sığındım be alçak,
Apak saçımı dağıttırıp,
Ak memenin sütünü döktürüp,
Zulmü baştan gösterip,
Gözümden yaşını döktürüp,
Alnımı yanık çukur edip,
Gömleğimi parça parça yol edip,
Değerli başı hor edip,

When did you ever lack for anything?
Ruling folk and herding land,
You became the black-eared lion.
And in the end, you, Kançoro,
You greased the bloody steel,

The lion of your ruthless aban
You destroyed together with Er Kıyaz,
You burned Ken-Kol to ashes,
You loosed the fire of torment on your kin.
Making Çaçıkey your plunder,
You took the grieving woman and the widow,
You broke the treasury and took the coin,
You split the Kırgız and took the slave.
You left them helpless and took the pass,
You laid it waste and took the land.
My child, you dipped your lance in blood,
Destroying your own aban,
You riveted this deed down hard.
You burned my plane tree and raised a scream,
You turned my sapling to a blackened orchard.
My treasury, my property —
You spent away my laughing laughter.
Fine honor you paid your bey,
You dried her up, you baseborn wretch —
The mother whose breast once suckled you.
I saw oppression, I was ruined,
I sought refuge in you, vile one,
You had my pure white hair torn loose,
You had the milk of the white breast spilled,
Showing cruelty from the start,
You made the tears pour from my eyes,
You made my brow a scorched-out pit,
You tore my shift to shreds and tatters,
You made the precious head despised,

«Ulu'm, oğlum, dursana» – diye,

«Bir merhamet etsene» – diye,
Çökük gönlümü doğrultup,
«Azığın işte, oğlum» – diye,
Mememi gösterip.
Çığlıkla ağlayıp çırpınıp,
«Garibe bir baksana» – diye,
Hor olan çilekeş ananı
«Gölgene alsana» – diye.
Hayır dilenip derman gidip,
Baldırdan kara kan gidip,

Bedenim kan içinde kalıp,
İki kolum felç olup.
Kımız içmez biçare,
Bulanık suya muhtaç olup,
Dertli gün doğdu baht diye,
Buğday sığmaz ağzıma
Boğanın başı denk gelip,
Darı sığmaz ağzıma
Dananın başı denk gelip,
İş eksilmeden gün geçip,
İtçe zulüm çekip ezilip,
Öleyim desem ölemeyip.
Hıçkırıp canıma kıyamayıp,
Emeğe emek eklenip,
Dün iki gözden akan yaş
Göğsümden aşağı sel olup,
Geniş dünya dar olup,
Kurumlanan zavallı can
Bulanık suya muhtaç olup,
Yamanım, oğlum kaybolup,
Külçoro'm gitti feryat edip,
İki eli bağlanıp,
Ensesinden delik delinip,
Kürek eti düşmanca kesilip.
Benim Çürök'üm ağlayıp çırpınıp,
Elma gibi olan ak meme

«My great one, my son, stop now» –
saying,
«Show a little mercy» – saying,
Straightening my sunken heart,
«Here is your provision, son» – saying,
Showing you my breast.
Wailing, weeping, thrashing wild,
«Look upon this poor wretch» – saying,
Your scorned and suffering mother —
«Take me into your shadow» – saying.
Begging blessing, strength departing,
Black blood running from the calf,

My body drenched all through with blood,
Both my arms struck lame.
The wretch who drinks no kumis
Went needing muddy water,
A day of sorrow dawned as fortune,
No wheat would fit into my mouth —
A bull's head was my portion,
No millet fit into my mouth —
A calf's head was my portion,
Days passed with toil unlessened,
Crushed beneath a dog's oppression,
I wished to die and could not die.
Sobbing, I could not take my life,
Labor was heaped on labor,
The tears that fell from both eyes yesterday
Became a flood down from my breast,
The wide world grew narrow,
The proud and wretched soul
Went needing muddy water,
My brave one, my son, was lost,
My Külçoro went off crying out,
Both his hands bound fast,
His nape pierced through with holes,
His shoulder-flesh cut off like a foe's.
My Çürök weeping, thrashing wild,
The white breast like an apple

Kamçı değip yarılıp,
Kör kısrağa binip sarsılıp,
Keçe kepenek giyip sallanıp,
Bunlar ganimet gittiğinde —
Obamız birlikte, eşikteş,
Göbek kesip kir yıkamış,
Kökümüz kopmaz birlikteş.
Savaşa çıkılsa nara bir,
Atışmaya çıkılsa tuğ bir,
Vuruşsak tozumuz bir,
Canımız yakın, can bir.
«Dinle» dedim sözümü,
«Gözünü sal» diye söyledim,
Armağan kalan hazineyi —

Split open by the whip,
Jolted astride a blind mare,
Swaying in a felt cloak,
When they went off as plunder —
Our camps were one, our thresholds shared,
We cut the cord, we washed the birth-grime,
Joined at roots that cannot tear.
Riding to war, one battle cry,
Riding to skirmish, one standard,
When we clash, our dust is one,
Our souls are near, our soul is one.
«Listen» I said to my word,
«Cast your eye upon it» I said,
The treasury left as legacy —

Oğlum, Argın'ı toplayıp yağmalattın.

Apak saçlı ananı,
Argınlara dövdürttün.
Düpedüz akıttın kanımı,
Tutuşturdun böylece canımı.
Kocayınca ananı
Nice zulme alıştırdın,
Gözü dönmüş deli oğlum,
Nice ata öcü bende mi,
Boz danaya sürüklettin.
Ezelî öfkemi depreştirdin,
Deden gibi Bakay kocayı
Öldürmeden, yitirmeden,
Gökbörü edip çektirdin.

Anan çok inledi diye,
Memesini yardırıp biçtirdin.
Zulmü adamakıllı ettin,

Düşman senden çok iyi.
Aşırıya vardırdın zulmü,
Gönlümü kaygı bağı kıldın,
Boz buzağıya sürükletip,

My son, you gathered the Argın and had it plundered.
Your mother of the pure white hair
You had beaten by the Argın.
You spilled my blood outright,
And thus you set my soul aflame.
Your mother in her aged years
You broke to so much cruelty,
My son gone mad, eyes crazed with rage —
Is so many fathers' vengeance mine to bear?
You had me dragged behind the gray calf.
You stirred my ancient fury up,
Old Bakay, who was like your grandsire,
Not killing him, not losing him,
You had him dragged like the gray-wolf prize.
Because your mother groaned too much,
You had her breast slashed open and carved.
You wrought oppression through and through —
The enemy is far better than you.
You drove the cruelty past all bounds,
You made my heart a knot of grief,
Dragging me behind the gray calf,

Göğsüme damga izi bastın,
Bir yapmadın, bin yaptın,
Yaratılmış âdemoğlundan
Fazlasını edip fesat kıldın.

Kanattın zavallı başımı,
Kısrakça kırktın saçımı,
Verdin cezayı genç yaşımda,

Yal artığı ettin aşımı.

Kaşık kadar bıraktın kanımı,
Kavurdun kavruk canımı.
Kurutup savurdun malımı,
Beş kez büküp belimi,
Bela salıp bu başa
Çok incittin gönlümü.
Yalvarsam dinlemedin dilimi,

Karanlık ettin günümü,
Bırakmadan kabarttın, kulunum,
Ta nerdeki öfkemi!
En olmadık kavgayı çıkarıp,

Ananın bahtını söndürdün,
Zulmü, azabı çok edip,
Balam, kolumu bacağımı kırdın.
Ananı kapkara cariye kıldın,
Gördüğümü duman gece kıldın.
Kene gibi emdin kanımı,
Savurdun oğlum, talan edip,
Sayısız hazine, on binlik mülk,

Düşmana kaptırdın malımı.
Düz emeli yerle bir ettin,
Günümü serin güz ettin.
Tepemi bozup çukur ettin,
Malı başı saçıp toy ettin.

You pressed a brand-mark on my breast,
You did not one wrong, you did a thousand,
Beyond all sons of Adam made
You went further still and wrought corruption.
You bloodied my poor wretched head,
You sheared my hair as one shears mares,
You dealt me punishment in my young years,
You made my food the leavings of the trough.
You left me blood but a spoonful's worth,
You seared my seared and shriveled soul.
You dried and scattered all my wealth,
Bending my back five times over,
Casting calamity on this head,
You wounded deep my heart.
I pleaded, and you would not hear my tongue,
You turned my day to darkness,
Without cease you swelled, my foal,
My fury from so far away!
Stirring up the most unheard-of strife,

You snuffed out your mother's fortune,
Making cruelty and torment plenty,
My child, you broke my arm and leg.
You made your mother a jet-black slave girl,
You made all I see a night of smoke.
Like a tick you sucked my blood,
You scattered it, my son, in pillage,
Treasure past counting, goods by ten thousands —
You let the enemy seize my wealth.
You razed the honest hope to earth,
You made my day a chilly autumn.
You broke my crown and made a pit,
You strewed wealth and heads and made a feast.

Düşman olup yabanlaştın,
Hanın başta, nicesini
Bırakmadın, yaktın.
Nicemi seyirlik ateşe verdin,
Dönüp bakmadan bir handa

Kızıl kanı su gibi akıttın.
Azabı dağ gibi yığdın,
Topluluğumu kırıp serdin.

Soysuz oğlum, yerin dibine gir,
Yıktın yemyeşil meyvemi,
Kestin uzun yele ipimi,
Düşmandan bunca görür müydüm?
Kırdın sıra sıra bağımı,
Viran ettin dalımı,
Kopardın koca fitneyi,
Düşmandan beter kaldırdın
Akrabana bileği.
Çınarı kesip devirdin,
Heybetli dağı yıktın,
Altmış gelini, dul kadını
Bırakmadan feryat ettirdin.
Yiğitliğini ölçüsüz belli ettin,
El güne karalar giydirdin.
İnsan sizin gibi olur mu,
Dini kara kudurasıca,

Böylesi adam onar mı?
Deve yardan geçinceye dek,

Ahali esen göçünceye dek
O dediğin kurusun!
Deve yardan yuvarlandı,
Bitti oğlum, işin!
Pişmeden önce pişirdin,
Pişip yanası Kançoro,
Yanmadan önce yaktın.
Yanıp tutuşup kor oldu.

You became a foe, you turned to wildness,
The khan first of all, and many more
You spared not, you burned them all.
Many of mine you gave to the spectacle fire,
Never once looking back, in a single khan's court
You made the red blood run like water.
You heaped up torment like a mountain,
You cut my company down and laid them low.
Baseborn son, sink beneath the earth,
You felled my green and living fruit,
You cut my long mane-rope away,
Would I have borne so much even from foes?
You smashed my orchards row on row,
You laid my branches waste,
You loosed the great sedition,
Worse than any foe you raised
Your wrist against your kin.
You cut the plane tree down and felled it,
You toppled the majestic mountain,
Sixty brides and widowed women
You made lament without reprieve.
You showed your valor past all measure,
You dressed the folk and world in black.
Can any human be like you,
You black-faithed thing, may you go rabid —
Can such a man ever be mended?
Until the camel clears the cliff,

Until the people migrate safe and sound,
May that word of yours run dry!
The camel tumbled from the cliff —
My son, your business is finished!
You cooked before the cooking time,
Kançoro, may you cook and burn,
You burned before the burning time.
He kindled, blazed, and turned to embers.

Baş kesilip kan akıp,
Dünyadan oğlum yok oldu.
Ele düşen bu zalime,
Zulmü koyun gibi yağdırın,
O davranmadan, çocuklarım,
Kavun gibi karnını yarın.
Koyun gibi başını kesin,
Zulmeden düşmandan
Göz yumana dek yılmayın.
İki kolunu birden bağlayıp,
İki gözünü birden oyup,
Posteki gibi dövüp gerin.
Öz şeytanını kendisine
Dökmeden saçmadan verin!
Ensesini diri diri delin,
Keçeyi kesmez kör bıçak —
Kör bıçakla kesin.
Derisini diri diri yüzün,
İşkenceyle öldürüp,
Yedi güne dek o zorbayı
Öldürmeden, yitirmeden,
İşini büsbütün bitirmeden,
Hesabı enine boyuna görün,
İnletip canını iyice kıvrandırıp,

Öcü genişçe alın.
Perişan edip zorbayı
Taht üstünde gerin.
Öz ettiğini kendisine
Dökmeden saçmadan verin.
Ölmeyip canı direnirse,
Gazaplı domuz yola gelsin.
Kıyamete kalan kullara

Unutulmaz iş olsun.
Dünyası yıkılıp dümdüz olsun,
İşi yanıp kül olsun,
Arkada kalacak çok cana

The head cut off, the blood streaming,
My son was gone out of the world.
On this tyrant fallen into our hands,
Rain down cruelty as on a sheep,
Before he stirs, my children,
Split his belly like a melon.
Cut off his head as with a sheep,
Before the eye of the oppressing foe
Is shut for good, do not relent.
Bind both his arms together,
Gouge out both his eyes at once,
Beat him and stretch him like a sheepskin.
His own devilry unto himself —
Give it back unspilled, unscattered!
Bore through his nape while he still lives,
The blunt knife that will not cut felt —
Cut him with the blunt knife.
Flay off his skin while he still lives,
Kill him by slow torture,
For seven days that tyrant —
Not killing him, not losing him,
Not finishing his business wholly,
Settle the account in length and breadth,
Make him groan, make his soul writhe hard,
Take the vengeance broad and full.
Reduce the tyrant to ruin
And stretch him on the throne.
His own deeds unto himself —
Give them back unspilled, unscattered.
If his soul resists and will not die,
Let the wrathful swine be brought to heel.
For the slaves who remain till Judgment Day

Let it be a deed never forgotten.
May his world collapse and be leveled flat,
May his works burn down to ash,
For the many souls who will remain,

	Yurt yıkıcısı yok olsun,	*May the wrecker of the homeland perish,*
	Halkın işi onulsun!»	*May the people's cause be healed!»*
29290	Zavallı anan Kanıkey,	*Your poor mother Kanıkey,*
	Kahrı dolu Kançoro'ya —	*To Kançoro full of torment —*
	Düşmana sözü dobra söyleyip,	*Speaking blunt words to the foe,*
	Her bir sözü bir türlü.	*Each single word a different kind.*
	Her sözüne dikkat etsen,	*If you marked her every word —*
	Bilgiç ananın, delişmenin,	*The knowing mother, the wild one —*
	Her sözüne baksan —	*If you looked at her every word,*
	Mızrakla sançmış gibi.	*It was as if a lance had pierced.*
	Yiğit oğul Külçoro'ya,	*To the valiant son Külçoro,*
	Külçoro'nun kendisine —	*To Külçoro himself —*
29300	Karaltısı sert, zehri güçlü,	*Her shadow stern, her venom strong,*
	Sataşanı yola getiren —	*She who brings the taunter back in line —*
	Kanıkey destek verip durmuştu.	*Kanıkey had stood firm in support.*
	Hasret derdi açılıp,	*The ache of longing was unsealed,*
	İçindeki düğüm dağılıp,	*The knot within her loosened,*
	Faltaşı gibi gözü açılıp,	*Her eyes flew open wide as divining-stones,*
	Söz söylemeden, dil demeden,	*Without a word, without a sound,*
	Zavallı anan yatışıp,	*Your poor mother grew calm,*
	Kanıkey sözü bıraktı,	*Kanıkey let the discourse go,*
	Peri kızı Ayçürök —	*The peri's daughter Ayçürök —*
29310	Biçare söze başladı.	*The hapless one began to speak.*
	Düşmana ganimet olup,	*Fallen as plunder to the foe,*
	Yüreği yanmış düşmandan	*Heart-scorched by the enemy,*
	Dertli olan bahtsız,	*The luckless one weighed down with grief*
	Derin kederini döktü.	*Poured out her deep sorrow.*
	Gazaplı hanın önünde	*Before the wrathful khan*
	Ayçürök söze başladı:	*Ayçürök began to speak:*
	«Kıyameti, cehennemi	*«The Judgment Day, the fires of hell —*
	Görmeden geldin can kaynım,	*I came without seeing them, dear kinsman,*
	Nice yıl cariyelik geçirip,	*Passing so many years a slave girl,*
29320	Nice ömrü yitirip,	*Losing so much of a lifetime,*
	Nice azabı atlatıp,	*Weathering so much torment,*
	Varan can dönmez gerçek dünyaya	*The true world from which no goer returns —*
	Varmadan geldim can kaynım.	*I came without going there, dear kinsman.*
	Bahadırdan kalan sayısız mal,	*The countless wealth the bahadır left,*

Cediger'de ganimete
Almadan geldim can kaynım.
Aykol'un nerde, arslan nerde,
Bel bağlanan dayanak nerde,
Kuldan üstün doğan,
Düşmana velvele salan,
Öne katsan uğurlu,
Ardı uğultulu sayısız ordu.
Bereket nerde, dayanak nerde,
Medet umulan el nerde?
Hunharını yok edip,
Orda kurup han olup,
İki dizgin, bir yular,
Şimdi ele almışsınız.
Eskisi gibi halin yok,
Sultan olup kalmışsınız!
Dün Bozkurt öldüğünde,
Dünyanın hepsini talan edip,
Kamçıyla ölçüp böldüğünde,
Dul yükünü yorgaya yükledin,

Ordaya yağma saldın.
Kat kat çukurumu kazdırdın,
Handan kalan büyük ordayı
Yedekleyip kışkırtıp, sürüp,
Cediger'e çiğnettin.
Hesabımı tutturdun,
Mememi yardırıp biçtirdin,
Düpedüz tükettin yaşımı,
Başımı avare ettin.
Yığın düşmana içirdin,
Bozkurttan kalan aşını.
Hor kıldın dilek düşüncemi,
Allah, zulmüne Tanrı tanık,
«Birinin oğlu» dedirttin,
Hanımdan kalan yavrumu.
Her gün yaktın canımı,
Düşmana ganimet verip,
Çok yaktın canımı.

As plunder at Cediger —
I came without taking it, dear kinsman.
Where is your Aykol, where the lion,
Where the support that girded loins,
Born to stand above the slave,
Striking terror in the foe,
Auspicious when driven at the front,
The countless host that roared behind.
Where is the plenty, where the prop,
Where the people we looked to for aid?
Destroying your ruthless one,
Pitching the horde, becoming khan,
Two reins and a single halter
You have now taken in your hands.
Nothing remains of what you were,
You have stayed on as sultan!
Yesterday when Bozkurt died,
Plundering all the world entire,
Measuring and parting it with the whip,
You loaded the widow's burden on the ambler,
You loosed pillage on the horde.
You had my pit dug layer on layer,
The great horde left behind by the khan
You led away, goaded, drove,
You let Cediger trample it.
You had my reckoning kept,
You had my breast slashed open and carved,
You spent my years outright,
You made my head a homeless wanderer.
You gave the massed enemy to drink
The food that Bozkurt left behind.
You made my hopes and thoughts despised,
Allah — God is witness to your cruelty,
You made them say «someone's mere son»
Of my little one left by the khan.
Every day you burned my soul,
Giving me as plunder to the foe,
You burned my soul so much.

Düşman oldun, yabanlaştın,

Dumansız ateşle yaktın.
Kahrı sert başlattın,
Müşküle başı attın.
Pişmeden önce pişirdin,
Pişip ölesi Kançoro,
Yanmadan önce yaktın,
Yanıp ölesi sen çoro!
Kapımın ağzını kan ettin,
Talas'ı çiğneyip toz ettin,
Ala Dağ'ı kapıp yer ettin,

Kırgız'ı sıkıştırıp tebaa ettin.
Zavallı kadın, küçük çocuklar,
Beli bükük koca, yetişen genç —
Bunca neden hor kıldın?
Bahadırımdan ayırıp,
Bahadırlık, yiğitlik sizde mi?
Düşmana ganimet verircesine —
Ananın öcü bizde mi?
Dün evi yıkıp devirip,
Çınarı yıkıp devirip,
Atadan kalan mirasçı,
Uzaktan gören keskin gözlü,
Yer yarılıp döl verdiğinde,

O dünyaya giden arslan atam —
Arslan atamla dost olan,
Polat uçlayıp dertleşen,

Dâvut ile söyleşen.
Hazinenin sahibiydi,
Göz bebeği, hunharın deviydi.
İnsan öylesine rastlayamaz,
Yaratılmış âdemoğluna
Adak adansa da bulunmaz.
Topal usta Bölökbay —
Dar yamacın sırtında,

You became a foe, you turned to wildness,

You burned me with a smokeless fire.
You began the torment harshly,
You threw my head into hardship.
You cooked before the cooking time,
Kançoro, may you cook and die,
You burned before the burning time,
May you burn and die, you çoro!
You made my doorway run with blood,
You trampled Talas into dust,
You seized Ala Dağ and razed it to the ground,
You squeezed the Kırgız into subjects.
Poor women, little children,
The bent-backed elder, the growing youth —
Why did you scorn so many?
Parting me from my bahadır —
Is bahadır's valor, is manhood yours?
As if giving plunder to the foe —
Is your mother's vengeance ours to bear?
Yesterday, wrecking and toppling the house,
Wrecking and toppling the plane tree —
The heir left by the father,
The keen eye that sees from afar,
When the earth split open and gave forth young,
My lion father gone to that world —
He who was friend to my lion father,
Who tipped the lance with steel and shared his griefs,
Who conversed with Dâvut.
He was the master of the treasury,
The apple of the eye, the ruthless one's giant.
No man may meet his like by chance,
Among the created sons of Adam,
Though vows be vowed, his like is not found.
The lame master Bölökbay —
On the ridge of the narrow slope,

Atadan kalan mirası
Hazineyi yağmalattın,
Cılız koyun gibi meleştirip,
Kırk kalça ile Bölökbay'ın
Hesabını görüp bitirdin.
Kılıç verip haykırıp,

The legacy left by the father,
The treasury — you had it plundered,
Making them bleat like scrawny sheep,
With forty haunches, Bölökbay's
Account you settled and closed.
Handing out swords and shouting,

Ağır kavga, fitne salıp,
Cediger'i saldırttın.
Abam Bölökbay kılıçtan geçerken

Loosing heavy strife and sedition,
You set Cediger to the attack.
When my aba Bölökbay was put to the sword,

Aman dileyip koştum.
Ağır tüfeği kuşandım,
«Can kaynım» deyip yalvardım.
Yalvardıkça acımadın canıma,
Topyekûn kırdın hepsini.
Azabı dağ gibi başlattın,
Hazinenin ağzına,
Kayıpçı'nın dağına,
Kan-Caylak'ın yamacına
Bölökbay'ı kırıp attın.
Altın yanaklı ay baltayı
Önüne alıp evirip,
Bagış oğlu Kıyaz'a
Ganimet edip verdin.
Tepemi yarıp tuz bastın,
Tabanımı yarıp kurt koyup,
Keçe kepenek giydirip,
Yağız kısrağa bindirip,
Serin yel değmez zavallı can,
Kepeneğe muhtaç olup,
Tuttuğum kor olup,
Yediğim içtiğim zehir olup,
Tutsak düşüp hıçkırıp,
Zulüm çekip feryat edip,
Mutlu günüm az olup,
Gazaplı Kıyaz hasım olup,
Ay karanlık gece olup,
On dört yıl cariye olup,

I ran to him begging mercy.
I girded on the heavy musket,
«Dear kinsman» I said, and pleaded.
For all my pleading you spared not my soul,
You slaughtered every one of them outright.
You began the torment mountain-high,
At the mouth of the treasury,
On the mountain of Kayıpçı,
On the slope of Kan-Caylak
You cut down Bölökbay and cast him away.
The moon-axe with the golden cheeks
You took before you, turned it over,
And to Kıyaz son of Bagış
You gave it as plunder.
You split my crown and pressed in salt,
You split my sole and set a worm within,
You dressed me in a felt herder's cloak,
You mounted me on the dark-bay mare,
The poor soul untouched by cooling wind
Went needing that felt cloak,
What I held turned to embers,
What I ate and drank turned poison,
Fallen captive, sobbing,
Bearing cruelty, crying out,
My happy days were few,
Wrathful Kıyaz was my adversary,
The moon was a lightless night,
Fourteen years I was a slave girl,

Odun toplayıp mal güdüp.
Kökten sökülüp gittik de onduk,

Böylece varıp yittik.
İnleyip ağlayıp hor olduk,
Yetim kalıp büyüdük.
Kırlardan alırım göçümü,
Söyletmeden alırım öcümü.
Ganimete soydun kürkümü,
Şimdi gösteririm âlemi —

Elimi çözen Tanrı'dır benim!
Çukurunu kazmaya geldim,
Senin yolunu kesmeye geldim!
Bağlarım şimdi bahtını,
Çekip alırım tahtını!
Tündüğünü yıkıp düz ederim,
Baharında koymam, güz ederim.
Gazabım kabardı, düz ederim,
Kıvrandıra kıvrandıra kıyarım canına,
Kımız gibi yudumlarım kanını.
Bitiririm hanlık devrini,
Ezip çiğnerim bağrını.
Yanmadan önce yaktın,
Benim gibi yanıp kor olasıca,
Tutuşup alev alev yanıp,
Benim gibi yok olasıca.
Gündüz görmez gece olasıca,
Kömür olasıca, kül olasıca,
Bir yapmadın, bin yaptın,
Kasılıp kabara kabara,
Bunca neden fesat çıkardın?
En başta sen, çoro,
Toyuna doksan kurban kesilip,
Eskiden beri zorlu Kançoro,
«Kançoro» diye ad kondun.
Öz yuvadan kardeş sen oldun,
Özünde düşman sen oldun.

Gathering firewood, herding stock.
Torn from the root, we went — and prospered,
Thus we went and thus were lost.
Groaning, weeping, we were scorned,
We grew up orphaned.
From the steppes I take my caravan,
Without a word I take my vengeance.
You stripped my fur coat off as plunder,
Now I will show the world —

It is God who unbinds my hands!
I have come to dig your pit,
I have come to cut your road!
Now I bind your fortune fast,
I wrench away your throne!
I tear your tündük down and level it,
I leave you not in spring, I make it autumn.
My wrath has swollen — I will level you,
Writhing, writhing, I will take your life,
I will sip your blood like kumis.
I will end your era of khanship,
I will crush and trample your breast.
You burned before the burning time,
May you burn like me and turn to embers,
Kindling, blazing flame on flame,
May you be destroyed like me.
May you see no day — become a night,
Become charcoal, become ash,
You did not one wrong, you did a thousand,
Strutting, puffing, swelling proud,
Why did you sow so much corruption?
First of all you, çoro —
Ninety victims slain at your feast,
Kançoro, mighty from of old,
You were given the name «Kançoro».
From our own nest you became the brother,
In your essence you became the foe.

Ülke bozup el yok ettin,

Kan akıtıp han boğazladın.
Cefaya saldın ihtiyarı,
Kötü ettin hepsini,
Yoksa Kırgız'ın, Argın'ın
Tümünü toptan göçürttün,
Beğenmeyip ocağını söndürdün.
Haracını artırdın,
Azabını neden çektirdin,

Ağılını kana batırdın,
Zulmünü bunca aşırdın,
Hıncını içine gizledin,
Kavganı yurttan aşırdın.

Sinsi sinsi gözledin sırtını,
Kırgını, fitneyi, şerrini —
Yer kaldırırsa bu ettiğini.
Sırrı söyleyip sırt döndün,
Orda yakıp ateş saldın.
Viran edip sınırı aldın.
Fesada çevirdin sözünü,
Yanarak öl, kudurasıca,
Nice kavga, fitne saldın,

İstediğinde bu yurda —
Kadir gecesi, safa gecesi nerde,

Dün canı sıkılınca karaca avlayan,

Sıkılmazsa zavallı yurt
Gönlünce oynayıp yatan —
Eskisi gibi gün nerde?
Halk yönetip, el güdüp,
Argın'a sultan olmuşsun.
Bu yurdu paramparça edip
Kara yılan gibi emmişsin.
Kırgın edip sınırı aldın,

You broke the country and destroyed the people,
You spilled blood and slaughtered khans.
You threw the old into torment,
You did evil to them all,
Or else the Kırgız and the Argın —
You drove them all away entire,
Disdaining, you snuffed out their hearth.
You raised their tribute higher,
Why did you make them bear such torment,
You soaked their sheepfold in blood,
You pushed your cruelty past all bounds,
You hid your grudge within,
You carried strife beyond the homeland.

Slyly, slyly you watched their backs,
The slaughter, the sedition, and your evil —
If the earth can bear this deed of yours!
You spoke the secret and turned your back,
You burned the horde, you set the fire.
Laying waste, you took the border.
You turned your word to mischief,
Die burning, may you go rabid,
How much strife and sedition you have sown
Upon this homeland when you pleased —
Where is the Night of Power, the night of peace?
Yesterday, hunting roe deer when the heart was heavy,
And when not heavy, the poor homeland
Playing at its pleasure, lying at ease —
Where are the days of old?
Ruling folk and herding people,
You have made yourself sultan of the Argın.
Tearing this homeland all to pieces,
You have sucked it like a black snake.
Slaughtering, you took the border,

Yıkıp içeriye ateş saldın,
Mızrağını iyice biledin,
Gazabı fena başlattın.
Beli bükük yaşlı, küçük çocuklar —
Soysuz koyup bıraktın.
Böbürlenen kudurasıca,
Öz vebalin kendine,
Vebalin kara tepene,
Fesat kuran onar mı,
Huyu haşarı, içi haram,
Haberi başka, zehri güçlü —
Kançoro kardeş olur mu?
Ortadan çelen yaban domuzunu,
Ejderhayı «kardeş» diye,
Âdemoğlu besler mi?
Yanasıcadan öç almadan,

Onu göz bebeği eden kaynım,

Tanrı'ya işin hoş gider mi?
Bize özünde düşmandır,
Kavga çoğalır dibinde,

Çekişmesi güçlenir özünde.
Çaresi tükenince bu sinsi,
Obaya konup yerleşir.
«Bile isteye kardeş olduk» – diye,
Ant içip dururlar.
Semirip dinçleşip el altından
Ok geçmez zırh toplayıp,
Ulu yurttan asker toplayıp,
Zehir mayalar yayığına,
Böylece kurutur kökünü.
Verdiğin bir mangır etmez,
Bileğini sıvayıp zorbaca çıkar.
İyiliğin dağ kadar olsa da,

Çok malın demirce değmez.

Wrecking, you set fire within,
You whetted your lance keen,
You began the wrath most foully.
Bent-backed elders, little children —
You left them abandoned, baseborn one.
You swaggering thing, may you go rabid,
Your own sin upon yourself,
Your sin upon your own black crown —
Can one who plots corruption mend,
His temper vicious, his innards unclean,
His tidings alien, his venom strong —
Can Kançoro be a brother?
The wild boar that cuts across the middle,
The dragon — calling it «brother»,
Does any son of Adam rear it?
Without taking vengeance on that burning wretch,
My kinsman who made him the apple of his eye —
Will your deed sit well with God?
In essence he is our enemy,
Strife multiplies at his root,

His quarreling grows strong in his marrow.
When this sly one's resources fail,
He settles down upon the camp.
«Knowingly we became brothers» – saying,
They keep on swearing oaths.
Growing fat and hale, in secret
He gathers armor no arrow pierces,
Gathers soldiers from the great homeland,
He ferments poison in your churn,
And thus he dries your root.
What you gave is not worth a copper,
He rolls up his sleeve and comes out a tyrant.
Though your kindness be a mountain's worth,
Your many goods count less than iron.

Eğrisi başka kudurasıca,

Semirirse ülkeni bozar,
Her işin kömürce etmez,
Semirirse obanı bozar.
Doğru yoldan saptırır izini,
Tutuşturur obanı.
Düşman eder karını,
Sonunda bozup itibarını,
Tüketir aklını fikrini,
Düpedüz giderir itibarını.
Dün yeri kaynatan ordu gelip,

Külçoro, sen savaşta yok muydun?
Sinek kadar cana bunca gelip,

Kurnaz adam saf bozup,
Boğuşmada nice can okla uçup,
At sürüp küheylan dönderildiğinde,

Göğü yaran çığlık kopup,
Erler kapışıp dururken,
İş bozguncusu içinden —
Çift dilli çıkar adamından.

İkiniz bir arada varsınız,
Yerin dibine girsin bu zorba!
Bozguncunun gözü budur,
Yassı dilli, dört köşeli,
Büyücünün gözü budur.
Çatal belin yokuşunda,

At yürümez düzlükte,
Asil abamla ikinize
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Baştan başa kavga, fitne salıp,
Perişan edip eli alıp,

His crookedness is something else — may he go rabid,
If he fattens, he wrecks your country,
His every deed counts less than charcoal,
If he fattens, he wrecks your camp.
He bends your track from the straight road,
He sets your camp aflame.
He makes an enemy of your wife,
At last he spoils your good repute,
He drains your mind and wit,
He wipes your honor out entirely.
Yesterday when the host that boiled the earth came on —
Külçoro, were you not there in the battle?
Coming in such throngs against a soul small as a fly,
The cunning man breaking the ranks,
Many souls flying off on arrows in the fray,
When steeds were spurred and chargers wheeled,
A scream splitting the sky,
While men grappled man to man,
The wrecker of the cause from within —
The double tongue comes from your own man.
The two of you stand here together —
May this tyrant sink beneath the earth!
This is the wrecker's very eye,
Flat-tongued and four-cornered,
This is the sorcerer's very eye.
On the rise of the forked pass,

On the flat where no horse walks,
At you two, my noble aba and you,
Drawing bows like rain,
Loosing arrows down like hail,
Sowing strife and sedition end to end,
Reducing the people to ruin and seizing them,

Elin geçindiği yeri alıp,

Yamacı bırakıp beli alıp,
Kavgayı, kötülüğü dileyen
Çınkoco, Toltoy iki aban —
«İki abanı işte bu öldürdü» – diye,

Er Kıyaz'ı kışkırtmıştı.
Kök-Ötök boyunca konup,
Kıyaz'a yaranıp coşup,
Yivli demir sırlı mızrağı
Kısa tutup savurmuştu,
Kıl kadar esirgemeden birinizi,
Kırgın salıvermişti.
Mızrağını kana bulamıştı,
Gerekli nice değerli canı
Kırıp yere yıkmıştı.
Kızıl bela Kançoro
Çeliğini yere dayamıştı,
Öte yandan hısımlık, yakınlık —
Nerede birini kollamış ki?
Fitilini kızıl kor edip,
Şayımbet ile Baytaylak'ı,
Hep o han çocuklarını,
Yanasıca domuz yok etti.
Delip deşip kanını alıp,
Yamanım diyenin canını alıp,

Kızıl altın, gök sikke —
Yağmalayıp bunca malı alıp.
Tepeye çıkıp bağırıp,
On bin askeri çağırıp,
Uzun çarık, deri şalvar,
Yorga kısrak, kızıl kın —
Kul Coydur'u öne sürdü,
Nice kavgayı diledi,
Kederi genişçe saldığında,

Oğul, bu aklından çıktı mı?

Seizing the land where the people made their living,
Leaving the slope and seizing the pass,
Those who wished for strife and evil —
Çınkoco and Toltoy, the two abas —
«It was he who killed the two abas» – saying,
He had goaded Er Kıyaz on.
Camping all along the Kök-Ötök,
Fawning on Kıyaz, growing heated,
The grooved iron glazed lance
He gripped short and swung,
Sparing neither of you by a hair,
He loosed the slaughter free.
He smeared his lance with blood,
So many needed, precious souls
He cut down and felled to earth.
The red calamity Kançoro
Had planted his steel upon the ground —
And as for kinship, closeness —
When did he ever shield a single one?
Making his fuse a red-hot coal,
Şayımbet and Baytaylak,
All those children of the khan —
The burning swine destroyed them.
Piercing, gashing, taking their blood,
Taking the life of whoever said "my brave one",
Red gold and gray-blue coin —
Pillaging and taking so much wealth.
Climbing the hill and shouting,
Calling up ten thousand troops,
Long sandals, trousers of hide,
Ambling mare and crimson scabbard —
He pushed the slave Coydur to the front,
He wished for many a battle,
When he spread the sorrow wide —

Son, has this slipped from your mind?

Ot yığınına bastığında,
Kürek kemiğini kesip oyduğunda,

Er canını kul edip,
Kırk yılkıcı ihtiyara
Oduncu yapıp koyduğunda —
Zulmü salan Kançoro,
Elini tutan er Kıyaz,
Buyruğu veren buydu,
Kullar içinde sinsi düşmandı.
Kargaşayı, kıyameti,
Salmaz mısın Külçoro!
Kudurasıcayı kurbanlığa
Yatırmaz mısın Külçoro!
Bu türlü bozguncu yok olsun,
Cam gibi işin parlasın!
Taş yamaçlı Ken-Kol'dan
Göçü almaya gelmişiz,
Kahrı kalın domuzdan
Öç almaya gelmişiz.
Yolunu şaşırmış Kırgız'dan
Söz almaya gelmişiz.
Ejderha suratlı domuzdan
Hınç almaya gelmişiz!
Yamanımız, hanımız —
Kızıl kan içip toz yutup,
Kırılalım hepimiz.
Kıl ipte sıra sıra kopsun,

Esirgediğimiz aziz canımız.
Su gibi aksın kanımız,
Dert kusup öç almadan

Nasıl dursun canımız?
Vuruşup kan yutmadan,

Nasıl rahatlar canımız?
Geçen zulüm, büyük müşkül —
Adamsan Külçoro,

When he trod you into the heap of straw,
When he cut and gouged the shoulder blade,
Making a slave of a hero's soul,
When he set forty old herders of horses
To labor as cutters of wood —
The one who loosed the cruelty was Kançoro,
The one who held his hand was Er Kıyaz,
It was he who gave the order,
He was the sly foe among the slaves.
The tumult and the Judgment Day —
Will you not loose them, Külçoro!
That rabid thing upon the altar —
Will you not lay him down, Külçoro!
May wreckers of this kind be gone,
May your work shine out like glass!
From stone-sloped Ken-Kol
We have come to take the caravan,
From the swine thick with torment
We have come to take revenge.
From the Kırgız gone astray
We have come to take their word.
From the dragon-faced swine
We have come to take our rage!
Our brave one, our khan —
Drinking red blood, swallowing dust,
Let us all be cut down.
Let them snap in rows upon the horsehair rope,
Our dear souls that we have spared.
Let our blood flow out like water,
Without spewing forth our grief, without revenge,
How can our souls stand still?
Without clashing, without swallowing blood,
How can our souls find ease?
The cruelty past, the great hardship —
If you are a man, Külçoro,

Gönlünüze alınız.
Yaradan Tanrı'nın kulu,
Yufka olursa her bir can,
Sendeleyip yürür gider,

Önceki gazaplı bu domuz
Beslesen kardeş olur mu?
Kükreyen zorbayı
«Kardeş» diyen onar mı?
Donsuz kızıl kul edip,
Nicesini yakıp perişan edip,
Düşmanlığını belli edip,
Düpedüz yaktın tutuşturup,
Yüzü kanatıp yırttırıp,
Kara saçı dağıttırıp,
Kambar Ata'nın boz aygırına
Cediger'i bindirtip,
Han hazinesini, ordayı
Kançoro'nun buyruğuna verip —
Öç almadan bakıp durmaktansa,
Bu işler olup bitmektense,
Doğmadan dibe çökelim,
Dirlikten mezar yeğdir,
Bundansa ölelim!
Çelikleri körletip,
Değerli eri yok edip,
Beti benzi solmayan domuzu
Kardeş edip nideriz?

Tutam tutam kırkıp bu yeleyi,
Kırılıp ölüp gidelim» –
Deyip, böylece Ayçürök
Dimdik dikilip gazaplandı,
Gözleri alev alev yandı,
Fıstık gibi bembeyaz dişini
Böle böle gıcırdattı.
Ejderha gibi ıslık çalsa,
Onu hangi can tutabilirdi?
Taht üstündeki Kançoro'ya

Take them into your hearts.
Every soul, slave of God the Creator,
If it grows soft as thin-rolled dough,
Goes staggering upon its way,

That swine so wrathful from before —
If you rear him, will he be a brother?
The roaring tyrant —
Can one who calls him «brother» mend?
Making them red slaves without trousers,
Burning many into ruin,
Making plain his enmity,
You burned outright, setting all ablaze,
Bloodying and tearing faces,
Loosening the black hair wild,
On the gray stallion of Kambar Ata
Setting Cediger astride,
The khan's treasury and the horde
Given over to Kançoro's command —
Rather than watch on without revenge,
Rather than let these things be done,
Let us sink to the bottom unborn,
The grave is better than such living,
Rather than this, let us die!
Blunting the blades of steel,
Destroying the precious man,
The swine whose face never pales —
What do we gain by making him a brother?
Shearing this mane tuft by tuft,
Let us be cut down and die» –
Saying this, thus Ayçürök
Rose up rigid in her wrath,
Her eyes burned flame on flame,
Her teeth white as pistachio kernels
She ground and ground together.
If she whistled like a dragon,
What soul could hold her back?
At Kançoro on the throne

Alıcı kuş gibi atıldı.
Görsen Çürök kadınını,
Kıpır kıpır kâfiri —
Boz kaplan gibi yutkundu.
Gösterdiği azaptan, beladan,
Kendi doldurduğu kâseden,
Kançoro nasıl kurtulsun!

Kendi ettiği işti,
Öz kardeşine ok atan
Kançoro nerden adamdı ki!
Gazaplı Çürök başlattı,
Kanıkey'le ikisi davranıp,
Göğüsteki emanet canla,

Hayli fitne, büyük kavgayı,
Coşan delişmen başlattı.
Deminki kaplan anan Kanıkey,
Töre bilip, el yönetip,
Talas'ta kurulan ordada
Âleme ana olduğunda —
Bunun gibi yaman kişi yok.
Kıymetli ananın, delişmenin,
Yapamayacağı işi yok.
Candan ahbap Bölökbay —
Bölökbay ustanın kendisine,
Dâvut'un kara gözüne,
Rakı sunup yağ verip,
Hizmet edip boyun eğip,
Dâvut ustaya yalvarıp,
Urganına küheylan gerdirip,
Altı bin iğdiş deve, seksen buğra –

O Bölökbay ustanın
Hakkı diye verdirmişti.
«Cankolço yapıver» – diye,
Malını döküp yalvarmıştı,
«Ayaş hey» – deyip eli yorulup,

She hurled herself like a hunting bird.
Had you seen the woman Çürök —
The restless infidel —
She gulped like a gray tiger.
From the torment and calamity he showed,
From the bowl he filled himself,
How should Kançoro escape!

It was the deed of his own doing —
He who shot arrows at his own brother,
Since when was Kançoro any man!
Wrathful Çürök began it,
She and Kanıkey, the two, bestirred,
With the soul held in trust within the breast,
Great sedition and mighty battle
The surging wild one began.
Kanıkey, your tiger mother of a while ago,
Knowing custom, ruling people,
In the horde pitched at Talas
When she was mother to the world —
There is none so formidable as she.
The precious mother, the wild one —
There is no deed she cannot do.
The bosom friend Bölökbay —
To master Bölökbay himself,
To the black eye of Dâvut,
Offering rakı, giving fat,
Serving and bowing low,
Pleading with master Dâvut,
Stretching a charger on his tether-rope,
Six thousand gelded camels, eighty bull-camels –
As the due of master Bölökbay
She had them given over.
«Make a cankolço» – saying,
She poured out her wealth and pleaded,
«Hey, ayaş» – saying till her hand grew weary,

Bölökbay'a yalvarmıştı,
O, hizmetin değerini bilmişti,
Asil usta Bölökbay,
Kanıkey'in sözünü tutmuştu.
Yavrum, ey ayaş, razıyım,
Soyundan sopuna
Armağan diye taşınsın diye,
Soyun görüp sevinsin diye,
Dâvut'un yaptığı eşyanın
Değerini isteyip bilsin diye,
Kederli gönül, dertli yürek

Yumruklasa ikiye bölsün diye,

She pleaded with Bölökbay,
And he knew the worth of service,
The noble master Bölökbay
Kept Kanıkey's word.
My child, o ayaş, I consent —
That from his line unto his line
It be carried as a gift,
That his line may see it and rejoice,
That the worth of the thing Dâvut made
Be asked for and be known,
That the grieving heart, the sorrowing breast,
If it strikes, be split in two,

Ününü düşman görsün diye,
Zavallı cana bu güzelim,
Göz bebeği olsun diye,
Var gücüyle sallayınca
Sahiden sançtığı düşman ölür ya...
Geri dönülmez gerçek dünyayı
Sıcak soluğu değen görür ya.
Kıymetlim ayaş, razıyım,
Ulu oğlunun oğlunu almaya,
Nidana ortak kalmaya —
Kararan gözümü perde basıp,
İyice kocadığım çağda,
Kuğu gibi sakalım ağarıp,
Kuzgun gibi gözüm kızarıp,
Varım yoğum dökülüp,
Çeliğim körelip tükenip,
İş göremez olduğum çağda.
Son aşımı aşarken —
Kefenimi verdi ayaşım —
Göçüp gideceğim çağda.
Göğsüm soğuyup gözüm yumulup,
Göçüp gideceğim çağda.
Gerçek dünyaya emanet can,
Yavrum, geçeceğim çağda.
Dönüp bakmadan bu safadan,

That the enemy may see its fame,
That for the poor soul this fine thing
Be the apple of the eye —
When swung with all one's might,
Truly the foe it stabs will die...
The true world of no returning —
Whoever feels its hot breath sees it.
My precious ayaş, I consent,
To take the son of your eldest son,
To share in your lament —
When darkness films my dimming eye,
In the season of my deep old age,
My beard gone white as a swan,
My eye gone red as a raven,
All I have spilling away,
My steel grown blunt and spent,
In the season when I can work no more.
As I eat my final meal —
My ayaş gave my shroud —
In the season when I shall depart.
My breast gone cold, my eyes shut fast,
In the season when I shall depart.
The soul held in trust for the true world,
My child, in the season when I pass.
Never looking back at this delight,

Göçüp gideceğim çağda.
Dediğine razıyım,
Vasiyet malımı yapıp vereyim.

Emanet söze uyuver,
Bozkurt oğlun Semetey'e
Armağan olarak veriver.
Su verip ağzını sivrilttim,
Değdiği yerde iz koymadan,
Çarpılıp gidip ölsün – diye,
Yaratılmış kulun gözyaşıyla,
Gözyaşıyla suvardım,
Aç ejder gibi buğuladım,
Ayrıca ağzını zehirledim.
Arda kalan yetime,
«Alsın» diye beklediğimdi.

Ahirete göçerken,
Gerçek hünerimi ortaya koydum.
Her yerini çimdikleyip yoklayıp,
«Sinek kadar kusuru yok» – diye,
İçten içe kıvanıp ağardım.

Bütün hüner, kalan güçle,

Yavrum ah, bağını taktım.
Çokça ağlayıp dermanı gidip,
İhtiyarın gözünden
Dolu gibi kara kan boşanıp,
Çığlık çığlığa ağlayıp,
Elinden koklayıp hıçkırıp,
Vaktiyle göçen Bölökbay'ın
Miras verdiği ak hançer:
Özü cevher, sapı altın,
Onu koyacak kını altın.
Sapını evirip buran,
«Kazara elden çıkar» – diye,

In the season when I shall depart.
I consent to what you say,
Let me make and give my testament-wealth.
Heed the word given in trust:
To Bozkurt's son, to Semetey,
Give it over as a gift.
I tempered it and honed its edge,
That where it strikes, leaving no trace,
The stricken one should go and die – saying,
With the tears of created slaves,
With tears I quenched its steel,
I steamed it like a hungry dragon,
And poisoned, too, its edge.
For the orphan left behind,
«Let him take it» — that was what I awaited.

As I migrate to the hereafter,
I have set forth my true craft.
Pinching and probing its every part,
«It has no flaw as big as a fly» – saying,
Inwardly I glowed and whitened with pride.
With all my craft, with the strength that remained,
Ah, my child, I fixed its binding on.
Weeping long, his strength departing,
From the old man's eyes
Black blood poured down like hail,
Wailing scream on scream,
Sniffing her hand and sobbing —
From Bölökbay, who long since passed,
The white dagger given as bequest:
Its core pure gem, its hilt of gold,
Its sheath to hold it made of gold.
She who turned and twisted at its hilt,
«It may slip by mischance from hands» – saying,

Onu düşünmeden edemeyen,
Endamını nice söz eden,
«Kapıştığım düşmana sıyırırım» – diye,

Buna Kanıkey kendi ant etmişti.
Cariyelikten anan kurtulup,
Dileğini Tanrı verdiğinde,
Perinin kızı Ayçürök –
Armağan edip Seytek'ini,
Kayıpçı'nın taşında,
Baştan beri hazır tutmuştu.
İsteyerek verilen ak hançer,
«Armağan diye çocuklar alsın» – diye,

Yüzü kara düşmana
«Bir bela salsın» – diye,
Armağan verilen ak hançer —
Kadından pehlivan Ayçürök,
Gazaplı hana davranıp,
Kan dökmeye atılıp,
Çevikliği ölçüsüz,
Hesapsız koşup,
Karaca gibi seğirtip toparlanıp,
Armağan alınan ak hançeri,

Sapından kavrayıp,
Kınından sıyırıp çıkarıp,
Ağzından gök alevi
Ok gibi yanıp çığlayıp,
Kadının hali böyledir —
Coşup feryat ederek,
Emanet canı ortaya koyup çırpınıp,
Ulu atası Manas'ın
Ruhuna yalvarıp,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Göz açıp yumuncaya dek,
«Kardeşiz» deyip yüreği sızlayıp,

Külçoro fırlayıp kalkıncaya dek,

She who could not keep it from her thoughts,
She who spoke so often of its form,
«I will draw it on the foe I grapple» –
saying —
On this Kanıkey herself had sworn an oath.
When your mother was freed from slavery,
When God granted her wish,
The peri's daughter Ayçürök –
Making a gift of it to her Seytek,
On the stone of Kayıpçı,
Had kept it ready from the start.
The white dagger given willingly,
«Let the children take it as a gift» –
saying,
Upon the black-faced foe
«Let it loose a calamity» – saying,
The white dagger given as a gift —
The woman-wrestler Ayçürök,
Bestirring against the wrathful khan,
Springing forth to shed his blood,
Her quickness beyond measure,
Running past all reckoning,
Darting nimble as a roe deer,
The white dagger taken as the gift —

Gripping it by the hilt,
Drawing it bare out of its sheath,
The blue flame from its edge
Burning, shrieking like an arrow —
Such is the way of a woman —
Surging, crying out,
Staking the soul held in trust, thrashing,
To the spirit of the great forefather,
Of Manas, she prayed,
Before one could say this or that,
Before an eye could blink and open,
Before Külçoro — «We are brothers», his
heart aching —
Could leap up to his feet,

Lafa karışıncaya dek,
Araya girip ayırıncaya dek,
Bembeyaz yüzü al basıp,
Erce beli kuşanıp,
Fırlayıp koşup şimşek gibi akıp,

Kançoro hana yaklaşıp,
Ölçülü yeri nişanladı,
Öldürecek yere vurdu.
«Ay baltanın kaşı» – diye,
«Yüreğin can başı» – diye,
Ak hançeri saldı.
Tekmeleyip çekip aldı,
Ak hançer kesmez olur mu,
Kurumlanan Kançoro
Altın tahttan yıkıldı,
Yeri kucaklayıp serildi.
«Gevşeklik etti it Kıyaz,
İtliğini bildim» – diye,
«Söylenen dedikodu gerçekse,
Kara eşek ederim» – diye,

Bu sözü söylediğinde,
Çevikliği ölçüsüz,
Şakır şakır Ayçürök
Çok konuşturur mu hiç:
Ensesinin çukuru,
İki omuz iliğinin ortası,
«Ölçülü yerin hizası» – diye,

«Öleceği yer budur» – diye,

Ak hançerle vurdu ya,
Zalim doğmuş kancık cariye,
Tekmeleyip çekip aldı,
Düşmanı Kançoro'nun
Koyun gibi karnını yardı.
Kavun gibi başını kesti şimdi.
İşte o zaman Ayçürök

Before he could break into the talk,
Before he could step between and part them,
Her pure white face flushed red,
Girding her waist like a man,
Springing, running, streaking like lightning,
She closed on Kançoro khan,
She sighted the measured place,
She struck the killing spot.
«The brow of the moon-axe» – saying,
«The life-head of your heart» – saying,
She drove the white dagger in.
Kicking, she wrenched it out —
Would the white dagger fail to cut?
The vainglorious Kançoro
Toppled from the golden throne,
He sprawled embracing the earth.
«The dog Kıyaz grew slack,
I have learned his dogging ways» – saying,
«If the gossip told is true,
I will make him a black donkey» – saying —
When he had spoken this word,
Her quickness beyond measure,
Ayçürök, flash upon flash —
Would she let him talk on long?
The hollow of his nape,
The midpoint of both shoulders' marrow,
«The line of the measured place» – saying,

«This is the spot where he shall die» – saying,

She struck him with the white dagger —
The slave girl born a tyrant, the vixen —
Kicking, she wrenched it out,
And of the enemy Kançoro
She split the belly like a sheep's.
She cut off his head now like a melon.
Then it was that Ayçürök,

Ak hançeri kavrayıp çevirip,
Yarıp deşiverip,
İçinden çıkan kara kanı
Kanıkey, Çürök bu ikisi,
Avuçlayıp yudum yudum emdiler,

Susuzlukları kanıverdi,
Göz çukuru doldu şimdi,
Sönen ateşi yandı şimdi,
29860 Ölecek canı dirilip,
Kopanı ulanıp,
Saçılanı derlenip,
Yanık derdi yatışıp,
Göğüsten tasa gidip,
Bedenden ter gidip,
Ağrısı derdi yatışıp,
Faltaşı gibi gözü açılıp,
Çehresi aydınlanıp açılıp,
Yakıcı kaygı yatışıp,
29870 «Dileği Tanrı verdi» – diye,
«Göz diken düşman öldü» – diye,
«İstediğim geldi» – diye,
«Karnım şimdi doydu» – diye,
Yiten hunhar bulunup,
«Şimdi cana geldi» – diye,
Hasretin hepsi açılıp,
Azaplı müşkül dağılıp,
Kaygının hepsi dağılıp,
Çehreler hep açılıp,
29880 Halk çağrışıp, el gürleyip,
Dört bir yandan el dizilip,
«Gönlü dar domuz öldü» – diye,

Elin önceki dayanağı

«Dönüp geri geldi» – diye,
«Gazaplı domuz öldü» – diye,
Kalabalık elin yuları
«Bozkurt dönüp geldi» – diye,

Gripping the white dagger, turning it,
Splitting, gashing him open,
The black blood that came from within —
Kanıkey and Çürök, these two,
Cupped it in their palms and sucked it sip by sip,
Their thirst was quenched at last,
The eye's hollow filled now,
Their guttered fire burned now,
The dying soul revived,
The severed was rejoined,
The scattered was regathered,
The scorching grief was stilled,
Sorrow left the breast,
Sweat departed from the body,
The ache, the sickness stilled,
Eyes flew open wide as divining-stones,
Faces brightened and unclosed,
The searing care was stilled,
«God has granted the wish» – saying,
«The coveting foe is dead» – saying,
«What I wished for has come» – saying,
«My belly now is full» – saying,
The lost ruthless one being found,
«Now the soul has come again» – saying,
All the longing was unsealed,
The tormenting hardship scattered,
All the sorrow scattered,
Every face unclosed,
Folk calling out, the people thundering,
People arrayed from all four sides,
«The narrow-hearted swine is dead» – saying,
The people's prop of former days —

«He has turned and come again» – saying,
«The wrathful swine is dead» – saying,
The halter of the teeming people —
«Bozkurt has turned and come» – saying,

Halk gürleyip el dalgalanıp,
Kurban duasını tez edip,
Var dünyalığını adayıp,
Oğlak toyunu başlattı.
El sevinip çığlık atıp,
Malı şöyle dursun, canından
Büsbütün geçip attılar,
Semizi yakalayıp koyun kesip,
«Dilediğini verdi» – diye,

«Hunharın oğlu er Seytek,
Ele dönüp geldi» – diye.

Orda kurup dev olup,
Ulu yurda sahip olup,
Makam sahibi can olup,
Altın tahta oturup han olup,
«Mirasınıza önce konunuz,
İki dizgin, bir yuları
Elinize alınız.
Çok vurulan elini,
Çok dağılan yurdunu
Yeniden derleyip toplayınız.»
Yurt gürleyen coşku olup,
Kalabalık, ulu toy olup,
Halkın akıl ermez düşü olup,

Ala Dağ gibi et olup,
Ala Göl gibi içki olup,
Bağlıdaki semizler kesilip,

Yetim, dul, yoksul —
Eli yetmeyen yurt doyup,
«Sefada, bahtta kalalım» deyip,

El değmemiş bunca mal
Ulu velvele içinde dağıtılıp,
Semetey oğlu er Seytek,
Elin bahtına yaratılıp,

Folk thundering, people surging,
Speaking the sacrifice-prayer in haste,
Vowing all their worldly goods,
They began the feast of the kid.
The people rejoiced and cried aloud,
Let wealth alone — even their lives
They renounced entirely,
Catching the fat ones, slaughtering sheep,
«He has granted what was wished» –
saying,
«The ruthless one's son, Er Seytek,
Has turned and come back to the people» –
saying.
Pitching the horde, becoming a giant,
Becoming master of the great homeland,
Becoming a soul that holds the seat,
Sitting the golden throne, becoming khan —
«First take up your inheritance,
The two reins and the single halter —
Take them into your hands.
Your sorely beaten people,
Your sorely scattered homeland —
Gather and bind them up anew.»
The land became a thundering joy,
It became a teeming, mighty feast,
It became the people's dream past
understanding,
Meat was heaped like Ala Dağ,
Drink was poured like Ala Göl,
The fattened beasts in the stalls were
slaughtered,
Orphan, widow, pauper —
The helpless folk ate their fill,
«Let us dwell in delight and fortune»
saying,
So much wealth untouched by hands
Was dealt out amid the great clamor,
Semetey's son, Er Seytek,
Created for the people's fortune,

Karında kalıp büyüyüp,
Ata yerini alıp ulu olup,

Âlem yurduna büyük olup,
Yaşlıya kazı yedirip,
Kaz gibi çağrışan çok ele
«Semetey oğlu» dedirtip,
Namı yürüyen can olup,
Ilgınlı Ken-Kol, geniş Talas'a
Ata yerine han olup,
Karşı yamaçta maral böğürüp,
Yiğidin çınarından
Yavrulu bülbül ötüp.
Yurt özgürce kısrak bağlayıp,
Kocakarı kuyruk yağı çiğneyip,
Gördüğü sefa, güzellik olup,
Gündüzü şarap, kız olup,
Gönülleri rahat olup,
Bozkurt oğlu o Seytek
Talas'a sağlam han olup,
Elin belası çözülüp,
Ezelî tasalar kesilip,
Çınar bahçe yemişle dolup,
Yurda talih, baht konup.
El gün keyfe susayıp,
Kahrı kalın, zehri güçlü

Kançoro'dan kurtulup,
Yaylası yemyeşil ot olup,
Giydiği samur börk olup,
Tay binip kuş salıp,
Dünyayı geniş tutup,
Şabiyet oyunu, orompoy,
Orda oyununu birlikte kurup,
Kırkardan çizgi çizişip,
Ocakları kurup,
Altmış kısır, kırk tayı,
Her yarışa ortaya koyup,
Kazanan kesip alıp,

Grown while yet within the womb,
Taking his father's place, becoming great,

Becoming great to the world's whole land,
Feeding kazı to the aged,
Making the many folk that call like geese
Say «Semetey's son» of him,
Becoming a soul whose fame goes forth,
Over tamarisked Ken-Kol and broad Talas
Becoming khan in his father's place,
The maral belling on the facing slope,
And from the hero's plane tree
The nightingale singing with her brood.
The land tethering mares in freedom,
The old crone chewing tail-fat,
All they saw being ease and beauty,
Their days being wine and maidens,
Their hearts being at rest,
Bozkurt's son, that Seytek,
Becoming Talas's steadfast khan,
The people's woes untangled,
The age-old cares cut short,
The plane-tree orchard filling with fruit,
Luck and fortune alighting on the land.
Folk and world athirst for pleasure,
From the one thick with torment, strong with venom,
From Kançoro being freed,
Their summer pasture being green grass,
Their wear being sable caps,
Riding colts and loosing hawks,
Holding the world wide,
The game of şabiyet, the orompoy,
Setting up the horde-game all together,
Drawing lines by forties,
Setting up the hearths,
Sixty barren mares and forty colts
Staked upon every race,
The winner cutting his prize away,

«Yiğitlik edip yendik» – diye,
Kaptırana karşı alanlar
Üstünlük taslayıp,
Canı sıkılan karaca avlayıp,
Sıkılmazsa şen yurt

Alabildiğine oynayıp yatıp –
Sefaları işte böyle!
Aldıkları altın yumruk kadar,
Kalkıştığında koca yurt
Kokon'a zulüm salıp,
Atkısı pahalı sarı ala
Kokonludan alıp,
Coştuğunda koca yurt
Kaşgar'ı kuşatıp,
Kaşgar'ın kara sakar kısrağını
Ganimet edinip,
Uzak sefer yolu bulamayıp,
Çarpışacak dağ bulamayıp,
Savaşacak düşman bulamayıp,
Çepeçevre yurdun hepsine
Yiğitliğini yayıp,
Koşup acele edip Kara dev —
Bunun bey arslanı Külçoro,
Var olana haber salmıştır.
Yöneldiği yurdu boyun eğdirip,
Babası Bakay, kocamış ihtiyar,
Keçe duvarı yağ olup,
Peygamber misali kıymetli can,
Denk gelen Kırgız zengin olup,
Kuldan çıkmaz böyle can.
Bunun keregesi yağ olup,
Gelin kızın gönlü rahat olup,
Yurt çağrışıp el dalgalanıp,
Şenliğe girip durdu.
Üstün oyun, çok eğlence,
Şenliğe girip durdu.
Dinmek bilmez şen eğlence
Cümbüşe girip durdu,

«We won by manly prowess» – saying,
Those who took from the loser
Vaunting their upper hand,
Hunting roe deer when the heart was heavy,
And when not heavy, the merry land

Playing at its pleasure, lying at ease –
Such indeed were their delights!
The gold they took big as a fist,
When the mighty land rose up,
Loosing havoc on Kokon,
The costly-fringed yellow-pied cloth
Taking from the Kokon folk,
When the mighty land surged high,
Laying siege to Kaşgar,
The black blaze-marked mare of Kaşgar
Taking as their plunder,
Finding no far road for campaign,
Finding no mountain fit to fight,
Finding no enemy to war on,
To all the lands on every side
Spreading wide their valor,
Running in haste, the Black giant —
Its bey-lion Külçoro
Has sent word to all who live.
Bending to his yoke each land he faced,
His father Bakay, the aged elder,
The felt wall turning rich as fat,
A soul precious as a prophet,
The Kırgız who met him growing rich,
From slaves no such soul can come.
His lattice wall turning rich as fat,
Brides' and maidens' hearts at ease,
The land calling out, the people surging,
Entered into festival.
Peerless games, abundant revels,
Entered into festival.
Merry revels knowing no cease
Entered into carousal,

Yatıp yanbaşı uyuşturup,
Yatıp uykuya kanıp,
Pirincini güzlük ekip,
Kışın yazın birlikte sefa sürüp,
Kısırı sağmal diye bağlayıp,
Çift giyip börkünü sallayıp,
Birlikte oynaşıp sefa sürüp,
Yurt kalkışıp durduğunda,
Dün ağıt koşup durulduğunda,
Güney yamaçtan guguk ötüp,
Tümsekten geyik böğürüp,

Lying till their sides grew numb,
Lying till they drank their fill of sleep,
Sowing their rice as autumn crop,
Winter and summer feasting together,
Tethering barren mares as milkers,
Wearing double robes, swinging their caps,
Playing together, living in delight,
When the land had risen up and settled,
When yesterday's laments had stilled,
The cuckoo calling from the southern slope,
The deer belling from the knoll,

Bağından tulpar silkinip,
Yeleden kulun çırpınıp,
Genişçe sevinip huzur bulup,
Görsen Kırgız rahata erip,
Yurt sevinip dururken,
Halka yadigâr Kara Döö,
Babasından oğula
Miras kalışına bir bak,
Ölüm ortak, can bir,
Dünya paylaşık, mal bir,
Eşiğe altın yığmada ortak,
Kavgada birlikte tuğ tutan,
Ata binince mızrak yoldaşı,
Otlağı bir, yararı ortak,
Kopanı birlikte ulayan,
Gönlü bir, yaşıt arkadaş,
Bozkurt Bakay bilge kişi,
Gözü uzaklardan gören,
Çilekeş cana zor iş gelse,
Sinecik cana güç yetse,
Yarışta tek başına öne çıkan,
Yetkin Bakay bilge kişi,
Bozkurtların hepsi varken,
Nice yerlere varmıştı.
Öcünü almıştı kâfirden,
Kendisi derya akıllı,
Nice hanlar telaşa düşerdi

From its tether the tulpar shaking free,
From the foal-line the colt struggling,
Rejoicing at large and finding peace,
Behold the Kırgız come to ease,
While the yurt stood rejoicing,
Kara Döö, heirloom to the people,
From the father to the son —
Behold how he was left as legacy,
Death shared, soul one,
The world divided, wealth one,
Partners piling gold at the threshold,
Holding the banner together in battle,
Lance-comrade when mounted on horse,
One pasture, common profit,
Joining together what was broken,
One-hearted friend of equal years,
Gray-wolf Bakay, the sage,
His eye seeing from afar,
If hard toil came on a suffering soul,
If force bore down on the frail soul,
Who alone pulled ahead in the race,
Accomplished Bakay, the sage,
While all the gray wolves lived,
He had gone to many lands.
He had taken revenge on the infidel,
Himself of ocean-deep mind,
Many khans would fall to panic

Yiğidin Bakay bahadırdan.
Bahadırlığı, arslanlığı,
Eskisi gibi yiğitliği
Elinden çoktan gitmişti,
Horluğa Bakay ermişti.
Aklından yoksun kalmıştı,
Mezara ayağı sarkıp,
Zorluğa amcan düşmüştü,

Sakalı sararıp ağarmış,
Gördüğü hep horluk, uğultu,
Öleyim dese ölemez,
Ölene dek tatlıdır aziz can,
Arından Bakay kıyamaz.
Kulağı duymaz, sağır olup,
Zavallı Bakay amcanız
Kara toprakla bir olup,
Değerli Bakay'ın itibarı var,
Bu dünyanın ışığından
Yitip gitmek üzereydi ulu er.
Gitmesine az kalmış,
Kara yere gömülüp,
Kaplan Bakay atanız
Yok olmaya az kalmış.
Kahrını salıp Kançoro,
«Kocamış Bakay düşmandır» diye,
«Tüm akıl elinden gelir» diye,

«Bela, zorluk, büyük işe
Faydası dokunuverir» diye,
«Uzaktan gözü görür» diye,
Kahrını döküp kasap gibi,
Bu dünyanın azabını
Salmıştı azap ede ede.
Zorbalara dövdürüp,
Tüm cehennemi yükletip,
Beş kez belini kırdırıp,
Huzursuz çile, büyük kavga,
Bambaşka dertler yükletip.

Before the brave batyr Bakay.
His valor, his lion-heart,
His manhood as of old
Had long since left his hands,
Bakay had come to abasement.
He was left bereft of his wits,
His foot dangling toward the grave,
Your uncle had fallen into hardship,

His beard yellowed and gone white,
All he saw was scorn and din,
Though he wished to die he cannot die,
Sweet is the dear soul until death,
For shame Bakay cannot end it.
His ear hears not, gone deaf,
Your poor uncle Bakay
Become one with the black earth,
Worthy Bakay has his honor still,
From the light of this world
The great man was about to fade away.
Little remained till his going,
Buried in the black earth,
Tiger Bakay, your elder,
Little remained till his passing.
Kançoro loosing his wrath,
«Aged Bakay is a foe» – saying,
«All cunning comes from his hand» – saying,
«In trouble, hardship, great affairs
His use might yet be felt» – saying,
«His eye sees from afar» – saying,
Pouring out his wrath like a butcher,
The torment of this world
He loosed on him, torment upon torment.
Having bullies beat him,
Loading all of hell upon him,
Having his back broken five times,
Restless torment, great strife,
Loading griefs beyond all telling.

Her hafta iki kez
Amcanız ihtiyar Bakay'ı
Gökbörüde sürükletip,
Göğüs kemiği parçalanıp,
Görsen amcan han Bakay'ın
Kaburga kemiklerinin hepsi
Kalırmış biçare,
Kat katından ayrılıp.
Yattığı yer bir alaçık
Kalmıştı han Bakay,
Kıyametle cehennemi çekişip,

Twice in every week
Your uncle, old Bakay,
He had dragged in the gökbörü game,
His breastbone shattered,
Look — of your uncle, khan Bakay,
All of his rib-bones
Were left wretched,
Parted layer from layer.
A grass hut was where he lay,
There khan Bakay remained,
Contending with doomsday and with hell,

Us ile akıldan er Bakay
Çoktan olmuş yolunu şaşırıp.
Ezelden beri atanız,
Zavallı Bakay amcanız,
Bunun hali şöyledir, bakınız:
Amcan Bakay er sultan,
Yeri kucaklayıp kalmıştı.
Toprağın tümseleceği çağa

Of sense and reason the man Bakay
Had long since lost his way.
Your elder from the first,
Your poor uncle Bakay,
Behold, such is his state:
Your uncle Bakay, sultan of men,
Lay left embracing the earth.
To the season when soil would mound above him

Yaklaşıp varmıştı.
Yaman Bakay amcanın
Ayağa kalkacak soluğu yok,
Kımıldayacak beli yok,
Depreşecek dermanı yok,
Ses gelse inliyor,
Tapırtı gelse hıçkırıyor,
Karaltı görse çırpınıyor,
Gölge görse han Bakay
Kara canından umut kesip,
«Pehlivan gelip çatar» diye,
Kançoro buyruk verdiğinde
«Ağır cehennem, büyük çile,
Yalvarsam da bırakmaz alır» diye,

«Cefayı, çileyi, horluğu
Yine baştan salar» diye,
Bakay'ın derdi işte bu.

He had drawn near.
Your stricken uncle Bakay
Has no breath to rise to his feet,
No back left to stir,
No strength left to move,
At a sound he groans,
At a footfall he sobs,
At a looming shape he flails,
At a shadow khan Bakay
Despairs of his very life,
«The strongman comes upon me» – saying,
When Kançoro gives the order,
«Heavy hell, great torment —
Though I beg he will not spare but take me» – saying,
«Torture, torment, abasement
He will loose on me anew» – saying,
Such indeed is Bakay's grief.

Hocazade Bakay'ın
Hor olduğu bellidir,
Kapıdan tıkırtı çıksa,
Hemen canından umut keser.
Gölgesiz cehennem çökmüş gibi,
Aziz canından umut keser,
Bedeni seksen parçaya bölünüp,
Göğsü dertli yara olup,
Gözünün yaşı dökülür.
Bu kahrolası sinsi dünya,
Yaman Bakay amcanı
Alabildiğine horlayıp hor edip,
Horluk edip geçiyor besbelli.
Kançoro varken
Bu elini kolunu pehlivanlar

Of hoca-born Bakay
The abasement is plain,
If a rattle sounds at the door,
At once he despairs of his life.
As if shadowless hell had fallen,
He despairs of his dear soul,
His body split in eighty pieces,
His breast one grieving wound,
The tears pour from his eyes.
This accursed, treacherous world —
Your stricken uncle Bakay
It scorns and scorns without measure,
Plainly passing on in scorn.
While Kançoro lives,
These arms and hands of his the strongmen

Burup geçiyor besbelli,
Eğri büğrü yerimi
Bu kahrolası Kançoro
Düzeltip geçiyor besbelli.
Ot alaçığı mekân edinip,
Amcan Bakay, o zavallı,
Hıçkırıp ağlayıp şaşakalıp:
«Ah, çifte vaşak börkü giyip
Şanla gezdiğim çağımda,
Kırk iki sansız tümen askeri,
Yolunu açıp doğruyu söyleyip
Sürüp yürüttüğüm çağımda,
Hilalli altın kızıl tuğu,
Adımım âleme yetip,
Daha dün tutup yürüdüğüm çağımda,

Dünya genişken çağda,
Kaplan Manas varken,
Yeryüzünü üçe bölüp
Payımı almadan nettim ben.
Sağken sakalım kırpılmadan,
Ölüp kurtulmadan nettim ben.
Cehenneme neden karıştım,

Plainly go on wrenching.
My crooked, bent old frame
This accursed Kançoro
Plainly goes on straightening.
Making the grass hut his dwelling,
Your uncle Bakay, that poor one,
Sobbing, weeping, dumbstruck:
«Ah, when I wore the double lynx-fur börk
In the days I went about in glory,
Forty-two countless tümens of troops,
Opening their road, speaking the truth,
In the days I drove and led them,
The crescent gold-red banner,
My name reaching all the world,
In the days, but yesterday, I bore it marching,
In the days the world was wide,
While tiger Manas lived,
Why did I not split the earth in three
And take my share — what was I doing?
While alive, before my beard was shorn,
Why did I not die and be free?
Why was I mixed into hell,

Azaba bunca dolandım,
Yiğitlik baştan gidince,
Gökbörüde sürüklendim.
Ayköl'üm varken
Alpları terkiye vurup doğradım.

Yaradan hak ise,
Neyini çaldım ki ben.
Un ufak eden kara yeri
Görmez olmak ne çile.
Nice yıllara erişince,
Ölmez olmak ne çile.
Bozkurt Manas'la Semetey,
İkisinden birden ayrılıp,
Sakal yolup dertlenip,
Kıpırdamaz kolum felç olup,
Bütün bedenim serseme dönüp,
İki gözüm perde bağlayıp,
Kocalıktan bunayıp,

Tüm gücümden yoksun kalıp,
Ölmeden yitmeden dertlenip,
Azizlerden ayrılıp
Kalmak denen ne çile?

Kazı kuşa yedirip,
Ölmeden yitmeden gün gören
«Kuru baş Bakay» dedirtip,
Kalmak dedikleri de ne!
Kaç yıldır ölmeyen şu başı,
Alacak dedikleri de ne!
«Kuru baş Bakay» dedirtip,
Kulak duyan, göz gören
Halka «kuru baş» dedirtip,
Vadiyi yarıp dalgalanan
Suya «kuru baş» dedirtip,
Dağ deviren, su bozan,
Otu silken, kum yığan
Soğuk rüzgâra, ulu yele,

So entangled in torment,
When manhood left my head,
I was dragged in the gökbörü game.
While my Ayköl lived
I slung alps at the crupper and hewed them down.
If the Creator is just,
What of His did I ever steal?
The black earth that grinds all to meal —
What torment, never to see it.
Having reached so many years,
What torment, not to die.
Gray-wolf Manas and Semetey,
Parted from both of them at once,
Tearing my beard in grief,
My arm palsied past all stirring,
My whole body turned to a daze,
My two eyes veiled with film,
Grown dotard with old age,

Bereft of all my strength,
Grieving, neither dead nor lost,
Parted from the dear ones —
What torment is this thing called remaining?
My rib-fat fed to the birds,
Seeing days, neither dead nor lost,
Made to be called «dry-skull Bakay» —
What is this thing they call remaining!
This head that for years has not died —
What is this they call its taking!
Made to be called «dry-skull Bakay»,
By every ear that hears, eye that sees —
Making the people say «dry skull»,
By the surge that cleaves the valley —
Making the water say «dry skull»,
That topples mountains, spoils waters,
Shakes the grass and heaps the sand —
Making the cold wind, the great gale,

Uğultuya «kuru baş» dedirttin.
Kulak duyan, göz gören
Herkese «kuru baş» dedirttin.
Yerin bittiği Celpiniş'te,
Celpiniş'te doğduğumda,
Anam babam besleyip büyütüp,
Ergenliğe erdiğimde,
Moynokço'ya mı düştüm,
Yaratılmışken Kuday'dan
Yine isteyip diretip
Bengisuyu mu içtim?
Ölmez yitmez ulu ünle
Azaba kendim mi düştüm?
Kocamış, bahtı kara Bakay'ın
Gördüğünü insan görmesin,
Benim bu uzun yaşımı,
Yaradan hak ise,
Kuluna hiç vermesin!
Kumral bıyık yiğit çağımda,
Ayrık otunun tohumunu
Bozkırdan bulup mu saçtım?
Yavrum, kendi başıma Tanrı'nın

The roaring din say «dry skull».
Every ear that hears, eye that sees —
You made them all say «dry skull».
At Celpiniş where the land ends,
When I was born at Celpiniş,
My mother and father reared me up,
When I came to manhood,
Did I chance upon Moynokço,
Created as I was by Kuday,
Did I beg and press Him further
And drink the water of life?
With deathless, fadeless great renown
Did I cast myself into torment?
What aged, black-fated Bakay has seen —
Let no human being see it;
This long life of mine,
If the Creator is just,
May He never give His servant!
In my brave days of chestnut mustache,
Did I find the couch-grass seed
On the steppe and scatter it abroad?
My child, upon my own head did I

Cehennemini tam mı açtım?
«Değerli biriyim» deyip gezip,

Meşayihin, erenlerin
Evliyasını mı ezdim?
Ordaya izinsiz mi girdim,
En yakın dostumun
Tuzuna hıyanet mi ettim?
Sakalımın ağında,
Seferim yakın iken,
Alaçık oldu durağım.
Gördüğüm çetin bir düş oldu,
Öz yakınım Kançoro'dan,
İşte bundan kötü iş gördüm.
İş görmedim, zulüm gördüm,
İt gibi horluk gördüm,

Fling wide the hell of Tanrı?
Going about saying «I am a man of worth»,
Of the sheikhs and holy erens
Did I trample down their saints?
Did I enter the orda unbidden,
Against my closest friend's
Salt did I commit treachery?
In the white of my beard,
With my last journey near,
A grass hut became my lodging.
What I saw became a grim dream,
From Kançoro, my own kin,
From him I met with evil.
Not fair dealing — tyranny I met,
I met with scorn fit for a dog,

Toklu yağını donmuş gördüm,
Cehennemi ölmeden büyük gördüm!
Nasıl bir kahra karıştım,
Azaba nasıl dolandım!
Bu Kançoro oğlumun
Arpasını ham mı biçtim?
Son kalanını mı sömürdüm?
Obasına kırgın mı saldım?
Halkına kargaşa salıp,
Çoğuyla çatışıp,
Boğuşup sarsıp el bozup,
Yurdu ikiye bölüp çalkalayıp,
Tüm varını mı saçtım,
Oğlum Kançoro'nun soluğunu mu kestim?
Kula atını sürüp mü kaçtım,
Bunun derli toplu işini mi dağıttım!
Anasına atasına mı sövdüm?
Bunca horlayıp koyacak kadar,
Haftada üç kez boğazlayacak kadar,
Diri amcasını hor edip
Bunca azap salacak kadar,
Sapıtıp bozgunculuk mu ettim,
Adaletten kaçıp, aziz baş,
Onurunun bağrına mı bastım?
Gerçekten malını mı oydum?

I found the yearling's fat congealed,
Before dying I saw hell full-grown!
Into what ruin was I mixed,
How was I entangled in torment!
Of this my son Kançoro
Did I reap his barley green?
Did I drain the last he had?
Did I loose slaughter on his camp?
Sowing turmoil in his people,
Clashing with the most of them,
Grappling, shaking, wrecking the tribe,
Splitting the yurt in two and churning it,
Did I scatter all his substance,
Did I cut off my son Kançoro's breath?

Did I ride off on his dun horse and flee,
Did I scatter his well-ordered affairs!
Did I curse his mother and his father?
Enough to scorn me so and leave me,
Enough to throttle me three times a week,
Enough to abase his living uncle
And loose such torment on him —
Did I stray and work corruption,
Fleeing justice — dear head —
Did I trample the breast of his honor?
Did I truly gouge out his wealth?

Atası Çubak bozkurdu
Korkak sayıp mı boğazladım?
Dedesi Balta bozkurda
Kahır saçıp mı koydum?
Bencileyin kocamış elde yok,
Yürüyen kimsin, uzak dur,
Ananın öcü bende yok,
Ey, öte git, tapırtı, öte git,
Yaklaşma bana, bela!
Bencileyin hor olan elde yok,
Ezip tutup boğazlanacak,
Ananın öcü bende yok!

His father, gray-wolf Çubak —
Did I count him coward and cut his throat?
On his grandsire, gray-wolf Balta,
Did I heap ruin and leave him so?
None in the tribe so aged as I,
Whoever walks there, keep away,
I bear no debt of your mother's vengeance,
Hey, be gone, footfall, be gone,
Come not near me, calamity!
None in the tribe so scorned as I,
To be crushed, seized, and throttled —
I bear no debt of your mother's vengeance!

Adım Bakay, ihtiyarım,
Nice yıldır ölmeden durdum,
Kısmetimi tersine yiyip,
Yaratılmış kul oğluyum,
Cezaya çarpılmış bahtsızım!

İki kolum felç olup,
Bütün bedenimin hepsi
Kımıldamaz kaskatı olup,
Sakalım tutam tutam yolunup,
Bıyığım kökünden koparılıp,
Sinecik canım feryat edip,
At ayağı değse kaburgam
Seksen doksan parça saçılıp,
Koyun gibi inleyip çırpınıp,
Pehlivan eli değdiğinde
Keçi gibi meleyip yalvarıp,
Kemiğim ufalıp kül olup,
Ah desem ağzıma köpük dolup,
Soluğum kuruyup dinip,
Eskiden ele yarar erdim.
Arslanımdan ayrılıp,
Ölmeden yitmeden dertlenip,
Yakamı yırtıp çekiştirip,
Kuru başımı yumruklayıp,
Ölmeden hıçkırıp dertlenip,
Yaşıt arkadaş, hısım akrabam
Kuruyup bunlardan ayrılıp,
Kuruyup ölmeden avare kalıp,

Çatal sırtta, aç belde,
Atın arıkladığı kuru çölde
Kalakalmış Bakay'ın kendisiyim,
Yaradan'ın kahrına
Uğramış Bakay'ın gözüyüm.
Kısmetini gençken yiyip bitirmiş,
Kocayınca kul olup
Cehennem çeksin diye yazılmış.
Ölmeden yitmeden dertlenen,

My name is Bakay, I am old,
For so many years I have not died,
Eating my portion inside out,
I am a created servant's son,
A luckless one struck down with punishment!
My two arms palsied,
The whole of all my body
Gone rigid past all stirring,
My beard plucked out in tufts,
My mustache torn out by the root,
My frail soul crying out,
If a horse's hoof but touch my ribs
They scatter in eighty, ninety shards,
Moaning and flailing like a sheep,
When the strongman's hand comes down,
Bleating like a goat and begging,
My bones crumbled into ash,
If I sigh, foam fills my mouth,
My breath drying up and failing,
Once I was a man of use to the tribe.
Parted from my lion,
Grieving, neither dead nor lost,
Rending and tugging at my collar,
Pounding my dry skull with my fists,
Sobbing and grieving short of death,
Friends of my years, my kith and kin —
Withered and parted from them all,
Withered, adrift, and still not dead,

On the forked ridge, on the hungry pass,
In the dry waste where horses waste away,
I am Bakay himself, left stranded there,
I am the eye of that Bakay fallen
Under the Creator's wrath.
One who ate up his portion young,
Written down to be a slave in age
And suffer hell — so it was decreed.
Grieving, neither dead nor lost,

On iki kuyruk, kırk telek,
Döşünü delip ok değip,
Ondan büsbütün yoksun kalan,
Cehennemin kara gözüyüm,
Çilelinin ta kendisiyim.
Gök vaşak, samur börkü
Kimler sallanıp giymedi ki.
Han Bakay'ı görünce
Alpların hepsi telaşa düşerdi.
«Hey gidi Bakay!» denince,
Ünüm herkese bilinirdi.
Asil Manas bozkurdun
«Tedbircisi geldi» diye,
Ünümü duyduklarında
Alplar canından umut keserdi.
«Acep nasıl olur» diye,
«Öfkelenirse kanımızı emer» diye,

Halk canından umut keserdi,
Öyle bir Bakay er oldum ben.
Yoldaşlarımdan ayrılıp,
Kaldım yalnız, boynu bükük,
Kaldığı yerde zavallı can,
Kara toprakla bir oldum.
Dökeyim derim, kan pahalı,
Öleyim derim, zavallı baş,
Göğüsteki sinecik can pahalı.»
Uluyup Bakay hıçkırarak,
Hıçkıra hıçkıra inleyip ağlayıp,
Bakay boğuk boğuk ağlayınca,
Kurumuş baş da ağlayıp,
Yükselen kaya, taş da ağlayıp,

Akan pınar, su ağlayıp,
Türlü türlü ot ağlayıp,
Argın, Kırgız çok ağlayıp,
Ağlayan canlar, mahluklar
Kendi kaygısını yiyip ağlayıp,
Her yaratılmış cana

Twelve tail-plumes, forty pinions,
An arrow piercing through the breast,
Left wholly bereft of all of that,
I am the black eye of hell,
I am the suffering one himself.
The gray-lynx, the sable börk —
Who did not wear it, swaggering?
At the sight of khan Bakay
All the alps would fall to panic.
When they said «Ah, that Bakay!»,
My fame was known to every man.
Of the noble gray-wolf Manas
«His counsellor has come» – saying,
When they heard my name,
The alps despaired of their lives.
«What will befall us now» – saying,
«If he is angered he will drink our blood»
– saying,
The people despaired of their lives —
Such a man was I, Bakay.
Parted from my companions,
I remained alone, head bowed,
A poor soul where he was left,
I became one with the black earth.
I would shed it, but blood is dear,
I would die, but — poor head —
The frail soul in the breast is dear.»
Bakay howling, sobbing,
Sob upon sob, moaning, weeping,
When Bakay wept hoarse and choking,
The withered skull wept too,
The rising crag, the stone wept too,

The flowing spring, the water wept,
The grasses of every kind wept,
Argın and Kırgız wept in throngs,
The weeping souls, the creatures all,
Each ate its own sorrow and wept,
When on every created soul

Aşırı zor bir iş düşse,
Emanet cana güç gelse,
Aşırı zorluk hep gelse,
Kaza bela iyice sarsa,
Felaket basıp durursa,
Zavallı cana güç gelse,
Topyekûn cehennem hep gelse,
«Yaratılmış can onmaz» diye,

«İyilik yakın olmaz» diye,

Kadirşinaslar ağlayıp, yer ağlayıp,
Burada Kara Döö pehlivan er ağlayıp,
Han Bakay'a katılıp,
İki gözden akan yaş
Döşünde sel olup,
Sızım sızım kemik ayrılıp,
Kançoro düşman görünüp,
Bakay eri görünce
Kara Döö'nün gönlü parçalanıp.
Halk toplamadan, asker almadan,
Gayreti eksilip, gönlü gevşeyip,
Eskisi gibi olamayıp,
Kederlenip işi bırakıp,
İçi yanıp tütüp,
Er Kara Döö adıyla anılan,

«Yazık, gün bu gün, çetin gün» diye,

Doğan gibi keskin aziz göz
Kırpmadan yaş alıp,
Gönlü dalgalanıp derlenip,
Değerli eri görünce,
Sıkıntı çöküp kuru başa,
Gönlü çöküp parçalanıp,
Bozkurt amcan Bakay'ı görüp Kara Döö,

Şahbazın içi yanıp tütüp,

Some crushing labor falls,
When force bears on the soul held in trust,
When crushing hardship keeps on coming,
When mishap and calamity close round,
When disaster presses without cease,
When force bears on the poor soul,
When hell entire keeps on coming,
«The created soul shall not mend» – saying,
«No good fortune shall come near» – saying,
The grateful-hearted wept, the earth wept,
Here Kara Döö the strongman wept,
Joining khan Bakay,
The tears that ran from his two eyes
Became a flood upon his breast,
Bone parting from bone with ache on ache,
Kançoro standing revealed a foe,
At the sight of the man Bakay
Kara Döö's heart was torn apart.
Gathering no folk, raising no troops,
His zeal waning, his heart slackening,
Unable to be as of old,
Grieving, letting his work fall,
His inward parts burning, smoldering,
He who bore the name of Kara Döö the man,
«Alas, this day of days, a grim day» – saying,
His dear eye keen as a falcon's,
Unblinking, welled with tears,
His heart surging and gathering,
At the sight of the worthy man,
Anguish settling on the dry skull,
His heart sinking, torn apart,
Seeing your gray-wolf uncle Bakay, Kara Döö,
The falcon-brave's inward parts burning, smoldering,

Ses çıkarmadan hıçkırıp,
Bahadırın yaş döküp durdu inleyip.

Usulca söyleyip, sağlam basıp,
Ölmek üzere olan zavallı Bakay'a
Er Kara Döö durup söze başladı:

«Yaman cehennem çilesine
Batan Bakay esen mi?
Alaçığı mekân edinip
Yatan amcam esen mi?
Atalarla denk büyüyen,
Eteği taşıp geniş büyüyen,
Her varlığı denk büyüyen,
Kuzum, arslanım amcam esen mi?»
O zaman ihtiyar Bakay:
«Oğlum, kılığın başka görünür,
Ey oğlum, gür gür sesin
çıkınca,
Bozkırda gömülmeden kalan
Ben talihsiz han Bakay'ı
Akbaba mı yiyecekti ki?
Gönül bambaşka bölünür.
Ey Kara Döö kulunum,
Erenimin ikizi,
Diriyken bozkurt yitip,
Çile çekmişin dayanağı,
Kutubiy'in afacanı,
Ak çeliğin tohumu,
Öteden beri yadigârdı,
Kuzum, mirasçıdır Kutu soyu.
Sönmüş ateşi tutuştururdu,
Ölmüş canı diriltirdi,
Ak çeliğin kınından,
Kara ter içinde kocamış Bakay'ın
Halini ahvalini soran
Elçiliğe yürüyen sen misin?
Habere yürüyen han mısın,

Sobbing without a sound,

The batyr stood shedding tears and moaning.
Speaking softly, stepping firm,
To poor Bakay at the point of death
The man Kara Döö stood and began to speak:
«Bakay, sunk in hell's fierce torment,
Are you well and whole?
Uncle who made the grass hut your dwelling
And lay there — are you well?
Grown up peer of the fathers,
Grown wide, skirts overflowing,
Grown equal in every substance,
My lamb, my lion uncle — are you well?»
Then old Bakay answered:
«My son, your garb seems strange to me,
O my son, when your thundering voice rings out,
Was the vulture then to devour
Me, luckless khan Bakay,
Left unburied on the steppe?
The heart is torn quite otherwise.
O Kara Döö, my foal,
Twin of my holy one,
The gray wolf lost while yet alive,
Prop of the long-suffering,
Kutubiy's wild child,
Seed of the white steel,
From of old he was an heirloom,
My lamb, the Kutu line are heirs.
He would kindle the fire gone out,
He would quicken the soul gone dead,
From the white steel's sheath drawn.
Of aged Bakay drenched in black sweat
Asking after his state and condition,
Are you the one come walking as envoy?
Are you a khan come walking for news,

Göz bebeğim, dayanağım mısın?
Azizimin soyundan,
Ey kuzum, Kara Döö oğlum, sen misin?
Ah, şu kör olası gözüm seğirmişti,

«Dileğimi verir» diye,
Azizimin soyundan kalan
«Yetimlerden biri gelir» diye,
Yerle bir olmuş Bakay atasının

«Haberini biri bilir» diye,

Are you the apple of my eye, my prop?
Of my dear one's line,
O my lamb, my son Kara Döö, is it you?
Ah, this blind-fated eye of mine had twitched,
«He will grant my wish» – saying,
Left of my dear one's line
«One of the orphans will come» – saying,
Of their father Bakay laid level with the earth
«Someone will learn the news» – saying,

Geleceğini bilirdim,
Kuzum, «gelir elbet» der dururdum.

Derin kazıp çiğneyip,
«Bütün çocuklar el ile
Gömer elbet» der dururdum!
İyice donuklaşan kanlı göz,
Ey kuzum, «görür elbet» der dururdum.

Çocuklar gelip, tan atıp,
«Ataları Bakay değerli er
Ölür elbet» der dururdum!
«Cesedimi çocuklar ağlaşıp
Gömer elbet» der dururdum.

Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas,
Düşmanın yurt tutacağı yer miydi?
Hey, atası Bakay zavallı can,
Ayartılıp gittiğinde,
Köküme dipsiz düşman olup
Kançoro domuzu bana yetince,
Ordalının er Kıyaz'ı,
Cediger basıp yatınca,
Kulunum gitti Kılceer'le,
Ey kuzum, karında gitti er Seytek,
Dul gitti Ayçürök,
Kimsesiz gitti Külçoro,

I knew that you would come,
My lamb, I kept saying «surely he will come».
Digging deep and treading firm,
«All the children with their hands
Will surely bury me» – I kept saying!
This bloodied eye grown dim,
O my lamb, «surely it will see» – I kept saying.
The children coming, the dawn breaking,
«Their father Bakay, the worthy man,
Will surely die» – I kept saying!
«The children, weeping together,
Will surely bury my corpse» – I kept saying.
Tamarisked Keñ-Kol, wide Talas —
Was it a place for foes to make their yurt?
Ah, father Bakay, poor soul,
When, beguiled, they went away,
Becoming bottomless foe to my root,
When that swine Kançoro reached me,
Kıyaz, man of the orda folk,
When he lay crushing the Cediger,
My foal went off with Kılceer,
O my lamb, in the womb went brave Seytek,
Widowed went Ayçürök,
Friendless went Külçoro,

Tutsaklıkta gittin Kara Döö.
Feryat edişim yaman mı,
Ayçürök ile Külçoro,
Arka edindiğim er Seytek,
Oğlum, karındaki bunlar sağ mı?

Sağ iseler onlar da,
Senin gibi gelirler mi?
Ak kefenleyip arı yıkayıp,
Asil Bakay amcalarını
Gelip çocuklar gömer mi,
Öyle bir gün olur mu!

«Bahadır Bakay atam» diye,
Çocuklar gelip ağlaşıp,
Elleriyle mezara koyarlar mı?
«Aziz atam öldü» diye,
«Geri dönülmez gerçek yurdu
Aziz kişi gördü» diye,
Özene bezene yıkatıp,
Sırmalı kumaşla sardırıp,
Zemzemle yıkatıp,
Zerbafla sardırıp,
Ozanlara övdürüp,
Âşıklara belletip,
Değer bilenlere övdürüp,
Ustalara belletip,
Kara yeri açıp, mezar kazıp,
Mızrak sallayıp, büyük kazıp,
Çevresini geniş kazıp,
Çukurunu kırk arşın hendek kazıp,
Dertli Bakay öyle ölür mü!
Göğe uçup toprak,
Asker inip kaynaşıp,
Kimsenin görmediği çukur olup,
Görenlerin aşından
Daha artık bir toy olup,
İnsan bulamaz, yurt bilmez,

Into captivity you went, Kara Döö.
Is my crying out so strange —
Ayçürök and Külçoro,
Brave Seytek whom I made my stay —
My son, are they, and the one once in the womb, alive?
If they too are alive,
Will they come as you have come?
Shrouding in white, washing clean,
Their noble uncle Bakay —
Will the children come and bury him,
Will such a day ever be!

«Batyr Bakay, our father» – saying,
Will the children come weeping together
And lay me in the grave with their hands?
«Our dear father is dead» – saying,
«The true yurt of no returning
The dear one has beheld» – saying,
Having me washed with loving care,
Wrapped in gold-embroidered cloth,
Washed with Zemzem water,
Wrapped in cloth-of-gold,
Praised by the bards,
Taught to the minstrels,
Praised by those who know worth,
Taught to the masters,
Opening the black earth, digging a grave,
Swinging lances, digging it vast,
Digging its borders wide,
Digging its pit a forty-arşın trench —
Will grieving Bakay die so!
The earth flying to the sky,
Troops descending, swarming,
A pit such as none has ever seen,
Than the funeral feasts men have beheld
A toy still greater being given,
Such as man cannot match, no yurt has known,

Görülmedik bir toy olup,
Vedalaşıp bince koyun kesip,

«Atam Bakay öldü» diye,
Kırgız çalkalanıp tay kesip,
Ocak çukurunu kazdırıp,
Asıy köşek, tay ve köşek,
Kısır kısrak sayısız kesilip,
Kalabalık yurda şan olup,
Kara yere konulup
Ölecek bir gün var mı?
Ataları ihtiyar Bakay'ı
Çocuklar ağlayıp vedalaşıp,
Ey kuzum, gömecek gün var mı?
Ayçürök'ü, Seytek'i, Külçoro'yu,
Ey kuzum, görecek gün var mı?

Kara Döö oğlum, Cediger'den
mi çıktın?
Ey, kurbanın olayım kulunum, ondan

haber duydun mu?
Bir güzel sözden açsana,
Ey oğlum, azıp tozmuş kaçkının,

Yüzü örselenmiş bahtsızın,
Kara Döö oğlum, şu tutsaklığa
giden zavallının
Haberini söyleyiversene,
Oğlum, duyup da Bakay öleyim bari!
Cediger'den mi çıktın?
Oğlum, yetimden haber duydun mu?
Pîrlerin koruduğu arslandı,
Âlemden aşkın erdi,
Kıpkızıl yanan kordu,
Düşmana çelik oktu,
Sağ küreği genişti,
Âlemde eşsiz arslandı,
Sağ ve diri var ise,

A toy the like never seen,
Bidding farewell, slaughtering sheep by thousands,
«My father Bakay is dead» – saying,
The Kırgız churning, slaughtering colts,
Having the hearth-pits dug,
Asıy mounts, colts and camel-calves,
Barren mares slaughtered past counting,
A glory to the thronging yurt,
Laid into the black earth —
Is there such a day to die?
Their father, old Bakay —
The children weeping their farewells,
O my lamb, is there a day they bury me?
Ayçürök, Seytek, Külçoro —
O my lamb, is there a day I see them?

My son Kara Döö, is it from the Cediger you have come?
Ah, let me be your offering, my foal — of him
have you heard news?
Open with some goodly word,
O my son, of the fugitive strayed and scattered,
Of the luckless one with battered face,
My son Kara Döö, of that poor one gone into captivity —
Come, tell me his news,
My son, let Bakay hear it and then die!
Is it from the Cediger you have come?
My son, have you heard news of the orphan?
He was a lion guarded by the pîrs,
A man surpassing all the world,
A coal that burned bright crimson,
A steel arrow to the foe,
His right shoulder-blade was broad,
A lion peerless in the world —
If he is safe and living still,

Atası ihtiyar Bakay'ı
Gelip gömme çağıydı.
Ak çeliğin has özü,
Alooke Han'ın biriciği,
Coşup gelen arslan Külçoro,
Kara Döö, bundan haber bildin mi?
Yaratılışı baht idi,
Kazaya uğrayıp ölmediyse,
Gelip çatacağı çağdı.
Kançoro horluk saldığında,
Kaygılanırım, yanarım,
«Göz bebeğim ettiğim boy poslu
Külçoro gelir mi ola» diye,

Kuvvet edinip yaşarım.
Hasret ile çile çok çekip,
Ot alaçıkta yurt tutarım,
«Ölmediyse gelir mi ola» diye,
Karındaki körpe kuzuya,
Er Seytek'e umut bağlarım.
Ay eksilip, gün geçip,

Aradan bunca gün geçip,
Altüst edip savuran sinsi yalan

Gidiyor işte böylece.
Kahır görüp, çilesi kaynayıp,
«Kadın da olsa zavallının

Bir gölgesi değer mi ola» diye,
Yaşarım Ayçürök'e umut bağlayıp,
Kuzum, kadıncağız işte o.
Cediger'i güdüp el edinip,

Er Kıyaz'ı er edip,
«Ayna gibi yüzünü süzmüş» diye,

Çok umut keserim zavallıdan,
«Umudunu bizden kesmiş» diye.

It was time he came to bury
His father, old Bakay.
The white steel's purest core,
Alooke Han's only one,
The lion Külçoro who comes surging —
Kara Döö, have you news of him?
His nature was good fortune itself,
If mishap has not struck him dead,
It was time for him to arrive.
When Kançoro looses his scorn,
I sorrow and I burn,
«Will tall and stately Külçoro,
Whom I made the apple of my eye, come?» – saying,
I take strength and live on.
Bearing much longing and much torment,
I make my yurt in the grass hut,
«If he is not dead, will he come?» – saying,
On the tender lamb once in the womb,
On brave Seytek I fasten hope.
The moon waning, days passing,

So many days gone by between,
The treacherous lie that upturns and scatters
Goes on just so.
Meeting ruin, her torment seething,
«Though she be but a woman, might the poor one's
Shadow yet avail?» – saying,
I live fastening hope on Ayçürök,
My lamb, that good woman — it is she.
Herding the Cediger, making them her people,
Taking brave Kıyaz for husband,
«She has preened her mirror-face» – saying,
Often I despair of the poor one,
«She has cut her hope of us» – saying.

«Yüksük gibi ağzını büzmüş» diye,
«She has pursed her mouth like a thimble» – saying,

«Bizden umudunu kesivermiş» diye,
«She has given up her hope of us» – saying,
İçim pişti, yanarım,
My heart is seared, I burn,
Ayçürök'ten umut keserim.
I despair of Ayçürök.
Çok görmüş geçirmiş ben Bakay,
I, Bakay, who have seen and borne so much,
Hor olurum, yanarım,
I am scorned, I burn,
Çocukları bekleyip dururum»
I stand waiting for the children»
Deyip, böylece hıçkırıp,
So saying, sobbing thus,
Bakay söyleyip dururken,
While Bakay went on speaking,
Üstünlüğünü, arslanlığını
The mastery and the lion-tidings
Bildirmek istedi Kara Döö,
Kara Döö wished to make known,
Ölecekmiş gibi benzi değişip,
His color changed as if to die,
Bakay'ı görüp çok ağlayıp,
Seeing Bakay he wept sore,
Tanrı'ya sesi duyulup:
His voice heard up to Tanrı:
«Ey atam Bakay ihtiyar,
«O my father, old Bakay,
Kahırlı kula rastlayıp,
Fallen in with the servant of wrath,
Diriyken cehennemi bulup,
Finding hell while yet alive,
Azaba fazlaca dolanıp,
Entangled deep in torment,
Arınmaz çileye banılıp,
Steeped in uncleansable suffering,
Cehenneme dağ gibi bağlanan,
Bound to hell like a mountain,
Coşup çilesi kaynayan,
His torment surging and seething,
Evliya Bakay er atam,
Saintly Bakay, my father-hero,
Hor olmuşuz bağlanıp,
We were abased, bound fast,
Cariyelikte, kullukta ağlaşıp,
Weeping in bondage, in slavery,
Bagış'ın oğlu Kıyaz'a
To Kıyaz, son of Bagış,
Ayçürök varıp cariye olup,
Ayçürök went and became a bondmaid,

Kahırlı zorluk saldığında,
When wrathful hardship was loosed,
Zorbalıkla kadın edip,
Making her wife by violence,
Daha dün kudurmuş Kıyaz aldığında,
When rabid Kıyaz took her but yesterday,
Yengemin işi yoluna girdi,
My yenge's affairs came right,
Aradan bunca ay geçip,
So many months gone by between,
Aba Bakay, müjde!
Aba Bakay, glad tidings!
Er Seytek'i doğurdu.
She bore brave Seytek.
Toyunda doksan hayvan kesilip,
At his toy ninety beasts were slaughtered,
Adı Seytek konulup,
The name Seytek bestowed,
Kahırlı Kıyaz bahadırın
What the wrathful batyr Kıyaz
Er Seytek'e vermeye
Wished to give brave Seytek

İstediği zehir olup,
İstediği zehri verdirmeden,
Aziz Çürök tuğ gibi durup,
Boynuna muska takınıp,
El görmezin çölünde,
El varmazın gölünde,
Nice yıl geyikçe beslenip,
İzleyip güçbela er olup,
Er oğluyla denk olup,
Çocukluğu yitip,
Bahadırlığı büyüyüp,
On dördüne yaşı gelince,
Ordayı tutan han olup,
Evliyazade can olup,
Akıl bulucu, çare bilir,
Ay gibi kadın Ayçürök
Çare bulucu güç olup,
Kara Döö'yüm, ben kendim,
Han amcam, dinle sözümü,
Altı yürük at ile,
Ayçürök'ün yazdığı mektupla,
Yeryüzünü dolaşıp yokladım.
Bakay'a dostu Kızılsart'ı,
En derman bilir hekimi,
O ustayı bulup aldım.
Yedi heybe dürdürüp,
Yelmayan'a yükletip,
Erliği arslanlığı bildirip,

Was poison — that was his desire,
Before the poison he desired was given,
Dear Çürök stood like a banner,
Hung an amulet at his neck,
In the desert no tribe beholds,
By the lake no tribe can reach,
For years he was reared deer-like,
Tracking on, hardly come to manhood,
Grown equal to men's sons,
His childhood fading,
His prowess growing,
When his years reached fourteen,
He became the khan who holds the orda,
A saint-born soul,
Finder of counsel, knower of remedy,
The moon-like woman Ayçürök
Became a power finding remedies,
I am Kara Döö, I myself,
Khan uncle, hear my word,
With six swift horses,
With the letter Ayçürök wrote,
I roamed and searched the face of the earth.
For Bakay his friend Kızılsart,
The physician who best knows remedies,
That master I found and took.
Having seven saddlebags rolled and packed,
Loaded on Yelmayan,
Making known his manhood, his lion-heart,

Yel yetişmez tulpardan
Yedisini seçip bindirip,
Yere haber saldırıp,
Derde derman ilaçtan
Her bir şehirden aldırıp,
Gücümden çok yitirip,
Varımı sarf edip,
Derman ehlini getirttim.
Pîrlerin koruduğu yiğidin

Of tulpars the wind cannot overtake
I chose seven and set them mounted,
Sent word across the land,
Of medicine that heals all ills
Had some fetched from every city,
Spending much of my strength,
Laying out my substance,
I brought the men of healing.
The pîr-guarded brave one's

Kürek kemiğini yerine koydurtup,
Halis kazıya beleyip,
Yağı kana kana verdirip,
Derde derman ilaçtan
Altı ay durmadan verdirip,
Ağrısını dindirtip,
Işıl ışıl gözünü açtırıp,
On iki uzvu denk olup,
Eskisinden de er olup,
Kıyaz'ı mezara soktu,
Değerini bildirdi.
Düşman olan hasım kırıldı,
Yetim çocuğu, dul kadını
Bırakmayıp hepsini topladı.
Tutuştuğunu kana buladı,
Rast geleni kemirdi,
Karşılaşanı çiğnedi.
Nice düşmanı mezara sokup,
Bozkurtluğunu bildirip,
Aba Bakay, müjde!»
Deyip böylece Kara Döö:
«Hunhar idin, arslan idin,
Alp, üstün endamın denkti,
Ata olup besleyip,
Ana yerine koruyan,
Kopanı çokça ulayan,
Saçılanı çokça derleyen,
Talas'ı güdüp yurt eden,
Âleme Ayköl'ü arslan eden,
Mısır şehrini bağ kılan,

Shoulder-blade I had set in place,
Swathed him in pure kazı-fat,
Had him fed the fat to his fill,
Of medicine that heals all ills
Had it given six months without cease,
Stilled his pain,
Opened his eyes bright-gleaming,
His twelve limbs made whole and even,
A better man than before,
He drove Kıyaz into the grave,
He made his worth be known.
The foe, the adversary, was broken,
Orphan child and widowed woman —
He left none, he gathered all.
Whomever he grappled he bathed in blood,
Whom he met he gnawed,
Whom he faced he trampled.
Driving many foes into the grave,
Making known his gray-wolf nature —
Aba Bakay, glad tidings!»
So spoke Kara Döö, and then:
«You were fierce, you were a lion,
Alp, your peerless frame was true,
As a father you nourished,
In a mother's stead you guarded,
Oft joining what was broken,
Oft gathering what was scattered,
Tending Talas, making it a yurt,
Making Ayköl a lion to the world,
Making the city of Mısır a garden,

Kırgız'ı gür dal kılan,
Vadiyi çınar bağı kılan,
Evliyalı can kılan,
Nicesini sultan, han kılan.
Bele sarılan kuşaktın,
Yönelen çetin düşman gelse,
Demir topuzlu arslandın.

Making the Kırgız a thriving bough,
Making the valley a plane-tree grove,
Making souls saint-companioned,
Making many a one sultan and khan.
You were the sash bound at the waist,
If a grim foe came bearing down,
You were the lion of the iron mace.

Baba atam, sizi görmeye
Hasretle tutuşup dururdum.
Dilediğini vermiş Tanrı,
İstediğin Külçoro,
Göz bebeği oğlun gelmiş.
Karında düğüm bağlanıp,
Boşta gezip yanıp yakılıp,
Kovgına uğrayıp sürülüp,
Karında kalan yetimden,
Cediger'e varıp yetişen,
Ak çeliğin tohumu,
Arslanın soyu,
Argın'la Kırgız'ın ortası,
Er hunharın Çolpon'u,
Gönlün düğümlü kaygısı,
Argın'ın, Kırgız'ın kalesi,
Ayköl Semetey'in oğlu,
Oğlun Seytek gelmiş,
Aba Bakay, müjde!
Böylece Kuday vermiş,
Hepsinin pahası,
Bagdakül'ün Çolpon'u,
Ordalının arı durusu,
Seçkinlerin ayaşı,
Ay gibi kadın Ayçürök,
Ay gelinin gelmiş,
Azaplı günün batmış.
Aba Bakay, müjde!
Ağarıp tanın atmış,
Horlayan düşman yok olup,
Dertlinin işi düzelip,
Kahırlı düşman yok olup,

Yeniden işi düzelip,
Gözlediğin gelmiş,
Dileğini vermiş,
İstediğin gelmiş,
Kaygılandığın kederin dağılıp,
Kutlu bir candın,

Father of my fathers, to see you
I burned with longing always.
Tanrı has granted what you wished,
Külçoro whom you longed for,
Your son, apple of your eye, has come.
Knotted fast within the womb,
Wandering loose, burning, lamenting,
Hunted down and driven out,
Of the orphan left in the womb,
Who reached the Cediger and grew,
Seed of the white steel,
The lion's line,
The midmost of Argın and Kırgız,
Çolpon-star of the fierce hero,
The knotted sorrow of your heart,
Fortress of Argın and Kırgız,
Son of Ayköl Semetey,
Your son Seytek has come,
Aba Bakay, glad tidings!
Thus has Kuday granted,
The price of all of them,
Çolpon-star of Bagdakül,
The pure one of the orda folk,
Companion of the chosen,
The moon-like woman Ayçürök,
Your moon-bride has come,
Your day of torment has set.
Aba Bakay, glad tidings!
Your dawn has whitened and broken,
The scorning foe is no more,
The sufferer's affairs set right,
The wrathful foe is no more,

Affairs set right anew,
The one you watched for has come,
Your wish has been granted,
The one you longed for has come,
The grief you sorrowed over scattered,
You were a blessed soul,

Yeniden bahtın açılıp,
İçindeki ukden dağılıp,
Yürek ağrın dinip,
Sakalın kuğu gibi ağında,
Seferin yakın iken,
Sırtınızdan yükünüz gidip,
«Gömecek olanım şimdi geldi» diye,
Çok dilekte bulunup durunuz.
Ezelden beri han amcam,
Bindiğin altın tahtmış,
Gömecek olanını gösteren
Yaradan Allah Taala'ya,
Nur yüzlü Bakay, ah yiğit,
Ezelden işin ak imiş.
Kutlu mübarek olsun tahtınız,
İyice açıldı bahtınız,
Gideniniz gelmiş oldu,
Eksiğin bolca doldu.
Gerekenin ele gelmiş,
Tuzağa düştün ağlarla sarılıp,

Cehennemi çektin horlanıp.
Mutlu genç günler azap oldu,
Yerle bir olsun Kançoro,
Yetkin aba Bakay han'a
Yetirmiş bunca azabı.
Ecelini yaklaştırmış,
Azgın akraba, kudurası,
Cezana kendini yetirmiş.
Diriliğin ışığından
Gitmeye yakın kalmışsınız,
Bu yalan dünyadan
Göçmeye yakın kalmışsınız,
Sırtın yükünü kabartıp,
Dertli garibe baş koşup,

Çatal bacağın sarkıtıp,
Geçidi aşmaya az kalmış,

Your fortune opened anew,
The knot within you scattered,
Your heart's ache stilled,
In the swan-white of your beard,
With your last journey near,
The load gone from your back,
«My burier has now come» – saying,
Offer up your many prayers.
From the first, my khan uncle,
It was a golden throne you sat;
To Him who showed your burier,
To Yaradan Allah Taala,
Light-faced Bakay, ah brave one,
From the first your deeds were white.
Blessed and hallowed be your throne,
Your fortune has opened full,
Your departed one has come,
Your lack is filled to plenty.
What you needed is in hand,
You fell in the snare, wrapped round with nets,
You suffered hell in scorn.
The happy young days turned to torment,
May Kançoro be laid level with the earth,
On the accomplished aba, Bakay khan,
He has visited all this torment.
He has hastened your appointed death,
The rabid kinsman, may he run mad,
He has earned your penalty for himself.
From the light of living
You are near to going,
From this false world
You are near to passing over,
The load heaped high upon your back,
Bound head-to-head with the grieving stranger,

Your forked legs dangling down,
Little remains to cross the pass,

Bu dünya ışığından
Dönmeye yakın kalmışsın.
El kaynaşıp, yurt çağrışıp,
Gelene selam veriniz.
Çok gecikmeden, azizim,
Sefere donanıp dönünüz.
Âleme sevildiniz siz,
Ay gibi parlak bahtınız.
El yönetip yurt güdüp,
Sultanlığı gördünüz.
Cezasını, horluğunu
Sağlığınızda ödediniz.
Ukdesiz oldunuz Allah'a,
Yiteni gördünüz.
Hasretin açıkça arındı,
Evvel Bakay, ah yiğit,
Açılan ardın örtüldü.»
Kara Döö durup bunu söyleyip,
Söyleyip ağzını toplayana dek,
Külçoro ile er Seytek,
Ayçürök ile Kanıkey,
Dudaklarından delip geçirip,
Çaçıkey ile Kançoro'nun,
İkisinin başını sürütüp,
Çukurlaştırıp gözünü oymuşlar,
Amcasına doğru çektiklerinde
İyice yakın olmuşlar.
Diz yere bükülüp,
Müjdeleyip koşuşup,
Kanıkey ile Ayçürök
Geri kalmadan koşup,
Bakay arslanın önüne
Ziyaret edip yere kapanıp,
Bozlayıp ağlayıp feryat edip,
«Han aba!» diye çığrışıp,
Yan yana ikisi koluna girip,
Kaburga kırılıp parçalanıp,

Gözün yaşı dökülüp,

From this world's light
You are near to turning away.
The tribe swarming, the yurt calling out,
Give greeting to those who come.
Without long tarrying, dear one,
Array yourself and turn to the journey.
You were beloved of all the world,
Your fortune bright as the moon.
Ruling the tribe, tending the yurt,
You knew the sultan's estate.
Its penalty and its abasement
You paid while yet in life.
You go to Allah without a knot,
You saw the one once lost.
Your longing is cleansed away outright,
Bakay of old, ah brave one,
What lay bared behind you is covered.»
Kara Döö stood speaking this,
And ere his mouth had closed on the words,
Külçoro and brave Seytek,
Ayçürök and Kanıkey —
Piercing them through the lips,
Çaçıkey and Kançoro,
Dragging the heads of the two,
They had gouged their eyes to hollows,
When they hauled them toward the uncle,
They had come up very near.
Knees bending to the ground,
Running with glad tidings,
Kanıkey and Ayçürök,
Running, not lagging behind,
Before the lion Bakay
In homage falling to the ground,
Keening, weeping, crying out,
Shrieking «Khan aba!»,
Side by side the two took his arms,
Ribs broken and shattered,

The eyes' tears pouring,

Ölmek üzere olan ihtiyar Bakay ağlayıp,
Kanıkey bozlayıp zar zar ağlayıp,
Ayçürök sızlanıp o da ağlayıp,
Görülmedik dert görmüş zavallılar,
Çok çile çekmiş dertliler,
Göğüsten dertler çözülüp,
Çok hasret, dert açılıp,
Görüşüp bunlar durdular.
Onların ardı sıra
Bahadır Seytek ile Külçoro,
Yan yana ikisi geldi.
Kocamışken Bakay atanız,
Er Seytek'i görünce,
Ölecek canı çığrışıp,
Kocamışken amcan Bakay han:
«Gerçek mi bu, düşüm mü,
Öz gönlümün istediğini,
Gözümü açıp bakacak
Görme günüm mü gelmiş» diye,
Ağzımı açıp sevinip,
«Öpme günüm mü gelmiş» diye,
«Derin kazıp çiğneyip,
Gömülme günüm mü gelmiş» diye,
«Asil amcam öldü» diye,
«Görecek günüm mü geldi» diye,
Kocamış Bakay amcanın
Kaburgası kırık, hepten yok,
Horlayan şu dünya bir hiç,
Gürleyecek dermanım yok,
Gür sesli atan yok,
Kalıbım var, dermanım yok,
Kuru kemiğim kaldı, çare yok.
Derman tükenip güç gitmiş,
Göğüsten sinecik can gitmiş,
Bozkurt amcan böyle olmuş.
Diri diri gözüm oyulup,
Külçorom gitmiş bağlanıp,
Semetey gidip yitmiş,
Ak sungur kuş gibi sürülüp.

Old Bakay at the point of death weeping,
Kanıkey keening, weeping bitterly,
Ayçürök moaning, weeping too,
Poor souls who had seen unheard-of grief,
Sufferers who had borne much torment,
Griefs unloosing from the breast,
Much longing, much grief laid open,
So they stood in reunion.
Close behind them,
Batyr Seytek and Külçoro,
Side by side the two came on.
Your father Bakay in his old age,
When he saw brave Seytek,
His dying soul cried out,
Your aged uncle, Bakay khan:
«Is this real, or is it my dream —
What my own heart longed for,
Opening my eyes to look on it —
Has my day of seeing come» – saying,
Rejoicing, opening my mouth,
«Has my day of kissing come» – saying,
«Digging deep and treading firm,
Has my day of burial come» – saying,
«My noble uncle is dead» – saying,
«Has my day of seeing come» – saying —
Your aged uncle Bakay,
His ribs are broken, wholly gone,
This scorning world is nothing,
I have no strength to thunder,
Your father of the thundering voice is gone,
My frame remains, my strength is gone,
My dry bones remain, no remedy.
Strength spent, force gone,
The frail soul gone from the breast,
Such has your gray-wolf uncle become.
My eyes gouged out alive,
My Külçoro went off in bonds,
Semetey went and was lost,
Driven off like the white gyrfalcon.

Çare bulamadan ben Bakay,
Ben kaldım ağlayıp sızlayıp.
Göz bebeğim Çorom, gölgem,
Dayanak ettiğim bereketim,
Şahbazım Çorom geldikten sonra,
Verimli, yaylak geniş vadi,

Yazım gelmiş değil mi.
Dağdan apak görünen
Ayım gelmiş değil mi.
Öne serilse ak yolum,
Uğurlu arslanlar geldikten sonra,
Geldiğini gözüm gördükten sonra,
Şimdi ölme zamanımdır.
Kurban olayım, iki arslan,
İçim kaynayıp alevlenip,
Sevinçten kor oldu.
Kocamışken han amcan,
Sizi görmeden ah bu can
Nasıl da ölmeden durdu.
Kurban olayım, iki arslan,
Ketmenle yeri oyun,
Çok bozlatmadan atanızı,
Oyup mezara koyun.
Ölsem artık ukdem yok,
Manas'tan beri hiç ölmeden
Süründürdü beni değersiz dünya.»

Kendinden geçip hırıldayıp,
Aklı gidip, han ağlayıp,
Pîrlerin koruduğu Külçoro
Amcasını görüp o ağlayıp,
Kendinden geçti er Bakay,
Külçoro büsbütün ağlar:
«Kaplan Bakay han amcam,
Genç çağında samur börkü
Kimler seçip giymedi ki.
Han Bakay'ı görünce

Finding no remedy, I, Bakay,
I remained, weeping and moaning.
My Çoro, apple of my eye, my shade,
My blessing whom I made my prop,
Now my falcon-brave Çoro has come,
The fertile valley wide with summer pastures —
My summer has come, has it not.
Gleaming white above the mountain —
My moon has come, has it not.
If my white road is spread before me,
Now the auspicious lions have come,
Now my eyes have seen their coming,
Now is my time to die.
Let me be your offering, two lions,
My heart seething, blazing up,
It turned to embers with joy.
Your khan uncle in his old age —
Without seeing you, ah, how this soul
Held out and did not die.
Let me be your offering, two lions,
Hollow the earth with the mattock,
Without long keening for your father,
Carve out the grave and lay him in.
If I die now, no knot remains in me,
Never dying since Manas,
The worthless world dragged me through the dust.»
Swooning away, rattling in the throat,
His wits going, the khan weeping,
Pîr-guarded Külçoro,
Seeing his uncle, he too wept,
Brave Bakay swooned away,
Külçoro weeps all the more:
«Tiger Bakay, my khan uncle,
In your young days the sable börk —
Who did not choose and wear it?
At the sight of khan Bakay

Yoğun kâfir telaşa düşerdi.
Av görmüş kara doğandı,

Kocayınca Tanrı gücünü almış,
Kahra kasaba uğrayıp,

Han amcam olmaz olmuş.
Erendi, handı,
Sağlam doğmuş Kadir gecesiydi,
Belli arslanların biriydi.
Arslan kocayıp bitkin düşmüş,
Serin yazıya kavuşup,
Aziz Bakay arslan amcam,
Halk yöneten er amcam,
Sıçan kadar gücü kalmamış,
Öbür dünyaya yüz tutmuş.
Gerçek ölümün yakın yerine
Gerçekten amcam varmış.
Bolluk dünya genişken çağda,
Bozkurt atam er Manas,
Nice şahbazlar varken,
O günlerde Bakay ölmemiş,
Onlar ağlaşıp gömmemişler.
Onlardan kalan arslan amcam,
Kapılı Beecin Kara şehri
Kuşatıldığında ölmemiş.
Kalday dağının çayırında
Dövüldüğünde ölmemiş.
Altın yükleyip, kız derleyip
Yağmalandığında ölmemiş.
Geri dönülmez gerçek yurdu
Aziz kişi görmedi.
Kara çelik, sırlı mızrak
Kuşanıldığında bir ölmeden,
Ay-âlemi kasıp kavurup

Çiğneyip geçtiğinde ölmemiş.
Azizin kara gözü amcam,
Has soylunun özü amcam.

The massed infidels fell to panic.
He was a black falcon that had seen the hunt,
In age Tanrı took his strength,
Struck by ruin and by grief,

My khan uncle is undone.
He was an eren, he was a khan,
He was a Night of Kadir born whole,
He was one of the storied lions.
The lion has aged and fallen spent,
Come at last to the cool plain,
Dear Bakay, my lion uncle,
My hero uncle who ruled the people,
Not a mouse's strength is left him,
He has turned his face to the other world.
Hard by the place of real death
Truly my uncle has arrived.
In the days the bounteous world was wide,
My gray-wolf father, brave Manas,
While so many falcon-braves lived,
In those days Bakay did not die,
They did not weep together and bury him.
My lion uncle left behind by them,
When the gated Kara city of Beecin
Was besieged, he did not die.
On the meadow of Kalday mountain
When he was beaten, he did not die.
When gold was loaded, girls gathered up
In the plundering, he did not die.
The true yurt of no returning
The dear one did not behold.
When black steel and burnished lance
Were girded on, not dying once,
When he scoured and scorched the moonlit world
And trampled through, he did not die.
My uncle, dark eye of the dear one,
My uncle, core of the trueborn line.

Sayılı çıkılan yarıştan,
Ünlü mızrak dövüşünden,
İnsandan geri mi kalmıştı.
Sözü şeker, lafı altın,
Talihli amcam, bilge kişi.
Bahadır olup arslan oldun,
Tüm varından ayrılan,
«Ah çocuklar» diye dertlenen,

In the numbered races ridden,
In the famed lance-combats,
Did he ever lag behind other men?
His word sugar, his speech gold,
My fortunate uncle, the sage.
You were a batyr, you were a lion,
Parted from all you had,
Grieving «Ah, the children»,

Hepsinden yoksul sen oldun.
Hunharın varken,
Sarı yayvan geçidi alıp,
Sayısız Hakan halkını alıp,
Çelikten mızrak uçlayan,
Sel gibi tümen asker çıksa,
Bir tek adam gibi yöneten,
Karanlık gecede göz bulan,
Kahırlı yerde söz bulan,
Uçuruma sürseler şaşmaz,
Yaratılmış âdemoğlundan
Amcacığım, senin gibisi bulunmaz.
Yürüyüp düşmana el atan
Yavru arslan bendim,
Bağlanıp kalsam baht açan,
Aracı, derman sendin.
Keşfe çıksa tasalanmaz,
Düşmana kıl kadar mal kaptırmaz,
Zehirli söze bağlanmaz,
Karanlıkta bozkır tilkisinin
İzine düşse şaşmaz,
Kaygılanıp ağlayıp bozlasak,
Han amcam, senin gibisi bulunmaz.
Vadili çınar kavağım,
Cana denk gereğim,
Geçmiş ata babalardan
Mirasa kalan armağanım.
Yel değmez köklü çınarım,
Karşılaşanı çiğneyen
Kara sakar şahbazım.

You became the poorest of them all.
While your fierce one lived,
Taking the broad yellow pass,
Taking the countless Hakan people,
Tipping lances with steel,
If tümens of troops poured out like flood,
Ruling them like a single man,
Finding eyes in the dark of night,
Finding words in the place of ruin,
Driven to the precipice, unshaken —
Among created sons of Adam,
Dear uncle, your like is not found.
The lion cub who marched on the foe —
That young lion was I,
Who opened fortune when I lay bound,
The intercessor, the remedy — that was you.
Riding to scout, he never feared,
Never lost the foe a hair's worth of herds,
Never bound by poisoned words,
On the steppe fox's trail in the dark
He never went astray —
Though we sorrow, weep and keen,
Khan uncle, your like is not found.
My plane and poplar of the valley,
My need dear as my soul,
From fathers and forefathers gone
My gift left down in heritage.
My deep-rooted plane no wind can touch,
My black-blazed falcon-brave
Who tramples all he meets.

Yetkin aba, canımız,
Çok Kırgız'ın yükünü yüklenen
Kızıl kuyruklu nerimiz.
Bahadır Bakay atamız,
Geri gelmez dünyandan
Göçeceğin demde kavuştun.
Hasım ecel yetip dünyadan,
Öleceğin demde rast geldin.
Sinsi kaza insanı ağa düşürür,
Kaza belanın kırkı birden basarsa,

Kim böyle olmamış ki.
Bağda büyüyen çınar çürümüş,
Tahta binen hanlar da göçmüş.

Yüce dağ devrilip, bel de geçmiş,

Arslan Manas, Almambet,
Ayköl bozkurt arslan da göçmüş.
Anlamlı nice söz geçip,
Bu dünya boş bir aldatıcı,
Dört başı mamur da geçmiş, denk de göçmüş.
Yetkin Bakay hanzade,
Düşünsek bunca arslan da göçmüş.
Bugün görülen yarın yok,
Altüst edip savurup geçmeye,
Dibe bir gün ermeye,
Dirilik denen aydın gün
Bu baştan bir gün gitmeye yazgılı,
Kocaman ağızlı kara yer
Koltuğuna saklamada.
Talkandan beter çekilip,
Kara yer ufak öğütmede.
Halk atası ulu Bakay,
Eceli yaklaşmış atamız,
Yer altında yatmaya.
Yedi kola yol veren,
Yetkin cana el veren,

Accomplished aba, our soul,
Our red-tailed bull camel who bore
The burden of the many Kırgız.
Batyr Bakay, our father,
From your world of no returning
You met us in the hour of your passing.
Death the adversary overtaking,
You chanced on us in your dying hour.
Sly mishap drops man into the net,
If forty mishaps press at once,

Who has not fared the same?
The plane grown in the garden has rotted,
The khans who mounted thrones have passed.
The high mountain toppled, the pass worn through,
Lion Manas, Almambet,
Ayköl the gray-wolf lion too has passed.
Many a weighty word has passed,
This world is an empty deceiver,
The whole and prosperous passed, the matchless passed.
Accomplished Bakay, khan-born,
Think — so many lions too have passed.
What is seen today is gone tomorrow,
To upturn, to scatter, to pass on,
To reach the bottom one day,
The bright day men call living
Is fated one day to leave this head,
The black earth with its giant mouth
Is hoarding under its arm.
Ground down finer than talkan,
The black earth is milling small.
Great Bakay, father of the people,
Our father whose hour has drawn near,
Is to lie beneath the earth.
Who gave road to seven branches,
Who gave his hand to worthy souls,

Yetkin Bakay atamız,
Yerle bir olmuş, bakınız,
Yutucu kara yerinle
Denk olmuş, bakınız.
Bu böyle olduktan sonra,
Kim böyle olmasın ki.
Bağrınızda, kara yer,
Hangi canı emmezsiniz.
Buluta binip buz püskürten
Küheylandı, arslandı,
Bu dünyada yaratılmış
Küheylan Bakay erdi.
Temelden vefasız sinsi yalan,
Kuzum, tüketir işte hepten.»
Bakay han'ı görüp Külçoro,

Our accomplished father Bakay
Is laid level with the earth, behold,
With your devouring black earth
He is made one, behold.
Since this is how it is,
Who shall not fare the same?
In your bosom, black earth,
What soul do you not suck away?
Mounting the cloud, spraying ice —
He was a charger, he was a lion,
Created in this world,
Bakay was the charger among men.
Faithless from the root, the treacherous lie —
My lamb, it wastes us utterly.»
Seeing Bakay khan, Külçoro,

Kadrini bildiğinden kanlı yaş döküp,
Kocamışken Kanıkey,
Halk anası, o ağlayıp,
Hepten ahalinin tümü ağlayıp...
Kaburga kemikler sökülüp,
Gönüller sızlayıp bölünüp,
Kahrolası sinsi ölüm
Göze yakın görünüp,
Gün eksilip, ay geçip,
«Yanı sıra dolaşırmış» diye,
«Yanılta yanılta sinsi dünya

Aldatıp dururmuş» diye.
Gök de ağlayıp, sema da ağlayıp,
Altaylı mıdır, ot da ağlayıp,
Kaygı dağılıp coşarak,
Avare dertliler kavuşup,
Geldikleri yer işte o yer.
Çatık kaşlar hep açılıp,
Keder sızlayıp dağılıp,
Gönüller aydınlanıp açılıp,
Çok dert sızım sızım dağılıp,
Dileği tümüyle kabul olup,

Knowing his worth, shed blood-red tears,
Kanıkey in her old age,
Mother of the people, she too wept,
All the whole assembly wept...
Rib-bones wrenched loose,
Hearts aching and dividing,
Accursed treacherous death
Showing near before the eye,
Days waning, months passing,
«It walks close at one's side» – saying,
«Deceiving and deceiving, the treacherous world
Goes on beguiling» – saying.
The sky wept too, the heavens wept,
Be it of the Altay, the grass wept too,
Sorrow scattering, surging,
The homeless sufferers united —
That place is where they came.
The knitted brows all smoothing,
Grief aching and dispersing,
Hearts brightening and opening,
Many griefs dispersing ache by ache,
Every wish wholly granted,

Gözlenenler bulunup,
Sönen yanıp, can şen olup,
Ölen dirilip, yurt çağrışıp,
Geldikleri yer işte o yer.
Dilediklerini eline
Verdiği yer işte o yer.
Yangında yanıp zar olup,
Zorluğu epey görüşüp,
O zorluklar yok olup,
İyiden iyiye işi düzelip,
Ata ile evlat görüşüp,
Geldikleri yer işte o yer.
Kısmeti göl gibi yürüdü,
Çocuk Seytek er çıkıp,
Atan ihtiyar Bakay'ı
Halis kazıya beledi.
Derde derman ilaçtan
Nice kereler verdiydi,

The watched-for ones being found,
The quenched rekindled, souls made glad,
The dead revived, the yurt calling out —
That place is where they came.
Their wishes into their hands —
That place is where they were given.
Burned in the blaze, worn to a wail,
Having seen hardship together long,
Those hardships passing away,
Affairs set right through and through,
Father and child reunited —
That place is where they came.
His portion flowed on like a lake,
The boy Seytek proved a man,
Your father, old Bakay,
He swathed in pure kazı-fat.
Of medicine that heals all ills
He gave him many a time,

Akıl gidip, us gidip,
Gitgide Bakay çöküp,
Artık ölecek hale geldi.
Dönüşü olmayan gerçek yurdu
Görecek hale gelmişti.

Reason going, sense going,
Bakay sinking by degrees,
He came at last to the point of death.
The true yurt of no returning
He had come to the point of seeing.

Hepsi sağ esendi; Külçoro, Seytek,
Kanıkey, Ayçürök, Argın ile Kırgız

halkına Seytek'i han kaldırıp murada
erdiler. Böylece sefa sürüp durduk-

ları sırada, Semetey ile süt kardeş olan
Kara Döö – Kutu Biy'in oğlu –
«Yitip giden Semetey sağmış» diye
söyleyip geldi.
«Bırak canım, yitip gitmiş, ölüp kalmış
kişi nereden bulunsun» diye

All were safe and sound; Külçoro, Seytek,
Kanıkey, Ayçürök — for the Argın and
Kırgız
people they raised Seytek as khan and
attained their desire. While they thus lived
in con-
tentment, Kara Döö — son of Kutu Biy,
milk-brother of Semetey —
came saying: «Semetey who was lost is
alive.»
«Come now, my dear — how should one
who is lost and gone, dead and done, be
found?» – so

Külçoro inanmaz. «Ey kuzum, o
mızraklaştıkları yerde ben de var-
dım, tuğ tutan çocuktum. Semetey'i
Kıyaz mızrakladı diye boşuna
söylersiniz;
yürüyen sis çöküp gündüz gece, gece
gündüz olup Ak sungurla, Ak

tazıyla, ak zırhıyla, tüm silah
donanımıyla yitip gitmişti.
Semetey ne zaman öldü ki? Semetey'i
derin kazıp çiğneyip ne zaman
gömdük ki? Karada kanı, kumda izi yok,
yitip gitmişti. Ben Semetey'i
gördüm. Taybuurul'a binip, Ak sunguru
alıp, Ak buuruluna binip, Ak

tazısını peşine takıp, Ak kelteyi kuşanıp,
Ak zırhını giyip, Kayıpçı'-
nın kara mağarasına girip, her hafta
görüp duruyorum» diye söyleyip durdu
Kara Döö.

Külçoro does not believe. «Ah, my lamb, I too was there where they fought with lances; I was the boy who held the banner. In vain you say that Kıyaz speared Semetey;

a walking mist came down, day turned to night and night to day, and with the White gyrfalcon, the White hound, his white armor, and all his panoply of arms, he vanished away. When did Semetey ever die? When did we ever dig deep, tread firm, and bury Semetey? No blood on the ground, no trace in the sand — he vanished. I have seen Semetey. Riding Taybuurul, taking the White gyrfalcon, mounted on his Ak buurul, his White hound at his heels, girding on the Ak kelte, wearing his white armor, entering Kayıpçı's black cave — I see him week after week» — so kept saying Kara Döö.

SEYTEK İLE KÜLÇORO'NUN ÇEKİŞMESİ

THE QUARREL OF SEYTEK AND KÜLÇORO

BİR GÜN YİNE GELDİ: – SEN AYÇÜRÖK'Ü NEDEN ALMIYORSUN? – DİYE KÜLÇORO'YA SÖYLEYİP DURDU.

ONE DAY HE CAME AGAİN: – WHY DO YOU NOT TAKE AYÇÜRÖK? – HE KEPT SAYİNG TO KÜLÇORO.

Ey ahali, var olan halkınız,
Türlü türlü alplarınız,
Kara sakallı, ak sakallı,
Delikanlılar, genç çocuklar,
Kara bıyıklı, kumral bıyıklı,

*O assembly, all you people who remain,
Your alps of every kind,
Black-bearded and white-bearded,
Young braves, young boys,
Black-mustached, chestnut-mustached,*

Ey ahaliler, ey halkım,
Nice yaman alplarınız,
Ay alçalıp, gün geçip,
Bu yalan dünya böylece geçer,
Ahali duy, hanın duysun,
Kalabalık yurdum, hepiniz duyun!

O assemblies, O my people,
Your many fearsome alps,
The moon sinking low, days passing,
This false world passes even so,
Hear, assembly, let your khan hear,
My thronging yurt, hear me, all of you!

Üçüncü cildin sonu.

Dördüncü cilt, kara mağaradaki bozkurt ve Sarıbay'ın gölgesiyle sürer.

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin üçüncü ve son parçası olan «Seytek» destanını Türkçe metni ve satır satır İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Üçüncü cilt, pınar başında tosunlara sürüklenen cariye Kanıkey'in kavuşma gözyaşlarından Talas'a dönen göçe; Kançoro'nun zorbalığıyla yüzleşmeden ak hançerin öcüne ve Seytek'in han kaldırılışına uzanır.

SEYTEK · KARALAEV VARYANTI · CİLT III

SEYTEK

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT III

THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT · VOLUME III